

SZEGEDI TANKERÜLET.

1908—1909. ISK. ÉV.

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI
VÁROSI
FÖGIMNÁZIUM
ÉRTESÍTŐJE.

KÖZZÉTESZI:

SZINGER KORNÉL,

IGAZGATÓ.

SZEGED,
1909.

ENGEL LAJOS
KÖNYVSAJTÓJA.

ÚTIKÉPEK

ÉS

TANULMÁNYOK.

TARTALOM: BEVEZETÉS. — BERLIN. — STOCKHOLM. — STOCKHOLMTÓL
GÖTEBORGIG. — KOPENHÁGA. — A POROSZ ISKOLÁK FEJLŐDÉSE.
— A POROSZ ISKOLÁK TANULMÁNYI ÜGYE. — BEFEJEZÉS.

Magyarország természeti szépségekben gazdag föld. A regényes Erdély, a kies Balaton, a gyönyörű Tatra és Alduna vetekedik a külföld hasonló helyeivel s bár évről-évre részint egészségi szempontból, részint tanulmányozás céljából mindig többen keresik föl azon szép vidékeit, hol szárnyakat lel a gondolat, táplálékot a kedély, felfrissülést a test és lélek, azért még mindig csak a kezdetnél vagyunk a külföldhöz viszonyítva.

Nem ismerjük műemlékeinket sem, pedig ezek hatalmas nemzeti erőt, tanúságot rejtenek magukban. Egy-egy emlék a multból, a munkának, a derékségnek, a hazafiúi érdemnek, a nemzeti történelem kiemelkedőbb pontjának oszlopköve, Eszméltet, tanít, nemesít és a lélekbe rajzolódva emeli az egyén nemzeti öntudatát.

Első sorban tehát hazánk természeti szépségeit, műemlékeit kell ismernünk. E nemes célt szolgálják a tanuló ifjúság tanulmányi kirándulásai, amelyeknek hasznát mindenki belátja.

A mai kor azonban megkívánja még tőlünk, hogy az ország határain túl is nézzünk, a külföldön eszméket, tapasztalatokat szerezzünk, tanulmány tárgyává tegyük a más nemzeteknél művészeti, politikai, kereskedelmi, ipari, iskolai és társadalmi téren felmerülő újabb irányokat s amennyire nemzeti fejlődésünk rovására nem esik, iparkodjunk a hasznosakat értékesíteni.

Az ember sok mindent tanul és olvas, ezeknek igazi becsé és értéke a lélekre csak akkor lesz, ha közvetlenül szemléljük és ha megelevenedik lelki szemünk előtt a mult a maga embereivel, törekvéseivel. Ez a hatás lelkünkre maradandó. A nagy természet, Isten legremekebb alkotása gyönyörűséget nyújt a szemnek s léleknek, szemlélete az istenség nagy gondolatához emel fel bennünket, aki tehát utazásában a hasznost a kellemessel össze akarja egyeztetni, ezt sem hagyhatja figyelmen kívül.

Munka után a tanár ember is testi és lelki fölfrissülést, az új munkához új erőt keres. Igen alkalmasak erre az utazások. Aki

azonban a szórakozást tanulással köti össze, annak a figyelmet sok irányba kell kiterjeszteni, a kényelmet föl kell áldozni a nemesebb célnak, különösen akkor, ha tapasztalatairól be is akar számolni. Ezért bár örömmel, de egyúttal aggodalommal is fogadtam a fenkölt lelkű, minden szép és jó ügyért lelkesedő buziási Eisenstädter Róbert úrnak, a szegedi városi főgimnázium régi és önzetlen barátjának utazási „jutalomdíj”-át az alapítvány értelmében: „oly külföldi tanulmányútra, melynek célja a tapasztalatszerzés és látókörbővítés mellett lehetőleg a középiskolai tanulmányok körül forogjon.”

Végre gondolatomban a hasznost a kellemessel, a munkát a testi és lelki fölfrissüléssel összeegyeztetve, rászántam magamat e feladat megoldására s a tervet elkészítettem. Céloommal összevágva egészen alkalmoszerűen esett a magyar tanárok és tanítónők tanulmányútja: Berlinbe, Svédországba és Dániába, melyhez több szegedi tanártársammal én is csatlakoztam. Nekem első sorban Berlin és a porosz iskolák tanulmányozása volt kitézött feladatom s azért több időre volt szükségem, mint amennyit a társas utazási tervzet Berlinre vonatkozólag megjelölt, előbb indultam el tehát a porosz fővárosba, hogy a porosz iskolák tanulmányozását, mire tanártársaim odaérkeznek, elvégezhessem, és így az útnak többi részét velök együtt tehessem meg.

Tervemet sikerült megvalósítanom. A világváros Berlin, a csodaszép Stockholm, a regényes víziműút Stockholm és Göteborg között, a kedvelt tengeri fürdő- és kikötőváros: Kopenhága népükkel és műemlékeikkel sorra következtek. Világképet nyújtott a hamburgi nagy kikötő árboerdejével, hadi, kereskedelmi és kivándorlási hajóival, a kereskedelmi forgalmat jellemző óriási nagy raktáraival. Ezen egészségtelen levegőjű városból, amelyben több ezer magyar munkás segít földolgozni a mi kiszállított nyersterményeinket, minél előbb kikiváncoltam.

Csodálattal és lélekben megilletődve szemléltem a gótikus építészeti remekművét: a kölni dómot, a német szellem legmagasztosabb emlékét. Tornya az égbe tör, mint a szív mélyéből fakadó imádság, a templom belsejébe lépőt pedig a kivitel nagyszerűsége térdre sújtja és önkénytelenül imádságra készíti. A szép Rajna partján épült lovagvárak a régi idők emlékeiről igen sokat tudnának beszélni s a mint a hajó mellettök elsurran, feléjük fordul az utasok érdeklődése. A nagy német városok kifejlődött kereskedelmi élete tárult elém Goethe szülővárosában: a mainai Frankfurtban és a virágápolás legszebb példája gyönyörű pálmakertjében.

Egy darab középkor a mai korba beékelve Nürnberg, a bajorok nevezetes városa. A régi művészeti élet gazdag és változatos színpompájában jelent meg előttem Münchenben, de a művészeti élet mellett e város tekintettel van a gyakorlati élet követelményeire is. A műszaki tudományok fejlődését feltűntető múzeumait feltűnően sok angol és

francia látogatta. Az Alpeselek között fekvő szép Salzburg városa sok kiránduló helyével mint mágnes vonzza magához az utasokat s mivel mellette vitt el útam, ezt is megtekintettem. Körútamat befejezve Bécsbe, a császárvárosba érkeztem.

Ezen körútnak egy részét tartalmazzák az útiképek. Bemutatásukhoz saját tapasztalatomon és megfigyelésem kivül több segédeszközt használtam s nem annyira a kimerítő rajzra, mint inkább a látott dolgok közül a legfontosabbakra szorítkoztam. A második rész a porosz iskolákra vonatkozik. Ennek első részében a porosz iskolák történeti fejlődésével foglalkozom, a második részében pedig mindavval, ami a porosz iskolával és a tanulók tanulmányi ügyével összefügg. Mindenesetre tanulságos vizsgálni, vajjon igaz-e az: „hogya azért ment oly nagyra a porosz állam, mert fiait, lakosait nemzedékről nemzedékre iskolázzák, hogy megállhassa helyét, dőljön bár össze Pelion és Ossa“?! Vajjon nem ezért illik-e rá az a horatiusi mondás: „Si fractus illabatur orbis, tamen impavidum ferient ruinae“?...

Munkámnak második részével, a mely a porosz iskolák történeti fejlődését s tanulmányi ügyét nyújtja, utazásom tulajdonképeni céljának iparkodtam megfelelni.

BERLIN.

A város általános jellemzése. A királyi palota. A dóm- és a Hedvig-templom. Séta a királyi palota körül a Spree partján. Múzeum-sziget. A dicsőség csarnokában. Egyetem. A brandenburgi kapu. A győzelmi emlékoszlop. Moltke és Bismark-szobor. A birodalmi gyűlés épülete. Szobrok. Charlottenburg. Hajókiállítás. Berlin népe. Berlin vidéke. Potsdam. Nagy Frigyes és Voltaire.

Különös ünnepi hangulat szállt meg, midőn Oderbergnél porosz területre érkeztem. A kalauz körútazási jegyem átvizsgálása után kezembe adván a számot, mely szerint a vonatfülkében elhelyezkedtem, vizsgálódó szemmel tekintettem körül. Mindenekelőtt meglepett az utasok elhelyezési módja, hogy a tolongást kikerüljek, azután a fülkék tisztasága és a vonat szilárd szerkezete. A vonat mentén csupa sík területek, szép gabonátlábak kerülnek szemem elé. Még szárán van a szép reményeket keltő gabona s a határban csak elvétve tűnik fel egy-egy dolgozó kéz. A robogó vonat mentén egymásután maradnak el a porosz községek, a hatalmas állomással és sok gyárral büszkélkedő városok, míg a vonat Berlin egyrészét megkerülve a Fridrichstrasse állomáshoz érkezett.

Egyszerre benn voltam a porosz főváros kellő közepében, a Fridrichstrasse hullámzó sokasága között, a berlini élet és forgalom középpontjában. A megérkezés alkalmából ez különösnek tűnt fel előttem, de később egész természetesnek találtam a dolgot. A poroszok gyakorlati érzékkel állomásaikat a város legforgalmasabb utcáin építik s míg így egyrészt a közlekedést megkönnyítik, addig másrészt vasúti állomásaik a város legszebb épületei között foglalnak helyet. A nagy város forgatagában azonban nem éreztem magamat teljesen idegennek, mert mellettem volt két kedves szegedi tanítványom, akik mint főiskolai hallgatók már hosszabb idő óta tartózkodtak Berlinben s a viszonyokkal ismerősök lévén, szíves előzékenységgel kalauzoltak.

*

Berlin, London és Páris után Európa legnagyobb városa, a szövetséges német birodalom és Poroszország fővárosa. A Spree mindkét partján homoksíkságon terül el, fekvése s forgalmi összeköttetése igen

kedvező. Eredetileg vend telepítvény volt, a melyet a XII. században foglalnak el a német telepítvényesek. A különféle fejlődési fokon keresztül menve az első porosz király (1700) I. Frigyes Vilmos idejében királyi székhely lesz. Ipara és kereskedelme a XVIII. században II-Frigyes Vilmos idejében lendül föl, amióta pedig a német birodalom középpontja és vezérállama lett, rohamos fejlődésben van: 1867-ben lakosainak száma még csak 700,000 s már 1880-ban fölül van az egy millió, az 1907-iki népszámlálás szerint pedig már: 2.089,923. Lakosainak egy tizede katolikus, egy ötöde izraelita s a többi evangélikus vallású.

Fénypontja és gyülekező helye az idegeneknek az Unter den Linden-utca, sok szép magán és középület, előkelően berendezett szállodák, fényes kirakatok díszítik, átszeli az igen élénk Fridrichstrasse, a berlini életnek középpontja. A keresztezésnél rendőrök irányítják a kocsiközlekedést s időközönként hol egyik, hol másik irány felé terelik. Legforgalmasabb azonban a potsdami-tér. Ez utóbbi helyen naponként 20,000 kocsit keresztezi egymást és különféle irányban tizenkét rendőr irányítja a forgalmat. Földfeletti és földalatti vasutai, taxaméteres bérkocsik (droschke), sok villamos áramra berendezett különféle gépköcsi közvetíti a közlekedést az egyes utcák és városrészek között.

Az Unter den Linden-utcán keleti irányban haladva a várhidhoz jutunk, mely a Spreen keresztül a Hohenzollerok palotájához vezet. A Spree vize veszi körül azt a területet, a hol a királyi palota, a dóm és középületek vannak. A királyi palotára tekintve a párisi királyi lak jut eszünkbe s a berlini annyira utánzata a párisinak, hogy midőn a francia katonák 1806-ban szürkületkor megpillantják, meglepetve kiáltanak fel: „Ah le Louvre“!

Maga a királyi palota téglalakú nagy élettelen épület, külsejét nagyon megviselte az idő vasfoga és javításokra szorúl. Nyugatra indulva mindjárt az épület elején emelkedik a palota kupolája. Előtte a szabadságtéren van Nagy Vilmos császárnak lovasszobra. Begás Reinhold készítette és 1897-ben leplezték le. A talapzat reliefművei egyrészt a háború borzadalmait, másrészt a béke áldásait ábrázolják. A háborúnak és a békének óriási alakjai, valamint a négy oroszlán-alak nagyon élénkké teszik az emlékoszlopot. Homokkőből épült jon-oszlopú csarnok veszi körül talapzatát. A csarnoknak két szárnyát négyfogatú győzelmi kocsit díszíti.

A palota déli részének első emeletét lakja a királyi család; benn a vártéren emelkedik a Begas-kút, amely a legszebb alkotások közé tartozik. Sziklára helyezett kagyló szélén trónol Neptun tritónok és tengeri szörnyetegek közt. A medence szélén lévő festői nőalakok a Rajnát, Oderát, Elbát és Visztulát jelképezik. A Begas-kúttal ellentétes oldalon a palota mellett van a dóm. A palota mai alakját I. Frigyes

építkezése folytán nyerte, a várkapolna kupolája IV. Frigyes Vilmos idejében készült; a palota belső berendezésében II. Vilmosnak vannak érdemei.

Minden uralkodónak meglévén a maga külön palotája, ahol nyáron tartózkodik, ilyenkor a hétköznapi élet embere is betekinthet a fényvel, pompával, művészeti tárgyakkal ékesített királyi paloták pazar termeibe. Kíváncsi voltam, hogy a Hohenzolleroknak kívülről kevésbé díszes, ódon palotája mit rejt magában, ezért elhatároztam a palota termeinek megtekintését. A második emeleti termeket mutatták meg.

A várakozó szobából a királyi palota termeibe lépve sorra következtek: a király-terem, az összes porosz királyok arcképével, az aranydrap-terem, az aranytapétás vörös terem ezüst asztalaival, az igen dús díszítményű lovagszoba. A feketesas-terem falait két érdekes festmény díszíti: az egyik Nagy Frigyes leutheni csatáját, a másik pedig a fekete sasrend alapítását ábrázolja. A vörös bársonytermen keresztülhaladva a fekete sasrendnek bibliatermébe érünk. Régente ez volt a várkapolna. A négyszáz méter hosszú képgalleria után a fehérszoba gallériája, azután a fehérszoba következik, itt nyitja meg a császár a birodalmi gyűlést. Végezetül a harmincöt méter magas kupolájú várkapolnába érünk. A berlini királyi palota megtekintése arról győzött meg, hogy belső berendezés tekintetében nem ragyog oly nagy pompától s fénytől, mint a külföldi uralkodók várpalotáinak egyike-másika.

Mindjárt a királyi várpalota tövében van az itáliai renaissance stílusban épült nagyszabású dóm-templom. Építését 1895-ben fejezték be, 11 és fél millió márkába került. A belseje egyszerű, s kellemes hatással van a szemlélőre. A templom északi része a Denkmalskirche a Hohenzollerok kriptájával.

Katholikus templom a római Pantheon mintájára épített Hedvig-templom, amely ugyan a Spreen kívül esik, de szintén nincs messze a királyi palotától. Nagy Frigyes idejéből származik, ki azt tartotta, hogy országában „mindenki a maga faconja szerint üdvözülhet.” Kíváncsian léptem be a katolikus templomba, vajjon a protestantizmus között milyen katolikus hiteléttel fogok találkozni. A templom tele volt hívővel s amint történni szokott, a kisebbség a túlsúllyal szemben, legmélyebb hitbuzgóságának és vallásosságának adta tanujelét. Istentisztelet végeztével, midőn a templomból kiléptem, egy kis lapot adtak a kezembe díjtalanul. Beletekintve meggyőződtem gyakorlati voltáról. A katolikus istentisztelet s a katolikus egyesületek gyűlésének idejét tartalmazta, legnagyobb részét azonban a vasárnapi evangéliom nyomán írt keresztény elmélkedés és tanítás töltötte be. A porosz katolikus papság így munkálkodik hiveinek lelki tökéletesedésén.

A Begas-kúttól folytatólagosan átmenve a Kurfürsten-hídon a nagy választófejedelem lovassobrát pillantjuk meg, a késői renaissancenak legtökéletesebb alkotását, Berlin egyik legjelentékenyebb szobrát. A nagy választófejedelem, I. Frigyes Vilmos, aki a porosz nevet először tette ismeretessé s keleti Poroszországot Lengyelországtól független birtokká tette, mint egy római hadvezér ül a lovon. A szobor talapzatán négy megláncolt rabszolgának élethű vad arca teljes ellentétben van a választófejedelem nyugodt tekintetével.

A Vilmos császárról elnevezett hídon ismét menjünk át a Spreen! Ujból a dóm mellett vagyunk a Lustgarten-ban. Ennek közepén a királyi palota felé néz III. Frigyes lovasszobra. A német császárság megalapításakor 1871-ben — midőn a csapatok visszajöttek Franciaországból — leplezték le azzal a tudattal, hogy azt a gyalázatot, a melyet a francia fegyverek III. Frigyes Vilmos alatt a poroszokra kentek, tisztára mosták. Poroszországot Napoleon megalázta III. Frigyes Vilmos idejében és a tilsiti békében (1807) területének felét elvesztette, a másik feléért pedig nagy hadisarcot kellett fizetnie. A kölcsönt hasonló kölcsönnel fizették vissza a poroszok a franciáknak a versaillesi békében (1871.)

Az Unter den Linden-ről a várhídon keresztül jutunk be a királyi palota területére. Igen érdekes a híd márványcsoportozata. Az Unter den Linderről nézve jobb oldalon látjuk a győzelem istenasszonyát. Nikét, a mint egy gyermeket a hősök történetére tanít; Pallas a fegyverek használatára oktatja és fölfegyverzi a esatára, a győztest Niké koszorúzza meg. A baloldalin Nike a megsebesült harcost vigasztalja, Pallas pedig a harcost új esatára vezeti és a küzdelemben támogatja, Iris a győzelemért életét feláldozó ifjut az Olympusra vezeti.

A rettenthetetlen vitéz harcoknak, Poroszország megmentőjének Nagy Frigyesnek lovasszobra az Unter den Linden-utca elején van. A szobor mellékalakjaival együtt a XVIII. század legnagyobb hadvezérének tetteit, a hét éves háború hőseit, valamint Nagy Frigyes korának tudományát és művészetet örökíti meg.

A királyi palota körül vannak a legnevezetesebb múzeumok. Ez az úgynevezett múzeum-sziget, a melyben a szépművészeti múzeumok vannak. A város különböző helyein található a néprajzi, műipari, tengerészeti, gazdasági, természettudományi, bányászati stb. gazdag múzeumok.

Művészeti szempontból már külső alakjával is figyelmet kelt a tiszta görög stílusban létesített Altus Múzeum. Az úgynevezett szabad lépcsőjén az előcsarnokban 18 jön oszlop emelkedik. A földszinten Lysippos, Praxiteles, Scopas szobrászati művei ritka becses alkotások. Praxiteles szobrain már a lélek érzelmét is kifejezi, mutatja a gyengéd kifejezés, mellyel a Dionysoszt tartó Hermes a karján tartott gyer-

mekre tekint. Olympiában. a Hera-templomban találták a finom és kedvelt szobrászati alkotást. Az épület felső részében a görög és római régiségek között a szakember sok érdekést és tanulságosat talál.

Stülernek alkotása az Altes Múzeummal összeköttetésben levő Neus Múzeum; legszebb része a lépcsőzet, valamint az új és a régi múzeumot elválasztó rész. a hol Kaulbach érdekes falfestményei az emberi művelődés fordulópontjait ábrázolják; a bábéli esetet, Görögország fénykorát, a hunok esatáját, a keresztesekeket Jeruzsálem előtt és a reformatiót. A dioskurok óriási gipszöntvénye egészíti ki a képet. Az egyiptomi régiségek gyűjteményét a Passalacqua gyűjteménnyel létesítették és a Lepsius-féle expedícióval bővítették. Különösen meglepett itt a Parthenon rajza, a különféle óriási képpárkányzat, a Niobidak, a lapitoliumi-Venus és a Ludovisi-Ares-szobor.

E két említett múzeum tőszomszédságában lévő Pergamon-Múzeumban, melyet a célnak megfelelőleg görög-templom stílusban építettek, a pergamoni, magnesiái ásatások leleteit helyezték elő. Fő részét alkotja: a gigaszok harca és a pergamoni vároltár képpárkányzata.

Az úgynevezett múzeum-szigetben két képesarnok van: a Nationalgalerie és a Kaiser Fridrich-Múzeum. Az elsőben különösen Pigelheim (Krisztuskép) Gebhardt (Az utolsó vacsora, Bachantin), Uhde (Jézus meglátogatja a családot), Liebermann (Mellesztés) képei finom művészi kivitelűek. A Menzel-terem történeti képei a jobbak közé tartoznak. Az egyik kép Nagy Frigyes fuvolázását hűen ábrázolja. A lépcsőház szép képei: Platon vacsorája (Feuerbach), Velence meghódolása (Makart), Jairus leánya. (Richter). Rabszolgakereskedés (Vernet Horace.)

Művészeti szempontból a múzeumok között legértékesebb: a Kaiser Fridrich Múzeum. Tizian, Rafael, Dürer, Rubens, Van Dyck, Rembrandt, Murillo képeiből rendkívül becses gyűjteményt látunk e műtárlatban. Fenséges hatással van a lélekre a remek nagy Rubens-terem, ahol az ember órák hosszat el tudna gyönyörködni a szebbnél szebb alkotású beszédes festményekben.

Rafael Sanzio (1483—1520) a festők királyának képein a gyöngédség, kellem, zavartalan, nyugodt összhanggal egyesül. Tizian († 1576) a festett alakok lelki állapotát a megszólamlásig hiven tükrözteti vissza az arkifejezésekben. Rubens képein az érzelmekeket drámai szenvedélyességgel rajzolja. Rembrandt főleg az árnyékolás és az egyes részek mesteri megvilágításával elragadó hatást idéz elő. Van Dyck pedig kitünő arképfestő. E három festő a németalföldi műfestészetnek a XVII. században legnagyobb mestere. A magyar Ajtósról elszármazott Dürer és a spanyol Murillo felfogásban, színezésben, alakításban az olasz művészek befolyása alatt áll, az utóbbinak Madonnáin az anyai szeretet az isteni fenséggel párosult.

A Nationalgalerie-ben szoborgyűjtemény is van, amelyben a remek

Csipkerózsa-szobor, a boszorkány és az ivó leány a megszólasásig hűek és finom kivitelűek.

A porosz katonai dicsőségnek hirdetője : a fegyvertár (Zeughaus) és ennek egy része : a dicsőség esarnoka (Ruhmeshalle), a rokokorenaissance stílusú épületei között foglal helyet, gazdag szobrászati díszeit Schlüter alkotta, ahol a porosz dicsőség és a franciák gyalázata tárul elénk. A porosz történelem kiválóbb eseményeit, uralkodóit, hadvezérek vitéz tetteit festmények és szobrok hirdetik, ha az ember a történelmet nem ismerné, a porosz dicsőség esarnokában igen könnyen azt hihetné, hogy a porosz csak győzni, a francia pedig csak esatát veszteni tudott.

A bejárat fölött négy szó ragyog : bölcsesség, józanság, igazságosság és dicsőség, mint amelyeket a porosz ifjúságnak követnie kell. A porosz uralkodókat látjuk a falfestményeken Frigyes Vilmostól, a választófejedelemtől I. Vilmosig, azután a porosz történelem kiemelkedő s hatásában fontos eseményeit : I. Frigyes megkoronázását (1701), Szilízia hódolatát (1741), a lipesei (1813) és a waterloi (1815) esataképet. I. Frigyes a királyi koronát szerezte meg a Hohenzoller háznak, Szilíziát Nagy Frigyes rabolta el Ausztriától és boszúból keletkezett a hét éves háború, mely végre is Poroszország győzelmével és Nagy Frigyes dicsőségével végződött. Lipesenél aratták a szövetségesek Napoleonon az elhatározó diadalt s azután mint a kártyavár hamarosan összedőlt Napoleon minden alkotása. Waterlonál a poroszok az angol sereggel egyesülve győzték le Napoleont, a esata után a diadalmas seregek bevonólnak Párisba, ahol megkötik a második párisi békét s a németek a franciák részéről történt régebbi meggyaláztatásért súlyos kárpótlást vesznek.

Königgrätz (1866), Sedán (1870), Kaiser proclamation (1871. jan. 18.) A dicsőség esarnokának e három képe összefügg a német birodalmi egység s az új német császárság megalakításával. Megteremtői : I. Vilmos porosz király, Moltke, a kitűnő hadvezér, Bismarck, a nagy diplomata és vasakarató férfiú. „Nem szavakkal és többségi határozatokkal döntik el a kor kérdéseit — mondta egy alkalommal — hanem vérrel és vassal.“

A hadsereg új szervezetének keresztülvitelével létesíti kitűzött célját. Arról volt szó ugyanis, hogy Ausztria legyen-e az egyesülendő Németország feje vagy Poroszország. A königgrätzi esatában Ausztriát elhatározólag megverik és a vitás kérdést eldöntik, ezzel az északi német szövetség létesült.

A francia követek területi követelései miatt kitört háborúban a hadjárat vezérletének lelke Moltke volt s a porosz-német seregek óriási diadalokban verik le a franciákat. Sedánnál az egész hadsereget császárostól fogságba ejtik. Hosszú, elkeseredett harcok után a német

nemzeti büszkeség nagy elégtételére bevonulnak Párisba és a versaillesi főhadiszálláson a fejedelmek és követek fényes gyűlésében az északi és déli német államok egyesülésével kimondják a német birodalom megújítását, melynek élére mint császárt I. Vilmos porosz királyt kiáltották ki. A régi német tartományok ekkor visszakerülnek Németországhoz s hadi költség fejében a franciák 5 milliárd frankot fizetnek. A hadisarc maradékát 120 milliót aranyban a spandaui fellegrvár Gyula-tornyában őrzik.

A fegyvergyűjteményben a sok érdekes hadi emlék között a poroszok büszkeséggel mutogatják Napoleon kalapját, pisztolyait, érdemeit, melyeket Belle Alliancénál raboltak el.

Igazi önérettel és nemzeti büszkeséggel léphetnek be a dicsőség csarnokába a poroszok, mert itt minden vitézségről, fényes diadalról beszél s nincsen semmi nyoma a szerencsétlenül vívott csatáknak. A római atyák a szenatusba vezették gyermekeiket, hogy a szónoklatot elsajátítsák és a nyilvánosságot megszokják, a porosz tanítók pedig az egyes iskolák növendékeit vasárnaponként felváltva a dicsőség templomába kísérik, hogy még mint gyermekeknek teljék be szívévelük a porosz vitézséggel, a nagy férfiak, hadvezérek vitéz tettein tanuljanak lelkesedni és így váljon belőlük még vitézebb katona, mint elődeikből. Igazán követésre és irigylésre méltó példa!...

A dicsőség és vitézség templomából útunk a tudományosság csarnokába, a berlini egyetemhez vezet. III. Frigyes Vilmos 1809-ben veti meg alapját és tanárokul a legkiválóbb férfiakat hívja: a két Humboldt-testvért, Hegelt, Schleiermachert, Savigny-t, stb. E kiváló férfiak megalapítják az egyetem hírnevét, hallgatóinak száma megnövekedik s ma a párisi után a leglátogatottabb.

Az Unter den Linden végén az egyetem épülete előtt a két Humboldt-testvérnek, Sándornak és Vilmosnak márványszobra, valamint Helmholtz-nak emlékoszlopa áll az épület előtt. Humboldt Vilmos korszakot alkotó nyelvész és esztétikus volt, kinek ösztönzésére veti meg alapját III. Frigyes Vilmos az egyetemnek, öccse Sándor jeles természettudós és utazó, Helmholtz jeles fizikus és fiziológus.

Az épületet inkább a célszerűség, mint a külső dísz jellemzi. Mindjárt a bejáratnál nagy szabad tér van, ahol az órák végén szokásos szünetek alkalmából a burschok különféle jelvények szerint összeverődve végzik sétájukat, míg a villamos esengetyű be nem szólítja őket a termekbe. Ezek különböző nagyságúak s egyik-másikban karzatok is vannak a hallgatóság részére, aulája rendkívül nagy terjedelmű. A folyosókon önkénytelenül is ráesik az ember szeme a ruhatartókról lecsüngő nagy láncokra, amelyekhez a lakatot az egyetemi hallgatók maguk hozzák és kabátjukat az eleserélgetés vagy jogtalan eltulajdonítás ellen biztosítják. Az egyetem mellett van mind-

járt az olvasó terem. Nincs semmi kényszer az egyetem látogatására vonatkozólag s mint alkalmam volt meggyőződni, még így is igen szorgalmasak hallgatói.

A német egység kialakulásával a legszorosabb összefüggésben van a Bismarck-emlékoszlop, a Moltke-szobor, a győzedelmi oszlop és a német birodalmi gyűlés székhelyének épülete. Mind a három a remek Király-téren foglal helyet s hogy ide jussunk az Unter den Lindenről, a brandenburgi kapun megvünk keresztül.

Dór oszlopok szelik át öt helyen az atheni akropolis propyleumának mintájára alkotott huszonhat méter magas és hatvankét méter széles kaput, melynek középső átjáratán csak udvari kocsik közlekedhetnek. Tetején öntött rézből készült négyfogatú kocsis a győzelem istennőjével a kapunak előkelő szint kölesönöz. Napoleon a győzelmi kocsit 1806 után Párisba vitette s addig a franciák birtokába volt, míg a háromnapos lipesei csatát követő évben 1814-ben a poroszok vissza nem hozták Berlinbe.

A brandenburgi kaputól a Tiergarten mellett jobbra kanyarodva, nagy szabadtér a Király-tér közepén emelkedik mint égbe kiáltó jel, a csaknem hatvankét méter magas győzedelmi emlékoszlop, körülötte a német birodalmi gyűlés székhelye s az egység létrehozóinak emlékoszlopai. A hatvankét méter Siegessäule 1,800.000 márkába került. A schlesvig—holsteini háborúnak, a königgrätzi és sedáni csatának méltó megörökítője egészben is, meg reliefjeivel is. Az alsó talapzatot nyílt oszlopesarnok veszi körül, ennek frize az 1870-iki győzelmet és a német császárság fölállítását örökíti meg. Az oszlopesarnok közepéből húsz méter magas homokkőoszlop emelkedik s tetején a győzelem istenasszonya jobbjában babért, balkezeiben pedig hadijelvényt vaskeresztrel ragvogtat. A homokkőoszlop derekát húsz dán, húsz osztrák és húsz francia aranyozott ágyúeső — a dán, osztrák és francia háborúk zsákmányaiból mint babérmagány, háromszorosan fonja körül. A Király-tér nyugati részében van Moltkének remek kivitelű márványszobra.

A német birodalmi gyűlés házának főhomlokzata előtt foglal helyet Bismarcknak szilárd s magas bronz emlékoszlopa, mellékalakjaival együtt jelentékenyen emeli a palota és a Király-tér szépségeit. Különösen érdekesek a szobor elején a német nevelést ábrázoló reliefek: a gyermeket először járszalágon vezetik, mint ifjút Germánia ébresztgeti, mint férfi erejét próbálgatja. Az északi és déli német szövetség egyesítését Bismarck diplomáciai úton a külső ellenséges viszonyok folytán a nemzeti érzület folytonos ébrentartásával megteremti, ezt az egyesülést jelképezik a szobor hátsó részének reliefjei. A szobor előtt térdelő Atlasz a világgömböt tartja hátán, a szobor hátulján Siegfried a birodalom kardját kovácsolja, ennek balján van a párduc, a széthúzás

jelképén diadalmaskodó Germánia. jobbján pedig a sphinxen könyvet olvasó Sybilla.

A birodalmi gyűlés nagyszabású épületét renaissancestilusban Wallot tervezte; 1884—94-ig készült és az építés költségei körülbelül 22 millió márkára rúgnak. Erős homokkő falakon nyugszik hatalmas kupolája. Széles lépcső vezet a főhomlokzat portáléjához, előcsarnokának reliefje a birodalom védnöksége alatt a művészet, tudomány, kereskedés és ipar fölvirágzását ábrázolja, e fölött van Germánia a géniusok kíséretében. A déli előcsarnokban a portála fölött porosz és bajor címereket, a birodalmi sást és Germániát, termei és csarnokoszlopai előtt pedig a német császárok bronzszobraikat látjuk. Csarnokai minden egyszerűség mellett is szépek, különös megtekintést érdemel a négyszáz helyre berendezett ülésterme. Az egésznek inkább a szilárdság s erősség, mint a pompa és fény jellemvonása.

A birodalmi gyűlés, miután a birodalmi kancellár elnökletével a szövetségi tanács a törvényjavaslatokat kidolgozta, itt intézi el a közügyeket s gyakorolja a törvényhozást, az üléseken a német császár is meg szokott jelenni. Közügyek: a hadsereg szervezése és vezetése, a birodalmi bank, vasúti ügy, posta, távíró, egyöntetű ezeken kívül némely adó, a többi ügyre vonatkozólag minden államnak szabad keze van.

Berlin a szobrok városa. Minden nevezetesebb esemény, vagy tett megörökítést nyer a poroszoknál s annak, aki valamely téren kitűnt, emléket emelnek s úgy találjuk, hogy bár igen sok nagy emberök volt, sok ezekből a szobrokból. Az említetteken kívül a sok közül művészi Blüchernek, a Napoleon elleni háborúk egyik vezérének és a lipcei csatában az egyik hadtest vezetőjének szobra. Ugyancsak a Napoleon ellen vívott csatákkal függ össze III. Frigyes Vilmos és feleségének, Luiza királynénak szobra. A királyné születésnapja évfordulóján minden évben ezen két szobrot a berlini lakosság virágokkal gazdagon földíszíti s a kegyeletes tény nyilvánításával különösen a királyné iránt, mint a jótékonyság, irgalmasság és nemesszivűség angyala iránt tiszteletét nyilvánítja.

II. Vilmos, a jelenlegi porosz király és német császár a már meglévő sok szobrot még újak létesítésével szaporította különösen a Tiergartenban. Berlinnek valóságos áldása ez a nagy erdő, amely majdnem a város közepén terül el. Az uralkodó család tulajdona, de a nagy közönségnek üdülő, szórakozó és sétáló helyül engedte át. I. Frigyes veti meg alapját, Nagy Frigyes versaillesi mintára alakíttatja át egyes részeit, II. Vilmos pedig számtalan szobrot állíttat fel benne.

Egyik nevezetessége a győzelmi sétasor, melyet a brandenburgi porosz uralkodók harminckét szobra alkot. Közöttük foglal helyet

a mi királyunknak, Zsigmondnak, mint német római császárnak szobra is. A berlinieknek azonban a kis szobrok nem igen tetszenek, sokat élvelődnek rajtuk és az erdő ezen részét tréfásan babasornak nevezik.

Berlinnek legnagyobb fejlődésben lévő külső városrésze: Charlottenburg. Lakosainak száma több 250,000-nél. I. Frigyes feleségétől, Charlotte Zsófiától vette nevét, aki ezen a helyen falusi lakot létesített. Akár a Tiergartenen keresztül villanyossal, akár pedig a potzdámi állomás mellett a földalatti közlekedéssel igen könnyen juthatunk e szép városrészbe. Hatalmas palotái külső izlés, díszítés tekintetében sokkal pompásabbak, mint a belvárosban s ez is mutatja, hogy itt igen sok gazdag ember lakik. A házak előtt ráccsal elkerített virágos kertek, az erkélyeken virágfüzerek díszlenek s a széles, lovaglótérül is használható utcáknak kedves színezetet kölcsönöznek. A virágok szeretete szinte egyik jellemvonása Berlinnek s egyúttal a lélek szép vonását mutatja, mert a virág „a földnek jósága“, a jóság „a lélek virága“ és aki a virágot szereti, „rossz ember nem lehet.“

Teljesen újszerű és a mai kor követelményeinek megfelelő utcái közül legnagyobb hatást kelt az Unter den Lindennel egy irányban haladó Bismarck-utca. Ennek berlini szólásmód szerint valamikor egész Párizsig kell nyúlnia. Több nevezetes középülete van.

Legtöbben keresik föl az utasok közül a charlottenburgi várpalota mellett lévő kertben emelt mauzeoleumot, ahol III. Frigyes Vilmos és felesége Lujza, úgy szintén I. Vilmos és Augusztia királynő nyugszának. Fenséges érzelm s meghatottság fogja el az ember lelkét, midőn e helyre belép s csendben áhítattal szemléli végig a műemlékeket.

A porosz szellem hódító erejét mutatta be Charlottenburgban közvetlen az állatkert mellett lévő épületben az 1908. évben rendezett hajókiállítás, mellyel kapcsolatos az egyetem mögött elhelyezett tengerészeti múzeum.

Óriási hadihajók, torpedók, hajófelszerelések, a hajók szobáinak berendezése s a tengerészettel összefüggő mindennemű tárgy megtekintése után fogalmat alkothatunk a porosz tengerészetről s a hódító szellemről. II. Vilmos császár a svéd király jelenlétében megnyitván a hajókiállítást, eme nevezetes szavak hangzottak el ajkáról: „Unsere Macht liegt auf dem Wasser“, és hogy a jelszó el ne repüljön s feledésbe ne menjen e nevezetes szavakat megörökítve, olvashattuk a hajókiállítás csarnokában. Ennek rendezésével egyik cél volt: irányt mutatni; a porosz fiúkban kedvet kelteni a tengerészet iránt és közvetve előmozdítani a német hatalom terjeszkedését távoli vidékeken.

A tengerészet és gyarmatosítás terén a németek messze vannak az angoloktól, akik iránt irataikban nagy féltékenységet árulnak el. A gyarmatokból bár nincs valami sok hasznuk s úgyszólván ráfizetnek, mindamelllett a német lobogó dicsőségéért nem sajnálják az áldozatot.

E téren az angoloké a vezető szerep. A különféle nemzetek között az angolnak van a porosz előtt tekintélye, s amint a magyar az osztrák után, az osztrák a porosz után igazodik, úgy tekinti több tekintetben követésre méltónak a porosz az angolt, mint ez idő szerint egyedüli hatalmas ellenfelét.

Berlin iparos és kereskedő város. Az ipar terén kiváló jelentőségűek: fém, gép, porcellán, illatszer, szövő, vegytani gyárai. Az önálló iparosok száma 150.000. Fejlett ipara nagyban emeli a lakosok jólétét. Nagyon jól tudják és érzik a poroszok s általában a németek a rettenetes természetű „káplár” királynak, de különben előrelátó gyakorlati uralkodónak. I. Frigyes Vilmosnak szavait: „Ipari vállalatok az országban valóságos aranybányául tekinthetők. Valamely ország ipar nélkül olyan, mint az emberi test élet nélkül, ergo halott ország, mely állandóan szegény és nyomorult s amíg fönnáll, sohasem virágozhatik.”

Üzleteiben, óriási nagy árúházaiban a kereskedést nagyban előmozdítja az évenként egy millió jóval felül járó személyforgalom. Amire szükség van, az árúházakban jutányosan megvehető, s ha az embernek ninesen is vevő szándéka, azért pusztán az árúház megtekintése végett egész nyugodtan léphet be, az elárúsító nők nem kínálják árúikat, de ha valakinek vevő szándéka van, előzékenyen mondják meg az egyes tárgyak árát. A négy emeletes nagy esarnokokban a nap minden órájában nyüzsg a közönség s midőn délután hat órakor bezárják a nagy árúházakat, a belőlük kitóduló vevők és az elárúsító személyzet sokasága teljesen előzönlí az utcákat.

A férfiak erősek, széles vállúak, magasak. Magatartásuk komoly és fegyvelmezett, munkás nép és pontos hivatalnok a porosz. Katonás uralkodói a népet a katonai fegyvelmezéshez szoktatták. Az arcukon komolyság honol s azt hiszi az ember, hogy mindig gondolkoznak. Ha az ember tőlük valami fölvilágosítást kér, röviden s nem valami barátságosan válaszolnak, s ha ninesenek tisztában a kérdéssel, vagy ha magyarázattal nem tudnak szolgálni, szavajárásuk: „nánú”. Annál nagyobb előzékenységet tapasztalunk, a kitűnően szervezett berlini rendőrségnél, ehhez mindenki bátran fordulhat s útbaigazítást talál.

A komoly magatartás még jobban megnyilvánul a porosz katonaságnál. A XVIII. században Potsdam volt nemesak a porosz katonaság, hanem egész Európa nevelőiskolája s mintaképül Frigyes Vilmosnak magas emberekből alakított „Riesengárdá”-ja szolgált. A régi katonai szellem uralkodik most is a porosz katonaságnál. Tartásuk egyenes, csaknem merev, lépésök határozott és egyöntetű, fegyverfogásuk biztos. Az utolsó évtizedek szerenésés csatái egész dicsőséggel övezték a katonaságot s tekintélyök a polgárság előtt nagyon megnövekedett.

A nők középtermetűek, szőkék s inkább kedvesek, mint szépek. Egyszerűen s izlésesen öltözködnek. Jellemvonásuk a vidám kedély.

A lélek nemesítésére, a kedély fölvidámitására szolgálnak a helyes irányban vezetett színházak, ahol a közönség a munka után nemesebb élvezetet keres. A nagy városhoz mérten igen sok a színház. Nyári időszakban azonban a közönség inkább a könnyebb szórakozási helyeket keresi föl, hol főka- és kutyaidomításnak, különféle művészi mesterfogásoknak, vetített képeknek bemutatásával, tréfás előadásokkal teszik az estélyt változatossá.

Juliusban még folytak az előadások a „Deutsches Theater“-ben, azért egy estét kiválasztottunk, amelyen színházba mentünk. A dolognak érdekességet kölcsönzött azon körülmény, hogy mint már tudtuk, épen ebben a színházban játszott Fedák Sári, kinek rövid, de dicsőséges pályája nálunk hamarosan befejeződött. Épen a: „Brettel-Gräfin“-t jelentette a színlap. betét magyar dalokkal. Várazással néztünk az előadás elé, melyre a művésznő szivességéből grátis-jegyeket kaptunk. A színházi est élvezetes volt, mindnyájunk nézete szerint. Fedák művészi játékával, értelmiségével, külső megjelenésével kimagaslott társai közül. A német szavakat tisztán s érthetően ejtette ki, a magyar dalokat szépen énekelte s nem nagy terjedelmű, de kellemes hangjával mindnyájunknak szívét megkapta, szemünkbe könnyeket esalt. Mintha a művésznő lelkéből egy darabot tépett volna ki s Magyarországon dicsőségének leáldozó napjára célzott volna, midőn a Fráter-nótát az ismeretes Szabolcska-féle szöveggel dúdolta: „Akácfa erdőség kicsiny falum képe. gyermekkori álmom ezer szép emléke . . . Oh hol van az álom, mit alattok szőttem, s az a világ, ami akkor állt előttem?! Hová lettél, hová ábrándok világa, te maradtál csak belőle akácfa virága?! . . .”

Az élet este és éjjel a Fridrichstrassen van, ahol hullámszik a néptömeg és a különféle színben játszó fényvivekkel időközönként megvilágított varázs-szavak esalogatják a közönséget a könnyebb élvezetekhez.

A nagy városok élete különösen vasárnap alkalmas a tanulmányozásra. Némelyik városban vasárnap az üzleteket nem nyitják ki. Bécsben vasárnap még egy szeget sem vehet az ember, hasonló rendelkezés van Londonban. Vasárnap délelőtt az emberek a templomokat, vagy a múzeumokat látogatják. Berlinben vasárnap délelőtt az üzleti élet olyan, mint nálunk. Délután azonban, különösen ha az idő kedvező, az egész Berlin kihalt. Mindenki a szabadba igyekszik. A város környéke kedvez a kirándulásoknak, az erdőségeket, tavakat, nyaraló telepeket, mulatókat ellepik vasárnaponként a berliniek. Az erdőkben több társaságot lehet látni, amelyek játékkal, vagy körbe ülve beszélgetéssel töltik az időt.

Egy vasárnap délután kirándultunk a Wannseehez, de alig értünk oda, az égen veszedelmesen gyülemelő fellegek megkettőztették lépteinket.

hogy mielőtt hideg zuhanyt kapnánk, a tóhoz közeledő villamos megálló-helyet elérjük. Minden veszedelem nélkül sikerült a villamoshoz jutnunk és ezen a Grunewaldon keresztül jó félórás utat tettünk meg, majd a gyönyörű kerti helyiségek között elsétálva a park-teraszhoz jutottunk: a válogatottabb közönség kiránduló-helyéhez.

A park-terasz remek helyen fekszik s míg egyrészt maga a helyiség gondozott virágágaival gyönyörködteti a szemet, másrészt a magaslatokról elének táruló szép vidék egészséges levegőjével felüdítőleg hat a lélekre. Felváltva két katonazenekar játszott. Itt volt alkalmam tapasztalni, hogy mily szenvedéllyel üzik a berliniek a szerencsejátékot az ezen célra engedélyezés alapján fölállított helyiségben. Kisebb kerek épület ez s körülötte több játszó hely van, ahol a játékosok helyet foglalnak s a kiválasztott számra kisebb vagy nagyobb összegeket tesznek. Adott jelre, amint valakinek számát a bedobott kis golyó, épúgy mint a „roulette“-nél, megüti, vagy nem, a szerint nyer, vagy vesz. Kockázatos játék ez, s vannak olyanok, akik egész heti keresményöket elvesztik rajta, mindamellelt, ha pénzhez jutnak, ismét játszanak, mert a játék szenvedélye nem engedi őket nyugodni.

*

Berlinben lenni és Potsdamot meg nem nézni, annyi, mint Rómába utazni és nem látni a pápát. A nagy történelmi multtal bíró Potsdam a német császárnak második székhelye és a potsdami kormányzókerület fővárosa. Lakosainak száma meghaladja a hatvanezret. Katonasága nagy: hétezer emberre rüg. Maga a szép fekvésű város csendes és nincs rajta valami sok nézni való, de annál nevezetesebb a potsdami régi és új várkastély s Nagy Frigyes Sanssouci-ja.

Egy napot kell Potsdam megnézésére szentelni s tanácsos a kirándulást társaságban megtenni. Berlinből hajón vagy vonattal juthatunk Potsdamba. Mi az utóbbit választottuk s jó egy óra alatt eljutottunk a városhoz. Szerencsénk volt, mert az idő kedvezett, amire nagy szükség van, mert az a sok gyaloglás, amely itt az emberre vár, esős időben kellemetlen.

A potsdami állomástól gyalog indultunk a város felé és a hidon keresztül menve egyenesen a régi várkastély felé tartottunk, amely 1660—1701-ig épült s benne most is érintetlenül vannak Nagy Frigyes szobái. E nagy király igen szerette Potsdamot s télen-nyáron itt tartózkodott. Nyáron három, télen négy órakor kelt és a reggeli órákban végezte legfontosabb dolgait.

Ebben a régi palotában mutatják Nagy Frigyes titkos tanácskozó szobáját, közepén lesüllyeszthető asztallal az ételek föl szállítására, azonkívül a márvány-, bronz-, úgyszintén a pompeji-szoba érdemel figyelmet. A várkertre nyíló sarokablakból szokta Nagy Frigyes az

őrség diszfölvonulását végignézni és a szemle után azokat, kiknél rendellenességeket talált, kemény büntetéssel sújtotta.

A várpalota szárnyépületei kisszerűek, ezen a részen egy pár szobát II. Vilmos számára tartanak fenn s mosolyogva olvastuk az egyik ajtón II. Vilmos névjegyét. Igen értékesek ezekben a szobákban a díszes gobelinek, amelyeket a Franciaországból kiüldözött protestánsok (hugonották) hálából ajándékoztak I. Frigyes Vilmosnak, a választófejedelemnek, aki őket országában szívesen fogadta és letelepítette.

A várhelyiség templomában a szószék alatt van egy egyszerű sírhely, amelyben Nagy Frigyesnek koporsója van. Midőn Napoleon Potsdamba bevonult, felkereste Nagy Frigyes sírját, fölbontotta s kardját ezen szavak kíséretében vitte magával: Ha te élnél, úgy én most nem volnék itt sírodnál. Napoleon Nagy Frigyeset a legjelesebb hadvezérek közé sorozta s a leutheni ütközetről azt mondta: „E csata mestermű volt és maga egyedül képes Nagy Frigyeset a legkitűnőbb hadvezérek közé emelni.”

Nagy Frigyes magát az állam első hivatalnokának nevezte és azt tartotta, hogy nem az állam van ő érte, hanem ő van az államért. Minden ügybe beavatkozott. Megrendszabályozta népét és hivatalnokait, ugyanezt tette papjaival is. Szigorúan kiszabta a helyőrségi templomban a szónoklat időtartamát és hogy a prédikátor az időre nézve tudja magát mihez tartani s a beszédet hosszúra ne nyujtsa, a márványszószék fölé órát helyezett. Az óra ütésére a beszédet be kellett fejezni. A szószékkel szemben foglalt helyet az udvar. A helyőrségi templomnak általános jellemvonása az egyszerűség.

A potsdami kirándulásnak koronája volt a Sanssouci-park és kastély megtekintése. Nagy Frigyes létesítette a versaillesi kert mintájára, de a park mostani szép alakját, szobrászati díszét, ugró kútait a különös műérzékkel megáldott IV. Frigyes Vilmosnak köszöni. A főúttól jobbra van: a Neptunbarlang és a képgaléria s az előtt a hollandi kert; kissé távolabb az út közepén hatalmas szökőkút szórja a víz sugarait magasra. A szökőkúttól balra van Nagy Frigyesnek márvány lovasszobra. A sok lépesőn a narancs-terasz mellett fölmenve a Sanssouci kastélyhoz érünk s egy pillanatra visszafordulva élvezzük a kastély remek kilátását.

A park s a kastély, jóllehet nem lakja senki, gondos kezelésben részesül, mindenütt látjuk az ápoló kéz munkáját.

A kastély eredeti alakjában van meg. Körül nézve nem sokat mutat, de termei: Nagy Frigyesnek szobája, ebédlője, könyvtára, a Barbarina-galéria még ma is szépek.

A kastélyban több emléke maradt a Nagy Frigyes és Voltaire között fennállott barátságának, a könyvtárban a francia munkák között foglalnak helyet Voltaire összes munkái s Nagy Frigyeshez írt levelei.

Ház gondok nélkül, vagy mondjuk édes pihenő e kastély neve. Maga Nagy Frigyes adta neki ezt az elnevezést s nem véletlen műve, hogy erre francia szót használt.

Nagy Frigyes nevelésénél, olvasmányainál fogva teljesen a francia műveltség rabja volt s udvarában ép úgy, mint ez idő szerint a bécsiben, francia ízlés uralkodott. Asztalánál csak franciául beszéltek, könyvtárában csak francia könyvek voltak. A német nyelv nézete szerint csak a tudatlanok nyelve.

A komoly munka után szerette a szórakozást, s mivel nagy és nehéz munkát végzett, ez szinte szükségessé vált rá nézve. Szerette a zenét, a könyveket, az írókkal való társalgást s szenvedélye volt a versgyártás. Szívesen látott minden művelt idegent Potsdamban, különösen Voltairét, az úgynevezett fölvilágosodás irodalmának fejét.

A bölcséleti irány, melynek Voltaire fő képviselője volt, az ember természetes jogainak érvényesítését, az állami, társadalmi és nevelési állapotok újjáalakítását tűzte ki célul s a katolikus egyház hatalmának megtörésére törekedett. Alkotó s romboló munka volt ez, különösen Voltaire-é: „Nincs emberi mester, ki maga után annyi és oly iszonyú romokat hagyott volna, igazságokból és tévedésekből, nemes és nemtelen, hasznos és veszedelmes dolgokból.” (Maculay.) A magyar irodalom és nemzeti műveltség fejlődésére a XVIII. századbéli francia írók tanulmányozása a gárdisták részéről hasznos volt s a franciás iskola vezére: Bessenyei György, Voltairenak tanítványa s hűséges követője.

Már régebben levelezett Nagy Frigyes Voltaire-val, szorosabb viszony azonban akkor fejlődött ki közöttük, midőn az európai hírnévre jutott író Potsdamba jött. Örömmel s hízélgéssel fogadta a király Voltaire-t nevezve uralkodása legbecsesebb szerzeményének s örült, hogy tetteit ilyen kiváló író fogja megörökíteni, de viszont Voltaire-nek is tetszett a nagy király barátsága. Két különbe találkozott egymással, akiknek barátsága soha sem alapult őszinteségen.

A potsdami udvarban Nagy Frigyes asztalánál irodalmi, történelmi, vallási kérdésekről folyt a társalgás s a király ez utóbbi tekintetben sokat engedett meg magának, miért is főbben istentelennek tartották. A király nézete szerint az asztalnál semmi fessségnek nem szabad uralkodni, vele szemben minden tartózkodásnak meg kell szűnni, mindamellett ha maró gúnyját s sértegetéseit visszafizették, kegyetlen bosszút állt s öröme telt mások megaláztatásában. Voltaire élceivel, gúnyaival a királynak nem maradt adósa, aki nagyon kihasználta íróbarátja túlérzékenykedését, a kölesönös hízélgés, élcelődés sértegetéssé fajult, míg végre szakítás lett a vége.

Voltaire-nak Potsdamból való távozását előmozdította még egy másik körülmény is, Frigyesnek is, mint apjának takarékosága fős-
vényiségnek bátran nevezhető, a pénz neki hadseregre, építkezésre,

ipari s földművelési célokra kellett s minden mást ezek alá rendelt, az írőkkel szemben is igen szűkmarkú volt. Frigyes takarékosága fukarsággá vált maga irányában is. Nem szégyelt kopott ruhában járni, Voltaire ellenben a legnagyobb mértékben kapzsi volt: „Csakhamar kiismerték egymást, írja Maculay, és harc következett közöttük, melyben Frigyes a Harpagon, Voltaire a Scapin szerepéig aljasult. Szégyen megemliteni: a nagy hadvezér és államférfiu parancsot ad, hogy vendégének kávé-, csokoládé- és cukorjáruléka kisebb adagokra szoríttassék. Még ha lehet aljasabb tény, hogy Voltaire kártalanítani akarván magát, a királyi váróteremből a viaszgyertyákat rakta zsebre”, sőt némelyek szerint a király aranyóráját is ellopta.

Mindezen körülmények folytán Voltaire búcsút mondott Potsdamnak s bár esalódottan s megalázva távozott is az Alpok közé, mert poroszországi tartózkodása miatt Párisba visszatérnie nem volt szabad, Potsdamot egész életében nem tudta feledni.

Régi idők emlékét őrzi Sanssouci mellett a történelmi nevezetességű malom, amelyről a por a kastély felé szállt. A király a kellemetlen szomszédságtól nem bírt megszabadulni, meg akarta venni a malmot, de a molnár nem adta, mire azután pört indított ellene. A nyertes azonban a molnár lett s malma tovább is ott forgott Sanssouci mellett a király bosszúságára s a molnár diadalára.

Immét a sicíliai és az északi kerthez jutottunk és beértünk az új palotával kapcsolatban lévő nagy parkba. II. Vilmos és családja itt szokta végezni sétáit s erre való tekintetből a kertben dohányozni nem szabad. Az új palota termeit nagy sajnálatunkra nem tekinthettük meg, mivel a trónörökös Potsdamban volt. Renaissance stílusú épület s legszebbnek mondják benne a kagyló-szobát. A déli szárnyában vannak Nagy Frigyesnek szobái. A királyi család a palota északi részét lakja.

Délután egy órára járt az idő, midőn a parkon keresztül félórás gyaloglás után a potsdami állomásnál egy kissé a fáradtságos, de szép és tanulságos kirándulás után kipihenhattük magunkat, azután vonatra ültünk s újabb tapasztalatokkal gazdagodva, a látottakon elmélkedve indultunk vissza Berlinbe.

*

A következő nap reggelén istentiszteletre jöttünk össze a József-kápolnában, imáinkkal hálát adtunk Istennek jótéteményeiért s oltalmat kértünk utazásunk további részére is. A szerencsétlenségek megfontolása, melyek az embert utazásában érhetik, a közönyös szívet is áhítatra gerjeszti, annál inkább fölgyújtotta a mi hívő szívünkben az isteni szeretet lángját, melyet még élesztettek a szép magyar egyházi énekek. Az istentisztelet után esomagunkat összeszedve búcsút mondottunk az „Unió“-szálloda tulajdonosának, szíves házi gazdánknak, kinek ellátá-

sával mindnyájan meg voltunk elégedve és épen nem tapasztaltuk a berlini ételeket olyan rossznak, mint amilyenek a porosz fővárosban huzamosabb ideig tartózkodó magyarok találják. Ezek szerint az étkező helyeken mindent hamisan állítanak elő s az étkezésnek csak egy jó tulajdonsága van, hogy kenyeret annyit fogyaszthat mindenki, amennyi neki tetszik, amit azután külön nem számítanak be.

Részemről, jólehet Berlinben több étkező helyen megfordultam, a többi között a „Franciskaner Keller“-ben is, melynek különös sajátosságot kölcsönöz az, hogy a vonat felette robog el, nem tapasztaltam ilyen rosszaknak. Lehet, hogy a levegőváltás, vagy a sok jövés-menés volt az oka. A kiszolgálás azonban mindenütt lassú, nem figyelmesek a vendégekkel szemben.

A berlini élet egyébként nem drága. A márkának a mi koronánkhoz viszonyítva nagy az értéke s egyszerűbb étkezésre elegendő.

A hatalmas német birodalom erős fejlődésben lévő fővárosának és összehalmozott műkineseinek tanulmányozásában kifáradt a szem s a tapasztalatok sokasága kifárasztotta az agyat, de mégis midőn tovább indultunk új vidéket látni, más népeket, más műveltséget tanulmányozni, a végzett munka s a látottak után bizonyos jól eső érzés töltötte el lelkiünket. Abban az édes tudatban voltunk, hogy Berlin népének, műkineseinek megtekintésével ismereteink gyarapodtak, látókörünk szélesbült s az erős, éltető porosz nemzeti hazafiságból a mi hazafias érzelmünk is táplálékot nyert.

STOCKHOLM.

Berlintől Stockholmig. Stockholm fekvése. A város körültekintése az Elevátorról. A királyi palota. A svédek pantheonja. Opera-terasz. Királykert. Djurgarden. Nemzeti tánc. Múzeumok. Svéd tudósok. A svéd nép jellemzése. A feminizmus északon. Étkezés. Végezés a szeszes italok ellen. A telefon-város. Kiránduló helyek. Upsala.

A hatalmas berlini állomás, homét Stralsund felé vettük útunkat, nagy emberáradattal volt tele, mert vasárnap és jó idő lévén, a kirándulók a városhoz közelebb, vagy távolabb eső nyaraló-telepekre igyekeztek. Az utasok nagy száma azonban minket nem aggasztott, mert előzetes értesülés szerint a poroszok szivességéből a vonatban fenntartott helyek voltak számunkra s vidám eszegezés közt, derült hangulatban indultunk meg a Keleti-tenger felé.

A vidék Berlintől Stralsundig meglehetősen egyhangú, de még sem unatkoztunk, mert vidám tréfákozás és szép magyar dalok éneklése közt gyorsan repült az idő és szinte észrevétlenül érkezünk meg a víztől körülövedezett Stralsundba. Kíváncsisággal s érdeklődéssel néztük itt vonatunknak a kompra helyezését, mely átszállított bennünket a Rügen-szigetre, ahol azután vonatunk tovább folytatta útját s kis kanyarulattal a kies fekvésű, tengeri fürdőhelyhez: Sassnitzhoz ért. Mindjárt az állomásnál magunk előtt láttuk hajónkat, amelyen elhelyezkedtünk.

A tengeri út pompás élvezetet nyújt az utasnak, ha az idő kedvező. Szép reményekkel kecsgettetett bennünket a tiszta, derült égboltozat. Peremén a nap sugarai leáldozó-félben voltak. Minden aggodalom nélkül helyezkedtünk el tehát a hajón. Sassnitz a festői szép hely, a leáldozó nap sugaraitól tündéri színben csillogó krétsziklák és az erdős partvidék mögöttünk maradtak s nemsokára a homályos körvonalak is eltűntek tekintetünk elől.

Csodálattal szemlélve a hatalmas elemet, szemünk a tenger beláthatatlan nagy, síma tükrén pihent s nem győztük magunkba

szívni a testi szervezetre felüdítőleg ható tengeri levegőt, majd a távolban hadihajót pillant meg társam s figyeljük a hajó mozdulatait, felszerelését.

A társaság tagjai közül többeket első sorban nem annyira a tenger fensége, beláthatatlan víztömege érdekelte, mint inkább hajónk szerkezete, felszerelése, utasainak vizsgálata; mások halomszámra készítik a képes levelező-lapokat, hisz a hajóról, melyen most a társaság tagjai közül többen első alkalommal utaznak tengeren, szíves üdvözlét küldeni jóismerősnek, barátnak, rokonnak, testvérnek, vagy szülőnek nem utolsó dolog és mulatság, azért csak kevesen mulasztják el az erre kínálkozó alkalmat.

A svéd part felé közeledve, mutatkoznak a tengerparton épült városok kiemelkedőbb épületei. Hajónk beérkezvén a trelleborgi kikötőbe, a kijárat mellett kíváncsian érdeklődő svédek sorfala közt a esöndes, tengerparti városba mentünk s falai közt egy éjszakát töltöttünk.

Trelleborgtól Stockholmig az út a gyorsvonalat tizenkét óra alatt futja meg. Az út hosszúságát azonban feledteti velünk első sorban a svéd vasuti kocsik kényelmes berendezése. A svédek az utazást, gyönyörű országukban: az ezer tó országában meg akarják kedveltetni az idegenekkel, azért gondjuk van rá, hogy az utazás vonataikon a legkellemesebb legyen. Egész élvezettel foglal az ember helyet a kocsik széles ülőhelyein, amelyekben, ha szükségét érezzük, nyugodtan hajthatjuk fejünket nyugalomra is. Síkság és domb, hegy és völgy, tó és folyó változatos képet tár elénk. A nagyobb városok állomásainál rajta feledjük tekintetünket a hatalmas svéd férfiakon és nőkön s midőn a mi szép szál férfiainknál még két fejjel magasabb alakokat látjuk, mintha Tacitus Germániájának alakjai elevednének meg előttünk. Az állomásokon különben feltűnő nekünk magyaroknak a siri csendesség. Sok a föl- és leszálló utas s még sines semmi zaj, nincs tolakodás.

A földeken feltűnik a természet hátramaradottsága. Július első felében voltunk, amikor már nálunk javában vágják a rendet, sőt a nagy Alföld rónáján már előbb is kévékben áll a gabona. Svédországban még minden teljesen zöld és fejletlen. Körülbelül vagy két hónappal elmarad itt a természet a mienktől s az aratás szeptemberben van. A tavak és folyók mentén, a völgyek dús növésű fűvében jó legelőre talál a jószág, ami miatt az ezer tó országa, mint Oroszország mellett a legtöbb belső tóval rendelkező föld, különösen a tehenészetre igen alkalmas. Egymásután hagytuk el Malmöt, Nässjöt, Linköpinget és a fiatal gyárvárost Norrköpinget, észre sem véve, hogy Nässjönál a Smaland-felföldön a déli gazdag termősikság Seane után a tenger színe felett kétszáznyolcvankilenc méter magasságra emelkedtünk. Linköping és Norrköping a Wetter-tóval egy irányban terül el. Ez a

tó Svédország derekát két részre osztja s a keleti részt Öster-, a nyugati pedig Västergötlandnak nevezik.

Az utóbb említett két nagyobb várost elhagyva közeledtünk a svédek fővárosához: Stockholmhoz. Az alagútak, melyeken áthaladtunk, mutatták, hogy a svédeknek erős sziklarobbantásokat kellett végezniök s csak az alagútak megnyitásával tudták a vonatot ezen oldalról a fővároshoz vezetni.

A külső városnak a Söderalmnak egy részét láttuk meg először. A külső városrész szabálytalan épületei, gyereksereggel elborított utcái piszkos látványt nyújtottak, de mennyire föleserélődött e kép, midőn a vonat a Riddarholmen keresztül robogott. Festői, esodaszép látvány volt ez! . . . A Mälär-tón gőzhajók futkároznak, a tavak között a város különböző részeit összekötő hidakon élénk a közlekedés, a tó partján remek paloták emelkednek. A képnek háttérét közvetlen a város mellett fekvő hegyek adták meg. Nagy sajnálatomra a szép látvány gyorsan eltűnt szemem elől, amint vonatunk a Riddarholmen áthaladt s a város épületei közé jutott. Most már hamarosan elértük a központi állomást (Central Bangarden) s Berlintől Stockholmig huszonkét órai utazás után, a svédek fővárosában voltunk.

Stockholmot fekvése miatt Marseille, Genf, különösen pedig Velencével szokták összehasonlítani és ez utóbbival hasonló fekvése miatt: Észak-Velencéjének nevezik.

A monda e képen fejti meg eredetét. Isten vett egy részt a scót területből, egy részt a nápolyi tengerpartból, egy részt a hyerial-szigetektől, egy részt az Ural-hegyláncolatából, egy részt a kanadai fenyőerdőkből, egy városrészt Párisból és az egészet egy edényben összerázva minden rend nélkül a Keleti-tenger partjára öntötte. Így keletkezett Stockholm: a svédek fővárosa.

Ebben a mondában tényleg benn van a város általános jellemzése és hogy csakugyan ilyen esodás szépségű város, arról legfényesebb bizonyosságot szerezhethünk, ha a Stadsgarden fölött harmincöt méter magasságra emelkedő Elevátorról szemléljük.

Az Elevátor közvetíti a közlekedést a magasan fekvő városrész, Södermalm és a tók között elterülő régi városrész, az úgynevezett Staden között s innét tréfásan járószeknek, Katarinahissen-nek nevezik. A Mosebacke-val vashid köti össze.

A feljutás az Elevátor tetejére igen könnyű és mindössze negyven másodpercet vesz igénybe s fenn a kilátóhelyen egy körforgással tekintünk át a svédek gyönyörű fővárosát! . . .

A Mälär-tó és a Saltsjön, Keleti-tengeröböl között elterülő sziget a: Staden, a város legrégebbi része. A külső ellenséges támadás ellenében erődítésekkel vették körül s mert ezen célra cölöpöket alkalmaztak, azért nevezték e helyet: Stockholmnak. A XIII. században

Birger Jarl építi a várat és mellette olyan városnak veti meg alapját, amely a XIII. század végén fejlődésre nézve a többi svéd városokat túlszárnyalta. A Staden az új és a régi városrészrel, a Norrmalmmal és a Södermalmmal, valamint a kisebb szigetekkel: Riddarholmen-nel és a Helgeandsholmennel híd köti össze. Tessinek sikerült alkotása, az itáliai renaissance-stílusban épített szép királyi palota a Staden párvját ritkító épülete.

A királyi palota mellett a nagy, vagy másképpen Miklóstemplom, (Storkyrkan), föle távolabb a Gertrúd-templom, (Tyska Kyrkán); 1642 óta a németeknek engedték át istentisztelet végzésére, azért német templomnak is hívják.

A Stadenen túl a Mälár-tó és a Saltsjön partján hosszában terül az új városrész: Norrmalm. Ez a rész a többiekhez viszonyítva kevésbé szép látványt nyújt. Épületeinek barna tetői között a Katarinakirche harangjátékkal ellátott száz méter magas tornyát pillantjuk meg. A Norrmalm ismét két részre oszlik: keleti része az Östermalm, nyugati a Kungsholmen. A nyugati részen három templom tornya nyúlik ki magasra, majd szemünk az Opera és a Nemzeti Múzeum szép épületén akad meg. Hirtelen keletfelé ágyúdörrenés vonja magára figyelmünket s érdeklődésünk a Stadenről keletre eső sziget (Skeppsholmen) felé irányul. Katonai épületek, a hadi tengerészeti iskola és a tengeri hajóhad ezen nyernek elhelyezést. Az ágyúzás, amint vezetünk fölvilágosított, a svéd királynőnek szolt, aki hogy a francia miniszterelnök fogadására az előkészületeket megtegye, éppen az nap reggelén érkezett meg Stockholmba, midőn mi az Elevátorról a város szépségeit élveztük.

A Skeppsholmennel szembe néz az állatkert: Djurgarden. Az Elevátoron félkört alkotva a külső városrészt: Södermalmot látjuk, amely sokkal magasabban fekszik, mint a város többi része.

A különféle városrészek partjait a Keleti tengerrel egyesülő szép Mälár-tó vize mossa, amelynek ragyogó kék tükrében a nap sugarainak visszaverődése a part mellett emelkedő díszes épületeket meg-aranyozza.

Magán a Mälár-tón és a Keleti tenger öblén kis gőz-, vagy géphajók az embereket egyik városrészből a másikba szállítják. A hajók farát a svéd zászló: sárga kereszt kék mezőben, díszíti. A gyors közlekedés és a forgalom a kikötő-helyeket megélelenti. Legpezsgőbb élet a Skeppsbronon uralkodik. Itt a személyszállító hajók gyorsan váltakoznak, az áruszállító hajókon dolgoz kezek az egymásra halmozott árúk mellett fölállított hatalmas daruesigákkal könnyítik és gyorsítják meg az emberi munkát.

Közben a szigetek erdőin és a város mögött mutatkozó hegyek változatos képén lel gyönyörűséget a szem.

Éppen vasárnap reggel lévén, a nyaralótelepekről a városba beránduló sok kis hajó tart a kikötők felé. A nyaraló közönség dolgát végezve a stockholmi szólás-mondás szerint ismét a „zöld”-be rándul.

A Mälár-tó és a Saltsjön partján és a városban is, reggel nyolc órára járván az idő, csak gyéren mutatkoznak az emberek.

A városrészek között a közlekedést hidak könnyítik meg. Kiváló szépségű közöttük a Staden a Norrmalmmal összekötő száztizenöt méter hosszú és tizenkilenc méter széles híd: a Norrbró, amely 1787—1806-ig készült. A Staden és a Södermalm között a híres Erikson zsilipeket rakott és az ezeken emelt két esapóhid vezet 1850 óta ahhoz a szép térhez, melynek közepén Bernadotte bronz lovaszobrát helyezték el. A Djurgardent az Östermalmmal díszes híd a Djurgarsdbron köti össze; a vonat a Riddalholmen és a Norrmalm, valamint Södermalm között zsilipeken keresztül fut be a központi állomáshoz. A tón éppen keresztül haladó vonat élénkíti az amúgy is festői képet.

Az ember nehezen hagyja el a szép kilátó helyet s mint két szerető jóbarátnak nehezebbre esik a válás és csak sok kézszorítás után távoznak el egymástól, úgy nehezen hagytuk ott a szép panorámát, melyhez hasonlót nem sokat lát az ember s a lélekre feledhetetlen hatással van. Tó és szárazföld, hegy és erdő, művelt terület s szabad természet, az Istennek és embernek munkája ritka összhangzásban egyesül itt s önkénytelenül arra a mondásra gondol az ember, melyet Stockholm keletkezéséről a hagyomány feuntartott.

A Mälár-tó vidéke a magas svéd műveltségnek tűzhelye. Nyugatra Värmland felé kifejtett a kereskedés, északra Dalarnéban virágozik a bányáipar. Az ipari és kereskedelmi életnek ezen a vidéken gócpontja: Stockholm. Szerencsés fekvése avatta a svédek fővárosává. A Keleti-tenger mellett fekvő, ezzel szabad összeköttetése van, az Atlanti-Oceánnal a Södertelje-, Göta- és Trollhätta-esatormán át közlekedik, a gazdag vasúti hálózat pedig Svédország minden részével összeköti.

Stockholm Svédország első városává a XVII. században lesz. Az elővárosokat 1635—44-ig terjedő időközben egyesítik s azóta egyre emelkedett, de különösen az utolsó két évtized alatt fejlődött nagyot és szépült meg erősen. Az egyre terjedő város épületeinek befogadására nem voltak elégségesek a Mälár-tó és a Saltsjön között fekvő szigetek és a város a Norrmalmban, a Mälár-tó partján terjeszkedett, ami által építészeti szépségben nyert ugyan, de egyúttal ékes koronájának egy részétől is megfosztatott.

Stockholmnak középpontja: a Staden, ennek díszes s az egész város koronája: a királyi palota. A szép és nagy négyszögű palota a Saltsjön és a Mälár-tó partján a város összes épületén uralkodik ará-

nyáinak nemes összhangjával és szép fekvésével. Két kiugró szárny-épülete közt terül el a királyi kert. Építése soká elhúzódott, 1697-ben fogtak hozzá, azonban a külháborúk miatt keletkezett pénzhiány nem engedte meg a palota építésének folytatását. 1728-ban ismét folytatták a félbeszakított munkát és 1754-re elkészülvén, termeibe bevonult a királyi udvar.

A királyi palota felépítése tíz és fél millió svéd koronába került. Időközökben javítására és szépítésére nagyobb összegeket fordítottak.

A királyi palota öre rendkívüli szívességgel s igazi svéd előzékenységgel mutatta meg a nyolcszáz szoba közül a legszebbeket. Teljesen megbízva a társaságban, nem gyakorolt úgyszólván semmi ellenőrzést, amit más országok királyi palotájának megtekintésénél nem lehet tapasztalni. Legelőször a királyné szobájába vezetett bennünket, azután keresztül mentünk a tanácskozó-, fogadó-, vörös-, zöld-, kék- és a nagy étkező-termeken s végül az ünnepi terembe jutottunk. A termekben pazar a díszítés. A falakon pompás gobelinek, képek ragyognak. Egyik teremben Bernadotte-nak, más néven XIV. Károly svéd király feleségének, a volt serfőzöleánynak igen sikerült szép areképére hívták fel figyelmünket. Az oldalfalak és a mennyezet festményei, az asztalok értékes vázái, különösen a vörös-terem porphyrvázája, a képterem mozaik-asztala és a francia barátságának sok becses emléktárgya alkotja a svéd királyi palota termeinek műkincsét; a díszítésben meghívott francia művészek működtek közre. A lépcsőház falán Kronberg falfestményei közül az egyik XII. Károlynak svéd partra szállását, a másik pedig II. Oszkárnak doktorrá-avatását ábrázolja.

A királyi palotához közel a történelmi nevezetességű hely: a nagy piac (Stortorget). II. Keresztélyről (1513—1523) a vad lelkű, esküszegő dán királyról szól az ének, aki bevonulván Stockholmba, svéd királlyá koronáztatta magát. Ellenségei számára általános bünbocsánatot hirdetett s szavának igazságát esküvel pecsételte meg. A koronázást engesztelő ünnepély követte, amelyre a legelőkelőbb svédeket meghívta, elfogatta s a nagy piacon lefejeztette. A király nérói vad, gonosz lelkületét mutatja, hogy mialatt a bakó iszonyú munkáját végezte, a városháza erkélyéről mosolyogva gyönyörködött kegyetlen bosszújának áldozatában.

A vérfürdő II. Keresztély ellen méltán keltett iszonyú gyűlöletet és lázadást. A mozgalom élére Svédország nagy fia: Vasa Gusztáv állott, aki élvén a gyanúval, a kiengesztelési ünnepélyen nem jelent meg s így a svédek szerencséjére megmenekült. A vadlelkű, esküszegő, bosszúálló királytól megmentette nemzetét.

Széles hid köti össze a Student a Riddarholmen nevű sziklaszigettel, amelynek temploma az elhunyt svéd királyok nyugovóhelye, a svédek pantheonja. A régi klastromi templom kileneven méter

magas tornyával, melyet 1839-ben emeltek. Stockholm legmagasabb épületei közé tartozik. Magában a templomban nincs semmi dísz. Oltár is csak egy van benne. A falakat és a sírokat az ellenségtől elragadott diadaljelvények díszítik. Három csoportban helyezték el a Vasa- és a Bernadotte-uralkodóház elhunyt tagjait. Vasa Gusztáv és IX. Károly kivételével. II. Oszkár, a svédek tudós és költői hajlamú királya az utolsó halott.

A Gusztáv-, Bernadotte-, és a Károly-sír alkotja a három csoportot. Az első a legrégebb. Ebben van a Holstein-gottorp házból származott királyok koporsója között a breitenfeldi s lützeni (1632) hősnak. II. Gusztáv Adolfnak egyszerű márványkoporsója. Sírjának legnagyobb ékessége a most már szakadozó félben levő zászló, amely a lützeni csatában a katonákat győzelemre vezette.

A Bernadotte-sírban helyezték el a most uralkodó család összes elhunyt tagjait, a templom déli részén van a Károly-sír: X., XI., XII. Károly nyugalóhelye.

A templomban a falakra illesztett címereken akad meg a szem, ezek a serafin-rend címerei, amelyek rajta van azon férfiaknak neve, akik az adományozás folytán tulajdonosai voltak. A sok nagy név között örömmel olvastuk két magyar embernek: Andrassy Gyulának és Kálnoky Gusztávnak nevét. Jelmondatukat lejegyeztem magamnak. Andrassy jelmondotta: *Fidelitate et fortitudine.* (Hűséggel és vitézséggel); Kálnokyé: *Nec timide, nec tumide* (Legjobb a középút.)

A királysírok megtekintése ráterelte figyelmünket Svédország történetére. A svéd nép sok küzdelmen s válságon esett keresztül. Belviszályok nemesek s királyok, nemesek és parasztok között, trónvillongások, külelenség többször emésztette az ország erejét s kockára tette Svédország függetlenségét. A XIV. században Margit királyné, a svédeknél uralkodó Folkunger-család utolsó tagja egyszerre három ország: Dánia, Norvégia és Svédország koronáját bírta. A Kalmár svéd városról nevezett uniót (1397.) létesíti, de az egység sohasem emelkedett törvényerőre. Utódai sanyargatták a népet annyira, hogy a XV. században a svédek történetében vezető szerepre emelkedett parasztság részéről a tűrhetetlen helyzet megszüntetésére mozgalom indul meg, melyhez a bányászok is csatlakoztak. Dalarné lakosai voltak a lázadás éltető elemei. Vezérok, Engelbrecht meggyilkoltatott ugyan, de Svédország függetlenségét kivívták.

Az unió egy időre megszakad, míg a XVI. században II. Keresztély hatalma alá veszi Svédországot s az uniót vissza akarja állítani. Zsarnoki uralma ellen ismét Dalarne lakosai kelnek föl s a mozgalom élére a svéd jellem kiváló megtestesítője áll, aki II. Keresztély uralmát s vele együtt az uniót is megsemmisíti. Királlyá választatván, ő lesz a Vasa-uralkodó család (1523—1810) megalapítója s a koronát esa-

ládjában örökölhetővé tette. Uralkodása idejére esik a reformáció behozatala Svédországba és az ország anyagi helyzetének javítása miatt az egyházi javak bevonása. A svédeknek világhírnevet s nagyhatalmi állást II. Gusztáv Adolf szerzett a harmincéves háborúban s korának egyik legnagyobb férfia, Oxenstjerna által az ország belső reformját teremti meg. A dánok hatalmát X. Gusztáv Károly törli meg és a svédeknek a Sundon keresztül szabaddá teszi az utat az Északi tengerre. XI. Károly az egyeduralom megalapítója. A nemesség hatalma ugyanis a királyság rovására nagyon megnövekedvén az ebből származható veszedelem elhárítása végett XI. Károly jogait megszünteti, javaikat a korona részére foglalja le. Mint II. Nagy Sándort ünnepli a világ XII. Károlyt diadalmas csatái után. Országát egyszerre három oldalról: az oroszok, dánok és lengyelek részéről fenyegette veszély s mind a három ellenséget lefegyverezi. A pultavai csata (1709) után Törökországba menekül és sok évi bolyongás után veszedelmes lovaglások között hazatérve, óriási akarateréjével rendbe hozza az állam ügyeit. Halálával 1718-ban sirba szállt a svédek politikai nagysága.

A hosszas háborúk folytán keletkezett súlyos viszonyok miatt a király korlátlan hatalma helyébe a korlátlan országgyűlés lép s a középnemesség túlsúlyra jutásával Lengyelország sorsára jut Svédország, ha a tudományok és művészetek iránt kiváló szeretettel viselkedő III. Gusztáv az országgyűlés hatalmát meg nem tudja fékezni. Fia, IV. Gusztáv alatt Napoleon elveszi a svédektől Finnországot s az oroszoknak adja. IV. Gusztáv szerencsétlen uralkodásával veszedelmes helyzetbe kerültek, a melyből úgy menekültek meg, hogy a királyt lemondásra kényszerítették s a régi alapon új alkotmányt dolgoznak ki, mely ma is kevés változtatással az ország legfőbb törvényét alkotja.

XIII. Károly után egyenes leszármazású egyén nem lévén, politikából Napoleonhoz csatlakoztak és tábornagyát, Bernadotte-t királyul fogadják, aki XIV. Károly néven a jelenlegi svéd uralkodó-háznak a megalapítója. Ő létesíti az uniót Norvégiával, de az egyesülés alapját rosszul veti meg és ez volt a főoka a norvégek 1905. nov. 18-án történt elszakadásának. A gazdasági átalakulás, az ipar fejlődése és a tudományok fellendülése jellemzi I. Oszkár uralkodását; a népképviselőten nyugvó alkotmány XV. Károly uralkodása alatt 1865-ben lép életbe s a birtokos osztálynak biztosítja a döntő szerepet az országgyűlésben.

E rövid történeti visszaemlékezés mutatja, hogy mily sok megpróbáltatáson ment keresztül a svéd nép s történetükben sok az egyező vonás a mienkkel. Nekik is vannak dicső szabadsághőseik, nagy nemzeti királyaik, a nemesség viszálykodása náluk is sok bajnak volt a szülőanyja. Midőn a nemzeti királyoknak magva szakad, ők is idegenben keresnek uralkodót, de a Bernadotte-uralkodócsalád a helyzetből ki-

folyólag náluk teljesen nemzetivé lesz s a királysírok templomában egyforma kegyelettel adózik a Vasa- és Bernadotte-uralkodó-család elhunyt tagjainak.

A Stadenről gyalog átsétálva, a Norbó-hídon keresztül a Gusztáv Adolf-térre jutunk, amelyen a hős vezérnek lovasszobra vitéz tetteit juttatja eszünkbe. A Gusztáv Adolf-tér jobb oldalán van az Opera, melynek nevezetes teraszát nyáron a stockholmiak s idegenek, különösen az esteli órákban, kiváló előszeretettel keresik föl remek fekvése miatt s annyira látogatott, hogy az ember nehezen juthat helyhez.

Égészen a teraszhoz nyúlik a Saltsjön, a Keleti tenger öble, kék vizét a gőzhajók szelik s tükrében a kigyulladó villanylángok ezrei csillámlanak vissza. A terasszal szemben a Staden és Skeppsholmen épületei tűnnek fel. Már tizenegy óra felé jár az idő s a nap festői színben piroslik az égen, közbe-közbe elbújva előlünk a felhők leple alá. Különös látvány nekünk az éjjeli nap országa, ahol a nyári hónapokban a nap csak tizenegy órakor egy pár órára nyugszik le és éjjel után egy órakor ismét kel. Az éjjeli nap teljes szépségében a lappok földjén élvezhető június ötödike és július tizenegyedike között.

Az Opera mellett a király-kertben végzi sétáját és keres szórakozást a stockholmi közönség. Déli részén emelkedik XII. Károlynak lovasszobra s talapzatát az ellenségtől elfoglalt mozsárágyúk veszik körül. A királyi kert másik részében XIII. Károly porfhyr-szobra magas talapzaton foglal helyet. A szobor alapját még XIII. Károly életében tették le. A granit-alapon fekvő négy oroszlán Fogelbergnek kitűnő munkája.

XII. és XIII. Károly szobra között van a király-kert szökőkútja. Széles medencéje a tengert ábrázolja s a belőle kiemelkedő sziklára hatalmas teknősbéka borúl, amelynek lapos oldaláról a felszökő víz ismét a medencébe esapódik vissza. A szikla hat fülkéjében az északi istenségek alakjai láthatók. A szökőkút csoportozatával a művész a tengernek a folyóvízzel való egyesülését akarta megtestesíteni.

Amíg a szökőkutat nézegettük, kedves kis eseménynek voltunk szemtanúi. A medence oldalára fölkapaszkodó kis svéd gyerek addig kacérkodott a medencében ficáncoló halakkal, míg egyszerre csak játszótársai közé zuhant. A fürdésen kívül azonban egyéb baja nem történt, mert a segítség idejekorán megérkezett s megmentette a reá nézve most már kellemetlen társaságtól.

A királyi kerten áthaladva, az előttünk elterülő teret az új és díszes királyi márványszínház emeli s innét rövid út vezet a Bercelius-parkhoz. Ezen virágokkal dúsán díszített sétáló hely közepéu helyezték el Bercelius Jakabnak, a híres vegyésznek bronzszobrát, nem messze a Nyibroviken-téren pedig Eriksson Jánosnak, a gőzgépek és monitorok föltalálójának bronzszobrát.

Legszebb utcája Stockholmnak a Strandvägen, amelyen a Berzelius-park mellett élénk a közlekedés a Norrmalm és a Djurgarden, az állatkert között. Aki Stockholmban megfordul, nem mulasztja el a Djurgarden megtekintését, egyrészt mert észak állatvilágának szép példányaait láthatja itt az ember, másrészt pedig, mert e természeti szépségében gazdag s a stockholmiaknak legkedvesebb sétálóhelyén a svéd nép tanulmányozására is alkalom kínálkozik.

Mindjárt a bejáratnál nyomorúlt kis kunyhója mellett álldogáló, törpe alakhoz, lapplakóhoz érkezünk. Silány kunyhója a lappországi faházakat mintázza. Ilyen nyomorúlt kis kunyhóban lakik a lapp-család fenn északon. Férfiak, asszonyok, gyerekek, cselédek és a lapp kutyái mind együtt. A piszkos kávéüstön kívül nincs a házban semmi bútordarab, nincs konyha, és a füst a viskó tetején levő nyíláson megy ki a szabadba. Az egész lapp-család kutyástól a szoba közepén gyújtott tűz körül melegszik s a rénszarvas földre terített bőre pótolja az ágyat, széket, sőt még néha az asztalt is. A lapplakó élvezete a pipa és a kávé, ez utóbbit az „istenek itala”-nak nevezi. Az ember, a teremtés remek alkotása kitéve a zord természet ölére, így tengeti északon életét. Nélkülözhetetlen állataiból, a rénszarvasokból szép díszes példányok félénken húzódnak meg a lapplakó kunyhója mellett a Djurgarden elkerített területén.

Az állatkertet megtekintve, a kilátó hely (Bredablick) felé irányítottuk lépteinket s közelében a mintaképen épített svéd parasztház vonta magára legelőször figyelmünket. Egyszerű faház ez két szobával, amelyek közül egyikben lakik a család, a másikban pedig más egyében kívül az ünneplő ruhákat tartják. Egy idősebb asszony lányával együtt szőtt a házban. Ez a fiatal tizennyolc éves lány volt a ház ékessége. Ilyen szép lány-arcot még nem láttam életemben. Arca tiszta, mint a harmat, egész megjelenése elbájoló. A szabad természet szép virága lehet csak ilyen. A tiszta arcon kék szemek ragyognak, az idegenek tekintetét azonban nem bírja ki és szemét lesütve távozik a környezetből.

A svéd parasztnak házi életébe bepillantva, a kilátó helyre mentem föl, homét hetvenhét méter magasságban a tenger színe fölött szép kilátás nyílik Stockholmra és vidékére. Sokáig elgyönyörködtem a fenséges képen és önkénytelenül is párhuzamot vontam azzal a látvánnyal, mely egy alkalommal Svájcban a Rigin tárult elém.

Itt a természet csodás szépségét vegyítve látom az emberi munka és szorgalom eredményével, ott hegy és erdő, tó és völgy, szóval maga a nagy természet eredetiségében, amint az Úr kezéből kikerült, nyújtott festői panorámát.

Legfőbb pontja az állatkertnek: a Seansen. Az „Északi Múzeum”, mielőtt külön épülete nem volt, a Seansennak egy részét alkotta, itt

mutatják a svédek nemzeti táncukat. Kíváncsian lestem a svédek táncát, mert a táncban benne van a nép lelkének érzése. Isten szabad ege alatt kerek alakú tér közepén a tánc bemutatására magasabb emelvényt helyeztek el, s emellett köröskörül az ülő- és az állóhelyeket teljesen megtöltötte a kíváncsi közönség.

Körülbelül harminc tagból álló személyzet, fele részben férfiak, fele részben nők, jelent meg kitűzött időben az emelvényen vagy hat szál hosszú dolmányú, kopott külsejű zenész kíséretében. Amint körbe álltak, a férfiak között a nőknek öltözködése ötlött legelőször szemembe. Nagy változatosság mutatkozik a fejdíszben. Fehér- és piros-színű csokor, fehér szegélyű és hosszában csikokkal erősen átszőtt sapka, vagy piros keszkenő van a fejükön. Két oldalon befűzött prusznikjok Magyarország egyes vidékén a nőknél divó népviselethez hasonlít. A szoknya az egyiken kék, a másikon fekete, a harmadikon ismét más színben játszik s rajta zöld, kék és pirosas sáv fut végig. A főékesége azonban a svéd nőviseletnek a csikokkal erősen tarkázott vörös, zöld, kék, sárga színkeverékből álló kötény, melyet vörös kötővel izlésesen illeszt a svéd nő derekára. A ruházatot a lábön fekete, vagy vörös esikű harisnya és nyírfa-falp egészíti ki.

A zenészek a dudaféle hangszerből bús dalokat csaltak ki, melyre a férfiak a nőkkel különféle táncokat lejtettek. Általában esendes menetűek a táncok, de közbe-közbe szilajabb forgásokat is végeznek, sőt valóságos mesterfogással végbevitt táncfordulatok is következtek s ezekhez a nőknek a férfiak lábdobbanással adták meg a jelt. A tánc ez a része már nem volt szép, úgy, hogy cigánykarikáknak is bevált volna s inkább mű-, mint néptánc volt.

A Djurgarden mellett a svéd nép áldozatkészsége közadakozás útján létesítette a Nordisches Múzeum új épületét és az „Északi Múzeum” gyűjteményét 1907-ben Scanséből ide helyezték át. A múzeum célja: a svéd néprajznak becses emlékeit megőrizni s a svéd népben nemzeti öntudatot és hazaszeretet ébreszteni. A jelen korra vonatkozó gyűjtemény még nagyon hiányos.

A svédek büszkesége a stockholmi Nationál-múzeum, amely a Blasiholmen-épült. Történelmi, iparművészeti, festészeti, szobrászati, stb. csoportra oszlik. Legértékesebb a történelmi osztály, ahol a nemzeti múzeum jelenlegi igazgatója kiváló előzékenységgel fogadott bennünket s szeretettel említette, hogy egy alkalommal Görögországban magyar tudósokkal találkozott s azóta nagy rokonszenvvel viseltetik a magyarok iránt. A történelmi osztályon ő vezetett bennünket végig s érdekes magyarázatokat fűzött az egyes tárgyakhoz.

A nemzeti múzeum igen sok és értékes ritkaságot tartalmaz. A kőkorszakból védő eszközöket, tűzkőt fogóval, ez oly ritka példány, hogy másutt sehol sem található, a bronz- és a vaskorszakból kar-

pereceket, fegyvereket, dísztárgyakat, nyakékeket. A középkor maradványai között a svéd középkor legnevezetesebb fafaragványát, amely sz. Györgyöt a sárkánnyal ábrázolja s a svédeknek a dánokon nyert csatája emlékére készült; az arábiai és bizanti metszéssel díszített drágaköveket, melyeket a harminc éves háborúban hoztak Svédországba; a pompás értékes kövekkel kirakott aranyesattot és ezer éves karéket, melyet az igazgató szerint a tengerből kifogott angolna gyomrában találtak. Az egyik teremben Vasa Gusztáv idejéből összegyűjtött tárgyakat őrzik. A runa-írás emlékeiből több példány van a nemzeti múzeumban. A svédek azt az írásmódot, mely a mi rovásírásunkhoz hasonlít, a parasztoktól tanulták.

Az iparművészeti osztályban gazdag gyűjtemény van porcellán-, valamint római és görög edényekből.

A nemzeti múzeum festészeti osztályának alapját a XVII. és XVIII. században veti meg Tessin Gusztáv, aki követi minőségben lévén Párisban, innét szerzi az első festményeket a múzeum számára. Ezen korból való a francia és hollandi képgyűjtemény, valamint a Rembrandt-féle nagy kép, mely azt a jelenetet ábrázolja, hogy Claudius Civilis mikép szólítja fel a bataviusokat a rómaiak ellen. A nemzeti múzeumnak rendkívül szép képe Matsysnak Vénus képe és Bouchernek Vénus diadala. Majd Van Dycknek sz. Jeromosa és Rubensnek egy pár eredeti képe a sok másolat között ragadja meg a figyelmet, a külföld legújabb művészetéből a svéd nemzeti múzeumban igen keveset találunk.

A svéd festőművészetben a XVIII. század végén erősen mutatkozik a francia hatás. A svéd festők a maguk kiképzése végett seregesen tódulnak Franciaországba és a francia művészet alapján igyekeztek a nemzeti festészetet megteremteni. Az utóbbi években azonban a svéd festőművészet nemzeti irányban fejlődik s a lényegét a svéd népre s földre helyezik.

A stockholmi kastély égése (1697) Höckertnek jeles képe. A királyi palota lépcsőházának falfestményeit az újabb kor jeles művésze: Kronberg Gyula készítette. Szép kép még a nemzeti múzeumban Saul és Dávid és XII. Károly a ravatalon. Legnagyobb festőművészüknék tartják Rosen Gyulát. A nemzeti múzeumban van két kimagasló képe: XIV. Erik és Mansdotter. A színek előkelő választása és a jellemzés nagy művészete sugárzik felénk képeiről. Tiren a lappföldről veszi festményeinek tárgyát s megragadóan állítja elénk alakjait. A nemzeti múzeum festményei között vannak: Liljefors Brúnó és Björke Oskár művei. Jeles tájképfestő Jenő herceg, aki hogy az ifjúságnál a szépérzékét fejlessze, a közép- és népiskolák termeinek és lépcsőházainak falára művésztársaival tájképeket festett. A nemzeti múzeum lépcsőbejáratánál Larsson Károly-

nak a svéd művészethől egyes jeleneteket ábrázoló hat freskója a legjobbak közé tartozik.

Szobrászati művekben a nemzeti múzeum nem oly gazdag, mint a festményekben. A régiebbek közül ritka műkincs az alvó Endymion. Hadrián villájának romjai közt találták 1783-ban. A svédeknek III. Gusztáv Rómából szerezte meg. Az újabbak között Sergelnek a stockholmi nemzeti múzeum létesítőjének szobrain kívül kevés a kiváló, egyáltalában a szobrászat terén a svédek nem tűnnek ki, az utcák terein elhelyezett szobrok is kevés művészi beccsel bírnak. A legjobb Sergelnek III. Gusztáv-szobra.

Európa elsőrangú múzeumai közt foglal helyet a Reichmuseum. Az északi állat-, növény- és ásvány-világ ritka példányait halmozták össze benne a svédek s különösen szakemberre igen tanulságos. A sok szép gyűjtemény között megbámúlja az ember a diluviális korszak óriási repülő gyíkjait, amelyekhez hasonló nagyságú állatokat csak a berlini természettudományi múzeumban láttam. Látni kell ezeket s csak akkor tudunk fogalmat alkotni az említett korszak állatvilágáról. Becces darabjai még a nemzeti múzeumnak Andréé-nek az északi sarkról utoljára elhocsátott galambja; és a zebrahoz hasonló új állatfaj, amelyet Afrika legnagyobb folyója, a Kongó mellett találtak, valamint az épület előcsarnokában elhelyezett ötvenezer font súlyú meteorit, eddig a világnak legnagyobb meteor-köve. Ez Grönlandban 1866-ban esett le és Nordenskjöld, a híres északsarki utazó 1871-ben szállíttatta Stockholmba.

A stockholmi múzeumok fényes bizonyosságául szolgálnak a svéd tudomány és művészetszeretetének. Már földrajzi helyzetöknél fogva is a természet vizsgálata és utazási, valamint a kutatási szellem náluk nagyon kifejlődött. A szép és a változatos természet önkénytelenül is magára tereli a figyelmet és az nagyban hozzájárul a fanitásügyön kívül, melynek szervezésében a XVII. században Amos Comenius, a nagy paedagogus működött közre, hogy a svédek igen jó megfigyelők és ezen hajlamuk világhírű tudósokat teremtett.

Hírneves férfiai között első helyen kell említenem a nagy Linné Károlyt (1707—78) a növények nemi életén alapuló természettudományi rendszernek halhatatlan megalapítóját, ki a növényeket kedves gyermekeinek, a botanikát pedig „scientia amabilis”-nek nevezte. Az 1739-ben létesült svéd királyi tudományos akadémiának igazán méltó első elnöke volt. Celsiusnak, a kitűnő astronomusnak és fizikusnak nevét a róla elnevezett Celsius-hőmérő örökölte meg. A limphatikus edények föltalálója és a vivisectióra alapított tanítás létrehozója Rudbeck Olaf, ki mint archeologus és történétíró is kiváló és kimutatni iparkodik, hogy a svéd műveltség a többi országok műveltségének az alapja.

A svédek a vegyészterén vezetnek. A nem egészen ismert

nyolevan elem közül huszat ők találtak föl. A kémiának a kitűnő tehetségű Schéele a megalapítója; a nagy kémikus és fölfedező. Berzelius pedig korának megfelelő vegyészeti rendszert alkotott. A dinamit feltalálója Nobel Alfréd. Találmányával rengeteg vagyont szerzett. A harminc milliós Nobel-alapítvány svéd koronákban tőle származik. Kamatait azoknak szánta, kik a vegyészeten, a természet-tanban, vagy az orvosi tudományokban kitűnnek, vagy irodalmi téren a svéd nép festvéries együttérzésének előmozdítására leginkább befolyhatnak.

A természettudományi kutatási vágya a svédeknek különösen a XIX. században vett nagy lendületet. Mint utazó világhírűvé lett Nordenskjöld Adolf, akinek először sikerült körülhajózni a világot; mindenki ismeri Andrée nevét: 1897. júl. 11-én szállt fel léghajón két társával, hogy az északi sark megközelítésének nagy kérdését megoldja, de vissza nem tértek. Sven Hedin középázsiai utazásával s földrajzi kutatásaival emelkedett hírnévre s 1909. áprilisában nálunk Budapesten is tartott fölolvasást. Költőjük közül ismeretes, a Frithjof monda szerzőjének Tegner Ézsaiásnak neve, ki lelkesült dalokban buzdította honfitársait egyesülésre Napoleon ellen s az Oroszország ellen indítandó háborúra.

Nemcsak a közép és felső osztály, hanem a svéd köznép is a műveltségnek magas fokán áll, majd minden ember tud írni és olvasni. A kézügyesség gyakorlati fejlesztésére és a test fejlesztésére nagy gondot fordítanak és az úgynevezett „Slöjd és a svéd gimnasztika” Európa iskoláiban mindinkább tért hódít.

A köznép foglalkozása vidékenként változó. A földművelés a legfőbb gazdasági ág, a lakosságnak több mint fele ezzel foglalkozik, csak kisebb része iparos és még ennél is kevesebb a kereskedő. A gazdálkodás a kisbirtokon alapszik; újabb időben maga az állam önálló kis gazdaságokat létesít s olesó kamatra s törlesztésre egyeseknek örök tulajdonul adja, hogy ezáltal a gazdasági életen lendítsen. Leginkább árpát és rozsot termelnek. Virágzik az állattenyésztés. Sokat jövedelmez nekik a tejgazdaság. A hegyekből sok vasat és ércet bányásznak s alig húsz éve az „alvó milliók” helye: Norrland a rendszeres bányászat középpontja. A hatalmas erdőségek, különösen Norrlandban igen sok fát szolgáltatnak nekik s újabban a többi nyersterményekkel földolgozva szállítják a külföldre.

A svéd ipar még az alsó fejlődési fokon van. Legfontosabb iparág: a fa, papír és gyufa, legjelentősebb a fém és gyáripar. A víz-esések erejének kihasználásával a svéd ipar mindinkább lendül. A svéd szorgalmas, munkás nép. Külső alakra hatalmasok, erősek, habár több középtermetűt is láttam.

A svéd férfiú udvarias és előzékeny. Stockholm felé utazva Norr-

köpingnél történt azon eset, mely világot vet a svéd férfiú udvariaságára. A vonatnak több pernyi megállási ideje volt s ketten: egy férfiú és egy nő a társaságból leszálltak az állomásnál képes levelező-lapot venni és a kiszabott időről megfelelőkezve, gyönyörködtek az állomás előtt elterülő szép virágos térségen. A vonat indulását mégis észrevéve, lélekszakadva rohantak feléje. A férfiúnak sikerült még idejében felkapaszkodni s megjelenvén közöttünk ijedt arccal beszélte el esetöket. Ő neki, úgymond, még szerencséje volt, azonban nem tudja, hogy vajjon társával mi történt, a vonaton van-e, vagy pedig lemaradt. Elég sok idő telt el, míg a vonat utolsó kocsijából örömről a nő is hozzánk érkezett és még mindig szívszorongva mondta el, hogy az utolsó percben egy svéd férfi karonfogva tette föl éppen arra a kocsira, amely előtte volt. A nő nem győzte magasztalni lovagjának előzékenységét, akinek azonban ijedtében a szívességet megköszönni elfelejtette.

A svéd nő kedves, finom, tiszta és szép teremtés. Üde arc, hófehér bőr, többnyire szőke hajjal párosulva, kedves és keresetlen modorral és szerénységgel a svéd nőt megjelenésében kedves jelenséggé varázsolja. A nőkre nézve szabadabb életfelfogás uralkodik északon, mint nálunk és sok oly dolgot elítélünk mi a nőknél, amelyeket a svédek és dánok egész természetesen találnak s amelyek nem esnek azoknak erkölcsi rovására.

Mosolyogva foglal helyet az ember a borbélyüzletben, melynek tulajdonosa és kiszolgálója nő, aki ügyes művészettel végzi el munkáját. Az utca képét tarkítják az egylovas kocsik nőkocsisokkal. Stockholmban és Kopenhágában a hivatalnokok egy része nő, az utóbbi helyen a városházánál alkalmazott ötszázhusz hivatalnok között száz a nő-hivatalnok. A dánok fővárosában a tenger partjáról néztem a nő-evezősöket. A sport ezen fajtát testedzés szempontjából a nők is űzik s nem ütődik meg rajtuk senki sem. A feminizmus ily módon nyer megoldást a svédeknél és dánoknál. A nőnek igazi hivatása ugyan a családban van, mivel azonban soknak közülök nincs módjában családi hivatását teljesíteni, északon gondoskodnak, hogy a nő is munkájával kereshesse meg létfenntartásának eszközeit. Ilyen értelemben a feminizmus megengedhető, de az az irány, amely a nőnek a férfiúval minden téren egyenlő jogokat követel, határozottan elítélendő.

A svédeknél az idegeneknek első pillanatra feltűnik az étkezés módja s az ételek minősége. A svédek későn fekszenek, de későn is kelnek. Ha reggel nyolc órakor reggelizni akarunk, úgy ezt este kell a szállodában megmondanunk, mert különben üres gyomorral kezdtetjük meg a napi kirándulást.

A tulajdonképeni ebéd este van. Az ebédet előétel előzi meg: a

smörgas. Hideg ételek a legkülönbözőbb nemből : hering, sonka, hal, sajt, vaj, kaviár és sok más egyéb. Ezeket több különböző kis tányérban közös asztalra teszik és a vendégek maguk szolgálják ki magukat. Ezután következik a tulajdonképeni étkezés, amely a mienkhez hasonlít azzal a különbséggel, hogy igen sok tengeri halat és vajat fogyasztanak. Minden étkező asztalon föltaláljuk a Fladbrödöt. Ez a svédkenyér, nagy kerek, kemény, szárított lepényféle eledel és ropogtathatunk belőle annyit, amennyi tetszik, fizetni külön nem kell érte. Árpa és rozsliszt-keverékből vason sütik dagasztás nélkül. Egyik társunk macesnek keresztelte el. Az idegen kezdetben nem érzi az ízét, de később megszokja s kedvteléssel fogyasztja.

A vendégek kiszolgálása finom és tiszta. Az étkezőtermek mellett a szállodákban külön termek vannak, amelyek az étkezés előtt és után a vendégek gyülekezőhelyei. Az étkező termekben a hangosabb társalgás, a magyar jókedv ismeretlen és szokatlan jelenség előttük ; dohányozni nem szabad, különös felfogásuk szerint különben nők jelenlétében egyáltalán nem dohányoznak, aki pedig mégis megeselekszi, az illetlenséget követ el.

Az étkezésnél leginkább üveges sört isznak, bort nem lát az ember az asztalon. Egyik útitársunk kíváncsiságból bort rendelt, azonban nagyon elesodálkozott, midőn fizetésre kerülvén a dolog, három deciliter közönséges bort svéd értékben két koronába számították. Az élet drága. A mi pénzünknek esekély az értéke. Pénzük Dániával és Norvégiával közös. Egység : az ör. Tíz svéd korona fizemény magyar koronának felel meg.

Vidám, kedvre derítő italuk a punes. Íze olyan, mint az égetett pálinkáé s az idegen, ha megiszli, nem győz belőle eleget inni. A svédek különösen azelőtt sokat fogyasztottak belőle. Pezsgésbe hozza még az észak hidegebb vérű lakóinak vérét is. Nagy mértékben élvezve romboló hatása van a szervezetre és a svéd nép erős akaratáról tesz tanúbizonyságot azon eljárása, melyet különösen a punes s általában a szeszes italok ellen az önmegtartóztatási egyesületek révén kifejt.

Katonák, orvosok, egyetemi hallgatók s tanulók szövetkezetekké alakulnak az alkohol ellen való hathatós védekezésre. Maga az állam is ötven év óta ellenőrzi és korlátozza a szeszes italok készítését és elárúsítását. A községek pedig a göteburgi rendszer mintájára a szeszes italok kizárólagos kimérhetési jogát olyan félhivatalos jellegű társaságra ruházzák, melynek a fogyasztási bevételt illetőleg semmi érdeke nincs.

Minő józanságra mutat az, hogy Stockholmban éjjel csak tizenkét óráig szabad szeszes italt kimérni ! Nekünk egészen különösnek tetszett, hogy Göteborg egyik szórakozó helyéről, ahol svéd művészek dalaikkal

mulattatták a közönséget, vasárnap éjjel tizenegy órakor egyszerre mint a vihar, felkerekedett az óriási közönség s mind kivétel nélkül haza felé sietett.

Svédország lakosainak száma öt millió, ebből Stockholmban 318,998-an laknak. A nép úgy itt, mint egész Svédországban a luteránus vallást követi, más vallásuk kis számban vannak. A templomok belső felszerelése, a papok misemondó ruhái azonban a járatlan idegent csalódásba hozzák s azt hiszi, hogy katolikus templomban van. Vasa Gusztáv tudniillik ravaszsággal élt a reformatió behozatalában, hogy a népnél törekvése erős visszahatásra ne találjon, a lényegét megváltoztatva, minden külsőséget meghagyott.

Az éghajlat Stockholm északi magasabb részein meglehetősen zord. A levegő középmeisélete: 5.68° . Nagyon rövid ideig tart a meleg időszak s emiatt egy stockholmi svéd család kijelentése szerint vannak olyanok, a kik szeretnének melegebb éghajlat alatt lakni.

Stockholm a svédeknek nemesak fő, hanem egyuttal legjelentékenyebb iparos és kereskedő városa. A gyárak száma felül van a négyszázon. Sörfőző, gyapju- és selyemszövő, butor- és porcellángyárak híresek. Gépészeti és ércöntő műhelyei elsőrendűek. Rendkívül jellemző a városra a telefon. Az egész város csupa telefon-hálózat, s alig van ország, melyben a távbeszélő annyira használatban volna, mint Stockholmban, pedig csak 1880-ban vezették be. Kezdetben magánvállalat volt, 1883-ban azonban megvette az állam s évenként svéd koronákban hat millió bruttó jövedelmet hajt neki. Üzletekben, hivatalos- és magánhelyiségekben mindenütt található és svéd fölfogás szerint az nem úri ember, kinek távbeszélője nincsen. Jelenleg a száztizenkétezer telefonból minden negyvenöt egyénre egy esik. Joggal mondhatjuk ezek után, hogy Stockholm; a telefon városa.

Stockholm gazdag kiránduló helyekben. Elragadó hajóútja miatt rendkívül látogatott Saltsjöbaden, a stockholmiak üdülő- és fürdőhelye. A Keleti-tenger öblében kis sziget közepén 1892-ben keletkezett; kényelmes fürdői, fenyő- és nyírfaerdei, egészséges levegője, festői szép vidéke és jó összeköttetése Stockholmmal vetették meg fejlődésének alapját.

A szép Mälár-tón nyugati irányban hajózva a királyi családnak nyaraló helyére Drottningholmba juthatunk. A királyi vár nagy kert közepén fekszik. Megvan még a régi színpad, melyet III. Gusztáv a szabadban emeltetett és saját darabjait adatta rajta elő.

Stockholm vidékén több történelmi nevezetességű hely van. A düledező váromladékok régi idők letúnt emlékéiről beszélnek. Ilyen történelmi nevezetességű hely: Gripsholm a Vasa-kastéllyal. Ide zárta be féltékenységből XIV. Erik testvérét, kinek fogságában érlelődött meg az a gondolata, hogy bátyját letaszítja a trónról. A gondolat tette vált s most a királyi testvérek szerepet cseréltek. XIV. Eriket

kis kalitkaszerű toronyba zárták, ahol sokat elmélkedhetett királyi hatalmának hamarosan letűnő dicsőségéről.

A most már elhagyott kastélyt több ízben használták börtönül. Nevezetesen e hely azért is, mert a Vasa-házból az utolsó király itt írta alá 1809-ben a trónról való lemondását.

Közel van Stockholmhoz Upsala, a svédek egyetemi városa. Minden utcában csend és nyugalom honolt, mert az „örök ifjuság városának“ éltető elemei, a fehér sipkás egyetemi hallgatók a szünidőben hiányoztak. Az egész északnak legrégebbi egyeteme ez, 1477-ben keletkezett, újjáépítését renaissance-stilusban 1866-ban fejezték be. A másik egyetemök Lundban van, magában a fővárosban több főiskola és egy orvosi-szak létezik.

Száz évvel ezelőtt Európának legjobb könyvtára volt: az upsalai könyvtár. Világhírnevet szerzett neki Ulfilas gót püspök († 381.) munkája: a „Codex argenteus“. Ez a gót nyelv egyedüli fennmaradt emléke. A négy evangéliumot tartalmazza. Upsalába Prágából 1648-ban került.

Megilletődéssel vettem kezembe a kincsért érő, ezüst kötésű könyvet s forgattam az arany és ezüst betűs biborvörös színű pergamen-lapokat.

Upsalában van Svédországnak legszebb temploma, a gótstílusú dómtemplom, amely 1287—1487-ig épült. Homlokzata egyszerű, kétszáz-tizenhat méteres tornya magasan kiemelkedik a város épületei közül. Belépve a templomba, az összhangzat áhitatra indít. A sötét, díszes üvegfestményű ablakokon megtört fény sajátos színezetet kölcsönöz a templomnak. Mint valami őserdő fái emelkednek hajójában a kötegoszlopok. A közepén van a barokkstílusú szószék.

Nevezetessé teszik a templomot sírhelyei és sz. Eriknek ereklyéje. A főoltár mögött ezüst szekrényben őrzik sz. Eriknek, a svédek pártfogójának esontjait, akit 1160-ban a dánok, közel a dómhoz, megöltek s a hagyomány szerint a mártír véréből azon a helyen forrás keletkezett.

Az upsalai dómtemplomban nyugszik a svédek bálványozott királya: Vasa Gusztáv három feleségével, az okos Oxenstierna, a vitéz Baner, a mystikus rajongó és vallásalapító: Schwedenborg, a nagy természetvizsgáló: Linné. Különösen a nagy Linné sírkövének egyszerű felirata: *Amici et discipuli. 1798.* (Emelték barátai és tanítványai.) hatott lelkem mélyére. Ezen egyszerű felirat többet beszélt sok cifrán kikerekített mondatnál. A híres tudósok botanikus kertje Upsalában ma is Linnének régi beosztása szerint van berendezve.

Upsalából visszatérve Stockholmba a Mälár-tó partján fekvő szállodám ablakából még egyszer gyönyörűséggel szemléltem az élénk társuló természeti ékességeket s azután a hajóra ülve „Isten hozzád“-ot mondtam az ezer tó csodás szépségű fővárosának: Észak-Venezéjének.

STOCKHOLMTÓL GÖTEBORGIG.

Vízi műút a Keleti- és az Északi tenger között. A Södertälje-esatorna. Az első duzzasztó. A nyílt tengeren. A Göta-esatorna. A „Junó“ hajó kapitánya. A Göta-esatorna vidéke. Platen sírja. A Göta-esatorna nyugati része. A Trollhätta-esatorna, Európa egyik legszebb vízesése.

Természeti szépségekben gazdag, Európa egyik legszebb és legmerészebb vízi útja köti össze Stockholmot Göteborggal. Megteremtésében a kereskedelmi szempont vezérelte a svédeket, az által ugyanis Svédország közepét átszelték, a tavak között óriási munkával és költséggel esatornákat húzva lehetővé tették a közlekedést a Keleti- és az Északi tenger között.

A terv már régi keletű volt, a XVI. században Brask püspök veti föl először s azóta időközönként többször fölmerült, de a nagy nehézségek a csatorna létesítésében s még jobban a számításba vett óriási költségek visszatartották a svédeket a terv kivitelétől. A XVIII. század első felében a törhetetlen akaraterejű Platen Boldizsárnak végre sikerült a régen vajdó kérdést megoldani.

A merész esatorna úton kívül a vidék elragadó szépsége és változatossága és a csatorna mentén a svéd nép életébe s foglalkozásába való betekinthetés esalogatott engem és társaimat a Stockholmtól Göteborgig terjedő hajóútra, mely ötvenkét órát vesz igénybe.

A „Junó“ nevezetű gőzhajón foglaltunk helyet. A svédek fővárosa, amint a Mälár-tón nyugati irányban kisebb-nagyobb szigetek között mind jobban és jobban előre haladtunk, mint valami mesebeli csodás tünemény elveszett szemünk elől.

A szép Mälár-tó kiszélesedik előttünk s mindkét partján a nyaralótelepek közönsége élénkíti a képet. A történelmi nevezetességű Björkö-sziget után, amelyen szent Ansgár nyolcszázharminc körül a svédeknek először hirdette az evangéliumot, a Södertälje-esatornába lép hajónk és a szűk csatorna-részen keresztül haladva a stockholmiak legjobban látogatott fürdőhelyét, Södertälje városát érintette. A Mälár-tó és a

Keleti tenger öble közt földszoroson épült ez a régi város, melyben több gyárkéményt pillantunk meg.

A hajó kapitánya közvetlen a város mellett haladó csatornában egy elzárt terület felé irányítja a hajót. Közel érve hozzá, a zsilip két kapuját ép úgy, mint a csatorna esavarra berendezett hidjait is, az arra rendelt egyének: zsilip- és hid-örök gyorsasággal kétfelé nyitják és szabaddá teszik az utat. A hajó után becsukják a vízfogó kétszárnyú kapukat, most a másik még zárt zsilip felé tartunk. Eljutván a zárt zsilip elé, mely a hajónak visszaszorítását megakadályozza, az arra rendelt egyének fölhúzzák a hajó eleje előtt lévő zsilipajtókat s ezen addig ömlik be a víz, míg a kívánt mennyiséget a hajó átvitelére meg nem nyerték. A kétszárnyú kapuk fölhúzható és letolható ajtócskái a duzzasztó és a csatorna két különböző vízfelületének kiegyenlítésére szolgálnak. Képzeljük magunkat két zsilipfal között, melyben mindaddig áll a hajó, míg a kellő vízmennyiséget az átkelésre meg nem nyeri, amelynek segítségével a csatornában, mint valami lépesőn fölfelé emelkedik.

A kapitány szavára, midőn már elegendő vizet nyertek, lezárják a zsilipajtókat s ketté nyitva a szárnyakat, a hajó a nyílt csatornán tovább folytatja útját. Ez az első víz-duzzasztó; Stockholm és Göteborg között hetvenöt duzzasztón visz át bennünket és észre se vesszük, hogy kilenevenegy méter magasságra emelkedtünk; azért váltak ezek szükségessé, mert a csatorna egyes helyein a víz esekélyisége miatt a hajóközlekedés nélkülök lehetetlen.

A víz alacsony állása okozza, hogy sok helyen a csatornában egymás mellett több zsilipet kellett fölállítani s egyikből a másikba a hajó csak lassú csigamászással tud jutni. Ezek az összetett zsilipek, melyekben a hajó jó hosszú ideig vesztegel. Az utasok ezeknél leszállhatnak a hajóról és sétálva tehetik meg a csatorna mellett az út bizonyos részét s a kitűzött helyen ismét a hajóra szállhatnak.

A Södertälja csatornát a kis Maren-tó két részre osztja. A szűk vízi úton, ahol a fenék-szélesség nyole, a felszín pedig tizennyole méter, két csatorna-hajó nem kerülheti ki egymást, azért a szabad utat nappal semaphorok, éjjel pedig fényjelző tornyok mutatják. A kis tornyocskákat zöld, vörös, fehér színű üvegekből készítik s fényök a szerint változik, amilyen oldalról nézi az ember. Erős fényök biztosan mutatja a hajó irányát s velök utunkban többször találkozunk.

Feszült figyelemmel lessük a szűk csatornában a hajó irányát s csupa kis szigetek sajátos fjordszerű partalakulások között hajónk mint a kigyó kúszik előre. A kormányos a legnagyobb éberséggel lesi a mellette álló kapitány szavait, s hogy jelzését el ne tévessze, minden szavát megismétli s a párbeszéd a csatorna minden nehezen járható helyén megismétlődik.

A báméskodó nép a part két oldalán fényök és nyirták árnyé-

kából kíváncsian nézi a hajót s még inkább utasait; a csatornában horgászó fiúk kalapjukat leemelve köszöntik a hajó kapitányát, ki úgy látszik, régi ismerősök és az utasoknak is kijut az üdvözlésből.

A szép Säfö és Langö szigetek közt a hajó ezen csatornában a legszűkebb és leggörbébb szoroson, közvetlen a part mellett kúszik s csak a kapitány és a kormányos ügyessége ment meg bennünket attól, hogy a sziklába bele nem ütközünk.

Az előttünk felbukkanó két nagyobb s több kisebb sziget felől vitorlás hajó közeledik. A hajó farán megjelennek a sirályok, föl s alá röpködve a levegőben, majd villámgyorsasággal le-lecsapva a tenger hullámaiba s ismét szárnyra kelve kedves kacagásukkal, mint a hajó légbeli utasai mulattatnak bennünket. E kedves madarak megjelenése hajónk körül, legbiztosabb jele annak, hogy künn vagyunk a nyílt tengeren. A mindinkább erősödő hullámokkal könnyen birkózik a hajó s erős hullámesapkodás közt éri el Öxelösund kikötőjét.

Öxelösund petroleumtisztító gyáráról nevezetes. Élénk forgalma van, mert Svédország közepéből igen sok ércet szállítanak ide s hajókon tovább szállítják. A kikötőben mellettünk épen két páncélos-hajót raktak meg a munkások s kis hajónk is fölhevén a szállítandó árukat, egy kanyarulattal ismét a nyílt tenger felé tart.

Hamarosan elmaradnak mellettünk a partok s szemünk hiába keres a beláthatatlan mennyiségű vizen támaszpontot. A hajó fedélzetén meghúzódva szívom magamba az üdítő tengeri levegőt s nem győzök eléggé gyönyörködni a körülöttem zúgó és esapkodó habok fenséges játékában. Beszélnek az örökkévalóságról, a megmérhetetlen távolságról, a napfelkeltéről, a csillagok ezüstoffényéről és azon hősökről, kik zúgó tenger ölében sziklapartokon töltötték magános életüket. Fölidézik képzeletben a teremtés történetét. Isten külön helyre gyűjté a földnek vizét s víztől megszabadult szárazföldön kezdetét vette a növények élete.

A háborgó tenger képén mutatkozik a szép legfensőbb foka, a fenséges és az elem erejében imádom a Teremtő nagyságát.

Közben erős tengeri áramlat esapja meg arcomat. A hullám föl-fölesap hajónkra s a társaság egyik-másik tagját találva, élénk derültséget kelt a hajó fedélzetén. Mindenki a hajó közepére húzódott s voltak, akiknek arcán a hajó erős hímبالódzása aggodalmat keltett. Egyszerre csak elnémult a hangos beszéd s a fedélzetről a társaság a hajó bel-sejébe húzódik. Én a kormányos mellé, a vihartól kevésbé ért helyre vonulva, továbbra is a hajó fedélzetén maradtam.

Amint a partok felé közeledtünk, a hullám vesztett erejéből, míg lassan a tenger lecsendesült. A hajófedélzetre siet mindenki s derült arccal a partokról még jó nagy távolságban mutatkozó épületeket vizsgálja. Hajónk gyorsabb mozgással, határozottabb irányban a Keleti-tenger

öble felé iparkodik és a hosszúkás alakú kikötő belső részének végén a Göta-esatorna első duzzasztójához érkezik.

A Göta-esatorna elején voltunk, amely a Roxen-tót a Boren-tóval, a Boren-tót a Vettern-tóval és Vettern-tót a Venern-nel összeköti. Százkileneven kilométer hosszú területet tettek ezáltal alkalmassá a hajózásra, amelyből nyolevanhat kilométer esatorna, száznégyszáz kilométer pedig tó.

A hajó hegylejtők között halad s mivel a esatorna az általános tízennyolc méter fenék- és huszonhat felszín-szélességnél is keskenyebb, némely helyeken, különösen a kanyarulatoknál nagy gondot okoz a hajóskapitánynak a szembejövő hajó kikerülése. Épen teherszállító hajó közeledett felénk. A esatorna a találkozó helyen oly szűk volt, hogy a hajót egészen a parthoz közel kellett kormányozni, mert útát e szemközt jövő hajónak csak így nyithatott. A teherhajó minden akadály nélkül siklott tovább, mi azonban zátonyra jutottunk és megrekedtünk. Fél óráig vesztegeltünk e helyen. A hajó se előre se hátra nem tudott mozdulni, végre a teljes gőzerő kifejtésével és a segítségül vett hosszú rudak megfeszítésével nagy örömünkre a hajó megindult és ezután minden akadály nélkül tettük meg utunk hátralévő részét.

A kis fennakadás nem a kapitányon mult, hanem a keskeny esatornának a szokottnál csekélyebb vízállásán. A hajó kapitánya ügyes, szeretetreméltó, barátságos ember volt. A hajót a legnehezebb helyeken is egész könnyűséggel vezette keresztül. Szeretettel említette, hogy ő már ezen az úton egyszer vitt magyarokat, s hogy azok is olyan jókedvűek voltak, mint mi. Rokonszenyből kezdte tanulni tőlünk a magyar szavakat, mi meg tőle a svédeket. Németül jól beszélt s tréfásan említette, hogy a képes levelezőlapokon igen sok: „szívből üdvözöllek” megy Magyarországra. A csendes svéd kedély s tréfalkozási kedv többször megnyilatkozott nála, de e mellett szigorú is tudott lenni. A hajóján a legnagyobb rend uralkodott. A kiszabott időben mindenkinek nyugovóra kellett térni s a hangos beszédnek el kellett némulnia. Két napi együttlét után egészen megszerettük a széles vállú, jellegzetes svéd arcú, magas és erős svéd kapitányt s nehezünkre esett tőle Göteborgnál búcsút vennünk.

Már jó öreg este volt, midőn Söderköpingshez értünk. A régi város ma nem bír jelentőséggel, de vízgyógyintézetéért igen sokan keresik föl. Igen élénk volt a hajóállomása s amint ide érkeztünk, a közönség rögtön figyelmessé lett a punes mellett búsuló magyarok énekére s mikor a hajó elindult, a parton követtek bennünket mindaddig, míg lehetséges volt. A magyar dal és zene tetszik a külföldön, mint ezt Németország nagyobb városaiban is volt alkalmunk tapasztalni.

Söderköping után egymásután következtek a duzzasztók. Karlsborgig nyoleon ment keresztül a hajó és a rajtuk való átkelés másfél órát vett igénybe. Mikor az utolsó zsilipnél a hajó fedélzetéről visszaneztünk,

úgy tetszett, mintha a csatorna a hajó mögött meredeken emelkednék a jobbról és balról is buja növényzetű lejtős völgyek között. Kisebb távolságnyira sziklák és gyakori kanyarulatok között haladva, elhagyjuk a magas sáncokat, melyek a csatornát a Roxen-tó elöntése ellen védelmezik.

A Roxen-tó öblében a parton van Norsholm. Itt jön elénkbe a hatalmas Motala folyó. Zúgva hömpölyögnek hullámai, míg a Roxen-tóba ömölve, el nem csendesednek. A beömlés mellett a part szögeletén a régi elpusztult klostrom emlékéül, mely a svédeknek első iskolája volt, egy kis kápolna épült.

A gondosan művelt földek, a fejlődésben levő vetemények, a földbe letűzött karóhoz erősített széna-petrencék, a gyárak kéményei, égetett téglarakások, rendezett kertek és országútak mutatják, hogy művelt területen vagyunk. A Motala folyó partján a víznek erejét kihasználva, fellendült az ipar.

A Roxen-tón áthajózva, Bergnél tizenöt duzzasztón megy át a hajó s míg ezen útat megtette, a társaságunk egy része a közellévő fürdőházban megfürdött, a másik rész pedig a történelmi nevezetességű Vreta-kolostorhoz rándult.

Berg után az utolsó zsiliptől visszatekintve a Roxen-tót mélyen alattunk látjuk s ez legszemléltetőbb jele annak, hogy milyen magasra emelkedtünk. A csatorna annyira közel ér a közbeeső kisebb tó partjához, hogy attól csak vékony gát választ el bennünket és a tó annyira mélyen terül el alattunk, hogy a partján lévő fák tetejét kezünkkel érinthetjük. A Motala folyó erdős-völgyes vidéken keresztül folyva ismét megjelent előttünk s mint már ismerősünk kísért bennünket útunkban.

Kiérve a Boren-tóra ismét változatos kép tárult elénk. A tó partján tülevelű fák között apró haraszt-bokrok fonnak koszorút s köröskörül a homályból alig tudjuk kivenni egy-egy templomnak, vagy épületnek alapvonalait. Velünk szembe vitorlás hajó tűnik fel. Rézsútosan azon csatorna felé tartunk, mely a Boren-tót a Vettern-tóval összeköti; mindjárt a csatorna elején leszálltunk a hajóról, mert öt összetett duzzasztó következett és Platen gróf sírja felé siettünk.

A Göta-csatorna mellett ezen a helyen Platen már életében kijelölte nyugvóhelyét, ahol sokat gondolkozott tervéről és a csatornának a a jövőre kiható fontos következményeiről. A hatalmas kőoszlopon ezen fölírat van: „Platens Graf”.

Tervét csak úgy tudta végrehajtani, hogy ügyes számítással élt és hogy vissza ne riassza a svédek, sokkal kisebb költségvetést készített, mint amennyibe került. Egyszerre különböző helyeken fogott hozzá a munkálatokhoz és az egyes részek között a közlekedés létesítésével a svédek kedvét ébresztgette. Igen sok nehézséget okozott a

föld kisajátítása s sokszor furfanggal kellett élni. Láttatok-e valaha — mondá megbizottja — a tulajdonosoknak, hogy a víz a magaslatra felfut? Vagy láttatok-e hajót szárazon menni? A válasz tagadó volt. Annak az embernek tehát — folytatá — nincs rendén az esze, adjátok el tehát a földeteket, mert nemsokára úgy is kiviláglik, hogy az egész dolog örültség s ez esetben a földet visszakapjátok.

A föld kisajátítása után a esatorna elkészítése járt sok nehézségekkel. Sziklákat kellett robbantani, a tavak torkolatánál szabályozó zsilipeket készíteni, a esatorna menetét keresztül vágó folyókat a föld alatt átvezetni. Megtörtént az is, hogy iszapos talajoknál a esatorna, mikor már azt hitték, hogy készen van, egyszerre lesülyedt s az újjáépítés vált szükségessé, s ha ez nem volt lehetséges, kanyarulattal új esatornarészt csináltak.

Kellemes sétával Pláten sírjától Motala városhoz jutottunk s mivel közben hajónk is megérkezett, sietve foglaltunk helyet rajta. Nemsokára elmaradt mögöttünk Motala városa a közelében fekvő Vadstenával. Ez utóbbi Vasa Gusztáv kedves tartózkodási helye volt és itt építette a svédeknek ma is nagy tiszteletben álló sz. Brigitta, a XIV. században a tőle alapított rend számára az első klastromot.

A svédek második legnagyobb tava a Vettern-tó, melyet egyenes irányban keresztül szeltünk és Forsviknél bejutottunk a Göta-esatornának először megépített zsilipjei közé. Az egyenes zsilipek vízmagasságát tekintve, itt van a legnagyobb emelkedés: 3·27 m. Sziklás talajon, merész görbületek között húzódik a esatorna, melyben a kanyarulatoknál a hajó csak úgy képes előre menni, hogy a hajó hátsó részét az elejének irányítása végett kötelekkel erősítik a parthoz.

Ez már a nyugati rész esatornája, melyet a szép kerek alakú, szelíd éghajlatú, sziklás talajú Viken-tó lát el vízzel. Időközönként azonban megesezt, hogy nem adott kellő vízmennyiséget s így a esatornában a közlekedés megakadt. Manapság ez az eshetőség már nem következhetik be, mert a Viken-tóval összefolyó Uden-tóból is megszerezte a társaság a vízhasználati jogot és mindig elegendő vízzel láthatják el a esatornát.

A vízi műút legszebb és legérdekesebb pontja ezután következett. Hosszú vonalon oly keskeny sziklarepedések között vezette a kormányos a hajót, hogy a sziklás part s hajónk között még egy kisebb csónak sem férne el. Csodálatra méltó dolog, amint Hajsttorptól kezdve a Wenern-tóig tizenkilenc zsilipen lefelé ereszkedik, s csak a kapitány ébersége menti meg, hogy a hajó a zsilipkapunak neki nem fut, ami bizonyára nagy szerenesétlenséggel járna. A esatornának ez a része azért is nevezetes, mert itt teljesítettek szolgálatot a híressé vált Eriksson-testvérek.

Gyönyörű reggelre virradtunk a svédeknek legnagyobb s Európának

harmadik legnagyobb taván: a Wenern-tón. A remek partalakulású benyúló földnyelv két részre osztja a több kisebb szigetben gazdag tót, a mely különben nehezen hajózható, mert rajta a delejtű valószínűleg a talaj éretartalma miatt, biztos irányt nem mutat.

A hajó fedélzetén élvezem a gyönyörű reggelt. A fölkelő nap sugarait rátűzi a tó sima tükrére, amelyek tündér táncot járva megkapó színt kölcsönöznek a víz csillogó fényének. Szinte sajnáltam, hogy a Wenern-tó déli részén Wenersborghoz közel jutva már csak rövid ideig szemlélhettem a szép természeti tüneményt. Wenersborgnál, mivel éppen vasárnap volt, sok nép gyűlt össze a kikötő partján és svéd viseletök rájuk irányította figyelmünket.

Wenersborgnál kezdődik a Trollhätta-esatorna vidéke, amelyen a esatorna kiépítése szintén igen sok nehézségbe ütközött. Ugyanis a Wenern-tóból eredő Göta Älf folyón helyenkint az erős vizesések a hajóközlekedést lehetetlenné teszik.

A Göta Älf alkalmas összekötő vonalnak kínálkozott az Észak-tenger és a Wenern-tó között, de, hogy nagy nehézségekkel járt a vizesések mellett a esatorna készítése, mutatja az, hogy más megoldásról is gondolkoztak. Felmerült az Északi-tenger partján fekvő Uddevalla és Wenersborg között a esatorna eszméje. Sok akadály után mégis az első terv diadalmaskodott.

A Göta Älf első vizesésének kikerülése végett Wenersborgtól nem messze már IX. Károly (+ 1611.) idejében létesül az úgynevezett „Karls Graf“-esatorna, amely által a trollhättani vizesésig eljuthattak, itt azonban a hatalmas vizesés elháríthatatlannak látszó akadályul szolgált. A XVIII. század elején a régi terv ismét fölszínre került. „Polhelm Kristóf a Toppó s a Stampeström vizesések mellett sziklarobbantásokkal esatornát húzatott, amelyen duzzasztók segítségével a hajó átkelhetett volna. Terve volt a nagy trollhättani vizesésen felül töltések emelésével a vizet felfogni s így a vizesés erejét mérsékelni.

Eszméjét jeles mérnöktársai is helyeselték s a esatorna kiépítéséhez fogtak. A régi „Karls Graf“-esatornát újjá építvén, legtöbb munkát adott a töltés emelése a flottbergi vizesésnél, de végre öt év alatt mégis elkészült s most már a esatornában a hajó közlekedésre nyitva lett volna az út. Egy napon azonban a mérnökök borzalmas reggelre ébredtek. A töltés át volt szakítva s a fáradságos munka eredményének reménye meghiúsult. A töltést azon rengeteg mennyiségű deszka szakította át, melyet valószínű a környéken lakó parasztok a hegyről esúsztattak a nagy vizesésbe, hogy a esatornát tönkre tegyék s így árúik szállításától el ne essenek. Céljuk sikerült. A régi esatornából ma csak a zsilipek vannak meg, melyeket azonban kapukkal soha sem láttak el.

Miután a Göta-esatorna 1832. készen volt, ismét új tervről gon-

dolkodtak. A trollhättani és a főbbi vízesések kikerülésével a sziklákon keresztül robbantásokkal új csatorna-utat nyitottak, amelyen keresztül hajónk folytatja útját.

A társaság leszállva a hajóról a világhírű s Európa egyik legszebb vízesése megtekintésére siet. A hajó mellett szorongott a sok nép, köztük több gyerek, kik kalauznak kínálkoztak. Egyet a sok közül fölfogadva, a messziről dübörgő trollhättani vízesés felé fokozódó kíváncsisággal irányoztuk lépteinket, ahova rövidesen el is jutottunk.

Zúgva, rohanva, szikláról-sziklára esve és erejében megnövekedve, bömbölt a vízár előttünk. Képzeljük magunkat két hegyszakadék közé, ahol a töméntelen vízmennyiség 180.000 lóerővel tör előre s fogalmat alkothatunk a felséges természeti tüneményről. A tobzódó s rohanó hullámok előttünk törnek meg a sziklákon s finom cseppjei szétszóródva a levegőben, arcunkat s ruhánkat megnedvesítik. A hullámok most meg ott csillognak a sziklapartokon, majd gyorsan millió s millió gyöngyszemmé olvadva, egyesülnek a zúgó örvénnyel.

Mintegy csodálattal lebüvölve tapad oda tekintetünk a kavargó örvényekre, majd ismét a fel-felesillámló vízoszlopokra, amelyek csodálatos módon, egy pillanat alatt a szemünk előtt képződtek s következő pillanatban villámgyorsasággal elenyésztek.

A természet ezen remek alkotásán órákhosszat elgyönyörködött volna szemünk, de időnk kiszabott volt. Felejthetetlen emlékek távoztunk a csodás szépségű nagy vízeséstől s a hídon átkelve, hegyoldalt útba ejtettük a többi kisebbszerű vízesést. Útközben a folyó jobb partján kiszögellő sziklákon épült szállodák festői szép fekvésére irányult tekintetünk, tővükben, a hegykatlanban rohan a folyó, velük szemben a tulsó oldalon pedig hegyek emelkednek.

A vízesések megtekintése után a fák árnyékában vezető úton megkettőztettük lépteinket s a kitűzött hely felé siettünk, hogy hajónkkal találkozzunk. Hajónk ugyanis, míg mi a trollhättani vízeséseket néztük, az új csatornán keresztül, melyet Eriksson Nils 1844-ben fejezett be, a sziklák között kanyarulattal tette meg az utat a Göta-Älfig. Az új csatornában nagyszzerű, amint a hajó duzzasztók segítségével harminc-három métert esik s mivel mi hajónknál előbb értünk a csatorna torkolatához, a hegy mellett épült házak között a csatornán lassú csigamászással felénk közeledő hajó különös látványosság volt nekünk.

A Göta- és a Trollhätta-csatorna a törhetetlen akaraterő diadalát jelenti, bár a mű nem tökéletes. Jelentékeny közlekedő út nyílt meg vele Svédország közepén keresztül a két tenger között, ha nem is teljesedtek mindazok a szépmények, melyeket Platen ezen vízműúthoz fűzött, sokat lendített a csatorna mentén lévő vidék fölvirágzására. A Göta-csatorna mentén még sokkal nagyobb ipari és kereskedelmi élet fellendülését remélte Platen, mint a minő tényleg

bekövetkezett, amelynek számítása szerint a befektetett költségeket dúsán kellett volna kamatoztatnia. Úgy jártak ők is ezzel, mint mi a Vaskapu szabályozásával.

A Göta-Älfen hegyes-dombos s lapályos vidék között akadály nélkül haladtunk Göteborg felé. A folyó mentén sűrűn emelkednek a kisebb falvak, melyeknek házeit zászlók ékesítik. A svédek második nagy városa Göteborg, kellemesen lepett meg bennünket széles utcáival, magas kőházaival és kellemes ligeteivel. Jó kereskedelmi s ipari összeköttetése van, különösen Angliával, s gyors fejlődését a XVII. században alapított angolos jellegű város ennek köszönheti. Iskolái, múzeumi híresei.

A Keleti-tenger partjáról az Északi-tenger partjára jutottunk s visszatekintve a vízi műút változatos részeire, az első duzzasztóra, a tenger fenséges hullámsására, a kellemes utazású szép tavakra, a csatornák mentén elterülő vidékek változatosságára, a világhírű trollhättani vizesésre: egészben véve azt mondhatom, hogy ez a vízi műút volt utazásunknak legszebb és legrégényesebb része.

KOPENHÁGA.

Átkelés a Sundon. Kopenhága általános jellemzése. Tivoli. A dán főváros lakosai. Thorwaldsen-múzeum és a Frauenkirche. Thorwaldsen, a kitünő dán szobrász. Az új Glyptotheka. A dánok jeles emberei. Fallieres, a francia miniszterelnök Kopenhágában. Elutazás Kopenhágából.

Az utazó előtt, mint valami mozgófényképen egymásután változnak a vidékek, a városok és emberek. Minduntalan mások az alakok, életmód, viselet, szokások s hatásuk is különböző. Egyszer több a fény, mint az árnyoldal, máskor megfordítva. Az egyik kép maradandó, a másik futó benyomással rajzolódik a lelkünkbe aszerint, amint hosszabb, vagy rövidebb ideig van időnk s alkalmunk e mozgófényképeket vizsgálódó szemmel tekinteni.

Változott a kép nálam is, midőn a Kattogatton látogatott és kies fekvésű fürdőhelyek mellett leszállva a svéd kikötővárosba: Helsingborgba érkeztem. A város házai közül magasra nyúlik a büszke Kärnanak a Hansa-korból fennmaradt erősségnek tornya. A kéken csillogó Sund hajjaira új életet varázsol a hajók sokasága és a különböző alakja. Szemben velünk a dán parton homályosan bontakozik ki a regényes Kronborg vára, melynek tornyában a dánok a királyi férjéhez hűtelen Matild Karolina királynőt egy ideig fogva tartották, azután hűségesküje alól föloldva, szabadon bocsátották. Shakespeare, Hamlet atyjának szellemét ezen vár erkélyén vonultatja el az örök szeme előtt.

A hajóra, mely a Sundon átszállított bennünket dán területre, rávezették a vonatot. Annyi az utas, hogy alig van egy talpalattnyi hely, ahol az ember helyet foglalhat. Ennek okát csak később értettem meg; ugyanis a Sundnak úgy a svéd, mint a dán oldalán igen sok a fürdő és kiránduló hely s azért oly élénk a közlekedés a két rész között. Mindnyájan a fedélzetre siettünk és élveztük a szép kilátást, míg Helsingörbe hajónk ki nem kötött, ahonnét már könnyen és rövid idő alatt, de nagy forróságban eljutottunk Kopenhágába.

A Kallabostromnak, a Sund ama keskeny ágának mindkét partján,

mely Seeland-szigetet az Amager-szigettől elválasztja, terül el Kopenhága: a dánok fővárosa. E két sziget között már maga a természet is kikötőt (Kjöbenhavn) alkot. A kikötővel párhuzamosan a másik oldalon a várost ív alakban három tó veszi körül s közöttük elipsis alakban fekszik a régi és az új város. Az egész városnak négy része van: a most említett régi és új város, Christianshavn és az elővárosok: Vesterbo, Nørrebro, Østerbro és Sudby.

A kikötőn át hidak kapcsolják össze Christianshavn-ot a régi városrészrel Stockholmmal, melyet a kikötőbe nyíló csatornák vesznek körül. A Slotsholmban volt a királyi vár: Christiansborg, itt van a régi Thorwaldsen-múzeum és a város legszebb épületei közé tartozó: Börze. A régi városrésznek azon részében, amely a Slotsholmon kívül van, találjuk Kopenhágának legnevezetesebb középületeit.

Az egész városnak középpontja: a Kongens Nytorv. Nagy, szabad tér ez az új és régi városrész között s a különböző utcák az egyes városrészekkel kötik össze. Közeliében van a: City Quartier, a gazdag polgárok lakóhelye. A régi városrésznek legforgalmasabb utcája az: Östergade, amelyen folytatólagosan a városház térre juthatunk, ahol a díszes új épület, a városház emelkedik.

Az új városrész a régitől északra keletkezett. Középpontja: a királyi családnak jelenlegi lakóhelye: az Amalienborg, amelyen IX. Keresztélynek második unokája 1905. nov. 18-án VII. Haakon név alatt Norvégia királyává választatott. A várpalota körül foglalnak helyet a legelőkelőbb családok palotái.

A régi várfalak lebontásával nagy fejlődést nyertek az elővárosok, melyeknek minden részében sok a fásított terület, az üdülő és szórakozó hely.

Maga a város összességében különösebb hatást nem gyakorol ránk sem utcáival, sem népével. A görbe utcákon rendszertelen az építkezés. Népe: a szigetek lakóinak keveréke, s amennyire nyári időben, midőn a lakosság java része fürdőhelyeken van, meg lehet itélni, külső alakra: megviselt. A középtermetű férfiak és nők között igen sok a csenevész. A lakosok közé vegyül még nyári időben a sok idegen, különösen németek, akik Kopenhágát kellemes levegője, tengeri fürdői, értékes múzeumai miatt legkönnyebben felkereshetik, mert Poroszországgal sok s igen jó összeköttetése van.

Az utcákon nincs nagy élet és forgalom, mégis élénké teszi az a sok szaladgáló kerékpár, melyekhez foghatót egyetlen egy nagy városban sem látunk. Mindenki kerékpáron jár, nappal és este kerékpárerdő között járunk az utcákon s ugyancsak ügyelniök kell a járókelőknek, hogy le ne üssék a lábáról.

Nagyobb csoportok az utcán csak az esteli órákban képződnek, különösen a városháztéren, a Tivoli és a nemzeti kávéház előtt.

Tömegbe verődve ingyen mulat ezeken a helyeken az útea népe. Részint a panoptikus mutatványokon gyönyörködik s jóízű nevetéssel ad tetszésének kifejezést, részint a termekben játszó katonazenében. Ahol van valami látni, vagy hallani való, arra tartanak a rohanó kerékpárokon férfiak és nők vegyesen s leszállva róluk egy ideig a tömeg közé vegyülnek, majd ismét kiválva belőle, különböző irányban folytatják útjokat.

Az igazi élet este a Tivoliban van. Ez a mulatságok és szórakozások eldorádója. Olyanféle, mint a bécsi Práter, de más a jellege. E névnek említésére kellemes érzelmek hat át minden dán kebelt és megdobbant a szív. A mint négy órakor ágyúlövés hirdeti a világhírű Tivoliban az előadások kezdetét, ezrével tolong a sokaság mulatságot, szórakozást, vagy nemesebb élvezetet keresni. Symphónikus hangversenyek, színi előadások, népmulattató bohóc-mutatványok, tűzijátékok stb. mind megtalálják a maguk közönségét.

Kopenhágai életet akarván látni, egy estét mi is töltöttünk a Tivoliban s amint körülsétáltuk, észrevettük, hogy különösen a római piac mintájára alakított helyiségbe tódult a nép, hol épen aznap este gyermekestély volt. Kíváncsiságból mi is benéztünk ebbe a csarnokba. A helyiség közepén, nagy köralakú deszkacmelvényen folyt a tánc s körülötte körben hullámozott a nép. Kezdetben csak gyermekek, később csak felnőttek lejtették a táncot.

Sajátságos látvány volt előttünk ezen a helyen a dán nemzeti tánc, melyet nemzeti dalukra jártak. Páronként, a nő a férfi mellett, szabályszerű ütemben a lábat egyszerre felemelve és letéve, előre haladnak, majd hirtelen különféle körforgásokkal a táncolók mind megfordulnak. Ezen módon folyik tovább a tánc. Kezdetben lassabban, később szilajabban, végül pedig vadul rohanva s míg a tánc menete esendes, gyönyörűséget találunk benne, később azonban visszataszítóvá válik. Közbe-közbe keringő is járta, de mégis legtöbbször a nemzeti tánc, amelyre gyerekeknek s felnőttek egyszerre kigyúladt az arca és készen álltak a táncra. Adott jelre tizenegy órakor vége volt a mulatságnak s a közönség, mint a vízár ömlött ki a Tivoliból.

Kopenhága lakóinak száma Frederiksbergen kívül, a szomszédos helyekkel: 450,000. Vallásukra nézve luteránusok. Emberbaráti szeretettel viseltetnek egymás iránt s a jótékony egyletek a munkaképteleneket, betegeket, szegényeket gyámolítják. Az iskolákban a jobb tehetségű szegény gyermekeket fölkarolja a város s előmozdítja kiképeztetésüket.

A dánoknak első iparos és kereskedő városa, Dánia ipara csaknem egészen Kopenhágában összpontosul. Több fajta gyára közül csak híres porcellán-gyárait említem.

Az iparánál sokkal fontosabb a kereskedése. A Sund által kitűnő összeköttetése lévén a Keleti- és az Északi tengerrel, a kikötőben

bonyolítják le a legnagyobb forgalmat. Kereskedelmi flottája négyszáznyolevanhat hajóból áll, melyek a legtávolabbi földrészekkel közlekednek. Kikötője egyike a világon a legjobboknak s több részre oszlik. A Kallebostromot északdéli irányban cölöpsor választja el; a seelandi oldalon a kereskedelmi, az amageri oldalon pedig a hadikikötő foglal helyet. Ez utóbbin épültek: a hajógyár s a legnevezetesebb ipargyárak, valamint az arzenál.

A hirneves kikötőt tovább fejlesztették és a Freihafen-t (szabad kikötő) 1894-ben nyitották meg. Mindenütt, de különösen élénk az élet a nagy kikötőben, a kiránduló hajók kikötőhelyén: a Havne-Gadeban, mely a Slotsholmtól igen könnyen megközelíthető.

Az iparon és kereskedésen kívül a dánok legnagyobb része őstermeléssel foglalkozik. Ők is mint a svédek leginkább a rozst és az árpát termesztik. Híres a hornholmi zab, a jütföldi rozsa, a laalandi búza és a 'sjállandi árpa. A másik, még a földművelésnél is fontosabb foglalkozási ága a lakosságnak: az állattenyésztés.

A lakosság nyelve különbözik a svédekétől, de azért a dán és svéd egymást kölesönösen megérti s míg a svédeknél csak a művelt osztály egy része beszéli a német és az angol nyelvet, addig Kopenhágában igen sokan tudnak németül. különösen a szállodákban és üzletekben, amihez nagyban hozzájárul az óriási idegenforgalom. különösen Poroszország részéről.

A nagy idegenforgalomnak megfelelőleg igen sok Kopenhágában a szálloda, melyekben jutányosan és jól lehet étkezni. Kopenhágai különlegesség számba megy a kitünő ízű földieper tejfellel s annyi cukorral, amennyi tetszik. Rendkívül nagy adagokban, olcsó pénzen árulják; igen jó még a feketekávéjok, melyet szintén gazdagon szolgáltatnak fel.

A kellemes éghajlati viszonyokon kívül az idegeneket Kopenhágába vonzza a sok becses és gazdag múzeum műkincseivel s gazdag gyűjteményével, amelyek meglepnek bennünket a kis Dánia fővárosában. Megtekintése sok munkát igényel, de nagy szellemi élvezetet is nyújt. Mindjárt a Prinsens Palaisban elhelyezett nemzeti múzeumnak dán csoport-gyűjteménye az ember ősi életmódját mutatja be északon s különösen Dániában. Eredeti a maga nemében. A középkorra vonatkozó pénzgyűjteménye Európában egyike a leggazdagabbaknak. Ezen nemzeti múzeumnak kiegészítő része a kiváló szépségű frederiksborgi várnak szintén rendkívül gazdag gyűjteménye.

A dán királyok műkincs-gyűjteményét a németalföldi renaissance stílusban épített Rosenborg-várpalota rejti magában s az ország műveltségi fejlődését időrendi egymásutánban mutatja be. A krisztiansborgi királyi képtár és szoborgyűjtemény nagy részét a királyi palota égésekor, 1884-ben megmentették a polgárok és a szépművészeti múzeumban (Kunstmuseum) helyezve el újakkal is bővítették. A németalföldi, olasz,

újabb norvég, svéd és finn festők művei közül kimagaslík Rubensnek azon képe, amelyen nevelő apját örökitette meg. Értékét félmillió dán koronára becsülik.

Kopenhága természetrajzi múzeuma Európa leggazdagabb és legértékesebb múzeumai közé tartozik; a műparmúzeum szép porcellángyűjteménye által válik nevezetessé.

Kopenhágának nevezetességei közé tartozik a hétszázezer kötetet számláló királyi könyvtár, melyben sok becses kézirat közt igen nevezetes a Codex Flateyensis. Amerika első fölfedezéséről tudósít s e szerint az északi lakók 1000-ben már ismerték Amerikát. A könyvtárnak másik igen becses kézírata a: Codex regius, mely a kilencedik században Izland szigetéről származó, régebbi Eddának maradványait tartalmazza. Sok becses kézírata van az egyetemi könyvtárnak is.

Legnagyobb büszkeséggel mutogatják a dánok a Thorwaldsen-múzeumot. Büszkéek is lehetnek rá. A kiváló tehetségű szobrász gyűjteményét és műveit foglalja magában, ki maga tekintélyes összeget hagyott az épület fenntartására és közreműködött berendezésében.

A Thorwaldsen-múzeum, melyet görög-egyiptomi stílusban a város építtetett, kívülről egyszerűségével hat. Nagy, négyszögletű épület. Két emelete és egy pincchelyisége van. Az első emeleten vannak Thorwaldsen szoborművei, a második emelet termeiben pedig festménye és régiséggyűjteménye, itt őrzik a művész bútorait is. A pincchelyiséget ifjúkori kísérleteivel és tanítványainak szobraival rendezték be.

A kopenhágai szegény szobrásznak fia, a dánok nagy művésze: Thorwaldsen. Bertel (1770—1844) tanulmányait szülővárosában kezdte meg és Rómában folytatta. A régi és az új Róma esodálatos nevelő hatással volt reá s szoborműveinek tárgyát két főkörből meríti, úgymint a görög-római mythológiából és a kereszténység eszmeköréből. Életét Kopenhágában fejezte be s saját kívánságára a múzeum udvarán készített sírban nyugszik. A repkényekkel s pálmákkal díszített sírhelyet ugyanezen saját óhaja szerint nem jelöli meg semmi emlékkő, vagy felirat.

Mesterműve: Krisztus és a tizenkét apostol, a Frauenkirchében. E híres templom Thorwaldson életével és munkálkodásával a legszorosabb kapcsolatban van. Szoborműveit maga helyezte el benne s míg a Thorwaldsen-múzeumban a sok szobor között az elrendezés folytán ugyanezen legkiválóbb művei elvesznek, addig itt a templom hajójában a kétszeres életnagyságú Krisztus és a tizenkét márványszobor épen az elhelyezés folytán kiválóképen érvényesül s a legtökéletesebb összhangzatot nyújtva, felemelőleg hat lelkünkre.

Önkénytelenül is áhitat szállja meg az emberek lelkét, midőn a templom hajójának két oldalán fölállított tizenkét apostol között elhalad és a főoltáron a szokásos kép helyett egy fülkében álló nagy Krisztus-szoborhoz jut. Úgy érezzük magunkat, mintha élő alakok között járnánk,

még a szobrok színe is változik az ablakokon derengő világosság hatása alatt.

A Krisztus-szobron rajta van a Megváltó egész élete, lelkének minden tulajdonsága.

Előtte állították fel a pompás keresztelő-kútát, amelyen a térdelő angyal kezében nagy kagylót tart. Igen szépek a két oldal-sekrestyének reliefjei, szintén Thorwaldsen művei. Krisztus megkereszteltetését, az utolsó vacsorát, a szeretetet s az őrző angyalt mesteri kivitelben ábrázolják. A templom boltozata csillagokkal van kirakva és a kék mezős, csillagos mennyezet alatt este villanyfénynél a szoboralakok szépsége még inkább emelkedik.

A görög-római stílusban épült templomnak külső főekessége a dór portálé, melynek homlokzatát az aeginai templom mintájára, a Thorwaldsen szobor csoportozat ékesíti és a gondolat: Készítsétek el az Úr útját, mert Isten országa már közeledik s a Messiás már itt van, valóban testet öltött Keresztelő szt. János és a körülötte elhelyezett pogányoknak szoboralakjaiban. A portálé egyik oldalán a Mózes, másikon a Dávid-szobor foglal helyet, a főkapu felett levő relief Krisztusnak Jeruzsálembe való bevonulását ábrázolja. Ezek szintén Thorwaldsen alkotásai.

Koppenhága főtemplomát, a Frauenkirchet világhírűvé tették Thorwaldsen művei. Génuszától nyerte az ihletet, midőn ezen világhírű szobrait megalkotta s általuk örök emléket emelt magának s Koppenhágának. Ezt az ihletnyerést a Thorwaldsen-múzeum egyik szobrában, mely a „Genio lumen“ nevet viseli, igen találóan örökítette meg a kiváló művész.

Mindenesetre fenséges gondolat volt tőle a templomban szobrainak fölállítása, de még fenségesebb dolog magának a szobrok alkotójának Isten háza magasztos szobraiban élni és esodálattárgyul szolgálni az emberiségnek!

A szobrászati művek tekintetében Koppenhága igen gazdag. Mintha Thorwaldsen szelleme ihlette volna meg a dánokat a szobrok alkotásában és gyűjtésében. Az új Glyptothékában a paradicsom elvesztése, a bűnbeesés, az apostolok tértítő munkássága, az Oltáriszentség imádása, a bűnbánat, a mithológiai Eros és a pogány bachanália, az anyai önfeláldozás, a szeretet és a csók, a hitvesét elvesztett férfiú fájdalma, a munka nemesítő hatása megtestestítve és beszélve jelenik meg előttünk; majd egy-egy szobor, mely tárgyát a költészetből, vagy a történelemből merítette, kelt bennünk esodálkozást kitünően sikerült művészi kivitelével.

A nagy, diszes Glyptotheka az előrészből, a pálmakertből és az új épületből áll, ez utóbbiban van az ünnepi terem, melynek odalfalai márványból készültek, padozata pedig mozaikból. A Glyptotheka újabb részében Európának legnagyobb antikszoborgyűjteményét találjuk. Az

előrsz és a pálmakert a régebbi dán és az újabb francia szobrászok legkitünőbb műveivel van berendezve. A Jakobsen-szoborgyűjteményt is, mely az új Glyptotheka alapját alkotja, e két részben helyezték el.

Jacobsen Károly, a dúsgazdag kopenhágai sörfőzőgyárosnak áldozatkészségét és a művészetek iránt való szeretetét hirdeti e szoboresorozat, aki értékes gyűjteményén kívül még két millió koronát ajándékozott a Glyptotheka létesítésére. Nagy összeget hagyott még a leégett frederiksborgi kastély újjáépítésére és a hazai történelemből vett festmények készítésére, melyekkel óhaja szerint a vár termeit kell fölékesíteni. A nemesen gondolkozó férfiú jótéteményeivel arany betűkkel írta be nevét Kopenhága városának történetébe.

A dánok a szobrászat terén kitűnnek, erről tanuskodnak a város tereinek és nevezetesebb utcáinak szobrai is. Tudósok, művészek, költők, írók, jótévők, jelesebb uralkodók s hadvezérek emlékezetét és érdemeit őrzik e szobrok s a legtöbb a dán történelem fontosabb eseményeire emlékeztet.

Szobrot emeltek Tycho Brachenak, a jeles csillagvizsgálónak, Örstednek, az elektromagnetizmus feltalálójának, Thorwaldsennek a kitünő szobrásznak, kedvelt költőjüknek, Öhlenschlägernek. Az Andersen-ülő szobor, a világszerte ismert meseíró, könyvvvel a kezében mutatja be. Absalon érseknek és harcoshnak, a város alapítójának érdemeit óriási lovas-szobor hirdeti. Megörökítették a nevét a szegény gyermekek felkarolójának Amália Karolinnak, aki a korán elhunyt VIII. Keresztélynek volt a felesége.

A legtöbb szobrot királyoknak s hadvezéreknek emelték. Dániának legtöbb háborúja a svédekkel volt. Területi hódítások, a tengeren való terjeszkedési vágy, versengés a Sundért, trónviszályok szülték a harcokat s Vasa Gusztáv idejétől kezdve nagyobb vagy kisebb időköz után megismétlődnek a háborúk Dánia és Svédország között, melyek folytán a dánok területök egy részét elvesztik.

Szerencsésen harcolt a svédek ellen IV. Keresztély a XVII. században. A Keleti-tengeren tíz óráig tartó csatában elvesztvén jobb szemét, kendővel köti körül fejét s kardjára támaszkodva rendületlenül addig kormányozza a csatát, míg a győzelmet ki nem vívták. A csatában szerzett érdemeit, hasznos építkezéseivel gyarapította. Szobrát 1900-ban emelték a dán nők és férfiak ezen fölírással: „Nagy a békében, vitéz a háborúban.”

A svéd flottát 1677-ben Juel Niels tengernagy tette tönkre Kjögebugtnál; igen szép bronzszobra a nemzeti bank mellett áll. XII. Károly idejében 1740-ben vívták a dánok a második kjögebugti győzelmet Tordenskjöld Péter vezérlete alatt s ugyanezen alkalommal Hvitfeldt Iver a saját hajóját, életének és hétszáz társának fölládozásával a

levegőbe röpítette, hogy az ellenség kezébe ne kerüljön. Jordenskjold dicsőségét bronzoszlop, Hvittfeldt Iver vitézségét pedig a Siegessäule hirdeti.

A XIX. században a dánok Schlesvig-Holstein miatt a poroszokkal és osztrákokkal keveredtek háborúba s a bécsi békében (1864) elvesztik Schlesvig-Holsteint s Laurenburg hercegségeket. Erre a szerencsétlen időszakra emlékeztet a Nationaldenkmal a Tivoli mellett. VII. Frigyesnek, aki 1849-ben a dán birodalom alaptörvényeit szentesíti s szabad alkotmányt ad a dánoknak, lovasszobra a Christiansborg mellett, V. Frigyesé pedig, aki a tudományoknak és művészeteknek pártfogója volt, az Amalencborg-tér közepén nyert elhelyezést. A központi állomáshoz közel van a tizenöt méter magas obelisk, más néven szabadságszobor, a jobbágyság eltörlésének (1788) emlékére.

Absalomnak lovasszobrát a Slotsholmban állították föl, azon a helyen, ahol a híres érsek 1167-ben a vend tengeri rablók ellen erős várat építtetett s a dán fővárosnak alapját megvetette. A XVIII. században a régi vár helyén VI. Keresztély Európa egyik legszebb várpalotáját létesíti, de az már 1794-ben a tűz martaléka lett. Három évtized múlva ismét készen áll a Christiansborg, amely kemence-tűz folytán pusztult el 1884-ben, mi csak a romjait láttuk s hatalmas oszlopfalairól következtettünk az épület nagyságára. A már készen levő terv szerint létesítendő új Christiansborg a városnak egyik ékesége lesz.

A város legszebb épületei közé tartoznak a templomok és az új városháza. A sok szép templom között legfontosabb a már említett Frauenkirche. A dánok hittérítőjének, sz. Ansgárnak emlékét a róla elnevezett templom tartja fenn. Az Amaliensborg szomszédságában a nagy kupolájú Márvány-templom és a régi városház mellett lévő Helligandskirche legszebbek Kopenhága templomai között. Tycho Brache terve szerint készült a Trinitatiskirche kerek tornya és sokáig csillagvizsgáló gyanánt szolgált. A Christianshavn városrésznek ékes temploma a Frelser-Kirche, melynek oltára kararai márványból készült. A templomnak a külsején a torony tetejéig csavarodó csigalépcső különleges színezetet kölcsönöz.

Az új városház, diszes és a szabad téren legjobban érvényesülő épülete Kopenhágának; százöt méter magas tornyából a legjobb képet alkotunk magunknak Kopenhága fekvéséről. Mindjárt a bejáratánál helyezték el a város nagynevű alapítójának érc- és a város történetében kiváló érdemeket szerzett férfiak bronzszobrait. A termei igen szépek és gazdag berendezésűek. Az új városháza szépségét, erősségét, nagy arányait, a belső és külső kivitelt tekintve aránylag nem sokba: hatmillió dán koronába került. A városháza kertjében szelid galambok etetésében találja kedvét a közönség, a kedves madarak egészen

lábunk előtt ugrálnak, mintha tudnák, hogy semmi rossz szándékkal nem vagyunk irántuk.

Éppen abban az időben, midőn Kopenhágában voltunk, a városházát lobogó-dísz vette körül a francia köztársaság miniszterelnökének, Fallieresnek tiszteletére, aki a dánok és a franciák barátságának megerősítésére járt Kopenhágában s nagy ünneppel fogadták. A zászlódíszben a fehér kereszt piros mezőben, a piros, fehér, zöld színnel váltakozott és a két ország barátságát jelképezte. Nagy közönség csoportosult a városházán, hogy a bevonulást a városházába, a francia miniszterelnök tiszteletére rendezett ebéd alkalmából végignézzék, de még nagyobb volt az érdeklődés, midőn Amalienborgból a hadikötőben lévő hajójához vonult, ahonnan Stockholm felé vette útját.

Az Amalienborg köralakú széles terét katonaság vette körül. A kikötőbe vezető uton az Amalia-utca mindkét oldalán szintén katonaságot állítottak fel. A közönség kíváncsisággal várta az udvar felvonulását, míg egyszerre feszült figyelemmel oda irányozta tekintetét, honnét a díszfelvonulás megindult. Katonai tisztelgés, kardok villanása, puskaropogás után felharsant a dán nemzeti himnus s a menet a katonaság s közönség sorfala között a kikötő felé vonult. Minden zaj nélkül kalapleemeléssel köszöntik az egyes előkelőségeket s melegebb üdvözlés csak akkor történik, midőn a trónörökös s utána a dán király jobbán a francia miniszterelnökkel díszfogaton vonult el közöttük.

A kikötőben hajóra szállva a dán király vendégét, a francia miniszterelnököt a „Variete“ francia páncélos hajóig kíséri. A tengerész katonaság matróz-sapkáját jobbkézében üdvözlésre fogja és háromszoros „hurra“ kiáltással adja meg a búcsú-tisztelgést. Erre a dán hadiflottán megdördülnek az ágyúk s a tisztelgést hasonlóval viszonozza a francia hajó. A Sundon fölségesen visszhangzott az ágyúk dübörgése. Nemsokára ezután a „Varité“ páncélos lassan megindult Stockholm felé s a dán udvar visszatért a királyi palotába.

Kopenhágát sok és becses látni valóján kívül felüdülő, szórakozó helyei és fürdői teszik látogatottá és keresetté, amelyek a dán fővárosban, de még inkább Kopenhága környékén nagyszámban találhatók és részint hajóval, részint vonattal, kocsival, vagy kerékpárral könnyen megközelíthetők.

A Sund partján egészen Gillelejég élet uralkodik. Helsingörből igen könnyen megközelíthető az újabban felkapott Kullen-hegység, mely a Kattegat fölött százhatvan méterre emelkedik. A Sund dán partján kívül Seeland, Kopenhága közelében maga is gazdag vadregényes vidékekben és megtekintésre érdemes várkastélyokban. A Lingby környéke az erdős-bérces és tavakkal dúsan megáldott Svájchez hasonlít. Észak legritkább látványossága a frederiksborgi várkastély ritka műkincseivel; Charlottenlund a dán királyi család nyári tartózkodási

helye, Roskildet régi történelmi multja és dóm-templomában a dán királyok családi sírboltja teszi nevezetessé.

A dánok fővárosából eltávozva, Roskilde mellett vitt el utunk és Seeland szigetét szélteben átvágva Korsör felé tartottunk. A sík területen, melybe belejutottunk, úgy éreztük magunkat, mintha a nagy magyar Alföld homoktengerén járnánk és a vonat ablakain beszálló port alig győztük ruháinkról levetni.

Utazásunk e kellemetlen oldaláért bőven kárpótolt bennünket a szép tengeri út Korsörtől Kielig az Északi tengeren, amelyre ugyan nem a legjobb reményeket tápláltuk, de az állandóan verőfényes délután minden aggodalmat eloszlatott és Korsörtől Kielig a tenger mindvégig nyugodt maradt.

A hajón igen sok volt az utas. Vizsgálgatva podgyászaikat a világ minden részéből, a legkülönbözőbb helyekről valók voltak úti-társaink, kiknek céliránya Kopenhága után velünk találkozott s akik velünk együtt mindnyájan szerencsésen érkeztek meg az erős hadikikötővel bíró porosz városba : Kielbe.

A POROSZ ISKOLÁK.

A POROSZ ISKOLÁK FEJLŐDÉSE.

Állam és iskola. A porosz felsőbb iskolák. A porosz gimnázium. Harc az ókori nyelvek ellen. A porosz reál-gimnázium. A porosz reál. Reform-gimnázium és reform-reál. Újabb reformok a gimnáziumi oktatásban. Reform-iskolák. A régi és az új iskola.

A hatalmas német birodalom vezérállamában: Poroszországban az utóbbi időben minden téren gyors fejlődés észlelhető. Művészet, tudomány, ipar és kereskedelem nagy arányokban bontakozik ki előttünk s különösen az ipar és kereskedelem terén rohamos a haladás.

Az iskola, mint a nemzeti műveltség erős vára, szorosan összefügg a nemzeti léttel, az anyagi és szellemi föllendüléssel s ha a rossz iskolák a nemzet megölői, a jó iskolák legerősebb támaszai, a nemzeti műveltség fejlesztésének elsőrangú tényezői s mint ilyenek a nemzeti állam kiépítésének nélkülözhetetlen eszközei.

A jó iskola fegyvert ad kezünkbe, mellyel bátran haladhatunk előre a szellemi és anyagi haladás térs mezőin, mellyel védekezhetünk a káros áramlatokkal szemben s egyrészt biztosítani tudjuk fennmaradásukat az őstől szerzett földön, másrésztől az iskolában nyert műveltség alapján kifelé is tudunk érvényesülni.

Különösen korunkban fordul a figyelem az iskola felé s az a fokozott érdeklődés, amellyel egyes országok az iskolaügyet kísérik, fényesen igazolja, hogy az iskolát a nemzetek életbevágó dolognak tartják. Az egyes országok lehetőleg emelni igyekeznek az iskola színvonalát, azért más országok tanulmányi s nevelési eszközeit, módszereit is vizsgálat tárgyává teszik s amit jónak s üdvösnek találnak, iskolájuk nemzeti jellegének fejlesztése s megőrzése mellett meghonosítják.

Az iskola-ügy ép úgy mint más, idő folytán átalakításra szorul, s amely nemzet iskoláit a kor kívánalmai szerint nem rendezi, az föltétlen elmarad a nemzetek versenyében.

Ily szoros összetartozás lévén az iskola és a nemzeti haladás között, ösztönzött a vágy, hogy az Európában döntő befolyással bíró német birodalom iskolái közül a poroszokét, amennyire időm s körülményeim engedik, tanulmánytárgyává tegyem.

A nnyk. minisztérium útján elküldöm folyamodásomat a porosz

vallás-, közoktatás- s orvosügyi minisztériumhoz engedélynyerés végett, mert enélkül a poroszok az előadásokra senkit sem boesátanak be s miután ezt megszereztem, módomban volt bármelyik porosz iskolát megtekintennem, jelen lehettem volna a tanórákon, „amennyiben az előadás zavarása nélkül megtörténhetik és a szolgálatkész útasításokat, fölvilágosításokat igénybe vehettem.“

A legtöbb berlini s mainai frankfurti felsőbb iskolát megnéztem, berendezésüket közvetlenül átvizsgáltam. Magát a tanítás menetét a mainai Frankfurtban augusztus tizedike után szándékoztam megtekinteni, azonban itt a frankfurti tartományi tornaverseny miatt az előadások későbbben kezdődtek s így ettől elestem. A tanítás megfigyelése s az eredmény megállapítása különben is több időt igényelt volna, mint amennyi nekem rendelkezésemre állt. E téren tehát csak azon adatokra támaszkodhattam, amelyeket szakférfiaktól Berlinben nyertem s a berlini meg frankfurti intézetek értesítőinek áttanulmányozása által beigazoltaknak találtam.

Kiegészítésképen még a következő munkákat használtam: Weszelyi Ödön: *A modern pedagógia útjain*, Budapest, 1909.; Paul Stötzner: *Das öffentliche Unterrichtswesen Deutschlands in der Gegenwart*, Leipzig, 1981.; Julius Baumann: *Gymnasium und Realgymnasium*, Leipzig, 1898.; Ludwig Gurlitt: *Die Schule*, Frankfurt am Main, 1907. Weszelyi könyve a magyar pedagógiai irodalomnak nyeresége, Stötzneré a német iskolák történeti fejlődése szempontjából érdekes, Baumann és a rationalista Gurlitt pedig az iskola újabb kérdéseivel foglalkoznak, az utóbbi szociális alapon. Mindakettő munkája nagy tudományos készületségről tanúskodik, de egyúttal mindkettőnek könyve elfogult szerző munkája.

Berlinben igen sok elemi, továbbképző ipari, kereskedelmi szakiskola, általános továbbképző s leányiskola van. Harminc gimnázium, egy francia gimnázium, leány-gimnázium, tíz reálgimnázium, két reform-reálgimnázium, két főreál és tízennégy városi reál alkotja a felsőbb iskolákat, amelyek nálunk a középiskoláknak felelnek meg; a legfelsőbb képzést az egyetem mellett különféle főiskola adja meg.

Minket első sorban a porosz felsőbb iskolák érdekelnek, amely téren tekintve az újabb reform-iskolákat, igen nagy elágazás tapasztalható. A hat osztályos reáliskolákon kívül a többiekben a tanulási idő kilenc évre terjed és az egyes osztályok nevei a következők: A legfelsőbb osztály az: oberprima (IX.), utána lefelé sorban következnek: az unter-prima (VIII.), az ober-secunda (VII.), az unter-secunda (VI.), az ober-tertia (V.), az unter-tertia (IV.), a quarta (III.), a quinta (II.) és a sexta (I.) osztályok.

A porosz gimnáziumnak, a frankfurti Goethe-gimnáziumnak, a porosz reál-gimnáziumnak, a frankfurti reform-reálgimnáziumnak és

a) A porosz gimnázium általános óratervezete :

Tantárgyak	O s z t á l y o k										Az órák heti összege
	VI.	V.	IV.	III. U.	III. O.	II. U.	II. O.	I. U.	I. O.		
Vallástan	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	19
Német	4	3	3	2	2	3	3	3	3	3	26
Latin	8	8	8	8	8	7	7	7	7	7	68
Görög	—	—	—	6	6	6	6	6	6	6	36
Francia	—	—	4	2	2	3	3	3	3	3	20
Történet	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	26
Földrajz											
Számтан	4	4	4	3	3	4	4	4	4	4	34
Természettudomány	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Szépírás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Rajz	—	2	2	2	2	—	—	—	—	—	8
Tornázás	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27
	28	28	32	33	33	33	33	33	33	33	286

b) A frankfurti Goethe-gimnázium óratervezete :

Tantárgyak	O s z t á l y o k										Az órák heti összege
	VI.	V.	IV.	III. U.	III. O.	II. U.	II. O.	I. U.	I. O.		
Vallástan	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	19
Német	5	4	4	3	3	3	3	3	3	3	31
Latin	—	—	—	10	10	8	8	8	8	8	15 51
Görög	—	—	—	—	—	8	8	8	8	8	
Francia	6	6	6	3	2	2	2	2	2	2	31
Történet	2	2	6	3	4	2	2	2	2	3	26
Földrajz											
Számтан	5	5	5	4	4	3	3	3	3	3	35
Természettudomány	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	19
Szépírás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Rajz	—	2	2	2	2	—	—	—	—	—	8
Tornázás	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27
	28	28	31	32	32	33	33	33	33	33	283

realiskolának, valamint a porosz főrealnak általános óratervezete útmutatást nyújt az egyes tárgyak anyag-terjedelmére. A porosz reform-reálgimnázium azonos a frankfurtival. A hat osztályú realiskolák órábeosztása pedig egyezik a főrealokéval :

A porosz gimnázium óratervezetében, mint látjuk, legnagyobb óraszám az ó-kori nyelvekre jut. Az összes tárgyra megszábot két száznyolevánhét órából száznégyet foglal le a latin és görög nyelv és abból hatvannyole óra a latin nyelvre esik! . . . A többi tárgy csak másodrendű helyet foglal el a tanításban.

A latin nyelvet mindjárt a sextában kezdik. A gimnáziumi oktatás hívei szerint azért kell a latin nyelvet ily behatóan tanítani, mert ezen nyelv világos szerkezetével nyelvérzékot teremt s fejleszt a gondolkozást. Az ó-kori remekírókból értjük meg világosan a történeti fejlődést tudományban, művészetben, vallásban és csak a latin remekírók világába való behatolásból ismerjük meg azon szoros kapcsolatot, amely a régi műveltség s az új között létezik.

A porosz gimnázium igen soká a tanult embereknek egyedüli iskolája volt és a legújabb időkig egyedül ez képesített az egyetem összes tanulmányaira s még ma is nagyobb a száma, mint a reálé, mert 1903-ban a hatszázötvenkilene felsőbb iskola közül háromszázötvennyole a gimnázium és háromszázegy a reáliskola.

A porosz ifjak még a közel múltban is leginkább a gimnáziumokat látogatták, mert az a tudat vert gyökeret a népben, hogy csak ez ad kellő értelmi, kedélyi s erkölcsi képzést, amelynek alapján az ifjú az életben a jót, szépet s igazat követni tudja és csak ez ad fiaiknak jogosítványt a különböző életpályákra. Még azon fiúkat is, kik az életben hivatásukat művészi, kereskedelmi vagy technikai pályán szándékoztak betölteni, előszeretettel adták a szülők a gimnáziumba, bár ezekhez a gimnáziumi oktatás már általános óratervezeténél fogva sem vethet kellő alapot. Leglelkesebb pártfogója a porosz gimnáziumnak Wolf Frigyes Ágost, a jeles klasszikai filológus volt, ő, de még inkább tanítványai az egész antik-életet vissza akarták állítani a gimnáziumi oktatásban.

A természettudományok rohamos fejlődésével mindinkább hangsúlyozzák, hogy az ókori nyelvek kultusza már idejét múlt dolog, mert logikai és alaki képzést ad, helyettök a természettudományokat kell jobban felkarolni s ezeknek jó módszerei: az inductio, megfigyelés és kísérlet lépnek az oktatás megfontására vezető grammatizálás, meghatározás és üres formálmus helyébe. A természettudományok mélyebb oktatása azután haladást és fejlődést eredményez, alapot vet a technikának, számol a gyakorlati élet követelményeivel s mint az angoloknál látjuk, az életviszonyok mélyreható változásait idézve elő, anyagi jólét is jár nyomában.

Nevetséges dolog, mondják a reáltárgyak hívei, hogy a gyermek tiztől húsz éves koráig kora reggeltől késő estig Rómával és Hellasszal társalagjon s idejének legnagyobb részét e két tárgy foglalja le. Mások véleménye szerint, ha már tanítjuk az ókori nyelveket, nem volna-e

indokoltabb a görögöt a latinnál nagyobb óraszámú előadni. Hiszen a római irodalom, művészet s szónoklat nem vall eredetiségre s nem más, mint a görög utánzata. A rómaiak jogi élete s világsuralomra irányzott államtudománya tanulmányozásra tart számot, de különben a római műveltség a görög hasonmása, azért elég, vagy az egyiket, vagy a másikat tanítani, sőt inkább a görögöt, mint a latint.

Hátrább az ókori nyelvekkel! . . . Hangzott a csatakiáltás. Hiszen ezek csak szobatudósokat nevelnek, akik önálló megfigyelésre és gondolkodásra nem képesek és Helmholtz nézete szerint az erős történeti képzésnél mindig megmarad a hajlam, hogy az ifjú a természetben szabályokat, kivételeket tételez, nem pedig törvényeket.

A nemzeti fejlődésnek inkább kerékkötői, mint előmozdítói az ókori nyelvek. A görög, de különösen a latin akadályozta a németeknél az egyéninek és nemzetinek kialakulását, mert megkötötte az észet a tudományban s művészetben s megrontotta magát az anyanyelvet is, mert a német iskolákban a latin nyelv grammatikai szerkezetének mintájára tanították magát az anyanyelvet is. Mint nehéz rabbilincs tartja ez lenyűgözve a német nemzet testét s míg ezt a bilincset darabokra nem tördelik, addig német nemzeti iskola nem lesz. Általános nemzeti műveltség is csak akkor keletkezhetik, ha ledöntjük a válaszfalat, melyet az ókori nyelvek tanítása emelt a nép s a tanult emberek közé.

Nem kell az ókori nyelvek védelmezőinek attól sem tartani — érvelnek tovább — hogy a természettudományok behatóbb tanítása meghidegíti a szívet s vallástalanná teszi az embert, sőt ellenkezőleg a megfigyelés, inductió és kísérlet csak több indító okot nyújt arra, hogy az embernek Istenre vonatkozó hite megszilárduljon s vallásosságban, erkölcsben erősödjék.

A természettudományok híveinek véleményében sok igazság rejlik s nézetöket azért ismertettem, mert a poroszoknál jelenleg található sok iskola-elágazás, erre a harcra, különösen pedig a latin nyelv tanítására vezethető vissza.

A görög nyelv nélkül s a latin nyelv kevesebb óratervezetével létesítették 1882-ben a porosz reálgimnáziumokat. Összevetés szempontjából mellette látjuk a reform-reálgimnázium és reáliskola óratervezetét is.

c) A porosz reálgimnázium általános óratervezete:

Tantárgyak	O s z t á l y o k									A heti órák összege	
	VI.	V.	IV.	III. U.	III. O.	II. U.	II. O.	I. U.	I. O.		
	Vallástan	3	2	2	2	2	2	2	2		2
Német	4	3	3	3	3	3	3	3	3	28	
Latin	8	8	7	5	5	4	4	4	4	49	
Francia	—	—	5	5	4	4	4	4	4	30	
Angol	—	—	—	3	3	3	3	3	3	18	
Történelem	2	2	2	2	2	2	—	3	3	3	28
Földrajz			2	2	2	1	—	—	—	—	—
Számтан	4	4	4	5	5	5	5	5	5	42	
Természetráajz	2	2	2	2	2	2	—	—	—	12	
Természettan	—	—	—	—	—	2	3	3	3	11	
Vegy- és ásványtan	—	—	—	—	—	—	2	2	2	6	
Szépírás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4	
Rajz	—	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Tornázás	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27	
	28	28	32	34	33	33	34	34	34	290	

d) A porosz reform-reálgimnázium és reáliskola általános óratervezete:

Tantárgyak	O s z t á l y o k											Az órák heti összege		
	Közös alap			Reáliskola			Reálgimnázium							
	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.	III. U.	III. O.	II. U.	II. O.	I. U.		I. O.	
Vallástan	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	19
Német	5	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	31
Latin	—	—	—	—	—	—	8	8	6	6	6	6	6	40
Francia	6	6	6	6	6	5	4	4	3	3	3	3	3	38
Angol	—	—	—	5	4	4	—	—	6	4	4	4	4	18
Történet	2	2	5	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	27
Földrajz			2	2	5	4	4	3	3	3	3	3	3	3
Számтан	5	5	5	6	5	5	4	4	4	5	5	5	5	42
Természetráajz	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—	—	—	10
Természettan	—	—	—	—	2	2	—	—	3	2	2	2	2	9
Vegytan	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	2	2	2	6
Szépírás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Rajz	—	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Tornázás	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27
	28	28	29	33	33	33	31	31	35	35	35	35	35	287

A latint, mint a népek hosszú történeti képzésének alapját a porosz reálgimnázium nem veti el, hanem a porosz gimnázium heti hatvannyolc órája helyett negyvenkilenc órában tanítja, míg a reáltárgyakat a gimnázium heti ötvenkét órájával szemben hetvenegy órában.

Nagy fontosságot tulajdonít az újabb nyelveknek, különösen a franciának és a görög helyett az angolt iktatja be a tantárgyak közé. Mint az általános óratervezetből kivehetjük, a francia nyelv órabeosztása a három alsó osztályban egy óra különbözettel egyezik a gimnáziuméval, a reálgimnáziumok felsőbb osztályaiban azonban nagyobb az óraszám s azért jobban is megterheli az ifjúságot. A latin nyelvet a felsőbb osztályokban majdnem csak fél órászámban adván elő a gimnáziumhoz viszonyítva, a tárgy iránt megbénítja az érdeklődést.

A reáltárgyakat már a dolog természetéből kifolyólag legbelsőbban a reáliskolák tanítják, a német, francia és angol nyelveknek is nagyobb az órászáma a reáliskolákban, mint a reálgimnáziumokban és célja az újabb nyelvekben beszédgyakorlatok által mélyebb alapot vetni. A reáltárgyaknak nyolevanhárom órát szentel, míg a reálgimnázium hetvenegyét. Általános óratervezete mutatja, hogy az egyes tantárgyakat minő terjedelemben tanítja:

c) A porosz főreáliskola általános óratervezete:

Tantárgyak	O s z t á l y o k									Az órák heti összege
	VI.	V.	IV.	III. U.	III. O.	II. U.	II. O.	I. U.	I. O.	
Vallástan	3	2	2	2	2	2	2	2	2	19
Német	5	4	4	3	3	3	4	4	4	34
Francia	6	6	6	6	6	5	4	4	4	47
Angol	—	—	3	2	2	2	3	3	3	18
Történet	2	2	3	2	2	2	3	3	3	32
Földrajz			2	2	1	1	1	1		
Számтан	5	5	6	6	5	5	5	5	5	47
Természetráaj	2	2	2	2	2	2	—	—	—	12
Természettan	—	—	—	—	2	2	3	3	3	13
Vegy- és ásványtan	—	—	—	—	—	2	3	3	3	11
Szépírás	2	2	2	—	—	—	—	—	—	6
Ráaj	—	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Tornázás	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27
	28	28	35	30	31	31	33	33	33	282

A kilenc osztályos főreál mellett nagy elterjedésnek örvendenek a poroszoknál a hat osztályos reáiskolák, melyek teljesen egyeznek a főreálok hat osztályával. A legtöbb helyen az ipariskolából fejlődtek ki és kilenc éves tanfolyammal 1884-ben léptek életbe. Berlinben a számuk tizennégy. Kereskedők, iparosok, kézművesek iskolái ezek s mint ilyenek különös tekintettel vannak a gyakorlati élet követelményeire úgy az új nyelvek, mint a természettudományok tanításával. Igen fontos ezekben a közügyesség megszerzése, a rajzra nagy gondot fordítanak és a szépírás szükség esetén még a negyedik évben is kötelező.

A magyar kereskedelmi iskolának megfelelő porosz reáliskola hatodik osztálya befejezett képzést nyújt és önkéntességre is jogosít. A hat osztályos reáliskola elvégzése után a tanuló folytathatja tanulmányait a főreálban, ha akarja. A tapasztalat mutatja, hogy a főreálba a tanulóknak csak kis százaléka lép és a legnagyobb része a hatodik osztály elvégzése után pályát választ. Például 1907-ben a berlini Luisenstädtische Oberrealschule-ben sz. Mihálykor huszonhatan végezték el az untersecundát, de csak tizenegyen iratkoztak be az obersecundába, a többi gyakorlati pályára lépett.

A reálskolák tantárgyai a latint kivéve azonosak a reálgimnáziumokéval, azért sokan azt hitték, hogy azok ez utóbbiakat kiszorítják, azonban amit a reáltárgyak hívei erősen reménylettek, nem következett be, sőt a reáliskola inkább a reálgimnáziumhoz hajlik, midőn a latint szabadon választható tárgyként tanítja, mellyel, mint nálunk, a főreál-bizonyítványt ki lehet egészíteni.

A poroszok a reálskolákat meg akarják kedveltetni az ifjúsággal és az egyetem hallgatását megkönnyítik a reálskolát végzett tanulóknak. 1907. márc. 5-ki rendelettel a reálskolák latin kiegészítő vizsgálati követelménye arra nézve, hogy az egyetem orvosi-, jogi- s államtudományi szakára beiratkozhatnak, a legalsó fokra szállítottatott le. E rendelet értelmében reálskolai érettségig végzett tanulóktól csak azon latin nyelvű ismeret kívántatik meg, mely a reálgimnázium öt éves tanfolyamának felel meg, ha pedig az illető tanuló a latint, mint szabadon választható tárgyat már tanulta a reálban, úgy elégséges a szabadon választható tantárgy tanára részéről kiállított bizonyítvány.

Az egyetem orvosi szakára vonatkozólag még nagyobbak az eredmények, mert 1907 óta valamely német főreáliskola érettségije alapján az orvosi szakra be lehet iratkozni, azonban az orvosi vizsgálatra való első jelentkezés alkalmából folyamodásakor köteles az illető bizonyítvánnyal igazolni, hogy a latinból megvan a kellő ismerete, mert e nélkül orvosi vizsgálatra nem bocsáttatik.

A reálgimnáziumokból és reálskolákból az újabb áramlatok hatása alatt fejlődtek ki a reform-reálgimnáziumok és reform-reálok. A poro-

szoknál ugyanis nagyon nehéz volt azon tanulók helyzete, kiknek a gimnázium, vagy a reálgimnázium untertertiájában a nyelvekkel, vagy mindjárt a quartában a matematikával nehézségei támadtak.

A két gimn. tanárainak véleménye szerint a tanuló előmenetelére nincs remény, a reálskolába pedig nehéz az átlépés, mert ott a francia nyelvet a sextában kezdik, míg a két gimnáziumban csak a quartában. Nem iratkozhatik be a kereskedelmi iskolába se, mert a poroszoknál a továbbképző kereskedelmi és ipari iskolák mellett olyan kereskedelmi iskolák, mint nálunk, ninesenek.

Sok eset fordult elő, hogy a tanulónak a quartában és az untertertiában a nyelvekkel meggyűlt a baja, ilyen esetekben nem maradt más hátra, mint a latinmentes reálban keresni boldogulást. A reálskola quartájába azonban csak úgy nyert fölvételt, ha a francia nyelv két évi tananyagából pótlóvizsgálatot tett, mert a két gimnázium a franciát csak a quartában kezdi, míg a reál a sextában. A szülőknek gyermekeik jövője érdekében tanító után kellett nézni s ha jó vezetőre találtak, fiaik a fölvételt kiállották s esetleg a főbbi osztályokban is megállták helyöket.

A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy a legtöbben már a fölvételi vizsgálatra sem mutattak kellő eredményt, vagy ha igen, a gyorsan szerzett ismeret nélkülözvén a szilárd alapot, a következő osztályokban akadtak meg. Ezen tanulók előtt azután a képzés útja elzárattott.

Olyan iskoláról kellett tehát gondoskodni, amely a tanulót mindjárt a felsőbb oktatás elején nem taszítja ki magából, hanem már az alsó fokon is számol tehetségével és jövőjével. Ilyen iskola a reform-reálgimnázium és reform-reál.

Az első Altonában 1878-ban keletkezett, a latin nyelv tanítását hat évre korlátozza az új nyelvek javára, az angolt pedig számolva a helyi viszonyokkal a quartában kezdi, ez az altonai rendszer. A reform-reálgimnáziumok ezen alakja azonban nem terjedt el Németországban, mert a körülbelül százharminc reform-reálgimnázium közül csak tíz alakult erre a mintára, míg a többie a frankfurti órabeosztást fogadta el. A poroszok is ez utóbbi mintára rendezték be a reform-reálgimnáziumukat. Charlottenburgban kettő van s egy épületben nyer elhelyezést a reform-reálgimnázium és a reform-reál.

Az 1892-ben keletkezett frankfurti reform-reálgimnázium a latint a hat felső osztályokra osztotta be, a franciát mindjárt a sextában kezdi és a felső négy osztályban a görög helyett az angol szerepel, a görög irodalmat német fordítások révén ismerteti. A három alsó osztályban a francián kívül más idegen nyelv nem fordul elő.

A három alsó osztályban az alap közös, ha tehát a tanuló már a quartában gyenge a nyelvekben, úgy átléphet a quarta után a reál-

iskola untertertiájába és viszont, ha a reáliskola tanulójának később jön meg a kedve azon tanulmányokhoz, melyek a latint föltételezik, minden nehézség nélkül átléphet a gimnáziumba.

A tantervet tekintve nem egyéb ezen iskola, mint a reálgimnázium egy új fajtája, általános óratervezetében a főkülönbség a kettő között az, hogy a reálgimnázium a sextában a német mellett mindjárt a latint tanítja, míg a reform-reálgimnázium a sextában mint idegen nyelvet csak a franciát engedi meg s a latin nyelv a negyedik, az angol pedig a hatodik évfolyamban kezdődik.

Ez a beosztás a reform-iskolák hívei szerint tanítási szempontból indokolt, mert a francia nyelv tanulása a kezdő fokon könnyebb, mint a latiné és az oktatásnak, mint művészetnek első követelménye: a könnyebbről a nehezebbre való fokozatos haladás, amelynek a reálgimnázium tantárgybeosztásánál fogva sem felelhet meg. Ezen rendszerrel még a latinban is több eredményt lehet elérni, ha az élőnyelvek mintájára tanítjuk.

A közös alap számol a tanuló hajlamával s rátermettségével s az iskoláknak ezen új faja mindinkább nagyobb tért hódít. Angliában és Amerikában a tanulók a felső osztályokban négyféle ág között választhatnak a reform-iskolákban; a svédeknél is megvan a közös alap s a felső osztályokban válnak szét a tanulók.

A poroszoknál tehát az ókori nyelveknek különösen pedig a latin nyelvnek a tanításba történt különböző beillesztése az egységet a felsőbb iskolázás terén megbontotta. Sokak nézete szerint egységre nincs is szükség, mert az, az általános színvonal súlyedését, a gazdag elágazás pedig emelkedését jelenti. A közös alap által közelebb hozták egymáshoz a reálgimnáziumot és a reált, a reálgimnáziumot azonban a gimnáziumtól elszakították.

A reformiskolák tantárgyai közül hiányzik a görög s a latin nyelv is nagy mértékben veszt a régi területéből. Az ókori nyelvek ellen intézett támadásnak ez az eredménye egyik részről, a másikon pedig az, hogy még nagyobb buzgalommal tanítják a gimnáziumokban az ókori nyelveket s 1907-ben a berlini Joachimsthalsches gimnáziumban, iskolai ünnepélyen görög tragédiát görög nyelven adtak elő.

A gimnázium sem maradhat meg régi megbeszert szervezetében, amint a frankfurti Goethe-gimnázium új tanterve igazolja és azt az irányt követi, amelyet a reform-intézetek, midőn a latint a hat, a görögöt pedig a négy felső osztályra osztja be s a franciának, mint idegen nyelvnek a tanításához mindjárt a sextában fog hozzá.

A porosz gimnáziumokban a legújabb reform 1908-ban lépett életbe, amikor az angol nyelv a francia helyett a három felső osztályban kötelező tantárgy lett, a franciát tehát kötelezőleg most már a gimnáziumokban csak az obersecundáig tanítják s az alsó osztályokban

az angol, a felsőkben a francia a szabadon választható tárgy. Érzik a németek az angol nyelv fontosságát a világkereskedésben, látják térfoglalását a gyarmatokban, azért kereskedelmi s politikai okokból hozták ezen legújabb szabályzatot s ezen intézkedéssel a porosz gimnázium régi szervezetéből kihalítottak egy darabot.

A városi élet megromlott levegője árt a nevelői s tanítói munkásságnak, káros hatással van a gyermek fejlődésére, azért angol mintára távol a várostól, valamely erdőség közepén, vadregényes vidéken vagy falun építik föl az eddigiektől teljesen elütő reformiskolákat, hol a gyermek romlatlan levegőn a szabadban sokat mozoghat. A testi nevelésre fokozott tevékenységgel működik közre. Főelve: a nevelés, a tanítás másodrendű. Nem követi az állami tantervet s jogositványt sem ad a pályákra. A latin nyelvet az élőnyelvek mintájára tanítja s az utolsó három évre korlátozza.

Az első ilyen reform-iskola 1889-ben Angliában keletkezett. Jelenleg már találhatók: Franciaországban, Ausztriában, Bernben, Berlinben (Ferienwald), stb. A nagy ellátási díj miatt csak a vagyonosabb szülők adhatják gyermekeiket a reform-intézetekbe s ez az oka lassú elterjedésüknek.

Az említett újítások, melyek a felsőbb oktatás terén életbe léptek, Poroszországban a reform-hiveinek véleménye alapján csak előjátékai az ezután következő újításoknak. El fog jönni azon idő, midőn a felsőbb iskoláknak egy olyan fajtája keletkezik, mely minden idegen nyelv nélkül, a nemzetinek teljes érvényre emelésével fogja a művelt embereknek az alapképzést megadni, amint már Angliában vannak is ilyen iskolák.

Tisztán nemzeti műveltség alapján is lehet valaki művelt és képzett ember, ha az idegen nyelvekhez nem is ért. Elvégre nincs mindenkinek mindenhez tehetsége. Egyik a zenében, másik a költészetben, a harmadik a műszaki tudományokban válik ki s csak kivételes esetekben egyformán mind a háromban. Így vagyunk a nyelvekkel is s épen azért az idegen nyelvben való járatlanság nem zárja ki, hogy abban, amihez valakinek tehetsége van, ne tudjon nagyszerűt teremteni.

A felsőbb intézetekben mint magántanulók a lányok is megszerezhetik az alapképzettséget s a jogositványt az egyetemi tanulmányokhoz, vagy mint nyilvános tanulók 1893 óta a berlini leánygimnáziumban megnyerhetik a kellő alapot és bizonyítványt az egyetem látogatására.

A poroszoknál a felsőbb iskolák a művelt osztály iskolái. Megnyitják az utat az egyetemre és a főiskolai tanulmányokra. Különböző úton egyenlő rangú képzettséget adnak s ily értelemben az „egyes felsőbb iskola” a poroszoknál megoldást nyert.

A főiskolák s az egyetem nyújtják a legfelső képzést. Szaktudásra segítenek és tudományos kutatásra képesítenek. Az elmélet mellett a gyakorlatra fordítják a fő gondot. Németországnak sok a főiskolája s az egyeteme. A húsz egyetem közül tíz Poroszországé.

A felsőbb iskolák, az egyetemek s a főiskolák látogatása a nagy társadalom aránylag kis részének nyújtja a műveltséget. Ezen iskolák után nem érdektelen dolog vizsgálni azon porosz iskolákat, amelyek a közműveltséget tágabb értelemben szolgálják s az oktatást olyan szellemi tőkének tekintik, amelyben mennél többeket kell részéssíteniünk, hogy ez által az egyént tudatos cselekvésre segítsük polgári jogainak s kötelemeinek teljesítésében. A közértelmiség emelésével ugyanis emelkedni fog a jólét s erkölesiség, s az állami rend megszilárdulásával magának az államnak erősödése jár együtt.

A közműveltség terén a poroszok Németországban vezető szerepet játszanak s a műveltséget a nép legszélsőbb rétegeiben terjesztik. Az általános értelmiséget a népiskolák, továbbképző tanfolyamok szolgálják. A népiskolák vetik meg a közműveltség alapját és a polgári életben nélkülözhetetlen alapismereteket adják meg növendékeiknek; a Vorschule is, mely a felsőbb iskola épületében nyer elhelyezést s régente mintegy előre kijelölte a fiut a felsőbb oktatásra, a népiskolák célját szolgálja. A népiskolai oktatás a poroszoknál már legtöbb helyen nyole éves tanfolyamra terjed, a hatodik évtől a tizenmegyedik évig bezárólag. A coëducationnak nem hívei s a népoktatás felső fokán a fiukat és lányokat szétválasztják.

A műveltség terjesztése szempontjából igen fontosaknak tartom a porosz általános és szaktovábbképző iskolákat, amelyek egyrészt a népiskolai ismereteket mélyítik, másrészt az ipari, kereskedelmi s gazdasági élet követelményeit tartják szem előtt s a jellemképzést épen legváltóságosabb életkorban nem hagyják figyelmen kívül. Az általános továbbképző iskoláknak nem szabad náluk a szakiskola jellegével birni, míg az ipari s kereskedelmi továbbképzőiskolák, a mi polgárinknak megfelelő porosz középiskola céljával egyező feladat megoldására törekszenek.

Mindnyájan tudjuk, hogy a népiskola elvégzésével, a tanítás és nevelés nem érhet véget, mert ha az elemi iskolákban szerzett ismereteket a növendékek nem ismétlik és szélesítik, az alapismeretek sem szilárdulnak meg; még kevésbbé hagyhatjuk figyelmen kívül az erkölesi képzést s igen fontos a növendékekre, hogy 12—18 éves korukig oly tanférifiakra bizassanak, kik már példájukkal is nevelnek.

Az általános továbbképző iskolákat nemzeti szempontból is szükségesnek látja a porosz állam, ahol pedig megvan a nyelvegység s érvényesül a nemzeti akarat. Például Posen tartományban a lengyel mozgalom ellenúlyozására nagy számú továbbképző iskolákat állítottak

s ezekkel az elemi iskolákban elért eredményt nem engedik veszendőbe menni.

A továbbképző iskolákat az állam, vagy a községek emelik, de a célt s a tantervet, a látogatás idejét az állam szabja meg; az általános továbbképzőkben heti négy óra, a szaktovábbképzőben heti hat óra a kötelező. Az oktatás leginkább a hét két napján este 8—9³/₄-ig terjedő időben folyik. Mindjárt fogalmat alkothatunk magunknak a kereskedelmi továbbképző iskoláról, ha a tantervét átolvassuk. Tárgyai: a német nyelv, a francia nyelv, a kereskedelmi számtan, a kereskedelemtan, a francia és angol nyelv, kereskedelmi levelezés, gyorsírás, gépirás. A nyelveknél alsó, középső, felső fokokat különböztetnek meg. Ezekon kívül fizikai és electrotechnikai tanfolyamokat rendeznek a szaktovábbképzőkben, szóval a gyakorlati élet követelményeire vannak tekintettel. A főlévek végén a tanulók viseletökről és szorgalmukról bizonyítványt kérhetnek.

A továbbképzés ügyét újabb intézkedések szabályozzák. Első az 1883-ki birodalmi ipartörvény, amely szerint az iparosok munkásaikat, akik még a tizennyolc évet nem töltötték be, a községek vagy az állam részéről elismert továbbképző intézetekben rendszeresített tanfolyamokra az előirt időben elbocsátani kötelesek.

Úgy látszik, hogy ennek a törvénynek kevés fogamatja volt, mert 1891-ben új törvény keletkezik, amelynek értelmében az egyes községeknek joga van a továbbképző iskolai kötelezettség keresztülvitelére megkívántató rendeleteket fogamatatosítani s a továbbképzést nemcsak a fiúkra, hanem a lányokra is kiterjeszteni.

Az utóbbi törvény tehát kötelezővé teheti a továbbképző tanfolyam látogatását, de nem szükségképen. A fiúkra az 1905-ki hatósági rendelettel Berlinben kötelezővé lesz. Eszerint azok is, akik ipari vagy kereskedelmi foglalatatoskodásban Berlin város határában vannak, a betöltött 14 év után a betöltött 17 évig az általános továbbképzőbe kötelesek járni. Ez alól csak akkor mentetnek föl, ha a szaktovábbképző tanfolyamra iratkoztak be, de még az utóbbi esetben is csak akkor, ha a felettes hatóság az illető szaktovábbképző iskolát megfelelőnek találja.

Nem esoda, ha ennek folytán megnövekszik a továbbképző tanfolyamok növendékeinek száma s például a berlini első reálisiskolával kapcsolatos továbbképzőben, melyet a nyári félévben 285-en, a téliben 295-en látogattak, a tanulók nagy száma miatt párhuzamos osztályok föllállítása vált szükségessé.

A továbbképző iskolák segítenek áthidalni azt az űrt, amely a felső és középosztály között létezik, azon válaszfal ledöntésére pedig, mely a közép s az alsó osztály közé ékelődött, alakultak a felnőttek továbbképző tanfolyamai. Ezek az előadások, vagy fölolvasások idő-

közönkint hat-nyolc órára terjednek s ezek révén bárki a legkülönbözőbb kérdésekben csekély díj lefizetése mellett kellő ismeretet szerezhet. Azonkívül népkönyvtárak, nyilvános olvasótermek állanak a felnőttek oktatásánál rendelkezésre. Ezeket a törekvéseket is siker koronázza, mert a népben megvan az érdeklődés, az érzék s az erős akarat az ismeretek elsajátítására.

A műveltségnek a nép széles rétegeiben való elterjesztése és fokozása nyomán a poroszoknál emelkedik az általános műveltség színvonala s ezzel együtt a legtöbb téren haladás észlelhető. Ezen körülmény folytán más országok is minél többeket törekszenek részéssíteni a műveltség áldásaiban.

Az iskola és a kultúra ma már nem egyes kiválasztottak kisajátított területe, hanem a nép közös java, ahol az egyének az élet valamely ágában a tudatos haladásra, a társadalomban végzendő munkára előkészültséget kell nyernie s mennél többeknek adjuk meg az alkalmat a közműveltség megszerzésére, amál inkább gyarapodni fog a nemzet szellemi és erkölcsi tőkéje; minden értelmiség, amely fejletlenül marad, nemzeti veszteség.

A kor szükségletei teremtik meg az iskola célját, szabják meg irányát. A régi iskola arra törekedett, hogy mennél több ismeretet vigyen bele a gyermek lelkébe s nem vette figyelembe egyéni hajlamát, míg az új iskola kevesebb ismerettel irányt mutatva inkább csak a lelki erőket ébreszti és szabad kifejlődésre juttatja.

A régi irány inkább elméleti képzést adott, az új tekintetbe veszi a gyakorlati élet követelményeit s azt hirdeti, hogy az egyén minden téren lehet művelt ember, melyre tehetsége s hivatása van: a durva anyaggal való foglalkozás sem alázza le az egyént, hanem ellenkezőleg fölemeli. Az értelmi képzésnél fontosabbnak tartja a gyakorlati ügyességet s a nemzetek versenyében a jól iskolázott szemnek, kéznek, az akarat tevékenységének tulajdonítja a nagyobbik fontosságot. A régi iskola elsősorban a tanítást tartotta szem előtt s csak másodrendű volt nála a nevelés, a jellemképzés. Az újabb irány, a londoni moralpaedagogiai nagygyűlés határozata szerint: égetően szükségesnek tartja az erkölcsi képzést, mert az, mint az illat a virág becsét, adja meg a tanítói munkásságnak valódi értékét.

A POROSZ ISKOLÁK TANULMÁNYI ÜGYE.

Szabadság a tantervben. Az ókori nyelvek és a reáltárgyak tananyaga. A szépírás és a rajz előtérben. Szabadon választott tárgyak. A módszertani eljárás. Az öntevékenység ébresztése. Iskolai ünnepélyek. Testi nevelés. Az iskolák berendezése. Igazgatók. Tanárok. Érettségi vizsgálat. Az iskolai év. A tanulók elbírálása. Fegyelem. Panaszhangok az iskolák ellen. Az iskola és a szülői ház viszonya.

A porosz iskolák történeti fejlődésének bemutatása után, amely a sokféle elágózásra világot vet, vizsgáljuk meg a felsőbb iskolák óratervezetét, amelyét a tanításban követnek és minden értesítőben mindjárt az első lapon közölnek. Vessük össze az általános tantervvel, vajjon egyezést, vagy eltérést találunk-e köztük?! . . .

A tantervekben az egyes tárgyak órái a tananyag terjedelmére engednek következtetni s mivel a vita az ókori nyelvek, különösen pedig a latin nyelv s a reáltárgyak tanítása körül forog, érdekes megállapítani, hogy minő mértékben nyirbálták meg a latin nyelv tanulmányát a reáltárgyak javára.

A felsőbb iskolai tanításnak feladata megvalósítani a jellemképzés mellett az értelmi s testi kiképzést, tehát nézzük, erre nézve minő eszközöket alkalmaznak.

Nem volna teljes a kép, ha a tanárok és igazgatók működését, a tanulók tanulmányi s fegyelmi ügyét, a szülői ház és az iskola viszonyát figyelmen kívül hagynám, mert az iskolai életnek sok-sok mozzanata, a tanítói eljárásnak különböző módozata igen sok tanulságot, megszívlelni, követni valót rejt magában.

Az állam gyakorolván a porosz felsőbb iskolában a legfelsőbb felügyeleti jogot, az általános tantervet is ő szabja meg; 1890-ben a II. Vilmostól összehívott tanügyi értekezlet alapján készült az általános tanterv, melyet a poroszok és a német birodalom más államai is általánosságban elfogadtak, de kötelezővé nem tettek. Ujabb általános

tantervet adtak ki 1901-ben, amelyet szintén szabadságában van az egyes intézeteknek követni, de szigorúan betartani nem kötelesek. Az egyes tantestületek tehát maguk is dolgozhatnak ki tantervet s tekintetbe vehetik a helyi körülményeket. A tanterv ezen szabadságában azon felfogás vezérli őket, hogy a tanórák és a tananyag megszabásában szabad kezet kell engedni, mert azáltal az egyéniség és a siker a tanítói munkásságban jobban érvényesül.

Az 1901. tanterv az 1892-ikhez viszonyítva a gimnáziumokban a latin nyelv óraszámát hárommal emeli, a franciáét az alsó fokon kevesbíti, a felső fokon pedig nagyobbítja, lényegében azonban csak egy óra gyarapodást jelent. A reálgimnáziumban is hárommal emeli a latin nyelv óraszámát. A reáliskoláknál is a földrajz óraszámát hárommal nagyobbítja s így a három felső osztályban a történet mellett a földrajzot egy-egy órában tanítják, az angol nyelv óraszámát pedig héttel kevesbíti.

Azon iskoláknál, melyek nem követik az általános tantervet, szintén növekedést mutat a földrajz óráinak száma, például a berlini első reálban a számtan a sextában és quintában az általános tanterv óraszámánál két-két órával nagyobb s ugyanez a franciát csak a quartában kezdi. A reáliskolákban emelkedést mutat a német nyelv óraszámára is, a legtöbb osztályban: egy óra többlettel.

A reform-reálgimnáziumok is az általános fervezettel szemben emelik a német nyelv és földrajz óráinak számát s kevesbitik egyik helyen a latinét, másutt a számtanét. A frankfurti Goethe-gimnáziumnak egészen új óratervezete van. A német nyelvből egy óra a sextában és quintában mindenütt történeti elbeszélésre fordítatik.

Az általános tantervben a latin nyelv heti óraszámára a gimnáziumokban: 68, a reálgimnáziumokban: 49, a reform-reálgimnáziumokban: 40. Nálunk a latin nyelv heti óraszámára: 44. Kilenc év alatt nagyobb órabeosztással, sokkal több anyagot ölel fel a porosz gimnázium, mint a mienk. A végzett tananyag tekintetében még az egyfajta felsőbb intézetek között is a legnagyobb eltérés mutatkozik.

A gimnázium oberprimájában a latinból ugyanazon szerzőket olvastatják, mint a magyar gimnáziumok, de ezeken kívül még Cicero böleseleti munkáit, leveleivel együtt. Az untersecundában Tacitus Annaleseit; Germániáját vagy másutt Historiáját, Horatius ódáiból az első két könyvet, epodosait, satiráit s az Ars poetikát; Ciceronak Verres ellen tartott beszédét, a De senectute-t, vagy a De Laelio-t. Az obersecundában Liviust, Vergiliust (Éclogákat is), Sallustiust olvassák és Ciceronak: Pro Archia, pro Ligario, pro Deiotaro, Cato maior című beszédei között tetszés szerint választanak. Az untersecundának tananyaga, Cicero, Orationes in Catilinam, vagy: De imperio Cn. Pompeii, Ovidius Metamorphosisai, Tristiák, vagy a Fasti, Livius

I—II. könyve. Vergilius Aeneise. Az obertertiában van Caesar munkái közül a : De bello Gallico és a quártában : Cornelius Nepos. Természetesen szemelvényekben olvassák az említett munkákat.

A latin szerzőkből, amint látjuk, igen sokat vesz föl a gimnázium ; a reálgimnáziumban 19-el kevesebb lévén a latin nyelv óráinak száma, mint a gimnáziumban, kevesebb idő is jut az olvastatásra. Az ober- és unterprimában Livius, Vergilius, Tacitus, Germániája, Horatius egy pár ódája, egy könnyebb beszéd Cicero-ból kerül sorra, sőt Cicero De imperio Cn. Pompeii. és Catullus költeményei is ebben az osztályban fordulnak elő. Az obersecundában Cicero valamelyik könnyebb beszédét, Livius XXI. könyvét, Ovidius Metamorphosisait, vagy néhol Curtiust olvassák, az untersecunda tananyaga Caesar, de bello Gallico et civili., Ovidius Metamorphosisai és Curtius, az obertertiában Caesar és Ovidius (Metamorphosis), az untertertiában Caesar és a quártában Cornelius Nepos az olvasásra kijelölt szerző.

Legkevesebbet nyújt a tanulóknak a latinból a reform-reálgimnázium. Az ober- és unterprimában ugyanaz a tananyag beosztás, mint a reálgimnáziumban, azzal a különbséggel, hogy Vergilius helyett Sallustiust veszi föl s az oberprimában Cicero, Pro Archia-féle beszédét, Horatius munkái közül a könnyebb szemelvényekkel az unterprimában foglalkozik. Az obersecundában Ciceroval (De imperio Cn. Pompeii), Vergiliussal (Aeneis) és Sallustiussal ismerteti meg a tanulót, az untersecundában pedig Ovidiussal (Metamorphosis) és Caesarral. A bevezető auctor az obertertiában : Caesar.

A tananyag beosztása mutatja, hogy a gimnáziumokban és reálgimnáziumokban Horatiussal és Tacitussal két, Ciceroval három éves tanfolyamban foglalkoznak s ugyanezeknél föbb osztályban a könnyebb szerző a nehezebbel együtt jön sorra, vagy átmenet nélkül mindjárt a nehézre ugranak. Érdekes megjegyezni, hogy a pro Archia-féle beszédet, amely nálunk az ötödik osztályra van beosztva, a porosz gimnáziumokban az obersecundában (VII.), a reformgimnáziumban az oberprimában (IX.) tárgyalják és a De imperio Cn. Pompeiit, amelyet mi az ötödik osztályban fordítunk, a reálgimnázium unterprimájában (VIII.) A reál- és reformgimnáziumokban mindjárt a kezdetnél összefüggő olvasmányt adnak a tanuló kezébe.

A gimnáziumokban a latin tanításnak főcélja a fontosabb remekírók megismerése nyelvtani alapon és bevezetés az ókor szellemi és műveltségi életébe. A reál- és a reformgimnáziumokban nyelvtan tulajdonkép csak egy osztályban van s csak a legfontosabb nyelvtani részekre szorítkoznak. A nyelv szabályait magából az olvasmányból inductive vonják le és a remekírók olvasása közben a felsőbb osztályokban is ismétlik a már levont és összefoglalt nyelvtani szabá-

lyokat példák alapján. A reformintézetekben a beszédgyakorlatok szokásban vannak.

Az írásbeli dolgozatokban sem találtam egyöntetűséget. Egyik helyen hetes, másik helyen két hetes dolgozatokat írnak és már az alsó osztályokban is van minden negyedévben egy dolgozat, amely fordítás latinból németre.

A frankfurti reformgimnázium a tananyagban a már említett iskolák mindegyikétől eltér. Az untertertiában kezdi a latin oktatást heti tíz órával és miután a legszükségesebb alapelemekkel megismertette a tanulót, az obertertiában Caesar, *De bello Gallico* című munkájának olvasásával folytatja. Ezután következnek: a II. U.-ban Sallustius és Cicero, a II. O.-ban Livius, Vergilius, Caesar, *De bello civili* és Cicero könnyebb beszédei; az I. U.-ban Tacitus *Annales*ei, Horatius satirái, epodosai és ódái, Cicero beszédei, a *Monumentum Ancyranum* és Svetonius; az I. O.-ban kibővítik Horatius és Tacitus olvasását és olyan auctorokat olvasnak, aminek másutt nem találunk. Ammianus Marcellinust, Jordanist, Catullust, Tibullust és Propertiust. A tananyag igen szép beosztásra vall. Az intézet értesítője szerint beszédgyakorlatokkal teszik eredményesebbé a latin tanítást.

A görög nyelvnek heti óraszámja a porosz gimnáziumban 36, a Goethe-gimnáziumban 32, nálunk 19. A porosz gimnázium hat éves tanfolyamra osztja be a görög nyelv tanítását, a Goethe-gimnázium, mint nálunk is van, négyre. Nagyobb lévén ott az óraszám, sokkal több a végzett tananyag is. Az oberprimában Sophoklessel, Homerossal (*Ilias*), Thukydiddel, vagy Demosthenessel foglalkoznak, néhol Thukydides helyett Phaedrus van. Az unterprima Homerost (*Ilias*), Platont, Sophoklest tárgyalja és ahol az I. U.-ban Thukydides van, ott Demosthenes az I. O.-ba kerül, vagy megfordítva, a berlini francia gimnáziumban a negyedik auctor Euripides. A II. O.-ban van Herodotos, Homeros (*Odysseia*), Xenophon ezeken kívül egyik iskolában Lysias, a másik helyen Plato, a II. U.-ban Xenophon, Homeros (*Odysseia*). A görög nyelv tanítását az attikai nyelvjárással kezdik s mint látjuk, Homerossal és Platonnal nagyon behatóan foglalkoznak. A görög nyelv tananyagára nézve sincs egyöntetűség a gimnáziumokban.

A görög nyelvből a Goethe-gimnázium Xenophonnal kezdi az olvasást a II. U.-ban és a II. O.-ban folytatja Xenophont, hozzá jön Homeros (*Odysseia*) és Herodotos. Az I. U.-ban Platon, Sophokles, Plutarchos, Homeros (*Ilias* és *Odysseia*), az I. O.-ban Thukydides, Homeros (*Ilias*) Sophokles és Aischylos munkáit fordítják.

Az ókori nyelvek mellett nézzük, miképen tanítják a gimnáziumok a reáltárgyakat!

A matematikából a porosz gimnáziumok sokkal többet végeznek, mint a mieink. A gimnáziumok tananyaga a mi reáliskolánkénak

felel meg, sőt némely helyen még ennél is több. Például a frankfurti Lessing-gimnáziumban már bevezetik a tanulót a differenciális hányados számításba, ami nálunk az egyetem tananyaga.

A reálgimnáziumok tananyaga a matematikából szintén a mi reáliskoláink tananyagával egyezik és az oberprimában a csillagászati számtanra igen nagy tekintettel vannak.

A reform-reálgimnáziumokban a matematikának heti óraszama 42, nálunk a reálban is összesen 31. Ezen heti órabeosztással a tananyag minőségét és mennyiségét tekintve, a matematikai ismeret valósággal vérré válhatik, úgy, hogy a reform-reálgimnáziumokból kikerülő ifjúság ily módon a felsőbb matematikával igen könnyen boldogulhat.

A fizikából a tananyagot egyik helyen az öt, másik helyen a négy felső osztályra osztják be s annyit végeznek a porosz gimnázium-, reálgimnázium- és reform-gimnáziumokban, mint a mi gimnáziumainkban, csak a tárgyalás sorrendje más: mechanika, mágnesség, elektromosság, hőtan, optika s hangtan. A frankfurti Lessing-gimnáziumban a fizikának előkészítő tanfolyama is van és így az anyagot öt év alatt bővebben tárgyalják. A mértan, mint külön tárgy nem szerepel, minden osztályban bevonják a matematika tanításába s vele párhuzamosan egy tanár adja elő.

A természetrajzi tárgyak tanítása a porosz gimnáziumokban szűkebb keretek között mozog, mint a mi gimnáziumainkban, különösen az ásványtan és vegytan tekintetében. A heti óraszám náluk 10, nálunk 13. Ezt a három óra többletet fordítják nálunk az ásványtan és a vegytan tanítására, míg náluk csak az untersecundában a fizikával kapcsolatban foglalkoznak néhány nevezetesebb ásványtani és vegytani jelenséggel.

Az állattan és növénytan tananyaga körülbelül egyezik a mi gimnáziumaink tananyagával, de a növénytan s állattan tanításában nagyobb súlyt helyeznek az alaktanra s az ember bonctanának tárgyalásával kapcsolatban egészségtani utasításokat adnak a tanulóknak. Mi mindkettőben a rendszertani összefoglalásra vagyunk nagyobb tekintettel, mint ők. A növénytanul. a gyűjtő kirándulások és a növények szemléltető bemutatása szempontjából a nyári félévben foglalkoznak, a növénytan tudományosabb része és az állattan a téli félévben kerül tárgyalásra.

A porosz főreáliskolákban a természetrajz óraszama 12, az ásvány- és vegytané 11. Nálunk az arány 10 és 8. Figyelemmel vannak a gyakorlati szempontokra. Rendszertanuk olyan részletes, mint a miénk, de kiterjeszkednek a növényföldrajzra is, növénymeghatározásokat végeznek s gyakorolják a vázlatos rajzolást. Az ásványtan és vegytan tananyaga megegyezik a mi reáliskoláinkéval.

A földrajz tanítása a porosz gimnáziumokban sokkal behatóbb,

mint a mieinkben; a beosztás is célszerűbb. A legalsó osztályban tankönyv nélkül, tisztán a szemléletre, a földgolyóra és a térképekre támaszkodva tanítanak, a következő osztályokban azt lehet mondani, hogy kétszer elejétől végig tanulják a leíró földrajzot, a felső osztályokban pedig a matematikai és leíró földrajzot.

Legszebb a földrajz tanítása a porosz reáliskolákban, a heti három óra többletnek megfelelően bővebb is, mint a gimnáziumokban.

A poroszoknál minden osztályban van földrajz, az utolsó két évben az ober- s unterprimában ismétlésekkel, míg nálunk a földrajz tanítása a három alsó osztályra szorítkozik s később nem fordul elő. Ez az oka annak, hogy a mi középiskoláinkból kikerült ifjak edeskeveset tudnak a földrajzból.

Bölcseletet s egészségtant nem tanítanak. Néhol egy-két egészségügyi fölolvast tartanak az intézet dísztermében (aula) a tanuló ifjúság részére.

Újabb időben a poroszoknál nagyon szorgalmazzák a szépírás és rajz tanítását. A felsőbb tanügyi hatóság intézkedéseivel a kézügyesség elsajátítását sürgeti. Most már nem tartják elégségesnek, hogy a szépírásra a gimnázium sextájában és quintájában két-két óra van s a reálban a quartában is még két óra, hanem azon tanulókat, kiknek rossz írásuk van, az összes felsőbb iskolákban a köteles tanítási éven túl is egy, vagy két évig, amint tudniillik szükségét látják, tanítják a szépírásban. Legújabb miniszteri intézkedés folytán pedig a tanuló minden évvégi és érettségi bizonyítványában az írásáról minősítvényt kell adni.

A rajzot a sextában nem tanítják egyetlenegy porosz felsőbb iskolában sem. Különösen a reál- és reform-gimnáziumokban, reáliskolákban fordítanak rá gondot és a quintától végig, minden osztályban heti két órában kötelező. A gimnáziumokban már az obertertiával vége szakad a kötelező rajztanításnak és ettől följebb csak szabadon választható tárgy. A gimnáziumi tanulók azonban igen kevesen választják a rajzot, pedig arra a műszaki pályára lépőkön kívül tanároknak, orvosoknak, tiszteteknek és más állásbelieknek is szükségük van. Később sokan keservesen megbánják, hogy a felsőbb iskolákban a kellő alkalmat s időt a rajzban való kiképzésre elmulasztották. Tegyük föl, hogy nincs rá föltétlen szükség, még abban az esetben is megédesíti az ember szabadidejét a rajzban való jártasság.

A rajz jelentőségére hívja föl a porosz vallás- s közoktatás- s orvosügyi miniszter 1908-ban a gimnázium tanulóinak figyelmét s elrendeli, hogy a rajztanár a gimnáziumi tanulók bizonyítványára a szabadkézi és síkmértani rajzból, mint szabadon választott tantárgyakból elért eredményről s önálló munkálkodásról véleményét az intézet peesétjével ellátva rávezesse, hogy azon tanulók, akik műszaki tan-

folyamra iratkoznak be, ennek alapján kimutathassák a rajzban készültségeket.

Az ének a porosz felsőbb iskolákban a VI. és V. osztályban minden tanulóra kötelező s csak orvosi bizonyítvány alapján ment föl egyeseket az intézet igazgatója. A többi osztályokban csak azon tanulók az énekkar tagjai, akiknek arra képességük van, de ezekre is, a karba való besorozás után kötelezővé lesz az ének.

A poroszoknál rendkívüli tárgyak nem fordulnak elő, hanem szabadon választható tárgyak a gimnáziumban a rajz és héber s 1908. óta a francia, míg azelőtt az angol volt; a reálgimnáziumokban a síkmértani rajz s a vegytani laboratórium, fizikai gyakorlatok s néhol az írás, reálistiskolákban a latin nyelv, a vegytani laboratórium és a síkmértani rajz. A rendkívüli tárgyaknak heti óraszama kettő.

A rendkívüli tárgyak tanítását az állam, vagy az illető fenntartó testület fizeti, nem mint nálunk, külön a szülő. A poroszok rendszere az egészséges állapot. Nálunk ennek követésére annál nagyobb szükség van, mert iskoláinkban a németen kívül más modern nyelv nem lévén kötelező, csak ily módon nyújthatunk módot minél több tanulónak, a művelt embernek nagyon is szükséges angol, vagy francia nyelv elsajátítására.

A tanítás művészet, amelyben ép úgy, mint a művészetekben, különböző úton valósítható meg a cél. A tanár egyéniségét s követendő eljárását a tanításban merev szabályokkal bilincsekbe verni elhibázott dolog, de mégis a módszeres eljárásban az általánosan kipróbált, helyesnek talált tanítói módszereket tanácsos mindenkinek megszívlelni.

A poroszoknál a módszert illetőleg a gyakorlati tanítás mindjebb megerősödik. A nyelveknél a reform-gimnáziumokban a direct-módszer terjed és a beszédgyakorlatok úgy a rendes, mint a szabadon választott tantárgyaknál tért hódítanak. Amint az értesítőben olvastam, a francia nyelvnek a rendes órákon kívül külön társalgási órái vannak vagy délelőtt, vagy délután a közép- és felsőosztályosok részére, melyeknek vezetésére a fenntartó testület időközönként candidatusokat oszt be. Helyel-közzel francia szintársulat az intézetek aulájában előadásokat tartott a tanulóknak.

Az ókori nyelvek tanításában a kifejtő módszert követik, e szerint semmi olyant nem szabad megmondani a tanulóknak, amire magától is rájöhet. A német irodalomtanításában elsősorban az olvasmányokra helyeznek gondot, s ezekhez fűződnek a széptani fejtegetések s az életrajzi adatok, inkább az újabb írók műveit olvastatják, mint a régebbieket.

A porosz iskolában föltűnő, hogy az egyes osztályokban alig van kép, ez pedig nálunk egyik fő szemléltető eszköz. Midőn ennek okát tudakoltam, azon fölvilágosítást nyertem, hogy a képet bőven kárpó-

tolják Berlinben a múzeumok, amelyekbe a tanulókat a tanáraik vezetik s mindjárt a helyszínén a látottakat fölvilágosító magyarázatokkal kísérik. Ugyancsak ez a körülmény fejt meg a fizikai szertárak kezdetleges berendezését, mert az iparágak üzeméhez tartozó berendezések gyakori megtekintése a szertárak gazdagabb felszerelését fölöslegessé teszi.

Tényleg minden intézet beszámol a múzeumok látogatásáról. Különösen húsvétkor vannak az úgynevezett „excursiók,” amikor magát a várost s a muzeumokban a művészet s ipar jelesebb termékeit tekintik meg.

A fizika oktatása jobbára vetített képek útján történik, de tekintetbe veszik a tanításnál magát a gyakorlati életet is. A reáltárgyak tanárai évközben a tanulóknak a gázgyárakat, az elektromos és politechnikai műveket, gőzmosóintézeteket, gőzmotort mutatták meg. Egyik berlini intézet tanára a tanulók részére kísérleti előadást tartott az Urániában az elektromos rezonánsról, a másik intézet tanulója a csillagvizsgálóban figyeltek. A fizika tanításában legnagyobb szerepet játszik a tanulók gyakorlati foglalkoztatása. A felsőbb iskolákban a fizikai előadón kívül a szertárral kapcsolatban van még egy terem: ez a tanulók fizikai és kémiai laboratóriuma, ahol a rendes órákon kívül gyakorlatokat végeznek tanáraik vezetése mellett.

A természetrajzban a szemléleti oktatás végett minden iskola udvarán botanikus kertet létesítenek s valamely vidék természeti viszonyainak tanulmányozására nagyobb kirándulásokat tesznek.

A rajzórát kedvező idő alkalmával az iskola udvarán, vagy az iskolához közel eső alkalmas helyeken, a szabadban végzik s a mainai Frankfurtban szokásban vannak a rajz-tanulmányi kirándulások is.

Németországban virágoznak ezek a tanulmányi kirándulások s különösen a szünetek alkalmából tanár s tanuló egyaránt vándorol. A húsvéti, pünkösdí és a nagy nyári szünetkor a tanárok vezetése alatt történnek a kirándulások. Magam is találkoztam egy ilyen kiránduló csapattal Kielben. Lehettek vagy háromszázan s velünk együtt utaztak Hamburg felé. Közbe távolabb eső vidékeken is végeznek tanulmányi kirándulásokat, például az északi „csodaországban”, Svéd- és Norvégiában, vagy Csehországban.

Az öntevékenység ébresztését és fokozását a tanításban figyelmen kívül hagyni nem szabad. Nálunk ezen feladatot az önképzőkörök teljesítik s mivel rendszeren az irodalom tanára a kör vezetője, inkább csak irodalmi kérdésekkel foglalkoznak, még akkor is, ha az alapszabályok szerint a tanuló feldolgozásra alkalmas tételt minden tárgy köréből szabadon választhatnak.

A poroszoknál olyan önképzőkörök, mint nálunk, nem léteznek, hanem a tanulók tudományos egyesületekké alakulnak. Van irodalmi, történelmi, műveltség-történelmi, fizikai, kémiai stb. egyesület. Ezek a

tanév elején alakulnak meg, vagy csak tisztán a primaneusokból, vagy a felsőbb osztályok tanulóiból. Ezen egyesületekben a tanárok vezetése mellett a tanulók előadásokat, fölolvadásokat tartanak a különféle tárgyak köréből s ez által fokozott érdeklődést keltenek a tárgy iránt s az iskolai életet pezsgőbbé teszik.

A Goethe-gimnázium oberprimájának tanulói közül többen az 1908. évben szorgalmuknak bizonyosságául a különféle tárgyak köréből, ezekben az egyesületekben dolgozatokat készítettek, melyeket a tanév végén az intézetnek adtak át, megőrzés végett.

A helyesen vezetett tudományos egyesületek nagy hasznáról a poroszok meggyőződtek, azért ezek továbbfejlesztésén buzgólkodnak.

A tanuló hazafias, vallásos s kegyeletes érzéseit táplálják az iskolai ünnepélyek, s közelebb hozzák a szülőket, a nagy társadalmat, a kis társadalomhoz: az iskolához.

A porosz iskolák is rendeznek auláikban ünnepélyeket, de nem nagy számban. A tanévet megnyitó ünnepélyvel kezdik és bezáró ünnepélyvel végzik. A megnyitó imádságból, énekből s az igazgató beszédéből áll, az évváron ének és zeneszámok alkotják a műsor egy részét és a felsőbb iskolát bevégzett tanulók közül a kijelöltek német, francia, angol, vagy latin beszédet mondanak s az igazgató beszéd kíséretében böcsátja el az intézettől megváló tanulókat. Ezt az ünnepélyt osztályelöléptetési (progressions-feier) ünnepségnek is nevezik.

Megünneplik az egyes iskolák II. Vilmos születésnapját s a róla szóló beszédekben mint a béke barátját dicsőítik.

A nemzeti érzés ébresztésére szolgálnak a kiválóbb férfiak születésének, halálzásának, vagy a nevezetesebb történeti eseményeknek évfordulóit. A sedáni csata (1870. szept. 2.) évfordulóján ünnepélyt tartanak az intézetek.

Szokásban vannak a karácsony előtti ünnepélyek s a szorgalmas, példás magaviseletű tanulóknak ekkor s a záró ünnepélyen osztják ki a jutalmakat egyesek nemesszivüése folytán. E tekintetben maga, II. Vilmos jár elő jó példával, aki érdeklődéssel kíséri az iskolai ügyet s jutalomdíjakat küld hol az egyik, hol a másik intézethez. Minden évben megünneplik az iskolák a reformatió évfordulóját, amelynek emlékére a jobb tanulók a városi hatóságtól érempénzeket kapnak.

A hazafias, vallásos ünnepélyeken a beszédet vagy a tanár, vagy a tanuló mondja s a tanárok beszédei ninesenek mindig szoros összefüggésben magával az ünneppel. Így például egyik intézetben a tanár II. Vilmos születésnapján Német-Kelet-Afrikáról beszélt, a másikban a Sedán ünnepélykor Porosz- és Oroszország jelen viszonyai között vont párhuzamot.

A szellemi képzés mellett kiváló fontossággal bír az iskolai életben a testi nevelés kérdése. A nevelésnek ezt az ágát újabban minden

nemzet felkarolja s intézkedéseivel a testi nevelés fejlesztését előmozdítja, mert igazak a svájci szövetséges államok elnököinek, Forrernek 1906. júliusában a berni szövetség-verseny alkalmával elhangzott szavai: „A tornászat nagy fontosságú nemzeti ügy. Valamely nép állhat szellemileg bármily magasan, ha testi épség, egészség hiányzik nála, okvetlenül visszamarad a fejlődésben. A művelt embereket, különösen a városokban, az elcsenevészedés veszélye fenyegeti s ettől csak a testgyakorlás fölkarolása mentheti meg, amely kiképzí a testet, tekintet nélkül az egyének alacsony, vagy felső származására“.

A külföldön a testi nevelésügyet a nagy társadalom szeretettel karolja föl s igazi meleg érdeklődéssel kíséri. Saját magam is tapasztaltam Bernben, ahol a tornaünnepkor a város, a nagyközönség és az ifjúság, az ügy iránt tanúsított szeretetének fényes tanújelét adta. Minden épületet, kezdve a vasuti állomástól a legutolsó házig, pazar zászlódiszbe vontak, a házakat virágkoszorúval ékesítették, az utcán emelt diadalkapukon sok jelmonddal a testgyakorlás hasznosságát dicsőítették. Az ünnepély után az egyes tornászcsapatok tölgy-, cserfa- és virágkoszorúval kitüntetett győzteseikkel büszkén lépdeltek el csapatonkint a közönség sora között s annál nagyobb volt az egyes csapatok iránt a lelkesedés, mennél többnek sikerült közülök a győzelmi pálmát elnyerni.

A testgyakorlás ügyét elsősorban az iskoláknak kell felkarolniok, ezekben kell az alapot megvetni s az ifjúsággal a tornázást, a testedző sportot megszerettetni, mert az egészség ápolása, a test fejlesztése ép oly fontos, mint a szellemé. Kellő összhangzatba kell hozni a szellemi oktatással s nem szabad egyiknek a másik rovására túltengésbe esapni.

Mióta Jahn Frigyes Lajos, a német tornászat atyja, 1811-ben Berlinben fölállította az első tornahelyiséget, a poroszok az ifjúság testi kiképzését igen fontosnak tartják s különféle eszközökkel valósítják meg. Erre szolgál elsősorban a torna, mint kötelező tárgy a felsőbb iskolákban. Heti óraszámja három. Felmentést a tanulóknak csak a legszükségesebb esetekben adnak s különbséget tesznek egész mentes, vagy csak bizonyos testi gyakorlatok alól mentes tanulók között. A tornaórákra minden tanuló névvel ellátott tornainget és tornacipőt szerez be. Az előtornászok kiképzésére a tornatanítók önként s díj nélkül vállalkoznak. Minden év végén tornaünnepélyt rendeznek az egyes intézetek, időközönkint pedig szokásban vannak a tartományi nagy tornaünnepélyek.

A tornán kívül a játék, koresolyázás, úszás, evezés, kertművelés, gyaloglások az egyes kirándulások alkalmával s némely iskolában a vívás szolgálja a testi nevelést. E téren annak a szempontnak kell érvényesülni, hogy a tanuló mennél többet mozogjon s szeresse meg a nagy természetet, Isten fölséges templomát s találja föl benne örömét.

Már a tanórák között a tíz pernyi szünetkor minden tanuló szigorúan köteles az intézet udvarára menni s hogy senki ne maradjon

az osztályban, egy megbízott tanuló kinyitván az ablakokat, bezárja az osztály ajtaját s csak a tíz pere elmúltával nyitja ki.

A tavaszi, nyári s őszi időszakokban játéktanfolyamok vannak. A játék igen üdvösen hat a testi fejlődésre s a kedély nevelésére. Különösen az alsó osztályok tanulói lelnek benne kedvöket. Testi s lelki felfrissülést szerez a tanulóknak s benne szabadabban nyilvánul meg a tanuló egyénisége, mint az iskolai élet más körülményei között. A porosz iskolák tanulói a játékdélutánokat nagy számban látogatják, de nem mindnyájan, mert a tanulók s szülők szabad tetszésére bízzák a játékban való részvételt; a kirándulásokat is játékok bemutatásával kötik össze.

A szülők s a tanulók szabad elhatározására bízzák az úszó- és evezőtanfolyamok látogatását, valamint a kertmivelési egyesületekbe való beiratkozást is.

Úszó-tanfolyamok nemesak a nyári, hanem még a téli időszakban is vannak. Nyáron részt vesz benne az iskolák tanulójának legnagyobb része, télen csak kis része. Például a berlini Ascanisches gimnázium ötszázhuszonnégy tanulója közül a téli úszótanfolyamon száznyolcvan-négyen vettek részt. Az úszótanfolyamra jelentkezett tanulók a torna-órák alól részben mentesek; a játék s kertmivelés pedig azon napokon van, amelyekre torna nem esik.

Nagyon ajánlják a testi egészség szempontjából az evezést, de csak a négy felsőosztály tanulójának, mert ez nem meríti ki a testi erőt s nem okoz sporttúlhajtást, ami káros dolog. Az evezés télen sem szünetel. E célra a berlini Joachimstalsches gimnázium s nevelő intézetben alkalmasan berendezett evezős-csarnok áll a tanulóknak rendelkezésére, ahol nemesak ezen intézet, hanem a többi iskolák tanulói is gyakorolhatják magukat az evezésben, melynek végeztével megfürdenek. A nyári szünidőben több napig tartó evezős-kirándulásokat rendeznek, amelyek a testi szervezetre erősítőleg s felfrissítőleg hatnak.

A poroszoknál a felsőbb intézetek tanulói között részint egészségügyi szempontból, részint a természetrajzi oktatás segédeszközéül újabban kertmivelési egyesületeket alapítanak. Rendesen a tornatérnek növénytani kert létesítésére átengedett részében szakszerű vezetés mellett maguk a tanulók ültetik a növényeket, gyümölcsfákat s ily módon szerettetik meg velök a nagy természetet. Amos Comenius eszméje, a növénytani kert, ekképen valósul meg a tanuló ifjúságnál.

A test helyes fejlődésére irányul azon intézkedés, hogy az iskolába vitt könyvek súlyának a tanuló testi súlyának 8—9-ed részét nem szabad meghaladni, valamint az, hogy könyvtáskájukat a tanulók a quártától kezdve hátukon viszik, nehogy a könyveknek a közben való hordozása által hátgerincgörbülés származzék.

A berlini iskolák, melyekben az ifjúság szellemi és testi képzését

nyeri, rendszeren az udvarokban épülnek, több helyen egy udvarban két felsőbb iskola van, vagy ha ninesenek egy udvarban, az esetben közvetlen egymás közelében találhatók. Az egyforma piros kockás kövekről mindenikre rá lehet ismerni.

A régi felsőbb iskolák épületei kevésbbé felelnek meg a kívánalmaknak, az újak létesítésénél azonban érvényesülnek az egészségügyi, nevelési és tanítási szempontok. Szép új épület például az Ascaniches gimnázium, a charlottenburgi reform-reálgimnázium, a frankfurti Goethe-és Lessing-gimnázium stb.

A folyosók az újabb iskolákban rendkívül tágasak, úgy hogy rossz idő esetén a tanulók ezeken szabadon mozoghatnak. Az osztálytermekben a tanulók kényelmesen elférnek. Az újabb intézetekben minden tanuló szomszédjától elkülönítve egyes külön padban foglal helyet, amelynek ülőhelye fölnyitható. A tanuló elég távol esvén szomszédjaitól, az órák alatt azokat nem zavarhatja. Az egyes padok tetején a tintatartó részére elzárható mélyedés van. Minden osztályban van papirkosár. A fogasok számozottak, néhol külön ruhatertmet is találtam.

Az egyes intézetekben az igazgató irodája előszobával van összekötötésben. Az iroda egyszerű; benne helyezik el az érettségit tett tanulók képeit is. A tanári könyvtárak nem gazdagok s csak a legszükségesebb szakmunkákat tartalmazzák. A rajztermek berendezése nem lepett meg, épen úgy a természettani, természettrajzi, valamint a vegytani múzeumok sem oly gazdagok, mint az ember várná, de szépek a természettani előadó termek. A villamos áramot mindenikbe bevezetik. A magas feszültségű áram lefokozása a legközönségesebb rheostatokkal, izzólámpákkal történik. Gáz- és vízvezeték mindenütt található. A frankfurti Lessing-gimnázium természettani előadó termét a nagy fizikusok képei díszítik. Igen sok térkép van a földrajzi szertárban.

Leginkább meglepnek bennünket a porosz felsőbb iskolákban a nagyszabású s pompás festményekkel ellátott dísztermek, amelyekben orgona is van. Az istentisztelet végzésére s ünnepélyek rendezésére igen alkalmasak. Az aula mellett van külön az énekerem. Gazdag felszereléssel bírnak a nagy tornatermek, gazdagabbat csak a svédeknél, Stockholmban láttam. A tornatermekben néhol karzat is van. Az iskolák udvarai tágasak.

A felsőbb iskolákat az állam, községek, egyházak s magánosok létesítik. Berlinben a felső iskolák legnagyobb része városi s ezek jobb karban vannak, mint az államiak.

A legfőbb felügyeletet minden iskolában az állam gyakorolja. A legfőbb hatóság a poroszoknál a vallás-, közoktatás- s orvosügyi minisztérium. Közte és az iskolák között a közvetítő közegek a Provincialschul-kollégiumok, melyekben az elnöklet a tartománybeli főigazgatót illeti meg. A tartományi iskola-testület kezében van a paedagógiai

vezetés, az anyagiakért is ő felelős, ahol a községek, egyházak s magánosok az iskola fenntartói, ott ezeknek joghatóságába tartozik az igazgató s a tanárok kinevezése, de magára a tanításra nincs befolyásuk.

Jogositvány tekintetében az egységes középiskola a poroszoknál megvalósult s bár az iskolának jogositványt nem volna szabad adni, ezzel szemben azzal érvelnek, hogy a reform-intézeteknél azért fontos a jogositvány, mert csak ez nyilvánítja a reformiskolákat egyenértékűnek a többivel. A szövetséges államok között a felsőbb iskolaügy főbb pontjaira nézve lassankint közmegegyezés jön létre.

Nagy mértékben köszönhető ez a közeledés az 1875 óta létező Birodalmi Iskolaügyi-Bizottságnak, mely hat tagból áll s évenként kétszer összejön, hogy a felsőbb tanintézetek jogosultságáról a birodalmi kancellárnak szakvéleményt adjon s a felsőbb iskolák felett ellenőrzést gyakoroljon.

Az intézet élén az igazgatók állnak, akik a tanításban s nevelésben paedagógiailag s didaktikailag erősen befolyanak a jelöltek s a kezdő tanárok irányítására. Hathatósan gyakorolják ellenőrzési jogukat az írásbeli dolgozatok átvizsgálása alapján, az osztályok előléptetésénél.

Az igazgató kezében összpontosul a tanárjelöltek elméleti és gyakorlati kiképzése. A poroszoknál az egyetemi tanulmányok végétével a tanárjelölteket (candidati) a felsőbb iskolákhoz osztják be, ahol egy évig a szemináriumokban a nevelés, tanítás legfontosabb alapelveivel s az egyes tárgyak módszerével ismerkednek meg. próba-előadásokat tartanak. A paedagógiai és didaktikai kérdéseket, tapasztalataikat minden héten. legalább két órás ülésekben beszélnek meg. Ezen üléseknek az igazgató, vagy helyettese a vezetője, ugyanesak ő tesz jelentést a jelölről a szeminárium évi leteltével. A második év a próbaév, amikor 8—10, vagy esetleg több órában is alkalmat adnak a jelöltnek, tanítói ügyességének bemutatására.

A tantestület az igazgatón kívül a tudományos, a technikai és az alapismereteket előadó tanítóból alakul ki. A tudományos állandó tanító neve Óberlehrer, ezeknek egy harmada lesz professor. A tanárok fizetése Berlinben 3800—7100 márka között váltakozik, 3 illetve 5 évenkénti kórpótlékkal. Az állami tanárok 40 éves szolgálat után fizetésük $\frac{3}{4}$ részét kapják nyugdíjul, a városiak 50 évi szolgálat után nyugdíjul megkapják az egész fizetésüket, ami ép a hosszú idő miatt igen ritka eset.

Az igazgatónak s a tanároknak a heti óraszámot tekintve nagyobb az elfoglaltsága, mint nálunk; az igazgató hetenkint 9—10, a tanár pedig 19—22 órát tanít. Ezt a nagy óraszámot az magyarázza meg, hogy a tanulók száma az egyes osztályokban sokkal kevesebb, mint nálunk s különösen kisebb a három felső osztályban. Az alsó osztályok-

ban az átlagos szám 30—40, a felsőkben 10—20. Az alsó osztályok rendszeren párhuzamosak Berlinben s így a létszám még is elég nagy.

A felső három osztályban azért vannak ily kevesen a tanulók, mert az untersecunda után szigorú záróvizsgálat van, amely már a kormánybiztos jelenlétében folyik le, de ki szokták nevezni ezen záróvizsgálat vezetésére az igazgatókat is. A záróvizsgálatot a poroszoknál az teszi indokolttá, hogy a tanuló már ezzel a bizonyítvánnyal is sok pályára léphet s a tanulók nagy részének nem kell érettségi bizonyítványt szereznie. Az egyes felső osztályok elvégzése más és más pályára jogosít.

Érettségi vizsgálatot a felsőbb iskolák tanulóinak nagy számához képest kevesen: 8—15-en tesznek. Az érettséginek írásbeli és szóbeli része van. A gimnáziumban írásbelit tesznek 1. a németből, 2. a latinból (fordítás németről latinra), 3. a görögből, 4. a mennyiségtanból (négy példa); a reálgimnáziumban van: 1. német dolgozat, 2. francia vagy angol dolgozat, vagy fordítás e nyelvekre, 3. latin dolgozat (fordítás latinból németre), 4. mennyiségtani dolgozat (négy mennyiségtani példa, egy fizikai feladat); a főreálban van: 1. német dolgozat, 2. mennyiségtani példa (négy), 3. egy francia és 4. egy angol feladat (e két nyelv közül csak az egyik lehet fordítás), 5. egy fizikai vagy vegytani feladat.

Szóbelire bocsáttatnak azok, kiknek írásbeli dolgozatai nagy részben sikerültek, a szóbeli érettségi alól fölmentetnek azok, kiknek összes írásbeli dolgozatai az oberprima osztály minősítésével egyezőleg legalább elégséges és kiknek viselete kifogástalan. Az értesítők szerint átlag a tanulóknak felét fölmentik az érettségi szóbeli része alól. Az érettségi vizsgálat szigorú, különösen olyanoknál, kik nem voltak az iskolának rendes tanulói. A Luisenstädtische Oberrealschule-ban az 1908-ik tanévben az első félév végén 16 extraneus jelentkezett érettségire, de a vizsgálat csak 6-nak sikerült. Az érettségit kétszer, az untersecunda után lévő záróvizsgálatot egyszer lehet ismételni. Az érettségi bizottságnak elnöke: a Provincialschulkollégium megbizottja, kinek helyettesei sokszor az iskolák igazgatói. A reáliskolákban a bizottság tagja a rajztanár is.

A porosz közoktatási kormány 1909. februárjában kiadott rendeletével a vizsgáló-bizottságnak az érettségin az eddiginél szabadabb kezet enged s a rendelet szerint a vizsgálat sikerült, ha az általános ítélet az összes kötelező tudományos tantárgyakból elégséges. A bizottság dönti el, hogy a tanulónak valamely tárgyból adott elégtelen feleletét kiegyenlíti-e, vagy nem, valamely más tárgyból adott jó felelete. Az érettségit tett tanulók életrajzadatai, szüleiknek állása, az értesítőben található, de jegyet nem közölnek; az egyes osztályoknál pedig még a neveket sem teszik közzé az értesítőben, csak az általános kimutatókkal számolnak be.

A tanulókat húsvétkor és szent Mihálykor veszik föl a felsőbb iskolákba fölvételi vizsgálat alapján. A fölvétel szerint a tanuló tanéve is húsvétkor, vagy szent Mihálykor végződik. Szokásban van az évet nyári és téli félévre is felosztani. A tanulók legnagyobb részét azonban húsvétkor veszik föl, sőt vannak intézetek, különösen a reformiskolák, amelyek kizárólag csak húsvétkor vesznek föl. Az iskolai évben több ízben van szünet, mint nálunk, de azért a szünet összesen nem lehet több egy évben, mint $10\frac{1}{2}$ hét. A szünetek a következők: húsvétkor 14 nap, pünkösdkor 5 nap; a nyári nagy szünetkor 38 nap, őszkor 7 nap, karácsonykor 14 nap

A nagy szünet megkezdése nem jelenti a tanév befejezését, mert augusztus 10. után ismét folytatják az előadásokat. Ez a beosztás nyáron nem kellemes, s mint olvastam, a nagy meleg miatt többször félbe kell szakítani az előadásokat. A tandíj nagy, Berlinben helybelieknek 140, vidékieknek 180 márka; tandíjat nem fizet a tanuló azon negyedre, melyet betegsége miatt elmulasztott, ha pedig az intézet elhagyásánál három héttel előbb a szülő nem jelentkezik, a tandíjat a következő negyedévre is meg kell fizetnie.

A tanulóknak az egyik osztályból a másikba való fölboesátása lényeges részben az önálló írásbeli munkától függ s ennek megállapításánál tekintetbe veszik a tanuló förekvését, viseletét, egész egyéniségét. Az első félév végét megelőző tanári tanácskozáson minden tanulónál fölvetik a kérdést, hogy vajjon viseletök és szorgalmuk folytán remélhető-e, hogy a második félév végén a következő osztályba fel lehet-e őket boesátani. Ha a válasz tagadó volt, úgy abban az esetben régente félévre vetették vissza a tanulót, a legújabb intézkedés azonban az ismétlésre teljes egy évet rendel el.

A poroszoknál rovás és intés, mint nálunk, nincs, hanem e helyett évente háromszor-négyszer, iskolák szerint változóan, adnak értesítőt (Censur, Zeugnisz). Ezek pótolják a rovásokat s intéseket, úgyszintén az osztálykönyvbe való beírások. Az egyes tárgyakban elért eredményről a következő fokozatok vannak, amelyekkel egyúttal a viseletet is kifejezik: igen jó, jó, elégséges vagy megfelelő, nem kielégítő.

A kötelező tantárgyakból nyert elégséges osztályzattal a tanuló felsőbb osztályba boesátatik. Figyelmeztetéssel (admonitio) megy át a következő osztályba akkor, ha valamely tárgyból fogyatékos eredményt tanúsított s ha az intést a következő évben nem szívlelte meg, akkor egy évre marad vissza. Nem boesátható a tanuló a felsőbb osztályba, ha valamely fő-tárgyból nem kielégítő az eredmény s ha ezt az elégtelent a másik fő-tárgynak legalább jó osztályzata ellen nem súlyozza. Fő-tárgyak: a német, latin, francia, angol, matematika. Nincs egyöntetű eljárás abban, hogy meddig maradhat a megfelelő eredményt nem mutatott tanuló egy osztályban. Egyik intézetnél két év után el kell hagynia

az intézetet, a másikon két év után eltávolítható. A szülőket ilyen esetekben negyedévvél előbb értesíteni szokták.

A porosz felsőbb iskolákban különbözők a fegyelmi eljárások is. Fegyelmi szabályokat minden intézet magának szerkeszt. A felső iskolák különböző fegyelmi szabályait összefoglalom s csak a legfontosabbakat emelem ki belőlök. A tanulók iskolai fenytésére a következő fokozatok vannak: *a)* feddés, *b)* dorgálás, *c)* szükség esetén az iskolában való benmarasztalás, *d)* eltávolítás. A feddést beírják az osztálynaplóba, a többi esetben a szülőket levélileg értesítik. Az értesítést bélyeg nélkül küldik, amelyet a szülők kötelesek elfogadni, a levél visszautasítása a tanulónak az intézetből való kizárását vonhatja maga után. Az igazgató s a tanárok bizonyosságot szerezhhetnek, hogy a felügyeletet s házi nevelést a vidéki tanulók szülő-helyettesei miként teljesítik. A betegségi eseteket a szülők, vagy ezek helyettesei mindjárt az első napon jelenteni kötelesek. Az iskolában a tízpernyi szünetekkor a dolgozatok készítése, a lépesőn s a folyosón való tartózkodás s olvasás a lépesőn való le- és fölmenéskor, nincs megengedve.

Némely intézet fegyelmi szabályai között vannak még a következő intézkedések: a tanítás alatt minden tanuló a kezét a padon tartsa; az osztályok első tanulói vezetik az osztálykönyvet és minden hét végén az igazgatóhoz viszik. A három felső osztály tanulói ülve felelnek stb.

A hány iskola, annyi szokás! . . .

Az iskolai fegyelmi szabályok s az igazgatóknak minden évben az értesítők végén közölt paedagogiai rövid észrevételei, a tanítás és nevelés szempontjából az iskola és a szülői ház között a szoros kapcsolat megszilárdítását szorgalmazzák.

Az iskola és a szülői ház egyöntetű működéssel sok bajon tud segíteni s a nevelői munkásságot eredményesebbé teszi. A tanuló, még ha szereti is az igazat, nem úgy mondja el a dolgot, mint ahogy az iskolában történt, sokat pedig elhallgat, azért, a szülőknek összeköttetésben kell lenni fiaik tanáraival s bizalommal kell lenni az iskola iránt, mert ez csak a tanuló javára válik. Mielőtt itélnének, kérjenek fölvilágosítást a szülők részére elrendelt fogadó órákon.

A poroszoknál fogadó órák vannak a szülők részére s hogy mikor beszélhetnek az illető tanárral, külön minden osztály ajtajára kiírják. Némely helyen az előzetes bejelentés alapján az osztályfőnök szerez tudomást az osztályban működő tanároktól az illető tanuló tanulmányi ügyeiről, viseletéről s ezt közli a szülőkkel, más helyen a szülők gyermekeik tanáraival külön-külön beszélnek meg az ügyet.

A porosz iskola elvárja a szülőktől, hogy gyermekeik házi foglalatosságát ellenőrizzék, figyelemmel kísérik munkáját, olvasmányait s óvják olyan könyvektől, amelyek megrontják a testet s lelket. Szó-

rakozásokra ne adjanak sok zsebpénzt, mert az igen sok bajnak szokott forrása lenni. Az iskolai füzetekbe való szabályszerű betekintés által szerezenek tudomást fiaik előmeneteléről, a dolgozatok megtekintésével az irányításra különösen a tanítás alsó fokán folyjanak be, ahol az eredmény az írásbeli munkában csak lassan jelentkezik, de egyuttal óva intik a szülőket, hogy gyermekeik önállóságát ne veszélyeztessék. Nem kívánják, hogy a tanártól kijavított dolgozatokat a szülő aláírja. Szabályzatul állítják föl, hogy az esetleg szükségessé vált házi oktatásra a tanuló vezetőt csak a szülőknak az igazgatóval vagy az osztályfőnökkel történt előleges megbeszélés alapján kaphat. Figyelmeztetik a szülőket, hogy gyermekeik testi fejlődésére is ügyeljenek, például a helyes testtartásra az írásnál.

A szülők a tanárokkal együtt figyelemmel kísérve a tanulók munkáját és szórakozását, a nevelés-tanítás fontos ügyét karöltve szolgálják.

A szülők s tanulók a poroszoknál ragaszkodással vannak azon iskola iránt, amely gyermekeiknek az alapképzést s a tanításnál is többet érő helyes nevelést igyekszik megadni s ennek mind a szülők, mind a tanulók kifejezést is adnak. Az érettségit tett tanulók szülei több helyen maguk között gyűjtést rendeztek az intézet szegény tanulóinak támogatására, a volt tanítványok pedig a régi tanulók egyesülete révén állandó összeköttetésben vannak azzal az intézettel, amelybe jártak s ragaszkodásuk jeléül az érettségit tett tanulók részére jutalomdíjakat létesítenek.

Az újabb időben, bár egymásután keletkeztek Poroszországban az iskolai reformok, vannak mégis, akik a jelen állapotokkal nincsenek megelégedve. Hangok hallatszanak, hogy a tanulók jól ismerik ugyan az idegen országok földrajzi viszonyait, de nem ismerik a német-hazáét. A gimnáziumokban kevés tér jut a reáliákra és általában az iskolákban nem érvényesül kellőképp a testi nevelés, a gyakorlati és a nemzeti irány. Tanulják a görög szobrászatot, festészetet, építészetet, de a német festészetéről, szobrászatról s építészetéről fogalmuk sincs. A művészetekben majmolják az idegent s tönkreteszik vele az egyénit, a nemzetit. Az iskola nem becsüli meg az egyéniségeket s minden tanuló egyenlőre akar alakítani. A tárgyak között nincsen kapcsolat s bár az általános képzést, mint beteg ideált eltemették az iskolai reformok, még mindig akadnak egyesek, kik ennek hívei. Az iskola elragadta a szülőktől a vezető szerepet gyermekeik nevelésében, amelyet vissza kell szerezni. A legsúlyosb vád azonban az, hogy kiveszett az iskolából a nevelői befolyás, a szeretetre alapított bizalom tanár s tanuló között.

Azt hiszem, hogy az iskolák ellen fölhozott ezen vádak túlzottak, de hogy van alapjuk, bizonyítják azon reform-törekvések, melyekkel a nevelés s tanítás terén legújabbban találkozunk. Ezek a nemzeti irány

nagyobb fölkarolása, a testi nevelésnek s tanításnak lehetőleg a szabad természetbe való áthelyezése, ahol levegő, napfény, mozgás, játék, kiválóan felfrissítőleg hat a testre s lélekre.

A legújabb reformok tanár s tanuló között a sűrű érintkezés s a nevelői befolyás által bizalmat törekszenek teremteni s a gyermeket mint gyermeket tekintik, kinek kedélyét, erkölcsi és szépérzékét is nevelni kell. Ezek a reform-iskolák nem törődnek a jogosítvánnyal, az osztályzat eltörlését sürgetik, nem annyira tanítanak, mint nevelnek. Kiváló szerep jut a tanításban a gyakorlati tevékenységnek, például az angoloknál és Münchenben Kerschensteiner György nép- s kereskedelmi iskolájában, aki a kézműparral kapcsolja össze a gyermekek tanítását az alsó s továbbképző fokon.

Ezen nevelési s tanítási elvek figyelembe vételével s követésével a reformok hiveinek erős a meggyőződésük, hogy testileg egészséges, szellemileg erős, erkölcsileg tiszta nemzedéket fognak nevelni.

*

A magyar középiskolákban a szellemi és testi nevelésre az iskola és a szülői ház közti kapcsolatra, a módszeres eljárásra vonatkozólag az utolsó két évtized alatt a felsőbb hatóság részéről több intézkedés történt, amelyek a tanítás és nevelés eredményesebbé tételét s a nemzeti jelleg erősebb kidomborítását, a reáltárgyak behatóbb tanítását célozzák.

A magyar nyelv s irodalomnak az olvasmányok alapján történő tanítása, a hazai történelem, földrajz beható tárgyalása adja meg az iskolának a nemzeti jelleget. A reáltárgyak tanítási körét szélesítették s a megfigyelésre több gondot fordítanak, de még mindig sok a javítani való. Ifjúsági természetfaji, vegytani laboratóriumok a tárgy iránt kedvet fognak ébreszteni az ifjúságban. A földrajz tanításának karöltve kell haladni a történelem tanításával. A helyesírás s a rajz tanításának gyakorlati fontosságát a mvk. miniszteriumnak az új tanterv életbe léptetésekor kibocsátott rendelete is elismeri, de a törvényes óraszám korlátoltságánál fogva jelenleg meg nem valósíthatónak jelenti ki. A latin nyelv tanítását üdvös lenne a középosztályokban kezdeni és a német nyelven kívül még valamelyik modern nyelvet a gimnázium tanításkörébe beilleszteni. A rendkívüli tárgyakat szabadon választhatókká kell tenni s ez által minél több tanulónak módot nyújtani ismereteinek gyarapítására.

A testi s erkölcsi nevelésre is ráirányul a figyelem, de még mindig nem tettünk eleget. A kötelező játékdélutánok porosz, a katonai céllövészet bevezetése svéd, vagy mondjuk japán mintára fontos eszközöknek bizonyulnak a test fejlesztésében. Az erkölcsi nevelést, a jellem kialakulását az iskola és a család vállvetett munkája teremti meg, azért szülőknek és tanárnak állandó összeköttetésben kell lenni s

a tanulót munkájában s munkáján kívül meg kell figyelni s jóakarató tanácsokkal támogatni. Az általános alapon mozgó szülői értekezletknél sokkal ügyösebbek az individuális alapon álló szülői értekezletek, melyeket a nmvk. miniszterium az 1908—909-ik évben a fogadó órák létesítésével bevezetett középiskoláinkba s hisszük, hogy ennek hasznát idő folytán a szülők is belátják s gyermekeik jövője forogván kérdésben, a fáradságot ezekre nem sajnálják.

A porosz iskolák nagy tekintettel vannak a gyakorlati tanárképzésre, e téren is haladás észlelhető, nálunk a gyakorlati tanárképzést azonban még teljesen nem rendszeresítette az állam. A piarista rend két gyakorlati tanárképzőjének föllállításával megelőzte az államot.

Az érettségi vizsgálat követelményeit az 1905. évi miniszteri rendelet annyira leszállította, hogy ettől a tanulóknak s szülőknek rettegni nincs okuk s nálunk is tekintettel van a tanulónak nyole éven keresztül kipróbált értékére. Főlösegesek azonban az évvégi vizsgálatok. Németországban eltörölte: Báden, Szászország. Szinte egész különösen hangzik, hogy az évvégi vizsgálatokat megelőző tanári tanácskozáson kilenc és félhónapi együttes munka után több tanulónál azt kell jelenteni, hogy még ebből vagy a másik tárgyból mindig kétes s majd a vizsgálaton az az öt vagy tíz pere, mely az illető tanuló részére népes intézetknél kijut, fog dönteni. A hatodik osztály után, ha több életpálya állna nyítva a tanuló előtt, záróvizsgálatot lehetne létesíteni s így nem kellene minden tanulónak érettségi után törekedni.

A középiskoláknak egységes jogosítványt kell nyújtani. Nálunk a reáliskola és a gimnázium tantervének összehetéséből kitűnik, hogy a latin, francia, rajz és chemia tekinthetők a két középiskola között igazi tantervi különbözetnek, a poroszok az egységet nem annyira a tananyag egyezésében, mint a különböző felsőiskoláik egyforma jogosítványában látják.

A poroszok a műveltséget a nép széles rétegeiben terjesztik ingyenes népoktatással, továbbképző tanfolyamokkal s a felnőttek oktatásával, úgy, hogy az írni, olvasni nem tudók száma nem üti meg a lakosság 1%-ét sem. Nálunk 1909. év szeptemberében életbe lép az ingyenes népoktatás ott, ahol van iskola, de hogy sok helyen nincs, bizonyítja a nmvk. miniszterium 1908. évben kiadott jelentése a közoktatásügyről, amely szerint ebben az évben hétszázezer gyermek maradt tanítás nélkül! . . .

E rendkívüli nagy bajon, amely a népoktatás terén van, elsősorban a köznép, a felnőttek rendszeres oktatásával lehet segíteni. Nyilvános olvasótermeket kell létesíteni s ezek mellett előadászóbakat a felnőttek oktatására, s ha e téren eleget tettünk, fokozottabb erővel foghatunk hozzá a továbbképzés ügyéhez, általános, gazdasági, ipari vagy keres-

kedelmi irányban, melynek, ha valahol, úgy hazánkban, e soknyelvű országban van igen nagy jelentősége.

Az értelmiség emelésére nekünk különösen szükségünk van minden fokon, akiknek oly sok idegen áramlattal kell megküzdenünk, mert csak ez által lehetünk erősek s oszlathatjuk el a külföldnek rólunk táplált rossz véleményét. Az államhatalmon kívül szükség van ebben a fáradságos, de szép munkában minden testület, minden férfi munkájára s támogatására. A cél szent és nemes: az egységes, erős nemzeti állam kiépítése.

Dr. Both Ferenc.

II.

Adatok az intézet történetéhez.

A) Az intézet állapota.

1. *Tanári testület.* Az 1908—1909. iskolai évben a tanári testület tagjai voltak: az igazgató, 17 rendes, 3 helyettes, 3 rendkívüli, 1 óradó tanár, 1 rendes és 1 helyettes tornatanár. A nem róm. kath. vallású hittanárok száma: 5. Összesen: 32.

A tanári testületben ez iskolai évre a következő változás történt: Simonides Istvánt a kegyes-tanítórend kormánya a trencsényi főgimnázium igazgatásával bízta meg. Forgács János dr.-t a kecskeméti főgimnáziumhoz helyezte át. Simonides István 10. Forgács János dr. 4 évig volt a tanári testület buzgó tagja. Helyüket a rendkormány intézkedéséből Révész László és Pesovár Ambrus foglalták el. A katonai gyakorlatok és céllövés vezetésével a honv. min. Homor Lászlót, az 5. honvédegyalozred főhadnagyát bízta meg.

A tanári testület az 1908—1909. tanévre aug. hó 29-én alakult meg. Ezen alakuló gyűlésen az igazgató bemutatta a tantárgyak felosztásának tervezetét, kijelölte az osztályfőnököket, megállapította a tanárok egyéb munkakörét. Tüzetes megbeszélés tárgyát képezték az ifjúság szellemi és erkölesi érdekeit illető első teendők.

A tanárok egészségi állapota az egész iskolai éven át kedvező volt. Betegség miatt csak néhány esetben vált szükségessé helyettesítés és mindig csak rövid időre.

2. *Az iskolai év megnyitása.* Az iskolai évet a beíratások, a pótló- és javítóvizsgálatok befejezése után szeptember 5-én ünnepélyes „Veni Sancte”-vel nyitottuk meg s 6-án megkezdettük a rendes tanítást, mely zavartalanul folyt az egész iskolai éven át.

Augusztus 30. és 31. napján tartottuk meg a javító-, pótló-, felvételi- és magánvizsgálatokat.

A beíratások szeptember 1., 2., 3. és 4. napjain történtek. A két első napon csak helybelieket írtunk be, a két utolsón vidékieket. Beíratott az egész tanév folyamán 810 tanuló. A múlt tanévhez képest 17 főnyi apadás mutatkozik.

Intézetünkben összesen 14 osztályt nyitottunk meg, 3 első, 2 második, 2 harmadik, 2 negyedik, 2 ötödik, 1 hatodik, 1 hetedik és 1 nyolcadik osztályt.

3. *Az intézeti épület.* Az épület minden oldalról szabad, a helyiségek világosak, könnyen szellőztethetők s az egészségügyi követelményeknek megfelelők. Az intézet folyamatos fejlődése miatt azonban már nem rendelkezik elégséges termekkel. Ezért a tankerületi kir. főigazgató úr hivatalos látogatása alkalmával ismételten sürgősen megkövetelte az épület kibővítését. Követeli egy, a modern igényeknek mindenben megfelelő tornacsarnok építését, mert a mostani tornaterem $154\frac{1}{2}$ m² alapterületével semmiképp sem felel meg ezen intézetnek, melynek csaknem minden osztályában megvan a maximális 60 tanuló. Ennyi tanulóval, ily szűk helyen, melynek jórészt a tornaszerek foglalják le, nem lehet rendes tornagyakorlatokat rendezni. Különben is elavult és alig fűthető be. Nincs az intézetben görögpótló tanterem, nincs hely a filológiai múzeum számára, nincs természetrajzi előadóterem és ifjúsági könyvtárhelyiség; e két utóbbi ugyanis osztálytermékké alakítottatott át a párhuzamosítások folytán. A díszterem annyira szűk, hogy az intézet ünnepélyein, melyeken a város közönsége is megjelenik, a nagyszámú ifjúságnak nincs helye. Ezekben a hiányokon úgy lehetne segíteni, ha a fenntartó város a tornacsarnok helyén egészen új, kétemeletes épületet emelne, amelynek földszinti részén a tornacsarnok kapna helyet, amely egyszersmind iskolaünnepok tartására is alkalmas lenne, az első és második emelet pedig az iskola többi céljaira szolgálna.

A kedvezőtlen pénzügyi viszonyok miatt az építkezés kérdése eddig megoldatlanul maradt. A jelen tanévben azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 81,621/1909. számú rendeletével megsürgette a szárnyépület emelését, a városi tanács pedig megbízta a városi mérnöki hivatalt a szárnyépület terveinek elkészítésével.

4. *Egészségügy.* A tanulók egészségi állapota a lefolyt iskolaévben megnyugtató volt. Vörheny, kanyaró csak szórványosan mutatkozott, járványként a fültömírgylob lépett fel, mely miatt a IV. A. osztályt 10 napra bezárta a hatóság, hogy a betegség továbbterjedésének elejét vegye. A betegség lefolyása enyhe volt. A tanulók egészségügye az iskolaorvos ellenőrzése alatt áll, aki a tanév elején hivatalos megvizsgálás után véleményezi az igazgatónak azon tanulók felmentését a tornázás alól, akiknél ez valamely testi fogyatkozás miatt szükséges, továbbá azon tanulók elhelyezését a tantermekben, akiknek szemhibája

vagy nagyothallása kivételes intézkedést igényel. Az iskolaorvos háromszor tartott az iskolai év folyamán szemvizsgálatot, amelynek alapján mint örvendetes jelenséget konstatálhatjuk, hogy trachoma egyáltalában nem fordult elő. A himlőoltást a kerületi orvos úr megtartotta.

A tanulók az iskolaorvos úrtól állandóan orvosi tanácsban részesülnek, ha erre szükségük van.

A vkm-nak az ifjúság testet fejlesztő és erkölcsi nevelés érdekében kiadott rendelete kapcsán az ifjúság az iskolán kívüli viszonylataiban is ellenőriztetett — lehetőség szerint. A konviktusokban való elhelyezés, étkezés ellen panasz nem merült fel. Egészségtelen lakás miatt átköltözködés, vagy célszerűtlen táplálkozás miatt a kosztadótól való elvétel az iskolai év folyamán nem vált szükségessé.

Az iskolaorvos az „egészségtant“ heti 2 órában tanította a VII. osztályban, a jövő tanévben a vkm. rendelete értelmében a VIII. osztályban is tanítani fogjuk. A végzett tananyag értesítőnk „Rendkívüli tárgyak“ c. rovatában olvasható. A tanításnál főcél az érdeklődés felkeltése a közegészségügy iránt és az egészség megóvására szükséges feltételeknek: a testápolás, testedzés fontosságának megismertetése. A tanítás és tanulás egyidejűleg történik, megbeszélve a lényeges és fontos egészségügyi tudnivalókat. Egyes egészségügyi intézményeket az egészséggtantanár és osztályfőnök vezetése alatt a helyszínén tekintettek meg.

Az iskolaépület nagy, minden oldalról szabad, helyiségei tágasak, szellőztető készülékkel ellátottak és világosak. A helyiségek így megfelelnek az egészségügyi követelményeknek, a tornatermet kivéve, amelynek sorsa a közel jövőben fog eldőlni.

A vkm. 1903. évi 1125. és 1905. évi 171. eln. sz. rendelete ismételtén sürgeti, hogy a tanári testület minél több oldalról ismertesse az ifjúsággal az alkoholizmus romboló hatását a testre és lélekre egyaránt. Ezen rendelet követelményeinek megfelelően, hittanáraink vázolták az alkoholizmus romboló hatását az erkölcsi életre, természetrajz tanáraink az állati sejtre; a filozófia tanára rámutatott a pszichikai elváltozásokra, ismertette a lelki betegségeket, melyeknek szülőoka az alkoholizmus. A filológia tanára is belevonta előadásába az alkoholizmust, midőn a római élet képét vázolta, a történelem tanára, mikor a népek erkölcsi emelkedéséről és hanyatlásáról szólt. Legtágabb tere azonban az intézet egészséggtanáranak van az alkoholizmus romboló hatásának ismertetésére, aki az egyes betegségek okainak fejtegetésénél rendszeresen kiterjeszkedik az alkoholizmusra is.

Az ifjúság testi nevelése érdekében felhasználtuk a rendelkezésünkre álló eszközöket. A kötelező játékokat az újszegedi Erzsébet-ligetnek e célra igen alkalmas, gyepes és fákkal szegélyezett területén gyakorolták tanulóink, a vívást Armentani Ede okl. vívómester vezetése alatt többen

tanulták, a versenyeken többen ki is fűntették magukat. Kedvező volt a tél a koresolyázásra. Tanulóink közül sokan gyakorolták ezen test-edző sportot az intézetünkhöz közel fekvő, kényelmesen berendezett és jól világított pályán. Az úszás sportját pedig állandóan gyakorolják, nyáron a Tiszában, a zordabb időben a közfürdők elég tágas uszodáiban. A tanórák közti 10 perere a tornaudvar áll az ifjúság rendelkezésére. Nyári tornahelyül az épület 1480 m³ nagyságú és tornaszerekkel ellátott udvara szolgál, amelyet az utca felől két sor fa szegélyez.

Haláleset csak egy fordult elő. Március 13-án halt meg Reiner Lipót I. B. o. tan. szívbajban. A szelíd lelkületű, állandóan szorgalmas tanulót övéi mély fájdalma és tanulóársai igaz részvéte kísérte sírjához. Emlékét híven őrzik mindazok, akik lelke szép tulajdonait ismerték.

5. *Tanszerek.* Minden egyes szertár, főleg a fizikai és természetrajzi, értékes tárgyakkal gyarapodott. A gyarapodásról „Szertárak” c. rovatunkban számolunk be részletesen. A tanári könyvtárnak főleg a tanári önképzéshez szükséges műveket és folyóiratokat szereztük be. Az ifjúsági könyvtár kötelező olvasmányokkal, szórakozásra és önképzésre szánt egyéb művekkel gyarapodott. Mindezekről részletesen a Tanári és Ifjúsági Könyvtár c. rovatunkban számolunk be.

6. *Segélyezési ügy.* Az intézethez kötött ösztöndíjakban nem állott be változás a jelen tanévben. A jutalomdíj alapítványok száma a folyó iskolai évben egy nagylelkű alapítvánnyal gyarapodott. Intézetünk régi tanítványa, állandó jótévője, mindenkori büszkesége, a szegedi születésű Debreceni János c. apát, egri olvasókanonok ő Nagysága áldozópappá szenteltetésének 50-ik évfordulóján, 1908. aug. hó 29-én 10.000 koronás alapítványt tett szegénysorsú, jó magaviseletű és előmenetelű tanulók segélyezésére. Az alapító levél így szól:

Jóleső érzelmekkel gondolok vissza azon időre, amikor 8 éven át a szegedi kegyestanítórendi főgimnázium tanulója voltam s jeles tanárainm oktatása s irányítása alapján jövő életemre alapozást nyertem.

Most is hálával emlékszem azon segélyre, melyet jó tanárainm kegyes ítélete folytán a 4., 5., 6., 7-ik osztályokban a Sobay-féle, a 8-ik osztályban pedig az Ebner-féle alapítványból nyertem.

Épen ezen emlékek ösztönöztek arra, hogy néhány év óta én is küldtem évenként segélyt jó tanuló, jó viseletű szegény tanulók részére.

Hogy pedig ezen segélyezés halálom után véget ne érjen, $\frac{1}{2}$ alatt csatolva Főtisztelendőséged kezeihez átadom a E. 16.099. számú 10.000 (tízezer) korona névértékű, 4 $\frac{1}{2}$ -kal kamatozó magyar koronajáradék-kötvényt folyó 1908. évi december hó 1-én esedékes és következő kamatszelvevényeivel s azon kéréssel, hogy azt, mint alapítványt kezeljék s esedékes kamatait évenként a szegedi kegyestanítórendi főgimnázium szegedi születésű, jó erkölcsi viseletű, jól tanuló, róm. kath. szegény tanulók jutalmazására és segélyezésére fordítsák.

A jutalmazandók számát és az egyeseknek adandó, különböző jutalomdíj nagyságát a tanári tanácskozmány állapítsa meg.

Fogadják — kérem — ez alapítványomat oly szívesen, mint amely szívbeli örömmel adom tanuló utódaim részére a szegedi kegyes-tanítórendi főgimnáziumban.

Mély tisztelettel maradok a Főtisztelendő Igazgató Úrnak.

Egerben, 1908. évi augusztus hó 29-ikén, áldozópappá szenteltetésem 50-ik évforduló napján.

Debreczeni János s. k.,
c. apát, egri olvasókanonok.

Fogadja a nemeslelkű alapító intézetünk hálás köszönetét.

Intézetünk másik nagynevű tanítványa, a jelen tanévben elhunyt, szintén szegedi születésű Oltványi Pál c. prépost szintén megemlékezett végrendeletében intézetünkről, mivel azonban a végrendelet még nincs végleg letárgyalva, az alapítvány közlését a jövő tanévre hagytuk.

Részint a város, részint az egyházmegyei hatóság, vagy a szegedi kegyesrendi ház által kezelt alapítványokból c. tanévben is több ifjú nyert jutalmat. Az ifjúsági segélyegylet működéséről Segélyegylet c. rovatunkban számolunk be. A kegyesrendi társház hat szerényebb sorsú vidéki tanulót részesített teljes ellátásban. Néhány névtelen jótévő ruhasegélyben részesített néhány szegény tanulót.

B) Az intézet működése.

1. *Valláserkölcsi nevelés.* A valláserkölcsi alap lévén a nevelésnek egyedüli és biztos alapja, a tanári testület ennek ápolására kiváló gondot fordított. A róm. kath. vallású ifjúság hétköznapiakon, a késő őszi és téli hónapokat kivéve, fél 8 órakor szentmisén vett részt, vasárnaponként a szentmise után 3 csoportba osztva, szentbeszédet hallgatott s a vallási tanok fejtegetése kapcsán vallási, iskolai, társadalmi kötelmeinek teljesítésére buzdítottatott; az előirt időben, (szeptember, december, husvét és június) elvégezte a szentgyónást és áldozást, megtartotta a nagyheti szent gyakorlatokat, jelen volt az anyaszentegyháztól rendelt fontosabb nyilvános ájtatosságon és körmeneten, a farsang 3 utolsó napján tartatni szokott szentségimádáson, testületileg vett részt apostoli királyunk ő Felségének névünnepén a hálaadó istentiszteleten, június 8-án a koronázás évfordulója alkalmából tartott öröm-istentiszteleten. Megünnepeltük február hó 2-án a kegyes-tanítórend alapítójának: Kalazanti szent Józsefnek emlékünnepét és a tanév elején ő Szentségének arany-miséjét.

Május hó 4-én részesítette a bérmálás szentségében a róm. kath. ifjúságot főpásztorunk, Csernoch János és Fischer-Colbrie Ágoston kassai megyéspüspök úr ő Méltósága. Az ifjúság gondosan előkészült, a bérmálás szentségét és szertartását a hittanárok az igazgató jelenlétében kikérdezték, a bérmálást megelőző vasárnapon a szentbeszéd tárgyát a bérmálás szentsége képezte, május 3-án, a bérmálás előnapján pedig szent gyónást végzett az egész bérmálandó ifjúság és szent áldozáshoz járult.

Az ájtatos társulatok közül intézetünk az „Élő rózsafüzér“ társulatot honosította meg, amelynek a négy felsőbb osztályból 105 tagja van. Ellenőrizzük az ifjúság olvasmányait, a könyvtárba csak oly könyvet sorozunk be, amelyet a felügyelő-tanárok először elolvastak. Az Ifjúsági Folyóiratok közül is csak kifogástalan irányúakat járathat az ifjúság. Legtöbb előfizetője (340) van a „Zászlónk“ c. ifjúsági lapnak.

Nem kath. vallású tanulóink saját lelkészeiktől nyertek vallási oktatást s mindnyájan tartoztak a saját vallásuk szerint rendezett istentiszteleten szigorú ellenőrzés mellett megjelenni.

Mivel a hazaszeretet és a vallásosság csak együtt virulhat a szívben, istentisztelettel vették kezdetüket az október 6-án, március 15-én és április 11-én tartott hazafias ünnepélyek is, melyeket azonfölül hazafias költemények szavalása vagy ilyen tárgyú felolvasások és beszédek által iparkodtunk az ifjúság erkölcsi érzületére gyümölcsözőkké tenni.

2. *Fegyelmeltartás.* Megnyugvással és elismeréssel nyilatkozhatunk tanuló ifjúságunknak ez év folyamán tanusított erkölcsi magaviseletéről és fegyelmi állapotáról. Találkoztak ugyan egyesek, kik illetlen magaviseletük és kisebb fegyelmi vétségük miatt osztályfőnöki vagy igazgatói megrovásban részesültek, de a többség a jó rend, tisztesség és az intézet törvényeinek követelményeit dicséretesen szem előtt tartotta. A gondjainkra bízott nagyszámú ifjúság sikeres nevelése céljából igyekeztünk is felhasználni mindent, ami erkölcsi fejlődésüket, az erényekben való gyarapodásukat előmozdíthatta. Az eljárás egyöntetűsége szempontjából mindjárt az első alakuló-gyűlésünkön úgy a házi rend és fegyelem, mint az oktatásra és nevelésre vonatkozó főbb szabályokat megállapítottuk és jegyzőkönyvbe foglaltuk. A beíratások alkalmával az intézet fegyelmi szabályainak kinyomatott példányait a tanulók közt kiosztottuk, hogy azokról tudomást vegyenek s hogy láttatás végett a szülőknek bemutassák; ezenfelül osztályonként felolvastuk azokat s a tanulók értelmi fejlettségéhez képest megmagyaráztuk.

A fegyelmezést illetőleg tekintettel volt az iskola, amennyiben lehetséges volt, a tanulók külső viszonyaira is. A vkm. 15.4201/1908. számú rendelete újra hangsúlyozza, hogy a tanári kar kövessen el mindent a tanuló ifjúság testfejlesztő és erkölcsi nevelése érdekében.

Különösen ajánlja a nem szülői háznál elhelyezett tanulók külső viszonyainak (lakás, ellátás, fegyelem) szem előtt tartását s meghagyja, hogy a tanári kar tegye meg óvó és orvosló intézkedéseit a tanulók testi egészségét és erkölcsi épségét veszélyeztető hatások ellen. Ezért kötelességévé teszi a tanári karnak, különösen az iskola-orvosnak, hogy időnkint ellátogasson szállásadóknál lakó tanítványai tartózkodási helyeire, hogy tudomást vehessen a netalán egészség és testfejlődés ellenes, valamint erkölcsi veszélyt rejtő körülményekről. Fontos kötelessége az iskolának, hogy óvó befolyását érvényesítse az erkölcsi fejlődés biztosítására és az erkölcsi tisztaság épsége érdekében. A tanári kar köteles a szülők vagy gyámok figyelmét is felhívni a fenyegető vagy mutatkozó erkölcsi bajokra, hogy a család és iskola együttműködése az erkölcsi nevelés terén lehetőleg biztosítsa. Az óvás és ellenőrzés munkájának megkönnyítéséhez a külső tényezők hathatós támogatását is megígéri a vkm. Intézkedett, hogy a rendőrség figyelmeztesse a koreszmák tulajdonosait, hogy helyiségeikben tanulót meg ne tőrjenek és a tilalom ellen vétő tulajdonosokat a törvény egész szigorával büntessék. Ígéri, hogy szigorúan megtoroltatja a szemérmert sértő képeknek és nyomtatványoknak elárúsítását és terjesztését.

Vajha megteremné fenkölt gondolkozású miniszterünk atyai gondoskodása óhajtott gyümöleseit.

A nevelés és oktatás egyik sarkalatos föltétele a rendes iskolába-járás lévén, az igazolatlan óramulasztások csökkentése céljából a szülőket és szállásadókat gondos ellenőrzésre hívtuk fel.

3. *Oktatás. a) A tanítás menete általában.* A Nm. vkm. 48,397/1902. sz. engedélye folytán intézetünkben az egyhuzamban való tanítás lépvén életbe, a rendes tárgyakból az előadás a délelőtti órákban folyik. Az egyfolytában való tanítás behozatalával, valamint a közlekedési eszközök fejlődésével mind nagyobb számmal találkoznak tanulóink közt, kik a szomszédos községekből vagy a tanyáról járnak be naponkint az iskolába. Ez év folyamán 30-an használták a vonatokat és motoros kocsikat. *Előmenetelükre károsan hat az a körülmény, hogy a vonat indulásáig a várótermekben sok időt töltenek s némely részüknek az állomástól a lakóhelyükig kocsin vagy gyalog hosszabb utat kell megtenniök. Hátrányukra szolgál az is, hogy társaik nem minden munkájában vesznek részt, a délutánokra eső rendkívüli tárgyakat például nem tanulják, istenitiszteletre, szentbeszédre az intézetben nem járhatnak. A különböző egyénekkal és sokszor vásott gyermekekkel való érintkezés utazásuk alkalmával károsan hat nevelésükre. A legnagyobb szükség előtt hajlunk csak meg, midőn az ilyen iskolába-járást tanulóinknak megengedjük. Ezen engedélyt is csak addig adhatjuk meg, amíg a vonatok érkezése összeegyeztethető a tanítás megkezdésével.*

Ha a vonatkésések gyakoriakká lesznek, az engedélyt meg kell vonnunk, mert a tanulók nem lévén itt az előadási órák kezdetén, elmaradnak társaiktól, későnjövésükkel pedig zavarják az előadást.

Utazás alatti magukviseletének ellenőrzésére kérjük a vasúti személyzet legszigorúbb felügyeletét és minden kihágásnak pontos bejelentését.

b) *Az elvégzett tananyag.* Tanításunkban a 43,381/1903. sz. min. rendelettel kiadott tanterv és az utasítások voltak az irányadók, melyek alapján már négy évvel ezelőtt elkészítettük az állandó tanmenetet s ennek értelmében az előírt tananyagot minden osztályban az összes tárgyakból elvégeztük. A tananyag helyes beosztására és a helyes módszer megállapítására módszeres tanácskozásokat tartottunk.

Tankönyvekkül kizárólag engedélyezett könyveket használtunk, melyek nagyobbreszt jóknak bizonyultak s a tanítást megkönnyítették.

A tanítás eredményét, hány tanuló volt osztályonkint és együttesen jeles, jó, elégséges, egy, két és több tárgyból elégtelen, az Értesítő statiszt. táblázata tünteti föl.

Az osztályozás eredménye az 1907—1908. tanévvel összevetve, most is megnyugtató, amiről a statiszt. tábla számadatai tanúskodnak.

A testi nevelés terén elért eredmény szintén megfelelő. A tornázás céljaira téli helyiség és tágas udvar áll rendelkezésre, melynek a tornateremmel szomszédos területén mászórudak, nyújtó, korlát s más szükséges tornaszerek állanak s így a tornázásban az oktatás ép oly folytonos, mint az elméleti tárgyakban.

A f. évi május hó 22. és 23-ikára tervezett országos ifjúsági tornaverseny a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak intézkedése következtében elmaradván, helyi tornaversenyt tartottunk, a IV—VII. oszt. tanulókkal f. évi június hó 14-én az újszegedi játéktéren, a három I. oszt. tanulókkal június 16-án, a két II. és két III. oszt. tanulókkal június 18-án az intézet tornaudvarán.

Az újszegedi verseny sorrendje :

1. Délután 4 órakor indulás a városi főgimnázium tornaudvarából oszlopokban, zászló alatt, kürt és dobszó mellett az újszegedi versenypályára.

2. Délután 4 $\frac{1}{2}$ órakor diszfelvonulás a szülők és vendégek előtt és osztályonkint felállás oszlopokba.

3. Ének (Himnusz.)

4. A tanulók tag-szabadgyakorlatai.

5. Versenytornázás nyújtón, korláton és tornalovon.

6. Egyéni versenyek: magasra-, távolra- rúdugrásban, súlydobásban és futásban.

7. Tömeges verseny: kötélhúzás.

8. Ének (Szózat).

9. Visszavonulás a versenytérről oszlopokban, zászló alatt, kürt- és dobszó mellett a főgimnázium tornaudvarára s onnan indulás haza.

Ezüst éremmel jutalmazott 1-ső győztesek lettek :

A *VII. osztályból*: Heinrich Péter (szert. 1., függ. 2., m. ugr. 1., rúdugr. 2., súlydob. 1.) Kovács András (szert. 2., súlydob. 2., fut. 1.)

A *VI. osztályból*: Magyarai Nándor (szert. 1., függ. 1., rúdugr. 1., súlydob. 1., fut. 1.), Rex Ernő (m. ugr. 1., t. ugr. 1., rúdugr. 2., fut. 2.)

Az *V. A. osztályból*: Devics Sándor (szert. 1.) Ketzler Géza (szert. 2., mász. 2.)

Az *V. B. osztályból*: Lichtfusz Antal (szert. 2., mász. 1., m. ugr. 1., t. ugr. 2., súlydob. 1.) Strubert Ferenc (szert. 1., rúdugr. 1.)

Bronzéremmel jutalmazott 1-ső győztesek :

A *IV. A. osztályból*: Sándor József (szert. 1., m. ugr. 2., t. ugr. 2., súlydob. 1., fut. 1.) Eszes István (szert. 2., mász. 1., m. ugr. 1., súlydob. 2.)

A *IV. B. osztályból*: Kocsis István (szert. 1., mász. 2., m. ugr. 2., súlydob. 2., fut. 2.) Bali Pál (m. ugr. 1., t. ugr. 1., súlydob. 1., fut. 1.)

Könyvjutalmat kaptak :

A *VII. osztályból*: Belle Géza (t. ugr., 1., rúdugr. 1., fut. 1.) Czibula Béla (m. ugr. 2., t. ugr. 2.) Balog Béla (függ. 1.)

A *VI. osztályból*: Dimusz Húgó (függ. 2., m. ugr. 2.) Ujj János (t. ugr. 2., súlydob. 2.) Bérczi István (szert. 2.)

Az *V. A. osztályból*: Draskovich Ferenc (t. ugr. 1., súlydob. 1.) Lasztovicza Andor (mász. 1., fut. 2.) Tompos Lajos (fut. 1.)

Az *V. B. osztályból*: Héhn József (m. ugr. 2., t. ugr. 1., súlydob. 2.) Miklós Károly (fut. 1.)

A *IV. A. osztályból*: Máthé Gyula (t. ugr. 1., fut. 2.)

A *III. A. osztályból*: Szöghy István (szert.) Riesz József (szert.)

A *III. B. osztályból*: Mäger János (szert.) Tamássy Gyula (szert.)

A *II. A. osztályból*: Kocsis Lajos (szert.)

A *II. B. osztályból*: Kocsis Árpád (szert.)

Elismerő oklevelet nyertek : Az *V. A. osztályból*: Campián József (súlydob. 2.), Ketter Tibor (m. ugr. 1.), Telléry Géza (m. ugr. 2.), Krieszló József (t. ugr. 2.)

Az *V. B. osztályból*: Ábrahám János (fut. 2.), Márton István (mász. 2.)

A *IV. A. osztályból*: Weiner Márk (mász. 2.)

A *IV. B. osztályból*: Borovszky László (szert. 2.), Mészáros Ferenc (mász. 1.), Landsmann Sándor (t. ugr. 2.)

A *II. A. osztályból*: Kocsis Zoltán (szert.)

A *II. B. osztályból*: Schreiber György (szert.)

Kötélhuzásból győztek: A VII., V. A. és IV. B. osztályok. Kürtös: Manyov Károly VII. oszt. tanuló. Dobosok: Goldschmidt Imre V. A. oszt. és Löwy Henrik IV. A. oszt. tanulók.

Rövidítések magyarázata: szert. = szertornázás, függ. = függeszkedés, mász. = mászás, m. ugr. = magasugrás, t. ugr. = távolugrás, rúdugr. = rúdugrás, súlydob. = súlydobás, fut. = futás.

A játékdélutánokat ez iskolai évben Schindlberger József a nm. vkm. miniszterium által ide rendelt okleveles állami h. tornatanár vezette. Both Ferenc dr., Frank István és Floderer Imre kísérő tanárok felügyelete mellett szept., okt., ápr., máj. és jún. hónapokban, vasárnap kivételével mindennap 4—6 óra között. E játékdélutánokon az ismertebb játékokat gyakorolta az ifjúság. A három I., a két II., a két III., a két IV., az V—VI. és VII—VIII. osztályok összevonásával a tanulók 6 játszó-csoportot alkottak. Játéktérül az Erzsébet ligetnek 7500 m² gyepes tere szolgál, mely minden oldalról fával szegélyezett.

A vkm. és a magy. kir. honvédelmi miniszter rendeletei szellemben életbeléptettük az 1908—909. tanévben a katonai gyakorlatokat és a céllövést. A tanfolyamot a honv. min. 342. eln. számú rendeletével jóváhagyott alapszabályok és tervezet értelmében 1908. október második felében nyitottuk meg. A tanfolyam vezetője Homor László m. kir. szegedi 5. honvédgyalogezredbeli főhadnagy volt. Az intézet részéről felügyelő Timina Ödön rendes tornatanár és Both Ferenc dr. rendes tanár voltak. A főgimn. VII. és VIII. osztályába beiratkozott 114 tanuló közül önként jelentkezett és iskolaorvosilag alkalmasnak találtatott 78 tanuló. Ezen 78 tanuló 4 szakaszba osztva végezte a gyakorlatokat a tanfolyam befejeztéig.

Az ifjúság a tanfolyamot a vezető főhadnagy úr hivatalos jelentése szerint érdeklődéssel, buzgalommal és lankadatlan kitartással látogatta. A tanfolyamból a tanév folyamán csak 12 tanuló maradt el, részben fölmentés alapján, részben másoldalú elfoglaltság miatt.

Tekintettel a nagy létszámra, a vezető tisztet az év folyamán 5—8 altiszt támogatta mint segédoktató, odaadással és eredményesen. A tanfolyam előrehaladtával már az ügyesebb tanulók is szerepeltek oktatók gyanánt, ami ambíciójuk fölkeltségére jótékonyan hatott.

Az oktatás ünnepnap kivételével minden szombaton délután heti két órában, a tanév folyamán összesen 58 órában történt.

A szakaszok föl váltással esukló fegyverforgató, sor- és szakaszgyakorlatokat végeztek és löelőkészítő oktatást nyertek oly beosztással, hogy emellett egy-egy szakasz felváltva, állandóan célba lőtt.

A lóoktatásban a főcél a lövés elméletének helyes felfogása után a lövésnek gyakorlására fektettük, a lövés gyutaestölténnyel tizszeresen kisebbített vas- és papircéltáblákra 15, 20, 25, és 30 lépésre történt. Később egyes alakokra, ugyanezen távolságokra. A tanulók nagyobb része 7—8, a kisebb része 5—6 gyutaessorozatot lőtt eleinte könnyebb, később súlyosabb föltételek mellett, amelyeket az oktató tiszt tűzött ki. Tavasszal a terepen tartottunk lövést gyutaestölténnyel többször kisebbített alakokra. Az eltüzelt gyutaestöltények száma 5000. Éles tölténnyel április és május hónapban lőttek a katonai

lövöldében 200, 300 és 400 lépésre felállított tancéltáblákra. A tanulók átlag 4–5 sorozatot lőttek. Az eltüzelt éles töltények száma 800.

A VIII. osztályú tanulók korai érettségi vizsgálata miatt (jún. 1 – 5) a tanfolyam már május hóban véget ért s ugyanezen ok miatt elmaradt a díjlövészet is. A nm. honv. miniszter úr által följánlott díjakat és érmeket így a bizottság azon tanulóknak ítélte oda, akik a tanfolyam alatt a legnagyobb szorgalmat és érdeklődést tanusították és akik a legnagyobb százalékot érték el az éles tölténnyel megejtett lövészetnél. A jutalmazottak nevét és az elért eredményt a következő táblázat tünteti fel:

Folyó szám	A tanuló neve	Osz- tály	Elért szá- zalék	Érem	Emléktárgy megnevezése	Emléktárgy adományo- zója
1	Balog Béla	VII.	100%	1	I. díj, zsebóra.	A magyar kir. honvédelmi miniszter
2	Léh István	VII.	90%	1	II. díj, irattartó bőrből.	
3	Heinrich Péter	VII.	88%	1	III. díj, díszes asztali tintatartó.	
4	Mályusz Egyed	VII.	81·8%	1	IV. díj, sportszobor aluminiumból.	
5	Manjov Károly	VII.	81·8%	1	V. díj, órattartó üveg- lappal.	
6	Molnár László	VII.	75%	1		
7	Székely László	VII.	75%	1		
8	Klivinyi István	VII.	64·1%	1		
9	Snaiker Imre	VII.	64%	1		
10	Vlahovits Milos	VIII.	61·5%	1		
11	Fürtös Béla	VII.	57·2%	1		
12	Korber Nándor	VIII.	57%	1		
13	Takács Zoltán	VII.	56·2%	1		
14	Köpfer Mihály	VII.	50%	1		
15	Hubesik József	VII.	50%	1		

b) Az elvégzett tananyagot Értesítünk V. rovata tünteti föl.

4. *Vizsgálatok.* Az érettségi vizsgálatok írásbeli része május hó 17. 18. és 19-én folyt le, a jelentkező ifjak száma 44 volt. Az írásbelire kijelölt tételeket és azok kidolgozásának eredményét, nemkülönbén a szóbeli vizsgálatok lefolyását értesítünk IX. rovatában tüntetjük fel. A szóbeli vizsgálatok június hó öt első napján folytak le. Elnöknek a vkm. Váradai Árpád c. püspököt, miniszteri tanácsost küldötte ki.

Június hó 11-én kezdődtek vizsgálataink a vallástaniakkal, me-

lyeken Jászay Géza belvárosi apátplébános úr, püspöki megbízott elnökölt. A többi tantárgyából a nyilvános tanulókat június 14—23. napjain vizsgáltuk meg. A tárgyak a vizsgálatokra szakcsoportokba voltak osztva.

A magánvizsgálatokat június hó 18. és 19. napjain tartottuk. Összesen 18 magántanuló jelentkezett, kik közül 1 osztályismétlésre utasított, 1 többé nem ismételt, 16 pedig sikerrel végzett.

Nem kötelezett tantárgyakul előadattak: a francia nyelv, a gyorsírás, a szabadkézi rajz és a műének, a két első mérsékelt díjért, a két utóbbi díjtalanul. Az intézeti énekkart és zenekart Prelogg József tanár vezeti. A rendkívüli tárgyakból a vizsgálatokat június hó 20-án tartottuk. Kötelező rendkívüli tárgynak az egészségtant adtuk elő a VII. osztályban heti 2 órában. Ebből a vizsgálatot június hó 13-án tartottuk meg, a tanítás eredményét a VII. osztály érdemsorozatának Egészségtan c. rovata tünteti fel.

5. *Érintkezés a szülőkkel.* Intézetünk áthatva annak tudatától, mily fontos az iskolai nevelésnek harmónikussá tétele a házi neveléssel, eddig is mindenkor érintkezésbe lépett a szülőkkel és szállásadókkal, amidőn a szükség azt kívánta. Szülői értekezleteket intézetünk nem tartott, mivel azok nem bizonyultak célravezetőeknek azon iskoláknak csaknem egyértelmű tanúsága szerint, amelyek velük kísérleteztek. Készséggel tettünk azonban eleget a folyó tanévben 908. föig. sz. a. közölt vkm-i rendeletnek, amely hivatalos fogadó órákat rendel a szülőkkel való érintkezésre. Ezen rendelet értelmében fogadóhelyiségül az intézeti Tanácstermet jelöltük ki, amelyben minden tanár a hét folyamán egyszer kiszabott időben fogadja a tanulók szüleit, vagy szállásadóit. A fogadás ideje a Tanácsterem ajtajára állandóan kifüggesztett táblácskán olvasható. Konstatálnunk kell, hogy az érdeklődés a szülők részéről az első évben nem volt az ügy fontosságának megfelelő.

6. *Az ifjúsági könyvtár szervezete és forgalmi kimutatása.* Az ifjúságnak gazdag és hozzáférhető könyvtár állt rendelkezésére. A könyvtár ifjúsági kisebb (II—IV. oszt.), ifjúsági nagyobb (V—VIII.) és önképzőköri könyvtárra oszlik. A könyvtárakat három tanár kezeli. A II. osztály havonként, a III—IV. és V—VI. oszt. kéthetenként, az önképzőkör hetenként kap könyvet. Az ifjúsági könyvtár forgalmát a következő táblázat mutatja ki:

Az ifjúsági könyvtár forgalma.

Könyvet kapott	Osztály	Tanulók száma	Olvasott	Ifj. irod.	Tud. mű	Szépirod.	Összesen	Egy tanulónál	
								max.	min.
Havonként . . .	II. a)	62	52	217	—	—	217	10	1
	II. b)	63	54	206	—	—	206	9	1
Kéthetenként . .	III. a)	60	53	220	—	43	263	9	1
	III. b)	54							
	IV. a)	61	51	281	17	41	339	10	2
	IV. b)	60							
Kéthetenként . .	V. a)	50	43	135	36	151	322	20	2
	V. b)	27	25	60	17	70	147	19	
	VI.	62	54	101	70	273	444	33	4
Hetenként . . .	VII.	57	50	61	261	327	649	48	7
	VIII.	47	47	—	281	295	576	47	6
Összesen . . .	—	603	429	1221	682	1200	3063	—	—

7. *A tanárok társadalmi és irodalmi működése.* A tanárok anyagi áldozattal és szellemi közreműködésükkel támogatták a nemesebb társadalmi törekvéseket és azon köröket, egyesületeket, társaságokat, melyek tudományos, művészeti, nevelési vagy jótékonyági célok szolgálatában állanak. A tanári kar tagjai gondos önművelésük mellett szép irodalmi munkásságot is fejtettek ki, cikkeik helyi és fővárosi lapok hasábjain, vagy önálló füzetekben és könyvekben jelentek meg. A művelt közönségnek felolvasásokat és előadásokat tartottak. A buziási Eisenstädter Róbert-féle tanulmányúti alapítvány 3 évi kamatából a rendkormány és tank. a főigazgató kijelölése alapján Both Ferenc dr. küldetett ki a porosz iskolák tanulmányozására, aki tapasztalatairól jelen évi értesítőnk vezető cikkében számol be.

8. *Ifjúsági egyesületek. a) Önképzőkör.* Az önképzőkör 1908. szeptember 13-án alakult meg 101 rendes és 51 rendkívüli taggal, akik szorgalommal és figyelemre érdemes eredménnyel használták föl az időt és azon eszközöket, amelyeket az önképzőkör nyújtott. A kör

ügyeit az alakuló gyűlésen választott tisztviselők intézték. Ezen tisztviselők az 1908—1909. tanévben a következők: elnök: Tarján Pál, VIII. o. t.; jegyző: Ábrahám Andor, VIII. o. t.; pénztáros: Hille Alfréd, VIII. o. t.; főkönyvtáros: Miskolezi Gyula, VIII. o. t.; aljegyzők: Heinrich Péter és Strubert Géza, VII. o. t.; alkönyvtáros: Fluck Endre, VII. o. t.

Az önképzőkör célszerű és sikeres munkájában hathatós támaszul és buzdításul szolgált a tanári kar érdeklődése a kör ügyei iránt, amelyben tanácsaival és útmutatásaival elősegítette az önmunkálkodás eredményét s gondoskodott arról, hogy a rendes tanítás közben fölmerült elvek és irányok itt is érvényesüljenek.

Az önképzőkör minden héten egy gyűlést tartott; munkakörébe vont a középiskola összes tantárgyait és igyekezett tagítani az ifjak szellemi látókörét, nemesíteni érzelmeit, tökéletesíteni előadását és stilizálását, egyúttal az iskolában szerzett ismereteket az önmunkálkodás útján szerzett ismeretekkel bővíteni.

A szív nemesítése céljából az ifjak zenekart alakítottak, amelynek 33 tagja volt; névszerint: Belle Ferenc, Kiss Miklós, Politzer Imre, Vlahovics Milos, Zeisler Imre VIII. o. t., Balassa József, Deutsch Ármin, Ujj János VI. o. t., Bogdán Iván, Fischhof György, Goldschmidt Imre, Křesadlo József V. A) o. t., akik első hegedűt; Lantos István VII. o. t., Beck Lajos, Nováky György, Szamek Andor VI. o. t., Vidovics Andor, Víg Jenő IV. B) o. t. Kúp László, Löwy János, Löwy Henrik, Schaller Tihamér, Szarka István IV. A) o. t., Klucsik István III. A) o. t., akik második hegedűt; Buck Gábor VIII. o. t., Schwarz Pál VII. o. t., akik mélyhegedűt; Acél Iván VIII. o. t., Belle Géza VII. o. t., akik gordonkát; Ábrahám Andor, Hille Alfréd VIII. o. t., Vastag Ferenc IV. B) o. t., Halasi Ferenc III. A) o. t., akik nagybőgőt játszottak; fuvolás: Pity István VIII. o. t.

A gimnáziumi zenekart Prelogg József tanár vezette az egész tanéven át heti 1 órában.

A tanári kar és a nagyközönség állandóan érdeklődéssel kísérte önképzőkörünk működését. Ezen érdeklődésének adta jelét a tanári kar, midőn a kör minden egyes nagygyűlésén képviseltette magát s a közönség, midőn a kör nyilvános ünnepélyein oly tömegesen jelent meg, hogy intézetünk díszterme kicsinynek bizonyult befogadására. Az érdeklődést még bizonyítja ama körülmény is, hogy a kör jóakarói az ifjúság szorgalmának és előmenetelének jutalmazásához anyagi áldozatokkal is járultak.

Hálára kötelez bennünket Szeged városa e téren is, amelynek nemeslelkű alapítványa folytán osztjuk ki évenként a Kisfaludy-díjat, 42 korona értékű magyar szépirodalmi művet.

Ezután első helyen kell köszönetet mondanunk önképzőkörünk

régi pártfogójának, buziási Eisenstädter Róbert úrnak, akinek bőkezűségéből immár 18-adszor osztottuk ki az ezüst- és bronzérmeket a kör szorgalmasabb tagjainak.

A Szegedi Takaré- és Hitel-Részvénytársaság 20, Tóth Péter úr 30 koronát ajánlottak fel egy-egy pályatétel jutalmazására. Ezenkívül 1909. február 14-én szavalattal egybekötött hangverseny alkalmával intézetünk nemeslelkű barátai vetekedve járultak hozzá körünk kiadásainak fedezéséhez. A begyűlt összeg a fentebbiekkel együtt : 302 korona 30 fillér, mely felerészben a zene- és énekkar tagjainak jutalmazására fordított. A pályatételek jutalmazására szolgált a szegedi városi főgimnáziumban, 1897-ben érettségit tett ifjak adománya, amely a kamatokkal együtt : 152 korona 30 fillért tesz ki és a Bakos Pali-alapítványnak a jelen iskolai évre eső kamata : 16 korona. Fogadják körünk jótevői hálás köszönetünket.

Ezen több részről nyilvánuló érdeklődéstől kísérve végezte önképzőkörünk működését a szeptember 13-án tartott alakuló gyűléstől kezdve 22 rendes, 5 bizottsági és 5 ünnepélyes gyűlésen át 1909. május 30-áig, amikor munkálkodását ünnepélyes gyűléssel befejezte.

Mint az elmúlt iskolai években, úgy a mostaniban sem hiányoztak egyes jelentékenyebb mozzanatok, amelyek a tagok tevékenységének fokozására élénkítő hatással voltak. Megünnepelte 1909. március 12-én az 1879-iki árvíz 30 éves évfordulóját, 1909. május 9-én Petőfi-ünnepélyt tartott és résztvett az önképzőkör az intézet összes ünnepélyén beszédekkel és szavalatokkal.

A februári szavalattal egybekötött hangverseny tárgysorozata a következő :

1. Herman : Arany korona. Nyitány. Előadja : a főgimn. zenekara.
2. Váradi : Stella Maris. Szavalja : Nagy Béla, VII. o. t.
3. Aggházy—Hubay : Pusztai hangok. Hegedűn előadja : Belle Ferenc, VIII. o. t., zongorán kíséri : Gömöri Endre, VIII. o. t.
4. Kozma—Ivánka : A karthágói harangok. Melodráma. Szavalja : Hille Alfréd, VIII. o. t., zongorán kíséri : Ivánkovits Jenő, VIII. o. t.
5. Népdal-egyveleg. Előadja : a főgimn. zenekara.
6. Rajz a farsangból. Írta és fölolvassa : Fluck Endre, VII. o. t.
7. Kuruc-dalok. Előadja : a főgimn. vegyeskara.
8. Győry : A második asszony. Szavalja : Deutsch Imre, VIII. o. t.
9. Citera-duó. Előadják : Hille Alfréd és Tarján Pál, VIII. o. t.
10. Monolog. Előadja : Ábrahám Andor, VIII. o. t.
11. Abt : Vándordal. Zenekíséret mellett éneklő : a főgimn. vegyeskara.

A tagok munkakörét 275 tárgy töltötte ki. Ezek között van 69 írásbeli dolgozat (beszéd, értekezés, ismertetés, elbeszélés, humoreszk

stb.); 107 komoly, 23 víg szavalat, 13 szónoki beszéd, 30 költemény, 2 műfordítás és 41 bírálat.

A tagok közül szorgalmukkal kitűntek : Bihari József, Deutsch Imre, Farkas Márton, Fenyő János, Gömöri Endre, Hille Alfréd, Miskolczi Gyula, Pávó Ferenc, Pity István, Schiller János, Siegler János, Tarján Pál, Weigand János, VIII. o. t.; Blau Izidor, Bondy György, Csányi Mátyás, Endrényi József, Fluck Endre, Fürtös Béla, Heinrich Péter, Nagy Béla, Rác Andor, Schwepler János, Weisz István, VII. o. t.

A szavaló-versenyt május 2-án és május 18-án tartotta meg az önképzőkör, az elsón a rendes, a másodikon a rendkívüli tagok versenyeztek. A rendes tagok versenyén a komoly szavalatból első díjat, 15 koronát nyert a nyolcadik osztályosok közül : Hille Alfréd, másodikat, 10 koronát Deutsch Imre, a hetedik osztály versenyzői közül az első díjat : 15 koronát, Nagy Béla, a másodikat, 10 koronát, Rác Andor kapta. Dícséretben részesültek Siegler János, VIII. o. t. és Bondy György, VII. o. t. A víg szavalat első díját : 15 koronát, Rác Andor, VII. o. t. nyerte meg, a másodikat : 10 koronát, Ábrahám Andor, VIII. o. t. Dícséretesen szavalt : Schiller János, VIII. o. t. A rendes tagok szavaló-versenyén komoly szavallattal 7-en, víggal 6-an vettek részt.

A rendkívüli tagok szavaló-versenyére komoly szavallattal 11-en, víggal 3-an jelentkeztek. Első díjat : 10 koronát nyert : Vajda Imre, másodikat, 10 koronát, Balázs Dénes. Dícséretben részesült : Magyarai Nándor. A víg szavalat első díja, 10 korona, Nagypál Istváné. Dícséretesen szavalt : Magyarai Nándor.

A tanári kar, hogy az ifjúság munkálkodását az iskolai tanulmányokkal jobban kapcsolatban tartsa, a különböző tantárgyak köréből pályatételeket tűzött ki. A meghatározott időig 33 dolgozat érkezett be, melyek közül 16 jutalomra, 8 dícséretre volt érdemes, a többi 9 pedig figyelmen kívül maradt.

A tételek és pályanyertes kidolgozói a következők :

1. *Dugonics András emlékezete*. Költemény.

A kitűzött pályatételre két dolgozat érkezett be. Tíz korona jutalomra érdemes a :

„Ne bánts a magyart!“

jeligéjű dolgozat. Szerzője : Hille Alfréd, VIII. o. t.

2. *Becsületünk megvédése és felebarátunk jó hírverének tiszteletben tartása erkölcsi kötelesség*, vagy : *A hit az Isten és az ember közös műve*.

Pályázott négy dolgozat.

A :

„Suum cuique“ és a : „Mi Atyánk, ki vagy a menyekben“

jeligével ellátott dolgozatok tíz-tíz korona jutalmat nyertek. Szerzők : Tarján Pál, VIII. és Fluck Endre VII. o. t.

A :

„Credo in Deum“ és a: „Credo“

jeligés dolgozatok dicséretben részesültek. Szerzők : Blau Izidor, VII. o. t., Pávó Ferenc VIII. o. t.

3. *A magyar bordal fejlődése.*

Harminc korona jutalmat nyert :

„Aki sohasem gondolkozik önállóan, egyáltalában nem gondolkozik“

jeligés dolgozat. Szerzője : Steiner Henrik, VIII. o. t.

4. *Lear király, vagy Rómeó és Julia.*

A beérkezett négy dolgozat közül a Bakos Pali-alapítvány ez évi kamatát : tizenhat koronát, harminc koronára kiegészítve kapta jutalmul a :

„Te jó zarándok, túlzord vagy kezedhez,
Mely illedelmet ájtattal tetéz“

jeligés dolgozat. Szerzője : Farkas István, VIII. o. t.

A :

„Last, not least“

dolgozat szintén önálló tanulmányozás eredménye, de nem hatol mélyre A tíz korona jutalomra érdemes dolgozat szerzője: Pávó Ferenc, VIII. o. t.

5. *Szépprózai elbeszélés történeti háttérrel.*

Öt dolgozat érkezett be.

„A derék nem fél az idő mohától,
A koporsóból kitör s eget kér
S érdemét a jók, nemesek s jövőendő
Századok áldják“,

harminc korona jutalmat nyert dolgozat szerzője : Fürtös Béla, VII. o. t.

A :

„Pro libertate“ és : „Allah lényét ne fürkészd, csak imádd“

jeligés dolgozatok dicséretre méltók. Szerzők : Takács Zoltán, VII. o. t. és Steiner Henrik, VIII. o. t.

6. *Víg monolog az évzáró ünnepélyre.*

Ezen tételre ketten pályáztak.

A :

„Nincs“

jeligével ellátott dolgozat dicséretre méltó. Szerző: Perényi Izsó, VII. o. t.

7. *Műfordítás Horatiusból* (Carmen III. 6.), vagy Vergiliusból (Aeneis XII. 919—952).

Pályázott négy dolgozat.

A:

„Cunctanti telum Aeneas fatale corruscat“

dolgozat tíz korona jutalmat nyert. Szerzője: Weisz István, VII. o. t.

A dicséretre érdemes dolgozat jeligéje:

Φιλόπονοι ἴσθι παῖ βίον κτήσῃ καλόν.

Szerző: Spergely Tibor, VII. o. t.

8. *Götz von Berlichingen.*

A:

„Dulce et decorum pro patria mori“

jeligével, husz korona jutalmat nyert dolgozat szerzője: Ábrahám Andor, VIII. o. t.

9. *Az átöröklés és alkalmazkodás befolyása jellemünk kialakulására.*

„Az apák vétkeit megbüntetem a gyermekekben harmad- és negyediziglen“

jeligés dolgozat jutalma tíz korona. Szerzője: Farkas Márton, VIII. o. t.

10. *A francia forradalom előzményei.*

Erre a tételre hárman pályáztak.

A:

„Válságos idők“

jeligés dolgozat tíz korona jutalomban részesült. Szerző: Perényi Izsó, VII. o. t.

A másik két dicséretre méltó dolgozat közül az elsőnek jeligéje:

„Szabadság, egyenlőség és testvériség“,

a másodiké:

Le sort destinations, comme une mer profonde
A ses emeils cachés et ses gouffres maivants.“

Szerzők: Blau Izidor, VII. o. t., Miskolezi Gyula, VIII. o. t.

11. *A viznek, mint a forgalom és közlekedés egyik tényezőjének hatása az emberiség anyagi és szellemi műveltségének fejlődésére.*

Egy dolgozat érkezett be. Jutalma : húsz korona.

Az :

Illi robur et aes triplex
Circa pectus erat . . .

jeligés dolgozat szerzője : Miskolczi Gyula, VIII. o. t.

12. *Az érzékszervek működése.*

A beadott két dolgozat jutalomra érdemes.

„A véges ember rejtélyes valója
Isten legszebb és legdicsőbb költészete“

jeligés dolgozat harminc koronát nyert. Szerző : Fürtös Béla, VII. o. t.

„A világ a mi képzetünk“

jeligéjű dolgozat tizenöt korona jutalomra méltó. Szerzője : Fenyő János, VIII. o. t.

13. *Az éther szerepe a természetben.*

A :

„Ki a végtelen űrt kimérted,
Anyagot alkotván beléje . . .
Hozsánna néked, Eszme !“

jeligével ellátott, tíz korona jutalmat nyert dolgozat szerzője : Gömöri Endre, VIII. o. t.

14. *A trieder és a síkháromszög analógiái.*

A beérkezett egy dolgozat harminc koronát nyert jutalmul.

A :

„Pura logica in mathematica“

jeligés dolgozat szerzője : Miskolczi Gyula, VIII. o. t.

A pályázatok eredményét alkalmi beszéd kíséretében a május hó 30-án tartott ünnepélyes zárógyűlésen hirdette ki az intézet igazgatója, amely ünnepély díszes, nagy közönség jelenlétében, a következő tárgyszorozat mellett folyt le :

1. Suppé : Nyitány. Előadja : a főgimn. zenekara.

2. Beszéd. Mondja : Tarján Pál, VIII. o. t., az önképzőkör elnöke.

3. Beszámoló az önképzőkör egész évi működéséről.

a) Titkári jelentés.

b) A pályázatok eredményének kihirdetése.

4. Rostand : Cyrano de Bergerac, I. felv. IV. jelenete. Előadja : Rácz Andor, VII. o. t.

5. Magyar népdalok. Előadja : a főgimn. vegyeskara.
6. Szabolcska költeményeiből. Szavalja : Hille Alfréd, VIII. o. t.
7. Biehl : Szerenád. Előadja : a főgimn. zenekara.
8. Legifj. Szász Károly : Balogh kadét bokkrétája. Szavalja : Bondy György, VII. o. t.
9. Szécsi : A nagybögös. Előadja : Ábrahám Andor, VIII. o. t.
10. Magyar dalegyveleg. Előadja : a főgimn. zenekara.

Az önképzőkör tevékenységében kifejtett szorgalmukért külön jutalomban részesültek : Tarján Pál, VIII. o. t., aki az önképzőkör ezüstérmét, Ábrahám Andor, VIII. o. t., mint a kör jegyzője a Kisfaludy-díjat, 42 korona értékű magyar szépirodalmi díjat és Hille Alfréd, VIII. o. t., mint a kör legszorgalmasabb s hasznos munkásságot kifejtett tagja, aki a bronzérmét kapta jutalmul. A zene- és énekkar buzgó tagjai közül a február hóban rendezett ünnepélyen begyűlt összegből 10—10 koronát kaptak jutalmul : Aczél István, Ábrahám Andor, Belle Ferenc, Hille Alfréd, Siegler János, Tarján Pál, VIII. o. t., Belle Géza, VII. o. t., Balassa József, VI. o. t., Teleki Kornél III. A) o. t.

Az önképzőkör rendes tagjainak gazdag és változatos tartalmú könyvtár állott rendelkezésére. A múlt iskolai év végén 1450 művet tartalmazott, 3248 korona 46 fillér értékben, a jelen évi gyarapodás a folyóiratokkal 12 mű 40 füzet 72 korona értékben s így a könyvtár jelenleg 1462 munkából áll 3320 korona 46 fillér értékben. A könyvtár gyarapodásának részletes kimutatását az ifjúsági könyvtár című rovatban közöljük.

A kör ezen iskolai évben is előfizetett a Századokra, a Történelmi Életrajzokra és Pótfüzeteire és tagja volt a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatának.

b) *Gyorsírókör.* A Gabelsberger-Markovits-féle gyorsírási rendszert művelő és terjesztő gyorsírókörünk 1908. évi szeptember hó 17-én tartotta meg XXXII. alakuló közgyűlését *Torma Károly*, okl. gyorsírás-tanár elnökllete alatt. A kör tisztviseelőivé választattak : ifj. elnök : Gömöri Endre VIII. titkár : Buck Gábor VIII., főjegyző : Deutsch Imre VIII., I. aljegyző : Kulinyi Ernő VI., II. aljegyző : Vajda Andor VI., főkönyvtáros : Blau Izidor VII., alkönyvtárosok : Jakobovits Gyula V. B. és Thanhoffer Emil V. A., pénztáros : Csányi Mátyás VII., ellenőr : Bondy György VII., levelező : Perényi Izsó VII., előadók a kezdőknél : Aczél Iván VIII., Gömöri Endre VIII., Kulinyi Ernő VI., a haladóknál : Steimer Henrik VIII., később Perényi Izsó VII., a gyakorlóknál Schmidt Károly VII. osztályú tanulók.

A körnek a lefolyt tanévben volt 20 gyakorló, 15 haladó és 87 kezdő, összesen 122 tagja, a lefolyt 32 év alatt összesen 3029 tagja.

A kör az év folyamán tartott 1 alakuló, 5 rendes és egy záróközgyűlést, mely utóbbi Gabelsberger—Markovits ünnepélyvel volt összekötve. Úgy a kezdők, mint a haladók és gyakorlók 58 - 58 órában foglalkoztak a gyorsírással és így az önképzéssel. Az órák hetenkint csütörtökön délután 3 órától 5 óráig tartattak meg.

A kör összes kiadásai a *négy* koronás tagsági díjából fedeztettek és ugyanennek fejében kapta minden tag a kör hivatalos lapját, a „*Szegedi Gyorsíró*“-t, mely gyakorló, illetőleg olvasókönyvül szolgált.

A tandíj egész évre 12 korona volt. Teljes tandíjmentességet élvezett 40 tanuló, féltandíjat fizetett 7. A tagsági díj fizetése mindenkire kötelező volt.

A gyorsírókör ez évi életében nevezetesebb mozzanatok :

I. Gyorsírókörünk, hogy hervadhatatlan érdemű volt vezetőtanára, *Jakab Lajos*, okl. gyorsírásstanár iránt a tisztelet és szeretet adóját lerója s nemes buzgalmaért, melyet a kör vezetésében tíz éven át tanúsított, hálás köszönetét tolmácsolja, alakuló közgyűlésén egyhangú lelkesedéssel örökös tiszteletbeli tagjává választotta s elhatározta, hogy őt erről díszes okmány útján fogja értesíteni. A díszokmány rajzolását Fürös Béla VII., vállalta magára, ki megbízatásának általános megelégedésre eleget is tett.

II. A Budapesten megtartott őszi írásversenyen körünknek több tagja részt vett, akik közül Gömöri Endre VIII. oklevelet kapott, Deutsch Imre VIII. pedig dicséretben részesült.

III. Körünk ez évben is belépett tagul a Gyakorló Gyorsírók Társaságába, ezenkívül tagja volt az Orsz. Diák Gyorsíró-Szövetségnek, alapító tagja az Orsz. Magy. Gyorsíró-egyesületnek és a Szegedi Gyorsírók Egyesületének.

IV. Körünk a tagok szakképzettségének előmozdítására s a könyvtár gyarapítására több hazai szaklapot járatott, a „*Szegedi Gyorsíró*“-t pedig, mint hivatalos lapot, a kör minden egyes tagja tagsági díja fejében kapta.

V. A Szegedi Gyorsírók Egyesülete 1908. évi október 11-én tartott tisztújító közgyűlésén körünk tanárelnökét az Egyesület főjegyzőjévé választotta.

VI. 1909. március 13-án halt meg a magyar gyorsírás nagy apostola és bőkezű Mecenása : *Czigány János*, volt jászberényi polgármester és okl. gyorsírásstanár, körünk örökös tiszteletbeli tagja. Nagy veszteség érte az ő halálával a magyar gyorsírás ügyét, de a mi körünket is, hiszen atyai jó barátját, hűséges lelkesítőjét s nagylelkű jóttevőjét vesztette el benne. Azért körünk csak szomorú kötelességének tett eleget, midőn a kegyelet adóját lerótt a nagy halottal szemben, midőn

halála hírére részvétáviratot küldött az Orsz. Magy. Gyorsíró-egyesületnek, koporsójára koszorút helyeztetett és március 25-iki rendes közgyűlésén méltatta és jegyzőkönyvbe foglalta nagy érdemeit.

VII. Körünk március 25-én tartotta meg pénz- és könyvjutalmakkal összekötött első házi írás-versenyét és pedig a következő eredménnyel: A **180**-as fokon I. díjat nyert: Weisz István VII., 0. 2. 2., II. díjat: Steiner Henrik VIII., 1. 2. 4., III. díjat Kulinyi Ernő VI., 2. 3. 3.; dícséretben részesült: Csányi Mátyás VII., 1. 0. 3. A **150**-es fokon I. díjat nyert: Csányi Mátyás VII., 0. 0. 0., II. díjat: Kis Nándor VII., 0. 0. 3., III. díjat: Perényi Izsó VII., 1. 1. 0.; dícséretben részesültek: Steiner Henrik VIII., 0. 1. 1., Kulinyi Ernő VI. 0. 1. 2., Weisz István VII., 1. 3. 3., Schwarz Pál VII., 2. 0. 2. és Rácz Andor VII., 2. 2. 4. A **120**-as fokon I. díjat nyert: Schwarz Pál VII., 0. 0. 0., II. díjat: Deutsch Imre VIII., 0. 0. 0., Farkas Márton VIII., 0. 0. 0. és Roboz László VI., 0. 0. 0., III. díjat: Vajda Imre VI., 0. 0. 1. Dícséretben részesültek: Aczél Iván VIII., 0. 0. 1., Blau László V. B., 0. 2. 0., Bäck Miklós VI., 0. 2. 0., Thanhoffer Emil V. A., 0. 2. 2. és Jakobovits Gyula V. B., 2. 2. 0. osztályú tanulók.

VIII. A Szegedi Gyorsírók Egyesülete által hirdetett szabatos levelező- és vitairási pályázaton körünk tagjai szép eredménnyel vettek részt. És pedig: A levelezőírási pályázaton 10 korona jutalmat kapott Sélley László IV. A., könyvjutalmat Schmidt Károly VII. és dícséretben részesültek Weisz István (VII.) és Ördög Zoltán (V. A.). A vitairási pályázaton dícséretben részesültek: Aczél Iván VIII., Kiss Nándor VII., Schmidt Károly VII. és Weisz István VII.

IX. A kör vezető tanára az év folyamán szakszerűleg rendezte a kör könyvtárát, mikor is minden könyv új betűt és számozást kapott összetartozásuk szerint csoportosítva, ami által a könyvtár kezelhetősége könnyebbé vált. A rendezésben a tanárelnökök segítségére voltak: Kulinyi Ernő VI., Thanhoffer Emil V. A. és Jakobovits Gyula V. B. Kapott a kör az év folyamán új, díszes könyvszekrényt is 65 korona értékben. A könyvtár ez idei szaporodása: vétel útján 10 mű és ajándék útján 12 mű ugyanannyi kötetben. Ezekkel együtt a könyvtár állománya 521 mű, 354 kötetben. A könyvtárt használták 34-en; a használati forgalom 213 műre terjedt ki.

X. A kör tagjai közül többen gyakorlatilag is érvényesítették gyorsírói ügyességüket. Így a Földrajzi Társaságnak ez évben Szegeden tartott vándorgyűlésén és más alkalmakkor is, mint gyorsírók működtek: Csányi Mátyás, Schmidt Károly, Kulinyi Ernő és mások. Az iskolában pedig az előadások lejegyzésével vették nagy hasznát gyorsírói ügyességüknek.

XI. Junius hó 3-án tartottuk meg a kezdők versenyét a következő

eredménnyel: I. díjat nyert Barabás Ervin III. B., 0. 0. 1. hibával, II. díjat Mályusz Egyed VII., 1. 1. 0. hibával; könyvjutalmat kaptak: Répás Béla III. A., Latzkovits Béla III. A., Halasi Ferenc III. A., Kallós Károly IV. B., Klucsik István III. A., Blau Marcel III. B., Kollár Lajos IV. A. és Lieber Béla III. A. Dícséretben részesültek: Kovács Andor VII. Guttmann Imre IV. A. és Bőhm József III. B.

XII. Gyorsírókörünk 1909. június 20-án tartotta meg évzáró vizsgálatát s vele kapcsolatban második házi írásversenyét a következő eredménnyel:

A **200**-as fokon I. díjat nyert: Schmidt Károly 2. 0. 3., II. díjat: Weisz István 2. 4. 4., III. díjat: Schwarz Pál 4. 1. 1., dícséretben részesültek: Strubert Géza és Perényi Izsó VII. oszt. tanulók.

A **160**-as fokon I. díjat nyert: Rácz Andor 0. 0. 1., II. díjat: Strubert Géza 0. 0. 1., III. díjat: Perényi Izsó 0. 0. 1., első díjra érdemes dolgot adott be Schmidt Károly 0. 0. 0. és dícséretben részesültek: Fürtös Béla 2. 3. 0. és Blau Izidor VII. oszt. tanulók.

A **120**-as fokon I. díjat nyert: Roboz László VI. oszt. tan. 0. 0. 0., II. díjat Bäck Miklós VI. oszt. tan. 0. 1. 0., III. díjat: Thanhoffer Emil V. A. oszt. tan. 0. 1. 1., dícséretben részesültek: Jakobovits Gyula 2. 0. 0., Bózsó István 2. 0. 2. és Blau László (2. 1. 0.) V. oszt. tanulók.

A haladottabb kezdők versenyén I. díjat nyert: Kellner Dániel IV. B. oszt. tan., 0. 0. 0., II. díjat: Sélley László IV. A. oszt. tan. 0. 0. 3., III. díjat: Vajda Imre VI. és dícséretben részesült: Batta Gyula VII. oszt. tanuló.

XIII. A tanévben kifejtett tevékenységükért, buzgalmukért jutalmat, illetőleg külön dícséretet érdemelnek: Aczél Iván, Gömöri Endre, Csányi Mátyás, Fürtös Béla, Mályusz Egyed, Schmidt Károly, Weisz István, Roboz László, Ördög Zoltán, Thanhoffer Emil, Sélley László és Barabás Ervin.

XIV. Tájékoztatásul felemlítjük, hogy a jövő tanévben is, mint eddig csakis III–VIII. oszt. tanulók lehetnek a kör tagjai. A tagsági díj *4 kor.*, melyért azonban a kör hivatalos lapját, a „Szegei Gyorsíró“-t kapják a tagok olvasókönyvül. A tandíj egész évre 12 korona. Nem fizetnek tandíjat, kik *már 3 éven át fizettek*. Méltánylást érdemlő esetben a körvezető tanár a tandíjat mérsékeli, esetleg egészen elengedi. Ez iránt már a *beiratkozás alkalmával* írásbeli kérvényt kell a tanár-elnökhöz beadni s a kérést indokolni. Aki a tanfolyamba beiratkozott, az évközben ki nem maradhat s úgy a tagsági-, mint a tandíjat is köteles megfizetni. A *tagsági díj* fizetése alól senki sem menthető fel.

c) *Ifjúsági segélyző-egyesület.* A segélyző-egyesület 1908. évi szeptember hó 30-án alakult meg és 1909. évi május hó 23-án tartotta zárógyűlését.

A lefolyt tanévben a következő választott tisztviselők végezték az egyesület munkáját: Elnök: Lőrinczy Endre, VIII. oszt. tanuló; főjegyző: Weigand János, VIII. oszt. tanuló; pénztáros: Pity István VIII. oszt. tanuló; ellenőr: Kiss Miklós, VII. oszt. tanuló; titkár: Mukits Attila, VII. oszt. tanuló; főkönyvtáros: Rónay Dénes, VII. oszt. tanuló; aljegyző: Tarján Antal, VI. oszt. tanuló és alkönyvtáros: Rónay Tibor, VI. oszt. tanuló.

Ezen iskolai évben a segélyző-egyesületnek tagjai voltak a *VIII. osztályból*: Bihari József, Braun József, Buck Gábor, Deutsch Imre, Frater Andor, Glasz Mihály, Gömöri Endre, Hille Alfréd, Kern Aurél, Kiss Miklós, Lória Aladár, Lőrinczy Endre, Mamusich László, Ökrös János, Pity István, Pulitzer Imre, Siegler János, Spitzer Andor, Szűts Sándor, Tarján Pál, Vlahovits Milos, Weigand János, Zeisler Imre. *A VII. osztályból*: Balogh Béla, Batta Gyula, Belle Géza, Bondy György, Csányi Mátyás, Endrényi József, Ferencz Pál, Fluck Endre, Gunda Gyula, Hubesik József, Kamocsay György, Kanyó Pál, Kern Lajos, Kis Nándor, Kiss Miklós, Kovács Kálmán, Léh István, Manyov Károly, Molnár László, Mukits Attila, Novák Oszkár, Oczwirk Elemér, Rác Andor, Rónay Dénes, Sárdy Brütusz, Schmidt Károly, Schwepler János, Spergely Tibor, Stanel Mátyás, Székely László, Vig Sándor, Weisz István. *A VI. osztályból*: Balassa József, Balázs Dénes, Bárány István, Bäck Miklós, Beck Lajos, Dinusz Hugó, Goldfáhn László, Halmágyi Ferenc, Hólek István, Hönigesz Félix, Ivánkovies Zoltán, Kreiker Aladár, Kulinyi Ernő, Mamusich Ferenc, Menyhárt Zsigmond, Rex Ernő, Rónay Tibor, Sallai József, Scherer Antal, Senautka Oszkár, Szamek Andor, Tarján Antal, Tukats Sándor, Ujj György, Ujj János, Vajda Andor. *Az V. A. osztályból*: Devics Sándor, Draskovich Ferenc, Fischhoff György, Furbás Oszkár, Fodor István, Goldschmidt Jenő, Kern Dezső, Ketter Tibor, Kovács György, Lasztovica Andor, Mályusz Géza, Molnár Miklós, Pelikán Oszkár, Reök Iván, Spergely Imre, Vladár Ernő. *A IV. A. osztályból*: Berger László, Csávossy József br., Endrényi Imre, Eszes István, Forgács Gyula, Guttmann Andor, Gyertyánffy Andor, Kreiker Jenő, Kollár Lajos, Lindenfeld Sándor, Máthé Gyula, Szapáry Miklós gr., Szarka István, Sélley László, Vass Béla, Winkler Hugó. *A IV. B. osztályból*: Dáni Imre, Garai László, Hevesi István, Leopold Ede, Vig Jenő. *A III. A. osztályból*: Bartos László, Czinzer Andor, Derecskey József, Devics István, Fejér Imre, Hiel József, Hauptvogel Ede, Horváth Gyula, Hönigesz Dezső, Kroó Imre, Lieber Béla, Pintér Ferenc, Radványi Géza, Ujj Béla. Összesen: 132.

A segélyző-egyesület tőkéje az 1907—8. tanév végén 23,600 korona n. é. 4°/_o-os koronajáradék kölcsönkötvény és a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárban 132,544. sz. betétkönyvecskében 4112'03 korona készpénz, összesen 27,712'03 korona.

A tőke gyarapodása az 1908—9. tanév végén 505'14 korona s így a tőke álladéka az 1908—9. tanév végén 28,217'17 korona.

Ezen kimutatott gyarapodás részletesen a következő címeken folyt be :

A Szegedi Takaréék és Hitelrészvénytársaság ajándéka 1908. és 1909. évben 25—25 kor. összesen	50 K — f
Gál János úr ajándéka	5 K — f
Gyűjtésekből fennmaradt fölösleg	8 K 80 f
B. Eisenstädter Róbert úr ajándéka boldogult Cserép Sándor főgimn. igazgató halála év- fordulója alkalmából koszorúmegváltás címén	30 K — f
Popper Mór úr ajándéka Cserép Sándor halála évfordulóján	20 K — f
Benke Elemér úr ajándéka	10 K — f
A Szeged-Csongrádi Takarékpénztár ajándéka	120 K — f
A Szegedi Kereskedelmi és Iparbank ajándéka	30 K — f
A Szegedi Bankegyesület R.-T. ajándéka . .	20 K — f
Az idei érettségi bál tiszta jövedelme . .	30 K — f
Kamatokból	181 K 34 f
Összesen : .	505 K 14 f

A segélyző-egyesület tőkéje két részletben van elhelyezve, úgy-
mint 23,600 korona n. é. 4°/_o-os koronajáradék kölcsönkötvényben és
4617'17 korona készpénz a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 132,544.
sz. betétkönyvecskéjében.

Segélyzésre szolgált :

a) Az 1908. évi kamatokból	869 K 77 f
b) Tagsági díjakból	528 K — f
Összesen . .	1397 K 77 f

mely összeget téli ruhák beszerzésére, könyvkötésre és könyvvásárlásra fordítottuk.

Az Egyesületet könyvsegélyben részesítették : 1. A Szent István-Társulat, a Franklin-Társulat és a Lampel R. könyvkiadó vállalatok. 2. Kiss Miklós, Mukits Attila, Rónay Dénes VII., Rónay Tibor VI., Draskovich Ferenc és Bogdán Iván V. A., Csávossy József br., Szapáry Miklós gr. IV. A., Pintér Ferenc III. A., Csávossy Endre br., Vermes Gábor II. B. és Dungyerszky Sándor I. B. oszt. tanulók. A 2. pontban

főlsorolt tanulók közül többen és Vladár Ernő V. A. oszt. tanuló az egyesületet ruhasegélyben is részesítették.

A tanév folyamán az egyesület 185 tanulónak 1800 tankönyvet osztott ki használatra, 22 tanulót pedig meleg és új téli ruhával segélyezett.

Kedves kötelességünknek tartjuk e helyen is köszönetet mondani az egyesület nemesszívú jótéevőinek.

C) Általános ügyek.

1. *Látogatások.* Tank. kir. főigazgatónk Szele Róbert dr. szept hó 19., 21., 22., 25., okt. 12., 31., febr. 26., márc. 19. és 26. napján végezte hivatalos évi látogatását. A tanítás menetének megfigyelése, az intézet helyiségeinek és szertárainak átvizsgálása után márc. hó 27-én értekezletet tartott a tanári testülettel és közölte vele látogatásai közben szerzett tapasztalatait.

Ezen gyűlésnek a tank. főigazgató úr által kitűzött megvitatandó tételei voltak :

1. Mikép domborítható ki az egyes tantárgyakban a vallás-erkölcsi (felekezeti tekintet nélkül) és a hazafias érzület ébresztése, illetve ébrentartása ?

2. A „hospitálások fontossága a tanárok és tanítványok szempontjából.“

Az előbbi tétel előadója Babos Dezső, az utóbbi Biró Imre főgimn. tanárok voltak, akik körültekintéssel, sokoldalúlag, helyes ítélettel és útmutatással fejtegették tételeiket. Az értekezlet a tank. kir. főigazgató kezdeményezésére elhatározta, hogy a szülőket és tanulókat is érdeklő előadójavaslatot a vallás-erkölcsi és hazafias nevelésről az évi Értesítőnkben is kinyomatja, ezen óhaj azonban helyszűke miatt a jelen évi Értesítőben nem volt megvalósítható.

Hasonló praktikus kérdéseket tárgyalt a jelen tanévi igazgatói értekezlet, amelyet a tank. kir. főigazgató elnöklete alatt május hó 10. és 11-én Baján tartottunk meg.

A megbeszélendő tételek a következők voltak :

1. A hospitálások kötelezővétele a kerületben. Előadó : Szele Róbert dr.

2. Az évvégi Értesítő szerkesztése. Előadó : Madzsar Gusztáv.

3. Az igazgatói teendők az intézet szellemi vezetésében való intenszivitásának emeléséről. Előadó : Rittinger Antal.

4. Kisebb adminisztratív kérdések. Előadó Kárpáti Károly dr.

A gyűlések első napjának délelőttjén a cisterciek bajai főgimnáziumában hospitáltak az igazgatók, megtekintették az intézet szertárait

az állami tanítóképzőt és a város nevezetességeit. Délután és a második napon gyűléseket tartottak. A gyűléseken a tanker. kir. főigazgató elnökölt, különös súlyt azon nevelési és oktatási kérdésekre fektettünk, amelyeknek életbeléptetése a tank főigazgató hatáskörébe tartozik s amelyek egyöntetűséget eredményeznek oly ügyekben, amelyekben eddig csaknem intézetenként más-más volt az eljárás. Megállapodott a gyűlés a tanévvégi Értesítő egyöntetű szerkesztésében is Jelen Értesítőnk már a közösen elfogadott beosztással jelent meg.

Május 21. és 22. napján tartotta hivatalos látogatását a magyar kegyes-tanítórend főnöke Magyar Gábor, aki minden osztályban megfordult, meghallgatta az előadásokat és a tanulók feleleteit. A tanulókat atyai tanácsokkal látta el, komoly munkára és erkölcsös életre buzdítva őket.

Egyéb látogatások. Az iskolafenntartó város magisztrátusa állandó érdeklődéssel kísérte a jelen tanévben is intézetünk működését. A város polgármestere Lázár György dr., a kulturügyek tanácsnoka Gaál Endre dr., a tanács és törvényhatóság több más tagja és a sajtó képviselői is megjelentek iskolaiünnepélyeinken és érettségi vizsgálatunkon. A szülők és a nagyközönség minden ünnepélyünkön igazi szeretettel és lelkesedéssel vesznek részt.

Meglátogatta intézetünket Debreceni János egri apátkanonok, Giesswein Sándor dr. országgyűlési képviselő, győri kanonok, a földrajzi társaság több tagja Lóczy és Csolnoky egyetemi tanárok vezetése alatt, Debrecen város kulturszenátora és több más érdeklődő, különösen a tanférfiak köréből.

2. *Iskolai ünnepélyek.* Az ifjúság hazafias érzületének fejlesztésére, vallásosságának, nemes lelkesedésének és kegyeletének ápolására több iskolai ünnepélyt tartottunk.

Október 6-án megünnepeltük az aradi tizenhárom vértanúságának évfordulóját (gyászistentisztelettel és iskolai ünnepéllyel).

November 1-én kegyeletes ünnepélyt rendezett ifjúságunk az elhunyt tanárok sírjánál énekkel és szavalatokkal. Másnap pedig Dugonics András sírját hazafias beszéd, ének és szavalatok kíséretében koszorúzta meg.

November 19-én, Szent Erzsébet névünnepén ez idén is csendes imádsággal, gyászistentisztelettel és iskolai ünnepéllyel hódolt az ifjúság az ország felejthetetlen Nagyasszonya, Erzsébet királyné emlékének. Ugyanekkor gyűjtést rendeztünk a vakok javára; a gyűjtés eredményeképp befolyt 30 koronát a szegedi vakok intézetének küldtük el.

Egyházi ünnepel ültük meg február 2-án Kalazanti Szt. Józsefnek, a rend alapítójának, az emberiség egyik legnagyobb jötevőjének emlék-ünnepét. Az ünnepi beszédet az I—II. osztálynak Bíró Imre, a III—IV.

osztálynak Babos Dezső, az V—VIII. osztálynak pedig Kiss István tartotta

Márc. 12-én, a szegedi árvíz 30. évfordulóján, a város fogadalmi ünnepén, ünnepélyes istentiszteleten vett részt az ifjúság, utána az Önképzőkör tartott ünnepélyt.

A sajtószabadság kivívása emlékének márc. 15-én az ifjúság iskolai ünnepélylyel áldozott, mely hazafias énekek és szavalatokból állt; április hó 11-én pedig az 1848-as törvények szentesítésének évfordulóját ültük meg.

Jún. 8-án, a koronázás évfordulóján hálaadó isteni tiszteletet tartottunk.

Végül az „Önképzőkör“ saját kebelében több kiváló írónk, költőnk kegyeletes emlékét újította fel, május 30-án pedig nyilvános évzáró ünnepélyt rendezett, mely számos előkelő vendég jelenlétében az intézet dísztermében folyt le. Mindezekről bővebb tudósítás és az ünnepélyek műsora az Értesítőnek „Önképzőkör“ c. fejezetében található. Ugyan-ezen alkalommal rajztanáraink a tanulók egész évi rajzaiból kiállítást rendeztek, melyet a záróünnepélyen megjelent közönség szép számmal tekintett meg; a londoni magyar kiállításra pedig az ifjúság válogatott rajzaiból diszes albumot küldöttünk, melyre az intézet diszoklevelet nyert.

3. *Kirándulások.* A nm. vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1905. évi 2472. eln. szám alatt elrendeli a tanulmányi kirándulásokat és utazásokat. Intézetünk a tanév folyamán többször tartott az egyes osztályokkal a város környékén természetrajzi és földrajzi kirándulásokat. Tanulmányi utazást a jelen tanévben a kihirdetett országos tornaverseny és céllövő ünnep miatt, amelyekre intézetünk 60 növendéke jelentkezett, nem rendeztünk.

III.

Könyv- és szertárak.

1. Könyvtárak.

a) Tanári könyvtár.

I. Hittudomány. 1. *Könyvek* : Acsay Ferenc : Ifjúsági szentbeszédék, II. kötet. Győr, 1908. — Reviczky Aladár : A gyakori és mindennapi szent áldozásról. Budapest, 1908. — Dr. Rézbányai : Az egyházi szónoklat egyetemes története, III kötet. Pécs, 1908. — Vogl Máté : Szentek élete. Budapest, 1908.

2 *Tudományos folyóiratok* : Hittudományi folyóirat. Szerk. Kiss János dr. — Religio. Szerk. Dudek János dr. — Szent Gellért. Szerk. Strommer Viktorin dr. Győr, 1908—9.

II. Magyar nyelv és irodalom. 1. *Könyvek* : Bayer József : Magyar Shakespeare-tár. Budapest, 1908. — Gyulai Pál : Kritikai dolgozatok Budapest, 1908. — Kicska Emil dr. : A subiectum és praedicatum a grammaticában. Budapest, 1908. — Pintér Jenő dr. : A magyar irodalom története a legrégebb időktől Bessenyei György fellépéséig, I—II. kötet. Budapest, 1909. — Szinnyei József : Magyar írók élete és munkái, XIII. kötet. Budapest, 1909. — Vass János : Fejezetek a népnyelv mondattanából. Budapest, 1908. — Versek, írta legifjabb Szász Károly. Budapest, 1909.

2. *Tudományos folyóiratok és szakközlönyök* : Akadémiai Emlékbeszédék, XIII. 10—12., XIV. 1—4. — Akadémiai Értesítő. Szerk. Heinrich Gusztáv. — Erdélyi Múzeum. Szerk. Erdélyi Pál. — Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. Szerk. Szinnyei József, XX. 8—10., XXI. 1—2. Irodalomtörténeti közlemények. Szerk. Szilády Áron. — Képes Folyóirat. Szerk. Hoitsy Pál. — Magyar Nyelv. Szerk. Szily Kálmán. — Magyar Nyelvőr. Szerk. Zimonyi Zsigmond.

III. Klasszika filológia. 1. *Könyvek* : Cicero : De officiis, libri tres. Kiadta Müller. Lipcse, 1906. (4 példány.) — Cicero összes levelei, I—II. Kiadta Müller. Lipcse, 1898. (4—4 példány.) — T. Livii ab urbe condita libri XXIV—XXVI. (4 példány), XXVII—XXX. (4 példány.) Kiadta Weissenborn és Müller. Lipcse, 1906. — Vergilius : Bucolica et Georgica. Kiadta Ribbeck Ottó. Lipcse, 1906. (4 példány.)

2. *Tudományos szakközlönyök* : Philológiai Közöny. Szerk. Császár Elemér és Láng Nándor. — Revue des Deux Mondes. François Buloz. Paris.

IV. Bölcsészet, neveléstan, művészet. 1. *Könyvek* : A műveltség könyvtára, VI. kötet. A társadalom. Budapest, 1908. — A közoktatásügy Magyarországon. Budapest, 1908. (*A nm. vall- és közokt. min. ajándéka.*) — A budapesti v. k. áll. főgimn. félszázados fennállásának története. Budapest, 1908. (*Ajándék.*) — Alexander Bernát : Művészet. A művészet értékéről. A művészeti nevelésről. Budapest, 1909. — A szabadoktatás. Budapest, 1907. — A magy. University Extension Évkönyve 1906—7. évről. Szerk. Déry Gyula. Budapest, 1908. (*A nm. vall- és közokt. min. ajándéka.*) — Berzeviczy Albert : A Cinquecento festészete és szobrászata. Budapest, 1909. — Böhm : Tapasztalati lélektan. Budapest, 1904. — Böhm : Logika. Budapest, 1901. — Jászai Rezső dr. : A tanulók fegyelmezése és önfegyelmezése. Debrecen, 1908. (*A szerző ajándéka.*) Lippay György dr. : A genetikus, vagy apperceptiós módszer a latin nyelvtanításban. Szeged, 1908. (*A szerző ajándéka.*) — Nagy József dr. : A tudomány értéke. Budapest, 1908. — Szitnyai Elek : Ész és szív. (Második átdolg. kiad.) Budapest, 1909. — Társadalomtudományi Könyvtár, IX—XVI. kötet. Szerkeszti a „Huszadik Század.“ Budapest, 1908. — Wessely Ödön : A modern pedagógia útjain. Tanulmányok. Budapest 1909.

2. *Tudományos folyóiratok és szakközlönyök* : Hivatalos Közöny. Néptanítók Lapja. — Magyar Középiszkola. Szerk. Prónai Antal dr. — Magyar Paedagógia. — Szerk. Fináczy Ernő dr. és Wessely Ödön dr. — Magyar Társadalomtudományi Szemle. Szerk. Palágyi Menyhért. — Orsz. Középiszk. Tanáregyes. Közöny. Szerk. Lévay Endre dr. — Lehrproben u. Lehrgänge. Dr. Fries u. dr. Menge, Halle. — Literarisches Zentralblatt für Deutschland. Dr. Ed. Zarneke, Leipzig.

V. Történelem, földrajz. 1. *Könyvek* : Balkányi : Garibaldi. Budapest, 1908. Gabányi János : Az orosz-japán háború 1904—5-ben. Kassa, 1909. — Istóczy Győző dr. : A magyar nemzetet megillető hely az európai népcsaládban. Budapest, 1908. — Krohn Gy. : A finnugor népek pogány istentisztelete. Ford. : Bán Aladár. Budapest, 1908. — Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak, 34. kötet. — Márki Sándor dr. : Magyar történelmi szemléltető képek. Budapest, 1908. — Stein Aurél : Homokba temetett városok. Budapest, 1908. — Török-magyarhoni történelmi emlékek. Írók. Evlia Cselebi, Budapest, 1908.

2. *Tudományos folyóiratok és szakközlönyök*: Archeológiai Értesítő. Szerk. Hampel József. — Értekezések a történeti tudományok köréből. XXII. 3. Szerk. Pauer Imre dr. — Földrajzi Közlemények. Szerk. Cholnoky Jenő dr. — Századok. Szerk. Nagy Gyula.

VI. Természetrész, chemia. 1. *Könyv*: Wichelhaus dr.: Népszerű előadások a chemiai technológia köréből. Fordította: Pfeiffer Ignác. Budapest, 1908.

2. *Tudományos folyóiratok és szakközlönyök*: Állattani Közlemények. Szerk. Entz Géza és Soós Lajos. — Botanikai Közlemények. Szerk. Klein Gyula és Tuzson János. — Magyar Chemiai Folyóirat. Szerk. Illosvay L.

VII. Mennyiségtan, természettan. 1. *Könyvek*: D. K. J. Bobek: Lehrbuch der Wahrscheinlichkeitsrechnung. Bremerhaven. — Hans Standacher: Lehrbuch der Kombinatorik. Bremerhaven. — Heinrich Weber: Encyclopedie der Elementaren Algebra und Analysis. Leipzig, 1906. — U. a.: Encyclopedie der Elementaren Geometrie. Leipzig, 1907. — U. a.: Angewandte Elementar-Mathematik. Leipzig, 1907. Dr. E. von Lommel: Lehrbuch der Experimentalphysik. Leipzig, 1908. — Poincaré Henri: Tudomány és föltevés. Budapest, 1908. Ford. dr. Szilárd Béla.

2. *Tudományos folyóiratok és szakközlönyök*: Annalen der Physik. W. Wien u. M. Planck-Leipzig. — Mathem. és Természettud. Értesítő. Szerk. König Gyula, XXVI. 1—5. XXVII. 1. — Mathem. és Természettud. Közlemények. Szerk. Lengyel Béla dr. — Természettudományi Közlöny. Szerk. Wartha V., Gorka S., Illosvay Lajos. — Zeitschrift f. mathem. u. naturw. Unterricht. Dr. H. Schotten. Leipzig u. Berlin.

VIII. Vegyesek. 1. *Könyvek*: Vogué: Az orosz regény, I—II. kötet. Fordította: Huszár Imre. Budapest, 1908. — A kat. középisk. Tanáregyesület alapszabályai. Budapest, 1908. — A középiskolai testgyakorlat tárgyában lefolyt szakértekezlet Jegyzőkönyve. Budapest, 1908. — A magy. társad. tud. Egyesület alakulása. Budapest, 1907. — A magy. társad. tud. Egyesület 1908-ban. — Magyarország tiszti cím- és névtára XXVII. évf. Budapest, 1908. — Maurer: A tornázás elmélete. Budapest, 1904. — Miként ünnepeljük a madarak és a fák napját? Budapest, 1908. — Kalevala. Fordította: Vikár Béla. Budapest, 1909. — Schützer L.: Segítségadás a szertornázásnál. Fordította: Cserjesi Károly. Budapest, 1906. — Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve 1908-ra. Szerk. Schilling Lajos. Budapest, 1909. — Az Erdélyi Nemzeti Múzeum ásványtárának technológiai gyűjteménye. Budapest, 1909. — 200 drb középisk. Értesítő.

2. *Folyóiratok*: Akadémiai Almanach 1909. Herkules. Szerk. Porzsolt Jenő és Kálmán. — Jó Egészség. Szerk. Nagy Albert dr. — Tornaügy. Szerk. Maurer J. és Ottó József dr.

A tanári könyvtár gyarapodása a folyó iskolai évben :

1. *Vétel útján* : a) önálló szakmunka 48 mű, 69 kötet, 338 kor. 74 fillér értékben ; b) tudományos folyóirat 31 mű, 33 kötet, 474 füzet, 345 kor. 20 fillér értékben. — Az Akadémiától : a) önálló szakmunka 3 mű, 4 kötet, 14 kor. értékben ; b) tudományos folyóirat 6 mű, 33 füzet, 20 kor. értékben. — A Természettud. Társulat átalánya fejében : 2 önálló szakmunka, 2 kötetben, 13 kor. értékben.

Összesen : 90 mű, 110 kötet, 507 füzet, 730 kor. 94 fillér értékben.

2. *Ajándék útján* : 17 mű, 17 kötet, 33 korona értékben.

A tanári könyvtárban a múlt évben volt : 3791 mű, 5241 kötet, 24,406 kor. 95 fillér értékben. A folyó iskolai évi gyarapodás : 107 mű, 127 kötet, 507 füzet, 763 kor. 94 fillér értékben. Eszerint a tanári könyvtár állománya az 1908—9. iskolai évben : 3898 mű, 5368 kötet, 25,170 kor. 89 fillér értékben.

b) Ifjúsági könyvtár.

1. Az *önképzőkori könyvtár* a lefolyt iskolai évben a következő művekkel gyarapodott : a) *Ajándék útján* : Gunda Gyula VII. o. t. ajándékából : Bessenyei : A filozófus ; Kisfaludy K. : Csalódások ; Zrínyi : A török áfium ellen való orvosság ; Tinódi historiás énekei ; Csokonai : Dorottya, Schwepler János VII. o. t. ajándékából : Bessenyei : A filozófus ; Petőfi : Úti rajzok ; Shakespeare : Romeo és Julia ; Verne : Tizenöt éves kapitány. Kontraszty János VII. o. t. ajándékából : Cserneczky : Andrea. Molnár László VII. o. t. ajándékából : Verne : Útazás a föld körül.

b) *Vétel útján* : Vértessy : Az élet 2 50 kor. ; Tömörkény : Napos tájak 3— kor. ; Szepessy : Hit és haza 4— kor. ; Gerhardts : Az elsülyedt harang 2 50 kor. ; Szávay : Ezüst pohár 2.— kor. ; Lázár : Visszaemlékezés 3— kor. ; Éber : Művészettört. olvasmány 6— kor. ; Gallovich : Föld 3— kor. ; Krohn : A finnugor népek pogány istentisztelete ; Gyulai Pál : Kritikai dolgozatok ; Vogue : Az orosz regény ; I, II. kötet ; Akadémiai értesítő és könyvkiadó vállalat 14 k. ; Természettudományi közlöny 12 k. ; A századok füzetei és a történelmi társulat kiadásai 20.— kor. Gyarapodás : 12 kötet. 40 füzet 72 korona értékben.

2. *Ifjúsági nagyobb és kisebb könyvtár* gyarapodása :

a) *Vétel útján* : Herezeg Ferenc : Honszerző, Pogányok, Szaboles házassága, Fenn és lenn 2 pld ; Mikszáth Kálmán : Beszterce ostroma. Két koldusdiák, Szent Péter esernyője, A vén gazember, A fekete kakas ; Jókai Mór : Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, Fekete gyémántok. Hétköznapok, Egy az Isten, Szeretve mind a vérpadig, A köszívű ember fiai, A régi jó táblabírák, Mire megvénülünk ; Rákosi Viktor : Elnémult

harangok; Szemere György: A madarasi király, A Forray-család; Gárdonyi Géza: Az én falum. Az öreg tekintetes, Az Isten rabjai; May Károly: A sivatagon keresztül-kasul, A Csendes-óceánon, Bagdadtól Stambulig, A datolya honából, Balkánon, A medvevadász, A szkipetárok földjén, A Kordillerákban, A Rio de la Plata mentén; Eckstein-Gaal: A Claudiusok; Bulwer-Gaal: Pompéji pusztulása; Hankó: Universum IV.; Legifj. Szász Károly: Versek 2 pl.; Verne Gyula: Egy úszó város, Sándor Mátyás, A kárpáti várkastély, Ox dr. eszméje: Caseabel Caesar, Öt hét a léghajón, A fekete indiák, Három orosz és három angol kalandjai, Gőzház, Zöld sugár, Egy úszó város, A zártörök; Swift Jonathán: Gulliver utazása; Hoffmann Ferenc: Áldás a jótetten, Megpróbáltatások, Vidor Ferkó: Szegény és gazdag, A tengeren túl, A királyfi, Az igazság napfényre jő, A látszat csal, az igazság győz, Ahol legnagyobb a veszély, ott legközelebb a segély, Testvéri szeretet, Aki mer, az nyer, Külső fény és belső érték, A szokás hatalma, A helgolandi fiú, Néger élet, A hű szív; Vas Gereben: Nagy idők, nagy emberek, Régi jó idők, II. József császár kora Magyarországon, Egy alispán; Schmid Kristóf: A virágkosárka, Matild és Vilma, Klára, A rózsató, A virágkedvelők, Thalheim Etelka, Genovéva, A báránka, Paulina, A kalászszedő leány, A karthausi kolostor, Thimót és Philemon, Schmid Kristóf életrajra, Tanulságos beszélyek, A kanári madár. Gyarapodás: 91 mű 94 kötetben.

Miksa János IV. A. oszt. tanuló ajándékából: Rózsa Miklós: Az indiánok között.

3. *Kötelező olvasmányok tára.* Szemelvények a Margit-legendából 10 drb.; Alexandriai szt. Katalin legendája 10 drb.; Magyar szentek legendája 10 drb.; Magyar egyházi énekek a középkorból 10 drb.; Vörösmarty válogatott kisebb költeményei 10 drb.; Katona Bánk bánja 15 drb.; Csokonai: Dorottya 10 drb.; Kisfaludy: Csalódások 10 drb.; Sophokles: Antigone 10 drb.; Tompa népregéi 5 drb.; Vörösmarty: Csongor és tünde 5 drb.; Zalán futása 5 drb.; Madách: Az ember tragédiája, magyarázta Alexander Bernát. 30 drb. Összesen 150 darab 166.50 korona értékben.

2. Szertárak:

a) Természettani szertár.

A szertár gyarapodása az 1908—9. tanévben: 1. *Vétel útján:* Üres vasgolyók csavardugóval, Hartl-féle korong teljes felszereléssel, Fischer-Ketter-féle elektroskop, Odstrčil készüléke a Coulomb-féle törvény bemutatására, 1 hat cellás akkumulátor-telep, 1 kis elektromotor ($\frac{1}{8}$ lóerő), két üveggömb a Heron-féle kút javításához, üvegfotogramok. Összesen 527.80 kor. értékben.

2. *Ajándék útján*: a) A külső áram bevezetésével kapcsolatosan Szeged város áldozatkészségéből rendkívüli kiadás címén: 1. váltakozó áramú motor, áramkikapcsoló, ívlámpa az előadóterem világítására, divisor, kapcsoló tábla, 3 izzólámpa. Összesen 1361 korona értékben. b) Névtelen ajándék: 2 drb modell az elektromos világítás berendezéséhez 100 korona értékben. c) Kopernikus arcképe, rajzolta Fürdő Béla VII. oszt. tanuló 30 korona értékben. A szertár gyarapodása vétel és ajándék útján összesen 1918:80 korona.

b) Természetrizsi szertár.

Vétel útján szereztetett: 91 darab szövettani diapositiv kép (259 kor. 35 fill.), 2 fadoboz a diapositiv képek elhelyezésére (16 kor.), 24 darab mikroskopi áll. készítmény (55 kor. 70 fill.), 21 darab Pfurt-scheller-féle állattani falitábla (252 kor.). Összesen 569 kor. 55 fillér értékben.

Dr. Kovács József orvos úr 8 drb, Magyar István orvostanhallg. úr 21 drb áll. szövettani mikr. készítményt ajándékozott a szertárnak 29 kor. értékben.

c) Vegytani szertár.

Az előadásra szükséges anyagok kellő mennyiségben beszereztek.

d) Történelmi és földrajzi szertár.

Vétel útján szereztetett: Gaebler—Cherven: Magyarország politikai térképe 1 darab 20 kor. A földrajzitanítás szemléltetésére szereztetett 70 darab vetíthető üvegfénykép 98 korona értékben. Összesen: 118 korona.

e) Érem- és régiséggyűjtemény.

Az intézet érem- és régiséggyűjteményét nagybecsű adományokkal gyarapították: Kovács János posta- és távirafelügyelő úr 1 darab emlékérem és 8 drb (ep.), Brogyánszki Kázmér nagybányai házfőnök úr 9 drb (ep.), Bartha József belvárosi káplán úr 17 drb (ep.), 13 drb (np.), 58 drb (rp.) és 7 drb érem. Popper Mór úr 1 drb (ep.) Az intézet tanulói közül ajándékoztak: Hajós László V. A. 2 drb (ep.), Hólek István VI. 3 drb (ep.), Lówy János IV. A. 1 drb (ep.), Pintér Mihály VI. 1 drb (ep.), Lówy Henrik IV. A. 1 drb (ep.), Fejér István IV. A. 1 drb (ep.), Máté Sándor III. B. 1 drb (ep.), 1 drb (rp.), Szélhegyi Károly IV. A. 1 drb (ep.), Lengyel László III. A. 1 drb (ep.), 1 drb. (rp.), Zakar Zoltán IV. A. 1 drb (rp.) Van az éremtárban 2330 drb. érem és 174 papírpénz. A jótékony adakozók fogadják az intézet halás köszönetét.

f) Rajzszeretár.

E szeretár gyarapodása vásárlás útján: a természet után való rajzolás segédeszközéül 2 db eredeti csendélet — olajfestmény — 60 korona értékben.

g) Ének- és zeneszerek.

Az énekszerek ezidei gyarapodása vétel útján: Zsasskovszky: „Egri Dalnok“ 10 példány á 3.40 K; összesen 34 kor. értékben. A zeneszerek gyarapodása vétel útján: hangjegyek 45 korona értékben.

IV.

Az intézet személyzete.

A) A kötelezett tantárgyak tanárai.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg. ével- nek száma	Tantárgyak, amelyeket előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti óráinak száma	Észrevételek
1	Szinger Kornél r. tanár	21	Filozófiai prope- deutika	VIII.	3	Igazgató.
2	Babos Dezső r. tanár	3	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv Görögpótló iro- dalmi tanulmány Szépiírás	III. A. III. A. V. A. III. A. V. A. V. B. I. B.	19	A III. A. osztály főnöke, hitelemző, az ifj. nagyobb könyvtár gondnoka.
3	Baksay József r. tanár	22	Vallástan Latin nyelv Görög nyelv	I. A. VII. VII. VIII.	16	Értekezleti jegyző, tandijkezelő, a filológiai szertár őre.
4	Biró Imre r. tanár	2	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	II. B. II. B. II. B. III. B.	19	A II. B. osztály főnöke, hitelemző.
5	Bite Béla r. tanár	15	Magyar nyelv Latin nyelv Görögpótló iro- dalmi tanulmány Szépiírás	IV. A. IV. A. VIII. VII. II. B.	18	A IV. A. osztály főnöke.
6	Bontó József r. tanár	19	Latin nyelv Görög nyelv Német nyelv	V. A. V. A. V. B. III. A. V. A.	18	Az V. A. osztály főnöke.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szolg.éveinek száma	Tantárgyak, amelyek előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti órának száma	Észrevételek
7	Both Ferenc dr. r. tanár	16	Vallástan Magyar nyelv és irodalom Latin nyelv Görögpótló irodalmi tanulmány	VIII. I. A. VII. I. A. V.	19	Az I. A. osztály főnöke, az ifj. önképzőkör vezetője, játékfelügyelő.
8	Czimmermann Pál r. tanár	9	Történelem Földrajz Természetrajz	III. B. IV. B. V. A. VII. I. C. III. B. I. C.	19	A III. B. osztály főnöke, a földrajzi szertár gondnoka.
9	Fekete Ipoly r. tanár	25	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv Görög nyelv	II. A. II. A. II. A. VI.	18	A II. A. osztály főnöke.
10	Floderer Imre r. tanár	11	Vallástan Földrajz Természetrajz Szépirás	I. B. I. B. II. A. I B. II. A. V. A. V. B. I. B.	19	Az I. B. osztály főnöke, a természetrajzi és vegytani szertár őre, játékfelügyelő.
11	Frank István r. tanár	14	Természettan Mennyiségtan	VII. I. A. I. B. VI. VII.	19	A VII. osztály főnöke, a természettani szertár őre, az ifj. segélyző-egylet felügyelője, játékfelügyelő.
12	Hám József r. tanár	38	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	IV. B. IV. B. IV. B. V. B.	18	A IV. B. osztály főnöke.
13	Hogyor József r. tanár	7	Természettan Mennyiségtan	VII. I. C. III. B. IV. B. V. A. VIII.	19	
14	Kátay Lajos világi r. tanár	25	Rajzoló geometria	I. C. III. A. III. B.	7	Főreáliskolai rendezés és gimnáziumi kiegészítő rajztanár.
15	Kiss István r. tanár	6	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	V. A. V. B. VI. VII. I. B. VI. VI.	19	A VI. osztály főnöke, főgimn. hitszónok, a tanári könyvtár őre.

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Szög. ével-nek száma	Tantárgyak, amelyek előadott	Osztályok, amelyekben előadott	Heti órának száma	Észrevételek
16	Nováky Bertalan világi r. tanár	37	Rajzoló geometria Szabadkézi rajz	I. A. I. B. II. A. II. B. IV. A. IV. B. V.—VIII.	24	A rajzsztár óre.
17	Pesovár Ambrus h. tanár	1	Vallásstan Magyar nyelv Német nyelv	III. B. III. B. V. B. III. B. IV. B. V. B.	19	Az V. B. osztály főnöke.
18	Prelogg József r. tanár	11	Magyar nyelv és irodalom Görögpótló irodalmi tanulmány Német nyelv	VIII. VIII. IV. A. VI. VII. VIII.	18	A VIII. osztály főnöke, az ének- és zenekar vezetője.
19	Révész László h. tanár	1	Vallásstan Magyar nyelv Latin nyelv	I. C. I. C. I. B. I. C.	19	Az I. C. osztály főnöke, az ifj. kisebb könyvtár óre.
20	Salánky István r. tanár	20	Vallásstan Történelem Széprás	IV. A. III. A. IV. A. V. B. VI. VIII. II. A.	18	Az érem- és régiség-tár óre, az intézet évkönyvének vezetője.
21	Schindlberger József világi, okl. h. tornatanár	2	Testgyakorlás Játék	I. B. II. A. II. B. III. A. III. B. I—VIII.	16	
22	Timina Ödön világi, r. tornatanár	23	Testgyakorlás	I. A. I. C. IV—VIII.	18	A tornaszerek felügyelője.
23	Torma Károly r. tanár	5	Földrajz Természetrajz	I. A. II. B. I. A. II. B. IV. A. IV. B. VI.	19	
24	Vajda Imre h. tanár	3	Földrajz Mennyiségtan	III. A. II. A. II. B. III. A. IV. A. V. B.	19	

B) A más vallású tanulók hitoktatói.

1. **Berezsk Sándor**, a szegedi ev. ref. egyház lelkésze, tanította az ev. ref. vallású tanulókat heti 4 órában, az állami főreáliskola helyiségében.
2. **Lőw Immánuel dr.**, Szeged és kerülete főrabbija, tanította az izraelita vallású tanulókat heti 8 órában, az állami főreáliskola helyiségében.
3. **Nestor Romulus**, magyar-csanádi gör. kel. román segédlelkész, tanította a gör. kel. román tanulókat heti 2 órában, az állami főgimnázium helyiségében.
4. **Sevity Lázár**, szegedi gör. kel. szerb plébános, tanította a gör. kel. szerb tanulókat heti 8 órában, a városi főgimnázium helyiségében.
5. **Thomay József**, szegedi ág. hitv. ev. lelkész, tanította az ág. hitv. ev. tanulókat heti 6 órában, az állami főreáliskola helyiségében.

C) A nem kötelezett tantárgyak tanárai.

1. **Bite Béla**, főgimn. r. tanár, a francia nyelv képesített rendkívüli tanára, tanította a francia nyelvet heti 4 órában.
2. **Torma Károly**, főgimn. r. tanár, okl. gyorsíró, tanította a gyorsírást heti 4 órában.
3. **Nováky Bertalan**, főgimn. rajztanár, tanította a szabadkézi rajzot heti 2 órában.
4. **Prelog József**, főgimn. r. tanár, tanította az éneket heti 4 órában.

D) Iskola-orvos és egészségtan-tanár.

1. **Giódófalvy Béla dr.**, honvéd ezredorvos, az egészségtan képesített tanára, tanította az egészségtant a VII. osztályban heti 2 órában.

E) Vívómester.

1. **Armentani Ede**, okl. vívómester, tanította a kard- és törvívást heti 4 órában.

F) Céllövés és katonai gyakorlatok.

1. **Homor László**, 5. gyalogezredb. honvédfőhadnagy, tanította a céllövést és katonai gyakorlatokat heti 2 órában.
-

V.

Tananyag.*

1. A tantárgyak osztályok szerint.

Első (A), (B) és (C) osztály.

Osztályfőnökök: A) osztályban: *Both Ferenc* dr., B) osztályban: *Floderer Imre*, C) osztályban: *Révész László*.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: Kis katekizmus. Tanárok: I. A) osztályban: *Baksay József*, I. B) osztályban: *Floderer Imre*, I. C) osztályban: *Révész László*.

Magyar nyelv, heti 5 órában. Tankönyv: Acsay—Bartha—Madarász, Iskolai magyar nyelvtan és olvasókönyv. Tanárok: I. A) osztályban: *Both Ferenc* dr., I. B) osztályban: *Kiss István*, I. C) osztályban: *Révész László*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Tankönyv: Pirchala, Latin nyelvtan. U. a. Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Tanárok: I. A) osztályban: *Both Ferenc* dr., I. B) és I. C) osztályban: *Révész László*.

Földrajz, heti 3 órában. Tankönyv: Kőrösi, Földrajz, I. r. Tanárok: I. A) osztályban: *Torma Károly*, I. B) osztályban: *Floderer Imre*, I. C) osztályban: *Czimmermann Pál*.

Természetrajz, heti 2 órában. Tankönyv: Ormándy dr., Természetrajz. Tanárok: I. A) osztályban: *Torma Károly*, I. B) osztályban: *Floderer Imre*, I. C) osztályban: *Czimmermann Pál*.

Számтан, heti 4 órában. Tankönyv: Suták dr., Számтан. Tanárok: I. A) és I. B) osztályban: *Frank István*, I. C) osztályban: *Hogyor József*.

---

* A tananyag elméleti részét az Utasítások szerint végeztük el s így itt nem közöljük.

Rajzoló mértan, heti 3 órában. Tankönyv: Huszka. Rajzoló geometria, I. r. Tanárok: I. A) és I. B) osztályban: *Nováky Bertalan*, I. C) osztályban: *Kátay Lajos*.

Szépírás, heti 1 órában. Tanárok: I. A) osztályban: *Babos Dezső*, I. B) osztályban: *Floderer Imre*, I. C) osztályban: *Prelogg József*.

Tornázás, heti 2 órában. Tanárok: I. A) és B) osztályban: *Timina Ödön*, I. C) osztályban: *Schindlberger József*.

Második A) és B) osztály.

Osztályfőnökök: A) osztályban: *Fekete Ipoly*, B) osztályban: *Biró Imre*.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: Pokorny dr., Ószövetségi bibliai történetek. Tanárok: II. A) osztályban: *Fekete Ipoly*, II. B) osztályban: *Biró Imre*.

Magyar nyelv heti 5 órában. Tankönyv: Szinyei dr., Iskolai magyar nyelvtan és olvasókönyv, II. r. Tanárok: II. A) osztályban: *Fekete Ipoly*, II. B) osztályban: *Biró Imre*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Tankönyv: Pirchala, Latin nyelvtan. U. a. Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Tanárok: II. A) osztályban: *Fekete Ipoly*, II. B) osztályban: *Biró Imre*.

Földrajz, heti 3 órában. Tankönyv: Kőrösi, Földrajz, II. r. Tanárok: II. A) osztályban: *Floderer Imre*, II. B) osztályban: *Torma Károly*.

Természetrajz, heti 2 órában. Tankönyv: Ormándy dr., Természetrajz, II. osztály számára. Tanárok: II. A) osztályban: *Floderer Imre*, II. B) osztályban: *Torma Károly*.

Számтан, heti 4 órában. Tankönyv: Suták dr., Számтан. Tanár: *Vajda Imre*.

Rajzoló mértan, heti 3 órában. Tankönyv: Huszka, Rajzoló geometria, II. r. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Szépírás, heti 1 órában. Tanárok: II. A) osztályban: *Salánky István*, II. B) osztályban: *Bite Béla*.

Tornázás, heti 2 órában. Tanár: *Schindlberger József*.

Harmadik A) és B) osztály.

Osztályfőnökök: A) osztályban: *Babos Dezső*, B) osztályban: *Czimmernann Pál*.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: Pokorny dr., Bibliai történet. Tanárok: III. A) osztályban: *Babos Dezső*, III. B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Magyar nyelv, heti 4 órában. Tankönyv: Szinyeyi dr., Rendszeres magyar nyelvtan. U. a. Magyar olvasókönyv, III. r. Tanárok: III. A) osztályban: *Babos Dezső*, III. B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Tankönyv: Pirchala, Latin nyelvtan. U. a. Latin olvasókönyv. Tanárok: III. A) osztályban: *Babos Dezső*, III. B) osztályban: *Biró Imre*.

Német nyelv, heti 4 órában. Tankönyv: Endrei—Szele, Német Nyelvkönyv I. r. Tanárok: III. A) osztályban: *Bontó József*, III. B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Történelem, heti 3 órában. Tankönyv: Jászai dr., Magyarország története. Tanárok: III. A) osztályban: *Salánky István*, III. B) osztályban: *Czimmermann Pál*.

Földrajz, heti 2 órában: Tankönyvek: Kőrösi, Földrajz, II. r. és Vörös dr., Matematikai és fizikai földrajz elemei. Tanárok: III. A) osztályban: *Vajda Imre*, III. B) osztályban: *Czimmermann Pál*.

Számтан, heti 3 órában. Tankönyv: Suták dr., Számтан. Tanárok: III. A) osztályban: *Vajda Imre*, III. B) osztályban: *Hogyor József*.

Rajzoló mértan, heti 2 órában. Tankönyv: Gerevich dr., Konstruktív planimetria. Tanár: *Kátay Lajos*.

Tornázás, heti 2 órában. Tanár: *Schindlberger József*.

Negyedik A) és B) osztály.

Osztályfőnökök: A) osztályban: *Bite Béla*, B) osztályban: *Hám József*.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: Gerely, Róm. kath. szertartástan. Tanárok: IV. A) osztályban: *Salánky István*, IV. B) osztályban: *Hám József*.

Magyar nyelv, heti 4 órában. Tankönyv: Bartha—Prónai dr., Stiliztika I. r. — Arany János, Toldi. Magyarázta Lehr. Tanárok: IV. A) osztályban: *Bite Béla*, IV. B) osztályban: *Hám József*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Tankönyv: Pirchala Imre, Latin mondatlan. U. a. Latin olvasókönyv. Tanárok: IV. A) osztályban: *Bite Béla*, IV. B) osztályban: *Hám József*.

Német nyelv, heti 3 órában. Tankönyv: Szemák dr., Német nyelv-, olvasó- és gyakorlókönyv, II. r. Tanárok: IV. A) osztályban: *Prelog József*, IV. B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Történelem, heti 3 órában. Tankönyv: Jászai dr., Magyarország története II. r. Tanárok: IV. A) osztályban: *Salánky István*, IV. B) osztályban: *Czimmermann Pál*.

Természetrajz, heti 3 órában. Tankönyv: Ormándy dr., Növénytan. Tanár: *Torma Károly*.

Algebra, heti 3 órában. Tankönyv: Suták dr., Algebra. Tanárok: IV. A) osztályban: *Vajda Imre*, IV. B) osztályban: *Hogyor József*.

Rajzoló mértan, heti 2 órában. Tankönyv: Gerevich dr., Konstruktív planimetria. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Tanár: *Timina Ödön*.

Ötödik A) és B) osztály.

Osztályfőnökök: A) osztályban: *Bontó József*, B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Vallástan, heti 2 órában. Titz dr., Kath. hittan. Tanár: *Kiss István*.

Magyar nyelv, heti 3 órában. Tankönyv: Négyesy dr., Retorika. Tanárok: V. A) osztályban: *Babos Dezső*, V. B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Latin nyelv, heti 6 órában. Tankönyv: Zsámboki, Cic. de imp. Cn. Pomp. Geréb dr., Cicero védőbeszéde A. Licinius Archias ügyében. Cserép dr., Szemelvény P. Ovidius Naso műveiből. Tanárok: V. A) osztályban: *Bontó József*, V. B) osztályban: *Hám József*.

Görög nyelv, heti 5 órában. Tankönyv: Maywald dr., Görög nyelvtan. Ugyanattól: Görög gyakorlókönyv. Tanár: *Bontó József*.

Görögpótló irodalom, heti 3 órában. Szemelvények Tinódi, Gyöngösi, Mindszenti, Kemény János és Bethlen Miklós gróf műveiből. Homeros Iliása és Odysseiája. Szemelvények Herodotos I—IX. könyvéből. Tankönyv: Badies dr., Magyar irodalmi olvasókönyv, I. r. Csengeri dr., Homeros Iliása. Gyomlai dr., Homeros Odysseiája. Geréb dr., Szemelvények Herodotos történeti művéből. Schill, Görög régiségek és a görög művészet története. Tanár: *Babos Dezső*.

Német nyelv, heti 3 órában. Tankönyv: Szemák dr., Német nyelv-, olvasó- és gyakorlókönyv, II. r. Tanárok: V. A) osztályban: *Bontó József*, V. B) osztályban: *Pesovár Ambrus*.

Történelem, heti 3 órában. Tankönyv: Szölgvény, Az ókor története. Tanárok: V. A) osztályban: *Czimmermann Pál*, V. B) osztályban: *Salánky István*.

Temészetrajz, heti 3 órában. Tankönyv: Ormándy dr., Állattan. Tanár: *Floderer Imre*.

Mennyiségtan, heti 3 órában. Tankönyvek: Suták dr., Algebra és Lóky dr., Geometria. Tanárok: V. A) osztályban: *Hogyor József*, V. B) osztályban: *Vajda Imre*.

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Tanár: *Nováky Bertalan*.

Tornázás, heti 2 órában. Tanár: *Timina Ödön*.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök : Kiss István.

Vallástan, heti 2 órában. Titz dr., Erkölcsstan. Tanár : *Kiss István.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Tankönyv : Négyesy dr., Poetika olvasmányokkal; Shakespeare, Coriolanus. Ford. Petőfi, magyarázta Névy. Tanár : *Kiss István.*

Latin nyelv, heti 5 órában. Tankönyv : Bartal—Malmosi, T. Livii ab urbe condita I. XXI. és XXII. Cserép dr., Szemelvény Verg. Aeneiseiből. Tanár : *Kiss István.*

Görög nyelv, heti 5 órában. Olvasmány : Xen. An. I. 1. 1—9. 2. 1—19. 3. 1—7., 13—21. 4. 1—18. 5. 1—9., 13—17. 6. 1. és 6—7. 7. 1—4. 8. 12—20., 25—29. IV. 7. 19—27. Xen. Mem. II. 1., 21—34, II. 2. Szemelvények a görög lírikusokból. Tankönyv : Maywald dr., Görög nyelvtan. U. a. Görög gyakorló- és olvasókönyv. Tanár : *Fekete Ipoly.*

Görögpótló irodalom, heti 3 órában. Szemelvények a görög és magyar líra termékeiből. Sophokles Antigonéja tartalmi és szerkezeti szempontból. Tankönyv : Badies dr., Magyar olvasókönyv. Antigone, Sophokles tragédiája. Magy. Csiky. Schill. Görög régiségek és a görög művészet története. Tanár : *Both Ferenc* dr.

Német nyelv, heti 3 órában. Olvastattak Goethe, Schiller, Bürger és Heine válogatott balladái : Erkönig. Der Fischer. Der Sängcr. Der Zauberlehring. Johanna Sebus. Der Handschuh. Der Ring des Polykrates. Der Graf von Habsburg. Die Bürgerschaft. Die Kraniche des Ibykus. Das Lied vom braven Mann. Die Lorelei. Tankönyv : Szemák dr., Német olvasókönyv, III. r. Tanár : *Prelog József.*

Történelem, heti 3 órában. Tankönyv : Szölgvény. Középkor és Újkor a westfalai békéig. Tanár : *Salánky István.*

Természetrajz, heti 3 órában. Tankönyv : Ormándy dr., Ásványtan és Chémia. Tanár : *Torma Károly.*

Matematika, heti 4 órában. Tankönyv : Suták dr., Algebra, Lóky dr., Geometria. Tanár : *Frank István.*

Görögpótló rajz, heti órában. Tanár : *Nováky Bertalan.*

Tornázás, heti 2 órában. Tanár : *Timina Ödön.*

Hetedik Osztály.

Osztályfőnök : Frank István.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv : Titz dr., Katholikus egyház-történelem. Tanár : *Kiss István.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Tankönyv: Váczy dr., A magyar nemzet irodalmi története I. k. Tanár: *Both Ferenc dr.*

Latin nyelv, heti 5 órában. Prózai olvasmányok: C. Sallust. Crisp. liber de bello Jug. M. T. Cic. orat. pro Sestio. Költői olvasmány: Verg. Aen. VI. és VII. Tankönyv: Bartal-Malmosi, C. Sallustii Crispi libri: De coniuratione Catilinae et de bello Jug. Dávid, M. T. Cic. orationes selectae, Cserép, Szemelvény Verg. Aeneiséből. Tanár: *Baksay József.*

Görög nyelv, heti 5 órában. Homeros Odysseiájából. I. 1—444. VI. 1—331. XIII. 187—440. XIV. 1—198. Herodotosból: Solon és Kroisos története. Kyros története. Darcios megválasztása. A thermopylaei ütközet. Tankönyv: Csengeri dr., Homeros Odysseiája. Dávid, Herodotos műveiből való szemelvények. Tanár: *Baksay József.*

Görögpótló irodalom, heti 3 órában. Olvasmány: a) A görög irodalomból: Thukyd. történeti műve. Demosthenes I. Olynth., I—III. Philippikai beszéde. b) A magyar irodalomból: A magyar pragmatikus történetírók. Szemelvények Budai E. és F., Virág, Bajza műveiből. Telekitől: Hunyadi János jellemrajza. Horváth M.-tól: A pragm. Sanctio története. Szalaytól: Magyar néposztályok Szent István idejéből. Salamon F.-tól: A török hódoltság Magyarországon. -- Szónoklat: Felsőbüki Nagy Páltól: A lengyelek ügyében; Kölcseytől, Wesselényitől. Széchenyitől: A magyar ny. ügyében; Deák F.-tól a Húsvéti cikk. A ker., polit és társad. viszonyainak megvilágítása. Tankönyvek: Jebb, A görög irod. története; Szilasi, Szemelvények Thukyd. műveiből; Földi dr., Demosthenes vál. beszédei; Badies dr.: Magy. irod. olv. III. Tanár: *Bite Béla.*

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe, Hermann und Dorothea c. művének és Schiller Wilhelm Telljének fordítása. Az irodalomtörténeti anyaggal kapcsolatosan szemelvényeket olvastunk az írók műveiből. Tankönyv: Szemák dr., Német olvasókönyv, IV. rész. Szele, Goethes Hermann und Dorothea. Heinrich Schiller's Wilhelm Tell. Tanár: *Prelog József.*

Történelem, heti 3 órában. Tankönyv: Szölgyémy: Egyetemes történet 1648—1878-ig. III. r. Tanár: *Czimmermann Pál.*

Természettan, heti 4 órában. Tankönyv: Vörös dr., Kísérleti természettan. Tanár: *Frank István.*

Mennyiségtan, heti 3 órában. Tankönyv: Suták dr., Algebra II. r. és Lóky dr. Geometria II. r. Tanár: *Frank István.*

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Tanár: *Nováky Bertalan.*

Tornázás, heti 2 órában. Tanár: *Timina Ödön.*

Nyolcadik osztály.

Osztályfőnök : Prelogg József.

Vallástan, heti 2 órában. Tankönyv: Schütz dr., Apologetika. Tanár: *Both Ferenc dr.*

Magyar nyelv, heti 3 órában. Tankönyv: Váczy dr., A magyar nemzet irodalmi története II. k. Tanár: *Prelogg József.*

Latin nyelv, heti 4 órában. Tankönyv: Gyomlai dr., Szemelvények P. Cor. Tac. tört. műveiből. Bartal-Malmosi, Qu. Horatii Flacci opera omnia. Tanár: *Bite Béla.*

Görög nyelv, heti 4 órában. Költői olvasmány: Hom. Iliad. I. 1—492; 493—611. VI. 257—368; 369—529. XVIII. 1—242. Prózai olvasmány: Platon Apológiája. Tankönyv: Csengeri dr., Homeros Iliása. Szamosi dr., Platon Sokrates védelme és Criton. Tanár: *Baksay József.*

Görögpótló irodalom, heti 2 órában. Platon: Apológiája. Critonja és Állama. Tankönyv: Alexander, Platon és Aristoteles. Jebb. A Görög irodalom története. Schill. Görög régiségek. Tanár: *Prelogg József.*

Német nyelv, heti 3 órában. Goethe Iphigenie auf Tauris e. művének fordítása. Az irodalomtörténeti anyaggal kapcsolatosan szemelvények olvastattak az írók műveiből. Tankönyv: Szemák dr., Német olvasókönyv, IV. r. Szele, Goethe's Iphigenie auf Tauris. Tanár: *Prelogg József.*

Bölcseleti előtan, heti 3 órában. Tankönyv: Szitnyai, Lélektan és Logika. Tanár: *Szinger Kornél.*

Történelem, heti 3 órában. Tankönyv: Jászai dr., Magyarország oknyomozó történelme. Tanár: *Salánky István.*

Természettan, heti 4 órában. Tankönyv: Vörös dr., Kísérleti természettan. Tanár: *Hogyor József.*

Mennyiségtan, heti 2 órában. Tankönyv: Suták dr., Algebra II. r. és Lóky dr., Geometria II. r. Tanár: *Hogyor József.*

Görögpótló rajz, heti 2 órában. Tanár: *Nováky Bertalan.*

Tornázás, heti 2 órában. Tanár: *Timina Ödön.*

2. Latin klasszikus olvasmányok.

III. osztály.

Cornelius Neposból: Miltiades, Aristides, Cimon. Phaedrusból: Lupus et agnus; Ranae regem petierunt; Graculus superbus et pavo; Vacca, capella, ovis et leo; Canis per fluvium carnem ferens; Cervus ad fontem; Asinus ad senem pastorem; Lupus ad canem.

IV. osztály.

C. Julius Caesarból: Gallia felosztása. A helvetiusok kivándorlása. Caesar háborút indít Ariovistus ellen. A gallok és germánok erkölsei.

P. Ovidiusból: A világ négy kora. Deucalion és Pyrrha. Daedalus és Icarus. Philemon és Baucis.

V. osztály.

M. T. Cicero: De imperio Gn. Pompeii és Pro L. Archia.

P. Ovidius Fasti-jából: Hercules legyőzi Cacust. Romulus és Remus kitétele. Róma alapítása. Lemuria. Romulus halála. Terminalia. Magna Matert Rómába viszik. A Salius papok eredete. A Fabiusok hősi vállalata és halála.

VI. osztály.

T. Livii ab urbe condita libri XXI. 1—14, 16—22, 26—38.

Vergilius: Aeneis I. 1—180. II. 1—338, 506—506.

VII. osztály.

Sallustius: De bello Jugurthino. 1—17, 19—22, 23—39, 84—86. 88—113.

Cicero: Oratio pro Sestio szemelvényekben.

Vergilius: Aeneis, VI. ének egészen, a VII. ének szemelvényekben.

VIII. osztály.

Horatius: Carm. I. 1, 2, 3, 4, 10, 14, 22; II. 6, 10, 13, 17, 18; III. 1, 3, 8, 9, 30; IV. 7.

Carmen saeculare. Epod. 2. Sat. I. 3, II. 6. Epist. II. 3.

Tacitus: Annales I. 1—15, 24—28, 35, 40—43; II. 9—10, 12—13, 22, 27—32, 59—61; III. 53—54; IV. 1—2, 4—9; VI. 20—22; XV. 38—44, 60—65.

3. Kötelező magyar irodalmi olvasmányok.

III. osztály.

Petőfi: János vitéz; Jókai: A nagyenyedi két fűzfa; Tompa Mihály népregéi; Petőfi családi versei.

IV. osztály.

Arany: Toldi; Berzsenyi: válogatott versei; Heltai: válogatott meséi; Kisfaludy Károly: válogatott versei; Mikes: válogatott levelei; Ovidiusból szemelvények; Szemelvények a magyar klasszikus költőkből.

U. osztály.

Jókai: Az uj földesúr; Arany: Toldi szerelme, Kisebb költemények; Kölcsey szónoki művei.

UI. osztály.

Zrinyi: Szigeti veszedelem; Shakespeare: Coriolanus és a Négyesy-féle Poetika összes szemelvényei.

Házi olvasmányok: Arany balladái; Greguss—Beöthy: Magyar balladák; Csokonai: Dorottya; Katona: Bánk bán; Kisfaludy K.: A kérők, Csalódások; Népballadák; Shakespeare: Julius Caesar, Macbeth; Sophokles: Antigone, Elektra; Tompa: Népregék; Vörösmarty: Cserhalom, Csongor és Tünde, Két szomszédvár, Zalán futása.

VII. osztály.

Barlám és Jozafát. Középkori legendák s példák. Kézai magyar krónikája. Bonfiniból szemelvények. Pázmány Kalauzának I. és II. könyve. Gyöngyösi, Murányi Vénus. A kuruc-kor költészetének termékei. Faludi, Nemes urfi. Kármán, Fanni hagyományai. Kisfaludy S., Kesergő szerelem. Kazinczy, Pályám emlékezte. Mondolat. Felelet a Mondolatra. Berzsenyi Dániel versci. Kölcsey munkái.

VIII. osztály.

Kisfaludy Károly: Irene, Stibor vajda. Vörösmarty: Csongor és Tünde, Zalán futása. Eötvös József br.: Karthausi, A falu jegyzője, Magyarország 1514-ben, A nővérek. Kemény Zsigmond br.: Gyulai Pál, Rajongók, Zord idő, Özvegy és leánya. Tompa, Petőfi, Arany és Gyulai nagyobb munkái. Gyulai: Vörösmarty életrajza. Széchenyi: Hitel. Madách: Az ember tragédiája. Szigligeti: Liliomfi, Fenn az ernyő, nincsen kas. Jósika: Abafi. Fáy: Különös végrendelet. Csiky: Nagymama. Jókai: Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, Mire megvénülünk, A tengerszemű hölgy.

4. Írásbeli dolgozatok a magyar nyelvből és irodalomból.

A IV. A. osztályban.

1. Baráti levél. 2. Miért szeretne Miklós vitézzé lenni? 3. Kirándulás Kamarásra. 4. Vendéglátás Toldi Lőrinené házában. 5. a) Elmélkedés a szegedi vár romjai előtt, b) Kossuth, Dugonics stb. szobra előtt. 6. Miklós és Beneze találkozása. 7. Beszéd iskolatársunk ravatalánál. 8. Miklós búcsúzása anyjától. 9. A világ négy kora. (Ovidius után.)

10. Miklós találkozása az özvegy asszonnyal. 11. A tavasz. 12. Az árvíz. 13. Miklós mulatása a csárdában. 14. Miklós jelleme. 15. Philemon és Baucis története. (Ovidius után.) 16. Kisfaludy Károly Mátyás deák c. vígjátékának tartalma.

A IV. B. osztályban.

1. Írjátok le a hallottak nyomán Tompa „Három a daru“-jának tartalmát. 2. Mit tapasztaltam a nagy szünidőben? 3. A szegedi vár romjai. Leírás. 4. Kirándulás Kamarásra. 5. Miért kíván Miklós vitézzé lenni? 6. Bence és Miklós első találkozása. 7. Vendéglátás Toldiéknaál. 8. Egy kis iskolatársunk kimúlása. Levél. 9. Toldi legszebb jellemvonásai. 10. Egy kis téli kép. 11. A fülemüle. 12. Az ébredés. 13. Toldi Miklós találkozása az özvegyvel. 14. Miklós mulat a csárdában. 15. A cseh vitéz halála. 16. Miklós jelleme.

Az V. A. osztályban.

1. Rajz, élő személy után szabadon. 2. Az utca népe Toldi estéjében. Jellemrajz. 3. Őszi eső. Leírás. 4. Otthon. Hangulat. 5. A gorbói várostrom. Elbeszélés. 6. Sokrates és Lamprokles. Értekezés a szülői szeretetről. 7. Nagyheti hangulat. 8. Mit szeretek én olvasni? 9. A gondolatmenet Kossuth beszédében: A nemzeti védelemről. Ismertetés.

Az V. B. osztályban.

1. Szabadon választott tárgyú leírás. 2. Az öreg Toldi. Jellemrajz. 3. A török hűség. Történeti elbeszélés Tinódi Sebestyén: „Prini Péternek, Majlát Istvámnak és Terek Bálintnak fogságok-ról“ című históriás éneke alapján. 4. A tudományos történetírás követelményei. Iskolai dolgozat. 5. A madarak haszna. Értekezés. 6. Milyen erények ékesítik az ifjút? Fejtegetés. 7. Szabadon választott tárgyú szónoki beszéd. 8. A tavasz. Leírás. 9. Gondolatok az év végén. Iskolai dolgozat.

A VI. osztályban.

1. a) Alkotás és eszményítés. Esztetikai fejtegetés. b) A költészet fontossága. Értekezés. 2. Arany: „Ágnes asszony“ c. balladájának költészettani fejtegetése. (Iskolai dolgozat.) 3. Miért és hogyan kell olvasni? Értekezés. 4. a) A Zrinyiász keresztény és magyar nemzeti jellege. Értekezés. b) Zrinyi Miklós, a szigetvári hős. Jellemrajz. c) Juránies és Radivoj hősi halála. Elbeszélés. 5. Sámson Tihamér boszszúja. Elbeszélés. (Iskolai.) 6. a) A művelt ember. Jellemrajz. b) Minden ifjúnak szép disze a szerénység. Bizonyítás. 7. Berzsenyi: „Fohászkodás.“

vagy „A magyarokhoz“ c. ódájának költészettani fejtegetése. (Iskolai.)
8. Coriolanus tragikuma. Értekezés. 9. a) Alkalmi beszéd a színház hivatásáról. b) A népszínmű sajátságai. Ismertetés.

A VII. osztályban.

1. Milyen viszonyban vannak hősi mondáink a krónikákkal? Fejtegetés. 2. Egyházi és világi líránk a keresztény középkorban. Értekezés. 3. Politikai és irodalmi viszonyaink a protestáns korban. Fejtegetés. 4. Tinódi Sebestyén. Jellemrajz. 5. Pázmány, mint a magyar irodalmi nyelv megteremtője. Értekezés. 6. Gróf Zrinyi Miklós hadtudományi munkái. Értekezés. 7. Bessenyei „Philosophus“-a. Tanulmány. 8. A „Lilla“-dalok. Fejtegetés. 9. A derék nem fél az idők mohától, a koporsóból kitör és eget kér s érdemét a jók, nemesek, jövőző századok áldják. Elmélkedés.

A VIII. osztályban.

1. Kisfaludy Károly valamely olvasott drámai művének széptani fejtegetése. 2. A magyar irodalom reformkorszakának általános jellemzése. Irodalomtörténeti értekezés. 3. A népiesség megnyilvánulása Petőfi, Arany és Tompa költészetében. Széptani fejtegetés. 4. Az irányzatosság br. Eötvös József regényeiben. Széptani fejtegetés. 5. A szabadságharc és abszolutizmus hatása költészetünkre. 6. Mik voltak Jókai hatásának titkai? Széptani fejtegetés. 7. „Csak a gyenge szereti önmagát, az erős egész nemzeteket hordoz szívében!“ Szónoki beszéd. 8. Nemzeti irodalmunk tanulmányozásának eredményei. Elmélkedés.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítástechnika	Rajzoló mértan	Szépirodalom		Tornázás
Kovács István, izr.	2	3	4	3	2	3	3	2	1	1
Lászlóffy János	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1
Makó Zoltán, ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mályusz Elemér, ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
30 Meczner Agoston, ág. ev.	2	4	4	4	3	4	4	3	3	2
Muharszki András	2	2	3	2	1	3	3	2	3	1
Munteán Elek, gör. kel. r.	1	2	3	2	1	3	2	2	3	1
Munteán János, gör. kel. r.	2	3	4	3	2	4	3	2	3	1
Nagy Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
35 Nyári István	2	2	3	1	1	2	1	2	3	1
Nincsi György, gör. kel. sz., önk. ism.	1	3	3	3	3	2	2	2	2	1
Nováky József	1	2	2	1	1	2	1	2	1	1
Pálfi István	1	2	2	2	2	2	2	2	3	1
Potvoések Pál	2	4	4	3	2	3	4	3	2	2
40 Prokisch Ferenc	2	2	3	2	1	2	2	2	1	1
Radványi Sándor	1	2	3	1	1	2	2	2	2	2
Rádóczy László	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1
Reök Andor, ág. ev.	1	1	2	1	1	2	2	3	3	1
Répás János	2	4	4	3	2	4	3	3	3	2
45 Rósa István	4	4	4	4	4	4	4	3	2	2
Schäfer János, izr.	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1
Szeifert József	3	3	4	3	2	3	3	2	1	1
Szenderszky Áron, ism.	3	3	3	2	3	3	2	2	3	1
Szepes László, izr.	1	2	2	1	1	3	3	2	3	1
50 Tenk Imre	2	3	4	3	2	4	4	3	2	1
Tóth Kálmán	1	2	3	2	2	3	1	2	2	1
Vass György	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Werner József	2	2	3	3	1	3	2	3	2	1
<i>Magántanulók :</i>										
Csávósy Béla	2	1	1	1	1	3	3	—	—	—
55 Fodor Sándor	1	2	2	1	1	2	3	—	—	—
<i>Kimaradtak :</i>										
Kränkl Antal, ism.										
Krizsa Dezső										
Nyári József										
Peregi Richárd										
60 Radics Szlobodán, gör. kel. sz., ism.										
Soltész Ferenc										
Weeber Károly, ág. ev.										

Összesen : 62.

Első B. osztály.

Osztályfőnök: *Floderer Imre.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettudomány	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Ajváz Lyubomir, gör. kel. sz.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Ancilla Aurél, gör. kel. r., ism.	1	4	4	4	3	4	3	3	3	1
Baranyai László	1	3	3	2	2	2	2	2	2	1
Berger István, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 Dobó János	1	2	3	3	1	2	2	2	2	1
Dungyerszky Sándor, gör. kel. sz.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Farkas Elek	2	3	3	3	2	3	2	2	—	2
Fejős Péter	3	3	4	3	3	4	4	3	1	1
Fehlberg Vilmos	1	1	3	2	1	3	2	1	1	2
10 Fellegi György, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Glázsy József	1	2	1	1	1	2	3	1	2	1
Gyurki Jenő, ism.	1	3	2	2	3	2	2	2	2	2
Herczl Miklós, izr.	1	2	2	2	2	2	2	3	3	1
Hirsch Béla, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
15 Hoffman Ödön, izr.	3	2	2	2	3	3	3	1	2	2
Jovanov János, gör. kel. sz., öszt.	2	2	3	2	2	2	3	2	2	1
Jung János	2	3	3	2	2	3	2	1	2	1
Junkert Imre	1	2	2	1	1	2	2	2	1	1
Karpinszky Mihály	2	2	3	3	2	3	3	3	1	1
20 Katona István	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Keczer László	1	2	1	1	1	2	2	1	1	1
Kopp Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kőrösi Gyula, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Króó Lipót, izr.	2	3	2	3	2	3	3	2	3	1
25 Kynsburg Béla	2	2	2	2	2	3	3	2	2	1
Leopold László, izr.	2	3	4	3	3	4	4	2	3	1
Martin Pál	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Mészáros Béla	3	4	4	3	3	4	2	3	1	1
Mollang Miklós	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1
30 Móroczy Ödön	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1
Nagy Ferenc, ism.	2	3	3	2	2	2	2	1	2	2
Ördög Ödön	2	3	3	3	2	3	3	2	3	1
Rajky László	2	3	3	3	2	3	3	1	2	2
Rapesán Vilmos, ág. ev.	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1
35 Schenk Károly, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Seiler Béla, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Simonsich Béla	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
Szász Mátyás, izr.	2	2	2	2	2	3	2	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Szélhegyi Lajos	2	3	3	3	3	3	2	2	1	2
40 Varga Sándor	3	3	3	3	2	3	2	2	1	1
Vasvári Miklós, izr.	1	1	2	1	1	3	2	1	3	1
Végh Sándor	2	3	4	3	2	3	3	3	3	1
Walleth Miklós	2	2	3	3	2	3	3	2	2	1
Weil Pál, izr.	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1
45 Willemsz János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Zámbó Béla	1	2	3	1	1	3	2	2	3	1
Zeller József	2	3	4	3	3	4	4	2	3	1
<i>Magántanulók :</i>										
Simon E. Árpád, ág. ev., ism.	2	3	4	3	3	4	3	—	—	—
Varga Mátyás	2	3	3	2	2	3	2	—	—	—
<i>Kimaradtak :</i>					<i>Meghalt :</i>					
50 Benkő József	60 Reiner Lipót									
Boda István, ev. ref.										
Brunner István, ism.										
Futó Ferenc										
Pávik János										
55 Rau Ádám										
Simon Vilmos										
Temesváry Béla, ism.										
Weisz Sándor, izr.										
Weisz Mátyás, izr.										
Összesen : 60.										

Első C. osztály.

Osztályfőnök: Révész László.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Ábrahám Ferenc	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Baity Dobrivoj, gör. kel. sz., ism.	3	4	4	3	3	4	4	3	2	2
Balogh Károly	3	3	4	4	3	4	3	3	3	1
Bárdoss Lajos	3	3	4	3	3	3	3	3	2	2
5 Bischof Miklós	2	4	4	3	3	3	3	3	1	1
Bója László	2	3	3	2	2	4	3	3	2	1
Dobóczki József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Eibert Miklós	3	4	4	4	4	4	4	3	3	1
Ernszt István	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
10 Farkas Gyula	1	3	3	2	2	3	2	2	1	1
Halász Béla	2	2	3	3	3	2	1	1	2	1
Hermann Vendel	1	2	2	1	1	2	1	1	2	1
Herzog Fülöp	3	4	4	4	4	4	3	2	2	1
Ignyacsev Demeter, gör. kel. sz., ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
15 Ignyacsev Sebő, gör. kel. sz., önk. ism.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Jakobovits Jenő, izr.	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1
Karászi Gyula	3	3	4	4	3	4	3	3	1	1
Kienitz Lajos	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1
Kiss Mihály	1	1	3	3	2	2	1	1	1	1
20 Kosóczki Ferenc	2	2	3	3	2	2	2	2	2	1
Lindenfeld István, izr.	3	2	3	2	1	3	2	2	2	1
Majerik Dezső, ev. ref.	1	2	3	3	2	3	3	2	2	2
Meixensberger Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Murka István	1	1	2	2	1	2	2	1	3	1
25 Nyíry László	1	3	3	3	3	4	3	1	3	1
Pinnel Péter	2	3	2	3	3	2	2	3	1	1
Prohászka Kálmán	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1
Révész János	1	1	3	3	3	3	3	3	—	2
Sajnovits Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
30 Schatz György, izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Schlínger Máttyás	1	1	2	2	2	2	2	1	3	1
Schunk Richárd	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Sehvarz Lajos, izr.	1	1	1	3	3	3	2	1	2	1
Somogyh Jenő, ev. ref.	2	2	3	3	3	3	1	1	2	1
35 Spitzer Ferenc, izr.	2	3	4	3	3	3	3	3	1	1
Stribert Antal	2	3	3	3	3	3	3	1	2	2
Szántó Antal	1	3	3	3	3	3	3	1	3	2
Szilágyi Károly	1	2	2	2	2	3	2	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy Ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrájl	Szántan	Rajzoló mértan	Szépírás		Tornázás
Szücs Jenő, izr.	2	3	3	3	2	3	3	2	3	1
40 Tajthi Árpád, ism.	1	1	2	3	2	2	1	2	1	1
Tänzer Oszkár, izr.	3	3	3	2	3	3	3	2	2	1
Toutenui Sándor	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1
Vinceze János, ev. ref.	2	3	3	3	2	3	2	2	—	2
<i>Magántanulók :</i>										
Bücsányi Kálmán	1	3	3	3	3	3	2	—	—	—
45 Faludy Károly	2	3	3	3	3	3	3	—	—	—
Nagy Géza	1	1	1	2	2	3	1	—	—	—
<i>Kimaradtak :</i>										
Fekete János										
Jánosy Károly										
Kristóf Károly										
50 Molnár Endre										
Pál László										
Pór Sándor										
Púpos Ferenc										
Rieger József										
55 Schlachter Mátyás										
Schmidt Béla										
Schmidt Károly										
Szöllösy István										
Tänzer Márton, izr.										
60 Winter Béla, izr.										
<i>Vizsgálatlan maradt :</i>										
Boros Ferenc										
										Összesen : 61.

Második A. osztály.

Osztályfőnök: *Fekete Ipoly.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet		
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló mértan		Szépíráás	Tornázás
Berényi Árpád	3	4	4	4	4	4	4	4	3	3
Bihari István, izr.	3	3	4	3	3	3	3	3	3	1
Bock János	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Boros István	2	3	4	3	3	4	4	3	3	1
5 Brunner Károly	3	3	3	3	3	4	3	3	3	1
Buck István, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Büchl István	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Czérna Gyula	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Cserveny Rezső	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
10 Csiky László	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Dermila Artúr	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Gaál Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gyulai István, izr.	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Hamburger Dezső, izr.	2	2	4	3	3	3	3	3	3	1
15 Hegedűs Béla	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Jambrik István, ism	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Kanyó Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1
Karpinszky Lajos	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Kasza József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20 Katona Gyula	1	3	3	2	3	3	3	3	3	1
Kincs Ignác	2	3	3	3	3	4	3	3	3	1
Koch Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Kocsis Lajos	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Kocsis Zoltán	2	3	4	3	3	3	3	3	3	1
25 Kohn József, izr., ism.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Konrád Ede, izr.	1	1	2	3	2	1	3	1	1	1
Korkán Pál, gör. kel. r.	2	3	3	3	3	3	3	1	3	1
Kornháber József, ev. ref.	2	1	2	1	1	2	3	1	3	1
Kovalik-Deák László	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
30 Kovács István	2	2	2	3	3	3	3	3	3	1
Kovács Oszkár, izr.	2	3	4	3	2	3	3	3	3	2
Kókay László	1	1	2	1	1	2	2	1	3	1
Kókay Pál	1	2	3	3	2	3	3	3	3	1
Lehotai Kálmán	1	2	1	1	1	2	3	3	3	1
35 Leinzinger László	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Markovich Béla	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1
Marschal Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Máté Jenő, ev. ref.	2	2	2	2	2	3	1	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k							Magaviselet		
	Vallastan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Ternészetrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Szépírás	Tornázás
Merscher István	2	3	3	3	3	3	3	2	3	1
40 Nagy Sándor	3	3	4	3	3	3	4	3	2	2
Nóth Salamon, izr.	2	2	3	3	3	3	3	1	2	1
Papp József	1	2	4	3	2	4	3	3	3	2
Pertzián István, ág. ev.	1	2	3	2	2	2	2	3	—	1
Pető László, izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1
45 Péter László, ev. ref.	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1
Puskás Zoltán	2	2	3	2	1	2	3	1	—	2
Radits Mihály	2	3	4	3	3	3	3	2	2	2
Raskó István	1	2	3	3	3	3	3	2	2	1
Rozgonyi Géza	2	3	3	3	3	3	3	2	1	2
50 id. Schiller János	1	2	3	3	2	3	3	2	3	2
ifj. Schiller János	2	3	3	3	3	4	4	2	1	2
Schmidt Károly	2	3	3	3	3	3	3	3	1	2
Schütz József, ism.	1	2	3	2	1	2	3	3	3	1
Schváb József, izr.	1	1	2	1	1	1	1	3	—	1
55 Singer Ferenc, izr.	3	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Szendrei-Kurkó György	1	2	3	2	2	2	2	3	—	1
Szilasi László, izr.	3	3	3	3	3	3	2	3	2	2
Vashegyi János	2	3	3	3	2	3	2	3	2	1
Vastag Tamás	2	2	3	3	2	3	1	3	1	1
60 Vékes Bertalan	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Víg Pál, ev. ref.	2	1	2	3	2	2	3	2	2	1
Wagner Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Weber Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1
<i>Magántanuló :</i>										
Kobelrausch Ervin.	1	1	1	1	1	1	2	—	—	—

Összesen : 64.

Második B. osztály.

Osztályfőnök : *Biró Imre.*

A tanuló neve és vallása, ösztönűjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettarajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás	
Aubermann Antal	2	3	3	3	2	3	3	3	2
Beck Dezső, izr.	3	3	3	3	2	3	2	2	1
Berger Rezső, izr.	3	3	3	3	2	2	2	2	1
Bokor Andor	2	3	4	3	3	3	2	2	1
5 Bossányi Jenő	1	3	3	2	1	3	2	2	1
Bráz János	1	4	4	2	2	4	3	3	2
Csányi György, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Csávossy Endre, báró	1	2	2	1	1	2	1	2	1
Csenderits Imre	1	4	4	4	2	4	3	2	2
10 Deutsch Ede, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Egresi Zoltán	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Ferderber Andor, izr.	2	1	1	1	1	1	2	1	1
Ferenczy Endre	1	2	2	1	1	3	2	3	1
Frankó Gyula	1	1	1	1	1	2	2	1	1
15 Gáspár Mihály, izr.	3	3	3	1	2	3	3	3	2
Gera Károly, ism.	1	2	2	2	1	3	3	2	1
Gróf Géza	1	2	2	1	1	3	2	3	1
Hoffmann Miklós	1	3	3	3	2	3	3	2	1
Janik László	1	1	1	3	1	3	3	1	1
20 Jäger Mátyás	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Jerney Tibor	2	4	4	3	2	4	3	3	2
Juhász Endre	2	3	3	4	3	4	3	2	2
Jung Jenő	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Karkos Jenő	2	3	3	3	2	3	3	3	1
25 Keleti Aladár, izr.	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Kiss Jenő	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Klucsik Ferenc	1	3	2	2	2	3	2	1	2
Kocsis Árpád	1	3	3	3	1	3	2	2	1
Koreck József	2	4	4	4	3	4	3	2	1
30 Kräuter Miklós	2	3	3	2	1	3	2	2	1
Labancz István	1	2	2	2	1	2	2	2	1
Lipták Jenő	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Magyar Károly	2	3	4	2	2	3	3	2	1
Makra Pál	3	3	3	4	4	4	3	3	1
35 Marer Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Matiza János	1	2	2	2	1	2	3	2	1
Mészáros Imre	1	3	3	2	2	3	3	2	2
Mihajlovics István	1	3	3	1	1	3	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettud.	Számítás	Rajzoló műt.	Szépírás		Tornázás
Nyári András	2	3	3	3	1	3	2	2	1	1
40 Peták Nándor	3	4	4	3	2	3	4	3	1	1
Petényi Oszkár, ág. ev.	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1
Riesz Miklós	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Rietly Géza	1	2	1	1	1	2	1	1	2	1
Rósz János	2	3	3	3	3	3	2	2	1	1
45 Rózsa Árpád	2	3	3	3	1	2	3	3	3	1
Sárkány Mihály	1	3	3	2	1	3	1	1	1	1
Schiff Tivadar	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Schreiber György	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Schulhof Imre, izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2
50 Simon Béla	1	3	3	3	1	3	3	3	1	1
Sutka József	1	2	2	2	2	2	3	2	1	1
Szabó István	1	4	4	4	2	4	3	2	1	1
Szőke Mihály	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
Szűcs Andor	1	3	3	2	3	2	3	3	3	2
55 Tompos Andor	1	2	2	1	1	3	2	1	2	1
Tóásó Aurél	1	2	2	2	1	2	1	2	1	1
Trifunác Nándor, gör. kel. sz. ism.	1	3	3	3	2	3	3	2	3	1
Vajda György, izr.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Varga Nándor	1	3	3	1	1	3	2	2	1	1
60 Városi Jenő	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1
Vermes Gábor	1	3	3	1	1	3	2	2	2	1
Vermes Imre, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Viola István	1	2	3	1	1	3	2	2	1	1
Zsák József	1	3	3	3	2	3	3	2	1	1

Összesen : 64.

Harmadik A. osztály.

Osztályfőnök: Babos Dezső.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Balassa Jenő, izr.	2	3	3	3	2	2	2	2	3	1
Bartole János	1	2	2	1	2	1	2	2	2	1
Csikány Ferenc	2	3	4	4	3	2	4	3	2	2
Csillag Sándor	2	3	3	3	3	2	3	3	3	1
5 Czibula István	2	3	3	3	2	2	3	3	3	1
Czinner Andor, izr.	1	1	1	1	1	2	2	2	3	1
Derecskey József	1	2	2	1	2	1	1	2	2	1
Devics István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Fejér Imre	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
10 Friedmann Béla, izr.	3	3	3	3	3	3	2	3	3	2
Gerő Imre, izr.	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Göndöcs Jenő	1	1	2	1	1	1	2	2	—	1
Grünner László	1	2	3	2	2	2	2	3	3	1
Halasi Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
15 Hauptvogel János	1	3	3	3	3	3	3	3	—	2
Heczler Emil	1	2	3	2	1	1	2	2	—	1
Hegyí Márton	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Hiel József	3	3	3	2	3	3	4	3	1	1
Horváth Gyula	1	2	3	2	1	1	3	2	3	1
20 Hönigesz Dezső	1	4	4	3	3	3	3	3	2	1
Kiss Géza, ev. ref.	1	1	2	2	1	1	1	1	2	1
Klinovszky Antal	1	2	2	1	1	1	2	2	1	1
Kluesik István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kováts Lajos	1	2	3	3	2	3	3	2	2	1
25 Kőrösi Lajos, ev. ref.	2	3	3	3	4	3	4	3	3	2
Kőrösi Sándor, izr.	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1
Kroó Imre, izr.	1	3	3	2	2	3	3	3	—	1
Latzkovits Béla	1	2	2	2	2	2	3	3	2	1
Lengyel László, izr.	2	3	3	1	2	2	3	2	1	1
30 Lieber Béla	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1
Limbek Géza	1	3	3	2	2	2	3	2	3	1
Lorch Ferenc	2	3	4	3	3	2	3	4	3	1
Mandel Zoltán, izr., ism.	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2
Martits Károly	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1
35 Márki Szilveszter	2	3	3	3	2	3	3	3	3	1
Muth Endre	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1
Müller János	1	3	3	2	3	2	2	2	1	1
Müller Sándor	1	3	3	2	2	2	3	2	1	1

A tanuló neve és vallása, ösztündíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
40 Pápay László	1	3	3	3	2	2	2	1	2	1
Pintér Ferenc	1	2	3	1	1	2	3	2	2	1
Radványi Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Répás Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Riesz József	2	3	3	2	2	2	2	2	1	2
Schachtitz József, izr.	1	2	2	1	1	2	1	2	3	1
45 Schütz Ferenc	1	3	3	2	2	2	3	2	—	1
Scultéty Béla, ág. ev.	1	4	4	4	3	4	4	3	2	1
Somlyódy Árpád, ev. ref.	1	2	3	3	1	2	3	2	2	1
Stancz Gyula	1	3	3	3	2	3	2	3	2	2
Szegfi László	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
50 Szmíha Kálmán, ág. ev.	2	3	3	2	2	3	3	3	2	1
Szöghy István	1	2	3	2	1	2	3	3	1	1
Teleki Kornél, gör. kath.	3	3	3	3	2	3	4	3	2	1
Ujj Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<i>Magántanuló :</i>										
Sternheim Marcell, izr.	2	3	3	2	3	3	3	2	—	—
<i>Kimaradt :</i>					<i>Vizsgálatlan maradt :</i>					
55 Bartos László	Erdélyi Mihály									
Garai Géza	Rozgonyi Margit, magánt.									
Kerner Pál										
Kiss Gyula										
Salamon Lajos										
60 Temesváry Zoltán										
Összesen : 62.										

Harmadik B. osztály.

Osztályfőnök: Czimmermann Pál.

A tanuló neve és vallása. öszföldíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Barabás Ervin, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Baranyai Gusztáv	1	3	3	3	3	2	3	3	1	2
Benkő Vilmos	1	3	3	3	3	2	3	3	1	1
Bíttó Ferenc, ism.	2	3	4	4	3	3	3	3	3	1
5 Blau Gyula, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Blau Marcell, izr.	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1
Boros Lajos, izr.	2	2	2	2	1	1	2	3	—	1
Böröcz Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Böhm József, izr.	1	2	1	1	1	1	1	2	1	2
10 Buezkó István	1	3	3	4	3	2	3	3	3	1
Dermia Rezső	1	1	3	1	2	2	2	2	3	1
Dulovics Elemér	1	2	3	3	2	2	2	1	2	1
Faragó Endre, ism.	1	3	4	4	3	3	3	2	2	2
Fekete Ferenc	1	1	3	2	1	2	2	1	—	1
15 Fellegi Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Flatz Béla	1	2	2	1	1	1	1	1	2	1
Galambos Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gábor István, izr.	2	1	2	2	1	1	1	2	—	1
Genát Ernő, izr.	2	3	3	3	3	2	3	3	3	1
20 Gömöri Mihály, izr.	1	3	3	3	2	2	2	2	3	2
Grosser Jenő, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1
Ifkovits Mátyás	1	2	3	2	2	3	2	3	2	1
Jakab Lajos, ism.	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2
Józsa Pál, izr.	1	2	3	2	2	2	2	3	3	2
25 Kakuszi József	1	2	3	3	1	1	3	3	3	1
Katona György	1	2	3	3	2	2	3	1	2	1
Katona Péter, ev. ref.	1	2	3	3	2	1	2	2	—	1
Kiss István, ev. ref.	1	3	4	4	3	3	3	3	3	2
Kordás Sándor	1	2	2	3	1	1	1	1	2	1
30 Lendvai Imre, izr.	2	3	3	3	3	2	3	3	3	1
Lichtneckert Béla	1	2	3	3	2	1	3	2	3	1
Mager János	3	3	3	1	3	3	3	3	1	1
Máté Sándor, izr.	2	2	2	2	1	1	2	3	3	1
Ökrös Vilmos	1	1	2	2	1	1	2	1	2	1
35 Ördög Ottó	1	2	3	3	1	1	2	2	2	1
Öhler Dezső, izr.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Órhalmi Károly, ág. ev.	1	3	3	3	2	2	3	2	1	1
Palotás Mihály	1	2	2	2	2	2	3	2	1	1

A tanuló neve és vallása, öszöndijas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Pinnel János	12	33	4	12	33	33	33	33	12	1
40 Pischl István	1	33	33	1	33	33	33	33	33	1
Rajky Gyula	1	12	33	33	12	12	4	33	33	1
Reiner József	1	12	12	1	1	1	12	33	33	1
Reszely Béla	2	33	33	33	1	12	33	33	33	1
Schäfer Kristóf	1	33	33	12	12	12	33	12	12	1
45 Schwarz Andor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	12	33	1
Schwarz Sándor, izr.	1	1	12	12	1	1	33	12	12	1
Sibalin Ferenc	2	33	4	4	33	33	33	33	12	1
Sisák Ferenc	1	1	2	12	1	1	12	12	1	1
Strunk Péter	1	33	33	1	33	12	33	12	1	1
50 Sütőry Jenő	1	33	33	33	12	12	33	12	33	1
Szarka László	1	33	33	33	33	12	33	33	33	1
Tamássy Gyula, ism.	1	33	33	12	33	12	33	33	33	1
Temesváry Ernő	1	12	33	33	33	12	12	33	1	1
Winter Jenő, izr.	1	1	12	1	1	1	12	12	33	1

Összesen : 54.

Negyedik A. osztály.

Osztályfőnök : *Bite Béla.*

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan	
Ardó Andor, izr.	3	3	3	4	3	1	3	3	1
Bäck Aladár, izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Berger László, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Brückner Dezső, izr.	3	3	4	3	3	3	3	3	2
5 Burg Éte	1	1	3	3	1	3	3	3	1
Csávossy József, báró	1	1	3	1	3	1	3	1	1
Dokupel Sándor	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Endrényi Imre	2	2	3	3	2	3	3	3	2
Eszes István	1	1	3	3	2	3	3	3	1
10 Fejér István	1	1	3	3	1	1	1	3	1
Forgács Gyula	1	1	3	3	1	1	1	3	1
Fráter Gyula	1	2	3	3	1	1	2	3	1
Gaal Pál, izr.	2	3	3	3	2	3	3	4	1
Gárgyán Imre	2	3	3	4	3	3	3	3	1
15 Gombos József	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Gubriczky Jenő	1	3	3	2	3	3	3	3	2
Guttmann Imre, izr.	2	1	1	1	2	2	2	3	1
Gyertyánffy Andor	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Halasi Antal	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20 Halmos Sándor, izr.	1	1	1	2	2	1	1	2	2
Hevesy István	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Holek Imre, ág. ev.	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Holló Mihály	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Issekutz Mihály	1	3	3	3	2	2	3	3	2
25 Ivánkovics József	2	2	3	4	3	3	4	3	1
Jakabffy Dezső	1	2	3	3	3	1	2	2	1
Kálnai Gyula, izr., ism.	1	3	3	3	2	3	1	2	2
Kollár Lajos	1	3	3	2	2	1	3	3	2
Króó Ferenc, izr.	2	3	3	3	2	1	3	3	2
30 Kúp László	1	3	4	3	3	3	3	3	2
Leindörfer István, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Lindenfeld Sándor, izr.	1	3	3	2	3	2	2	3	2
Lobstein Imre, izr.	1	2	2	2	1	2	3	3	1
Lówy Henrik, izr.	2	3	3	3	3	3	3	3	2
35 Lówy János, izr.	2	3	3	2	3	3	3	3	2
Matók Andor	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Máthé Gyula, ev. ref.	1	1	2	1	1	1	2	1	1
Miksa János	1	2	2	2	1	1	3	2	1

A tanuló neve és vallása. öszlőndijas vagy ismétlő e ?	T a n t á r s z y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természetráaj	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Nettel Ottó	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
40 Patzauer Aladár, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Polgár István, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Prohászka Béla	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Raffay Zoltán	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Ranschburg Ernő, izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
45 Rüdiger Kornél	1	3	4	3	3	3	3	3	3	1
Sándor József	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Schaller Tihamér	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Schön Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sélley László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
50 Szabó Gyula, ev. ref.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Szapáry Miklós, gróf	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Szarka István	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Szélhegyi Károly	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Szűcs József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
55 Temesváry László	3	4	4	3	3	3	4	3	3	1
Vass Béla	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Végman Béla	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Wandrák József	1	3	3	3	1	1	1	1	1	1
Weiner Albert, izr.	1	3	3	1	1	3	3	3	3	1
60 Weiner Márk, izr.	1	3	3	1	1	1	1	1	1	1
Winkler Húgó, izr.	1	3	3	3	3	1	3	3	3	1
Zakar Zoltán, ev. ref.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1
<i>Magántanulók :</i>										
Gerliczy István, báró	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Faludy Géza	3	3	4	3	3	3	3	4	1	1

Összesen : 64.

Negyedik B. osztály.

Osztályfőnök: *Hám József.*

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettan	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Ajváz István, gör. kel. sz.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Bajor József	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3
Bali Pál	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1
Bartók Mihály	2	2	3	3	3	3	3	3	3	1
5 Báló József	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Bánatfi Károly, izr.	2	2	3	3	3	3	1	1	3	1
Becsey Zoltán	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1
Bernáth József	1	3	3	2	3	3	3	2	2	1
Borovszky László	3	3	3	2	3	2	2	2	2	1
10 Csepi Lajos, ág. ev.	1	1	3	3	3	2	2	2	2	1
Dáni Imre	1	2	3	3	3	3	4	3	3	1
Diskay Ferenc	3	3	3	4	3	3	3	2	3	1
Eisenbarth Nándor, ism.	2	2	3	2	3	3	3	2	2	2
Erebrucker Aladár	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1
15 Ernszt János	2	2	3	1	3	1	3	2	3	1
Fekete Gyula	2	1	3	3	3	1	2	2	3	1
Gallyas János	2	2	3	3	2	3	3	3	3	1
Halász Lajos	1	3	3	3	2	3	2	2	3	1
Jordán Jenő	3	3	3	2	2	1	2	3	2	1
20 Kallós Károly, izr.	1	2	1	1	1	1	1	2	2	1
Kampf János	1	2	3	2	2	2	3	2	2	1
Kasza Sándor	1	1	2	2	1	1	1	2	—	1
Katona András	3	3	3	4	4	3	3	3	3	2
Kellner Dániel, izr.	1	1	2	1	1	1	2	2	3	1
25 Kiss István	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Kocsis István	1	1	2	2	1	1	2	2	2	1
Kommesz János	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Kopoczky Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Kovaesevits Barna	2	3	3	3	3	3	4	3	3	1
30 Kovács József	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2
Kreiker Jenő	1	1	2	2	2	2	1	3	2	1
Landsmann Sándor, izr., ism.	3	2	3	2	2	3	2	2	3	2
Leopold Ede, izr.	1	2	3	1	1	1	2	2	2	1
Mamusich Béla	1	1	2	2	2	2	1	1	2	1
35 Menez Károly	1	3	3	3	3	2	3	3	2	2
Mészáros Ferenc, öszt.	1	1	3	3	3	1	2	2	1	1
Miklós Sándor	2	2	3	3	2	2	2	3	2	1
Miskolezy Jenő	1	1	3	3	2	1	3	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									
	Vallásan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettudj	Algebra	Rajzoló mértan	Tornázás	Magaviselet
Muszil Vilmos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
40 Prungel Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Roboz József, izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rothbart Emil, izr.	3	1	3	1	1	1	3	3	3	1
Rozmis István	1	1	1	1	1	1	3	3	—	1
Szeles János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45 Szentkereszti Ábel	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Szőke Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Thurn Nándor	2	3	3	1	3	2	3	3	—	2
Tóth Géza	1	1	3	3	1	3	3	1	1	2
Tóth István	1	1	3	4	3	3	1	3	3	1
50 Tömörkény László	1	1	3	1	3	1	3	1	1	1
Vastag Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vastag Pál	1	3	3	3	3	3	3	3	3	1
Vasvári Sándor, izr.	1	1	1	1	1	1	1	2	3	1
Vidovics András	3	3	3	1	3	3	3	4	1	1
55 Vig Jenő, ev. ref.	1	3	3	1	3	3	3	3	3	1

Kimaradtak :

Erdőhegyi János, ev. ref.
Garai László, izr.
Gavrilovits Szvetiszláv, ism., gör. kel. sz.
Nátly István

60 Schiffkorn Antal

Összesen : 60.

Ötödik A. osztály.

Osztályfőnök: Bontó József.

A tanuló neve és vallása. ösztdíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Balassa István, izr.	2	3	3	—	2	3	3	3	3	3	3	1
Bánszki Tamás	1	1	3	—	1	1	3	1	1	3	3	1
Bodó Dénes	2	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	2
Bogdán István, gör. kel. sz.	2	3	2	2	—	—	2	2	2	3	2	1
5 Bózsó István	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Campian József, gör. kath., öszt.	1	2	2	3	—	—	3	2	3	3	1	2
Devics Sándor	1	2	2	—	2	1	2	2	3	2	1	1
Diskay László	1	3	3	—	3	2	3	2	2	2	3	1
Draskovich Ferenc	3	3	3	—	1	3	3	3	2	3	3	1
10 Ferderber László, izr.	3	3	3	—	3	4	4	4	3	3	3	1
Ferenesevics György	1	1	1	2	—	—	2	1	1	2	1	1
Firbás Oszkár	1	1	2	1	—	—	2	1	1	1	—	1
Fischof György, izr.	1	2	3	—	2	3	2	1	1	2	3	2
Frankó Andor	1	2	3	3	—	—	3	3	3	3	—	1
15 Goldschmidt Imre, izr.	3	2	2	—	3	1	3	3	3	3	2	2
Grosser Sándor, izr.	1	1	2	2	—	—	2	1	1	3	2	1
Huszáresek Nándor	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Kátay Lajos	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	1
Kern Dezső, ág. ev.	1	1	2	3	—	—	2	3	2	3	2	2
20 Kerner Imre	1	1	2	—	1	1	2	1	1	1	2	1
Ketter Tibor	2	3	3	—	2	2	3	3	2	3	2	1
Ketzer Géza, öszt.	1	1	1	1	—	—	2	1	1	1	1	1
Kovács György	1	1	1	2	—	—	1	1	1	1	2	1
Kovács István, ev. ref.	2	3	3	—	3	2	3	4	3	4	3	1
25 Kovács József	1	3	4	—	2	3	3	3	3	3	3	1
Kray Pál	1	1	2	2	—	—	1	1	1	2	2	1
Kresadlo József, öszt.	2	3	3	—	2	1	3	2	3	2	1	1
Lasztovicza Andor	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Lollok Sándor	1	2	3	—	2	1	3	2	1	3	1	1
30 Mályusz Géza, ág. ev.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Máté Zoltán, izr.	3	2	2	—	2	3	2	3	2	3	3	2
Molnár Miklós	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Motika Ottó	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2
Orafitsik László	1	2	3	2	—	—	2	2	1	3	2	1
35 Ördög Zoltán	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	2	1
Rafner Béla, öszt.	1	2	1	1	—	—	2	2	1	1	2	1
Rácz Béla, ism.	2	3	3	—	3	3	3	3	2	3	—	2
Reök Iván, ág. ev.	1	1	3	—	1	2	2	1	2	1	2	1

A tanuló neve és vallása, öszöndijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
40 Roboz Imre	3	1	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3
40 Simák Béla	3	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3
Somlyódy István, ev. ref.	1	1	3	3	—	—	3	1	1	3	3	1
Spergely Imre	1	1	3	3	—	—	1	1	1	1	2	1
Szabó Ferenc, ism.	1	3	3	3	—	—	3	3	3	4	1	1
Székely Sándor	3	4	3	3	—	—	3	4	4	3	3	3
45 Telléry Géza	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	3	1
Thanhoffer Emil	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Tompos Lajos, ism.	1	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1
Touttenui Ferenc	1	3	3	3	—	—	3	1	3	3	3	1
Vladár Ernő, ev. ref.	1	1	3	3	—	—	3	1	1	3	3	1
50 Zámbo György	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	3
<i>Magántanulók:</i>												
Székely Ilona, izr.	1	2	3	—	1	3	2	1	1	3	—	—
Tallián Jenő	1	1	3	—	1	3	1	2	2	3	—	—
<i>Kimaradtak:</i>						<i>Vizsgálatlan maradt:</i>						
Fodor István						55 Soltész András, magánt.						
Ökrös Károly						Összesen: 55.						

Ötödik B. osztály.

Osztályfőnök: *Pesovár Ambrus.*

A tanuló neve és vallása. öszöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k											
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Menyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Ábrahám János	1	2	3	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Balassy István	3	4	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Bieber János	1	3	3	2	—	—	1	1	2	3	—	1
Blau László, izr.	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	3	1
5 Czappán Elemér	2	2	2	—	3	—	1	3	3	3	3	1
Erdélyi Gyula	1	1	3	2	—	—	2	1	1	2	3	1
Gergő András, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Görög László	1	1	2	—	—	—	3	2	2	3	2	1
Hajós László	1	2	3	—	—	—	3	2	3	3	2	1
10 Héhn József, ism.	2	2	3	—	2	—	1	2	2	3	—	1
Jakobovits Gyula, izr.	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	—	1
Krevenka Antal	2	3	3	3	—	—	1	3	3	3	2	1
Lichtfusz Antal	1	1	3	2	—	—	1	1	1	2	—	1
Mandl András	1	3	3	3	—	—	2	2	2	2	3	1
15 Márton István	2	3	4	—	3	3	3	3	3	3	2	1
Miklós Károly, öszt.	1	1	2	2	—	—	2	1	1	2	2	1
Neff Mátyás	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	1
Oláh Vencel, ism.	1	1	3	1	—	—	2	1	1	3	—	1
Ördög Attila	1	2	3	3	—	—	3	2	2	3	3	2
20 Pelikán Oszkár, ág. ev.	2	3	3	—	3	—	3	3	3	3	3	1
Rosenthal István, izr., ism.	2	2	3	—	2	—	3	2	2	3	2	1
Schultz Zoltán	3	3	3	—	3	3	3	3	3	4	3	1
Strubert Ferenc	1	1	2	2	—	—	1	3	3	3	1	2
Szabó Dénes	1	2	3	2	—	—	3	1	2	3	3	1
25 Takács Ede	2	2	3	2	—	—	2	1	2	2	2	1
Törteli Zoltán	1	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	1
Urbán István	1	1	2	1	—	—	1	2	1	—	—	1

Összesen : 27.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Kiss István.

A tanuló neve és vallása, öszöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k											
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Bajusz Péter	2	2	3	3	—	—	3	3	2	3	1	1
Balassa József, izr.	1	1	2	2	—	—	1	1	1	1	—	1
Balázs Dénes, izr.	1	1	2	—	1	2	1	1	1	1	2	1
Bárány István, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	2	3	1
5 Bäck Miklós, izr.	1	2	2	—	2	3	2	1	1	2	2	1
Beck Lajos, izr.	1	2	3	—	1	2	3	1	1	2	3	1
Bezdány Mihály	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1
Bérczi István	1	2	3	2	—	—	3	2	2	3	1	1
Blau Andor, izr.	1	1	3	—	1	2	3	2	2	3	2	1
10 Bója István	1	1	2	2	—	—	1	2	2	2	2	1
Bózsó Sándor	1	2	3	3	—	—	4	3	2	2	2	1
Burián Gáspár	1	1	2	—	1	2	1	1	1	2	1	1
Danczinger Gyula	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	2
Deutsch Armin, izr.	2	3	3	3	—	—	2	2	3	3	3	2
15 Dinusz Hugó	1	3	3	—	3	2	3	3	2	3	2	1
Freller Miklós, izr.	1	3	4	4	—	—	4	2	3	4	2	1
Gácsér György	2	3	3	3	—	—	3	3	2	3	3	1
Goldfahn László, izr.	2	2	2	2	—	—	2	2	1	3	—	1
Gönczi Károly	2	3	4	3	—	—	3	3	2	3	3	1
20 Halas István, ev. ref.	1	2	2	—	1	3	1	1	1	1	3	1
Halmágyi Ferenc, izr.	2	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	1
Harpauer József	1	1	1	2	—	—	2	2	2	3	2	1
Hepp Miklós	1	2	3	2	—	—	2	3	2	3	3	1
Herold József	1	2	3	—	3	2	3	3	3	4	3	2
25 Hólek István, ág. ev.	1	1	3	—	2	2	3	2	1	3	2	1
Hónigesz Félix	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Ivánkóvits Zoltán	2	3	3	—	3	2	3	3	2	3	—	1
Jankovics János	2	1	3	3	—	—	3	3	2	3	3	1
Kiss Márton	1	1	2	2	—	—	2	3	2	3	2	1
30 Kováts Lajos	1	1	2	3	—	—	3	2	1	3	2	1
Kreiker Aladár	1	1	2	2	—	—	2	2	1	1	1	1
Kulinyi Ernő, izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	1	1	—	1
Magyari Nándor	1	2	3	—	2	1	2	3	3	2	1	1
Mamusich Ferenc	1	1	2	2	—	—	2	2	2	2	1	1
35 Menyhárt Zsigmond	2	3	3	—	3	3	3	2	2	3	3	1
Nagypál István	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	3	2
Nováky György	1	1	2	—	2	1	3	2	1	3	1	1
Pápay István	1	1	1	1	—	—	2	1	1	2	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r r e g y a k											
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség tan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz						
Pintér Mihály, ág. ev.	2	3	3	1	—	—	3	3	3	3	1	2
40 Rex Ernő, izr.	1	3	3	—	3	3	3	3	3	3	1	1
Roboz Béla	1	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	2
Roboz László, izr.	1	1	1	1	—	—	1	3	1	1	1	1
Rosenthal Béla, izr.	1	3	3	3	—	—	3	3	1	3	3	1
Róder Oszkár, izr.	1	3	3	3	—	—	3	3	1	3	3	1
45 Rónay Tibor	1	3	1	3	—	—	1	1	3	3	1	1
Sallai József	3	1	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1
Scherer Antal	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1
Schultz Alajos	1	1	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1
Schwab Imre, izr.	1	1	3	1	—	—	3	3	1	3	—	1
50 Senautka Oszkár	1	1	3	—	3	3	3	2	3	3	1	1
Szabó Géza	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	1	1
Szamek Andor, izr.	1	3	3	—	3	3	3	2	1	1	—	1
Tarján Antal	1	1	3	3	—	—	3	3	1	3	3	1
Tenner István, izr.	1	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2
55 Tukats Sándor	3	3	3	—	3	3	3	2	1	3	3	1
Ujj György	3	3	3	—	3	3	3	3	1	3	3	2
Ujj János	1	1	3	—	1	1	3	3	1	3	1	1
Vajda Andor, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Vajda Imre, izr.	1	3	3	3	—	—	1	1	3	3	3	2
60 Visky István	3	3	3	3	—	—	3	3	3	4	1	1
Werner László	1	1	3	—	3	1	3	3	3	3	1	1
Wlassics Adorján	1	1	3	—	1	1	3	3	3	3	—	1
<i>Magántanuló:</i>												
Polgár Gabriella	1	1	1	2	—	—	2	1	1	2	—	—

Összesen: 63.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Frank István.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k												
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Égészségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz							
Balogh Béla	2	4	3	—	3	3	3	3	4	4	1	1	2
Batta Gyula, ev. ref.	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	2	2
Bárdy József	1	2	3	3	—	—	4	1	2	3	1	2	1
Belle Géza, ev. ref.	1	3	3	—	1	1	1	2	2	1	1	1	1
5 Blau Izidor, izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Bondy György, izr.	1	2	1	2	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Czibula Béla	2	4	4	3	—	—	3	3	4	4	1	2	1
Fluck Endre, öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1	1
Fürtös Béla	1	1	2	—	1	1	2	2	2	2	2	1	1
10 Gunda Gyula, öszt.	1	1	2	1	—	—	1	1	3	2	3	1	1
Heinrich Péter	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Hubesik József	1	2	3	—	2	3	2	3	3	2	2	1	1
Kamocsay György	1	3	3	—	1	3	2	3	3	3	2	2	3
Kanyó Pál	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	3	1	1
15 Kern Lajos, ág. ev.	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	3	2	1
Kis Nándor, izr.	2	2	2	2	—	—	2	2	2	2	—	2	1
Kiss Miklós	1	2	3	3	—	—	1	2	3	3	3	1	1
Klivinyi István	1	3	4	—	2	3	3	3	3	3	1	1	1
Kontraszti János, ism.	1	3	3	3	—	—	2	2	1	3	2	1	1
20 Kovács András	1	2	3	—	2	2	3	3	3	3	1	1	2
Kovács István	1	2	3	—	1	2	1	1	3	3	2	2	1
Kovács Kálmán, ev. ref.	1	2	3	3	—	—	1	3	1	2	1	1	2
Köpfer Mihály	1	2	3	2	—	—	2	3	2	3	1	1	1
Kuszli Sándor	2	3	3	—	2	3	3	3	3	3	—	2	1
25 Lantos István	1	3	2	3	—	—	2	3	3	3	3	2	2
Léh István	1	2	2	2	—	—	2	2	1	2	2	1	1
Manóv Károly	1	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2	1
Mályusz Egyed, ág. ev.	1	1	2	—	1	2	1	1	1	2	2	1	1
Molnár László	2	3	4	—	2	2	4	3	3	3	3	2	2
30 Mukits Attila	1	2	3	3	—	—	1	2	3	3	3	1	1
Nagy Béla	2	1	3	—	2	3	3	3	4	3	2	2	1
Novák Oszkár	1	3	3	3	—	—	2	2	3	3	3	1	1
Oezvirk Elemér	1	2	2	2	—	—	2	1	1	2	—	2	1
Perényi Izsó, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	2	1	1
35 Rácz Andor	1	1	3	—	2	2	3	3	3	3	1	2	2
Rimanóczy Ferenc	1	2	3	—	2	3	3	3	3	3	3	1	1
Rónay Dénes	2	3	3	—	2	3	1	3	3	3	2	1	1
Sárdy Brútusz	2	2	4	—	2	3	3	3	3	3	2	1	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k												
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Egészségtan	Magaviselet
					Irodalom	Rajz							
40 Schmidt Károly	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Schwarz Pál, izr.	1	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1
Schwepler János, ev. ref.	1	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1
Snaiker Imre	1	1	1	1	1	1	3	1	3	3	3	1	1
Spergely Tibor	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Stanel Mátyás	1	1	3	3	—	—	1	1	1	3	3	1	1
45 Strubert Géza	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Szabó Zoltán, ev. ref.	1	1	3	3	—	—	3	1	3	4	1	1	1
Székely László, izr.	3	3	3	—	1	3	1	1	3	3	—	1	1
Szél József	3	3	4	3	—	—	3	3	3	3	3	1	1
Takács Zoltán, öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	3	1	1	1	1
50 Velesov Vince	1	4	3	—	1	1	3	3	3	3	1	2	1
Vig Sándor, ev. ref.	1	3	3	1	3	1	3	3	3	3	1	1	1
Weisz István, izr.	1	1	3	3	—	—	1	1	1	1	3	1	1
<i>Magántanulók :</i>													
Bajor Lajos, ism.	2	3	3	—	1	3	1	3	3	3	—	—	—
Berger Imre, izr.	1	3	3	—	1	3	1	3	3	3	—	—	—
55 Csányi Mátyás, izr.	1	1	1	2	—	—	1	1	1	1	—	—	—
Heinrich Margit	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	—	—
<i>Vizsgálatlan maradt :</i>													
Endrényi József													
Ferencz Pál, izr.													
Pánczél Miklós.													
60 Vuity Milorad, gör. kel. sz., magánt.											Összesen : 60.		

Nyolcadik osztály.

Osztályfőnök: Prelogg József.

A tanuló neve és vallása, öszföldíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k												
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
					Irodalom	Rajz							
Aczél Iván, izr.	1	1	2	—	1	2	1	2	3	3	2	1	1
Ábrahám András, öszt.	2	1	2	2	—	—	1	1	2	2	2	1	1
Belle Ferenc, ev. ref.	1	2	2	2	—	—	1	2	2	2	2	1	1
Békefi József, izr.	1	3	3	—	1	2	3	3	3	3	3	2	2
5 Bihari József, izr.	1	3	2	2	—	—	2	3	3	2	2	1	1
Buck Gábor, izr.	1	1	1	2	—	—	—	2	2	2	—	2	2
Deutsch Imre, izr.	1	2	2	2	—	—	1	2	3	3	2	1	1
Farkas István	1	2	3	2	—	—	2	3	3	3	2	1	1
Farkas Márton, izr.	1	1	3	2	—	—	2	2	2	3	3	1	1
10 Fenyő Jakab János, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Fráter András	1	1	2	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Gera István	2	2	3	3	—	—	3	2	3	3	3	1	1
Glasz Mihály	2	2	3	2	—	—	1	2	2	2	2	1	1
Gömöri Endre, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
15 Hammer Fidél	1	1	1	1	—	—	—	1	1	1	1	1	1
Hille Alfréd, ev. ref.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Hónigcs Oszkár	1	1	2	—	1	2	1	1	1	3	3	1	1
Ivankovits Jenő	2	3	3	—	2	1	3	3	4	3	3	—	1
Jakob Károly, ág. ev.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
20 Kiss Miklós, izr.	1	3	3	—	2	3	3	3	3	4	3	3	2
Korber Nándor	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	—	1
Loria Aladár, izr.	1	2	1	2	—	—	1	2	2	3	3	—	1
Lőrinczy Endre	1	2	3	—	1	1	2	3	3	3	3	2	2
Mamusich László	2	2	3	3	—	—	3	3	3	3	3	2	1
25 Miskolezi Gyula, öszt.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Ökrös János	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	2
Pávó Ferenc	1	1	2	2	—	—	1	1	1	1	2	1	1
Pity István	1	1	3	—	1	3	1	2	1	3	3	2	1
Politzer Imre, izr.	1	2	2	2	—	—	1	2	2	1	1	2	1
30 Polónyi Gyula	1	2	2	2	—	—	2	2	3	3	2	1	1
Schicht Ádám	2	1	3	3	—	—	1	3	2	3	2	2	1
Schiller János	1	1	2	—	1	1	1	2	2	2	2	1	1
Schneider József	2	3	3	3	—	—	2	3	3	3	3	3	1
Schön László	1	2	3	3	—	—	2	3	3	3	3	3	2
35 Siegler János	2	2	3	2	—	—	2	2	3	2	3	1	1
Spitzer Andor, izr.	1	2	3	3	—	—	2	3	2	2	2	3	1
Steiner Henrik, izr.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	2	2	1
Szűts Sándor	1	1	3	3	—	—	1	2	2	3	2	2	1

A tanuló neve és vallása, osztálydíjas vagy ismétlő-e ?	T a n t á r g y a k										Magaviselet		
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög-pótló		Német nyelv	Bölcsészet	Történelem	Természettan		Mennyiség-tan	Tornázás
					Irodalom	Rajz							
Tarján Pál	1	1	1	2	—	—	1	1	2	2	2	—	1
40 Vajda Ernő, izr.	1	1	3	3	—	—	1	1	1	2	2	2	1
Veszélka József	1	1	3	3	—	—	2	2	3	3	2	2	1
Vlahovics Milos, gör. kel. sz.	2	2	3	—	1	1	2	3	3	3	3	2	1
Weigand János	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1
Zeisler Imre, izr.	1	2	3	3	—	—	2	3	3	3	3	—	1
<i>Magántanulók :</i>													
45 Sternheim Moses, izr.	1	1	2	—	1	3	1	1	1	2	2	—	—
Tallián Tibor	2	3	3	—	2	3	2	2	3	3	3	—	—
Vuchetich György, oszt.	3	2	2	2	—	—	3	3	2	3	3	—	—
<i>Vizsgálatlan maradt :</i>													
Braun József, izr.													
Gallyas István													
50 Lőrinczy Gábor, magánt.													
<i>Kimaradt :</i>													
Kern Aurél, ág. ev.													
Összesen : 51.													

B) A nem kötelezett tantárgyakból.

I. Gyorsírás.

(A *-gal jelöltek haladók, a **-gal gyakoriók és a csillag nélküliek kezdő gyorsírók.)

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A) osztály.		IV. A) osztály.	
Balassa Jenő	3	Ardó Andor	3
Czimmer Andor	1	30 Bäck Aladár	3
Gerő Imre	2	Burg Ete	3
Göndöcs Jenő	2	Forgács Gyula	2
5 Halasi Ferenc	1	Gombos József	2
Kiss Géza	2	Guttmann Imre	3
Kluesik István	1	35 Halmos Sándor	2
Króó Imre	3	Jakabffy Dezső	2
Latzkovits Béla	1	Kollár Lajos	2
10 Lieber Béla	1	Kúp László	3
Mandel Zoltán	3	Leimdörfer István	3
Márki Szilveszter	3	40 Lobstein Imre	3
Radányi Géza	3	Nettel Ottó	3
Répás Béla	1	Prohászka Béla	2
15 Schachtitz János	3	Schön Ferenc	3
		Sclley László	1
		45 Temesváry László	3
		Vass Béla	3
III. B) osztály.		IV. B) osztály.	
Barabás Ervin	1	Bartók Mihály	2
Blau Marcel	1	Bernáth József	2
Boros Lajos	3	Dáni Imre	3
Böhm József	2	50 Kallós Károly	1
20 Galambos Sándor	1	Kampf János	3
Genát Ernő	3	Kellner Dániel	1
Gömöri Mihály	3	Kiss István	3
Lendvai Imre	3	Kocsis István	3
Máté Sándor	1	55 Kopeczky Károly	1
25 Öhler Dezső	1	Kreiker Jenő	3
Sütőry Jenő	3		
Szarka László	3		
Temesváry Ernő	3		

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Landsmann Sándor	3	90 Kováts Lajos	2
† Nátly István	—	Kreiker Aladár	2
Roboz József	2	**Kulinyi Ernő	1
60 Szentkereszti Ábel	2	*Pintér Mihály	3
Thurn Nándor	2	Roboz Béla	3
Tömörkény László	2	95 *Roboz László	1
Vasvári Sándor	1	Rosenthal Béla	2
V. A) osztály.		Tenner István	3
Balassa István	3	*Vajda Andor	3
65 Bodó Dénes	3	Vajda Imre	1
*Bózsó István	1	VII. osztály.	
Fischhof György	3	100 Batta Gyula	2
† Fodor István	—	**Blau Izidor	1
Frankó Andor	2	**Bondy György	2
70 *Grosser Sándor	3	**Csányi Mátyás	1
Ördög Zoltán	1	**Fürtös Béla	1
Roboz Imre	3	105 **Kis Nándor	1
Simák Béla	3	Kovács Andor	2
*Thanhoffer Emil	1	Mályusz Egyed	1
V. B) Osztály.		**Perényi Izsó	1
75 *Blau László	2	**Rácz Andor	1
Czappán Elemér	3	110 **Schmidt Károly	1
*Erdélyi Gyula	2	**Schwarz Pál	1
*Jakobovits Gyula	1	**Strubert Géza	1
*Neff Mátyás	1	**Weisz István	1
80 *Oláh Vencel	2	VIII. osztály.	
*Urbán István	3	*Aezél Iván	1
VI. osztály.		115 **Buck Gábor	2
Bajusz Péter	3	**Deutsch Imre	1
*Bäck Miklós	2	**Farkas Márton	1
Bezdány Mihály	2	*Fenyő J. János	2
85 Blau Andor	1	**Gömöri Endre	1
Bója István	3	120 **Politzer Imre	2
*Deutsch Armin	3	**Steiner Henrik	1
Goldfahn László	2	**Vajda Ernő	2
Harpauer József	2	Összesen : 122.	

† Kimaradt

A Gabelsberger-Markovits-féle magyar gyorsírás tanítására hetenkint 2—2 órát fordítottunk úgy a kezdőknél, mint a haladóknál és a gyakorlóknál. A kezdő gyorsírók száma: 87, a haladóké: 15 és a gyakorlóké: 20, összesen 122. Tankönyvül Bódogh János tankönyveit, olvasó- és gyakorlókönyvül pedig a Szegedi Gyorsíró és a többi szaklapok évfolyamait használtuk.

II. Műének.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
a) KEZDŐK.		b) HALADÓK.	
I. A) osztály		I. A) osztály.	
Demján Sándor	1	35 Szendery Áron	1
Potvocek Pál	2	II. A) osztály.	
Radányi Sándor	1	Boek János	1
Rádóczy László	1	Hegedüs Béla	1
I. B) osztály.		Kókay László	1
5 Dobó János	1	Puskás Zoltán	3
Fehlberg Vilmos	1	II. B) osztály.	
Glázi József	1	40 Csávossy Endre báró	1
Katona István	1	Egressi Zoltán	1
Kopp Antal	1	Ferenczy Endre	2
10 Mészáros Béla	1	Janik László	2
Martin Pál	2	Juhász Endre	1
Mórocz Ödön	1	45 Karkos Jenő	1
Nagy Ferenc	1	Klucsik Ferenc	1
Rajky László	2	Mészáros Imre	2
15 Rau Ádám	2	Rietly Béla	1
Varga Sándor	1	Simon Béla	2
Végh Sándor	2	50 Szóke Mihály	1
Willems János	1	Varga Nándor	1
Zeller József	1	III. A) osztály.	
I C) osztály.		Derecskey József	1
20 Bárdoss Lajos	2	Göndöcs Jenő	1
Bischof Miklós	1	Halasi Ferenc	1
Bója László	1	55 Kerner Pál	1
Dobóczy József	1	Klucsik István	1
Ernszt István	2	Márki Szilveszter	1
25 Farkas Gyula	1	Müller Sándor	1
Kiss Mihály	1	Radányi Géza	1
Kosóczy Ferenc	1	60 Répás Béla	1
Meixensberger Miklós	1	Riesz József	1
Nyíry László	2	Somlyódy Árpád	1
30 Sajnovits Sándor	1	Szegffy László	1
Schlinger Mátyás	1	Teleky Kornél	1
Szántó Antal	1	65 Újj Béla	1
Szilágyi Károly	2	III. B) osztály.	
Touttenui Sándor	1	Flatz Béla	1
		Ökrös Vilmos	1
		Reiner József	1

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
IV. A) osztály.		VI. osztály.	
Eszes István . . .	1	Nagypál István . . .	1
70 Kúp László . . .	1	90 Pápay István . . .	1
Miksa János . . .	1	Pintér Mihály . . .	1
Prohászka Béla . . .	1	Sallai József . . .	1
Szarka István . . .	1	Schultz Alajos . . .	1
Szücs József . . .	1	Tarján Antal . . .	1
		95 Werner László . . .	1
IV. B) osztály.		VII. osztály.	
75 Bartók Mihály . . .	3	Balogh Béla . . .	1
Bernáth József . . .	1	Fürtös Béla . . .	1
Mamusich Béla . . .	2	Klivinyi István . . .	1
Muszil Vilmos . . .	1	Kontraszti János . . .	1
Szóke Gyula . . .	1	100 Kovács András . . .	1
80 Tömörkény István . . .	1	Köpfer Mihály . . .	1
Vastag Ferenc . . .	1	Lantos István . . .	1
		Molnár László . . .	1
		Nagy Béla . . .	1
V. A) osztály.		VIII. osztály.	
Ferencsevits György . . .	1	105 Ábrahám András . . .	1
Kerner Imre . . .	1	Hille Alfréd . . .	1
Somlyódy István . . .	1	Lőrinczy Endre . . .	1
85 Thanhoffer Emil . . .	1	Miskolczy Gyula . . .	1
		Pity István . . .	1
		110 Polónyi Gyula . . .	1
		Schön László . . .	1
		Siegler János . . .	1
		Tarján Pál . . .	1
V. B) osztály.		Összesen: 113.	
Czappán Elemér . . .	1		
Héhu József . . .	1		
Lichtfusz Antal . . .	1		

A műének tanítására hetenkint 4 óra fordított. A tanulók két csoportra voltak osztva. A kezdők tanítása a hangjegyek, ütemek, pauzák, módosító jelek ismertetésére terjeszkedett. A haladók Zsasskovszky négy szólamra alkalmazott magyar és latin egyházi énekeit tanulták, továbbá néhány darabot a „Palestrina“ füzeteiből, az „Őseink buzgóságából“ Bogisichtól stb. A betanult egyházi énekeket ünnep- és vasárnap a tanuló-ifjúság szent miséjén énekelték. Az egyházi énekeken kívül világi műdarabokat is tanultak Harrach dr.: „Arion“ gyűjteményéből, Zsasskovszky: „Egri dalmok“ c. gyűjteményéből s ezeket a főgimnázium ünnepélyein adták elő.

III. Szabadkézi rajz.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. A) osztály.			
Devics István	1	30 Diskay László	3
Kerner Pál	1	Draskovich Ferenc	3
Müller Sándor	1	Huszárecsek Nándor	2
Riesz József	2	Kresadló József	1
5 Ujj Béla	1	Kerner Imre	1
		35 Ketter Tibor	2
		RácZ Béla	3
		Reöck Iván	2
III. B) osztály.			
Dermla Rezső	2	V. B) osztály.	
Faragó Endre	2	Czappán Elemér	2
Fekete Ferenc	2	Pelikán Oszkár	2
Flatz Béla	1		
10 Ifkovits Mátyás	2	VI. osztály.	
Mager János	2	40 Bäck Miklós	3
Palotás Mihály	1	Dinusz Hugó	2
Schäffer Kristóf	1	Herold József	2
		Magyari Nándor	1
		Nováky György	1
IV. A) osztály.		45 Ujj György	1
Forgács Gyula	3	Werner László	2
15 Gombos József	2	Wlassics Adorján	1
Prohászka Béla	1		
Schaller Tivadar	2	VII. osztály.	
Sélley László	1	Balogh Béla	3
Zakár Zoltán	1	Belle Géza	1
		50 Fürtös Béla	1
IV. B) osztály.		Kováts András	2
20 Bajor József	2	Kovács István	2
Borovszky László	2	Léh István	1
Csepi Lajos	3	Molnár László	2
Mészáros Ferenc	3	55 Schnaiker Imre	1
Miskolezy Jenő	3	Szekely László	3
25 Szeles János	1		
Szentkereszty Ábel	2	VIII. osztály.	
Tömörkény László	1	Lőrincezy Endre	1
		Schiller János	1
V. A) osztály.			
Bodó Dénes	3		
Devics Sándor	1	Összesen : 58.	

IU. Francia nyelv.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
VIII. osztály.		V. B) osztály.	
*Ábrahám Andor	1	Jakobovits Gyula	1
Belle Ferenc	1	30 Neff Mátyás	1
*Fenyő János	1	Urbán István	1
Glasz Mihály	1	IV. A) osztály.	
5 Hammer Fidél	1	Bäck Aladár	1
*Hille Alfréd	1	Endrényi Imre	2
*Jakob Károly	1	Eszes István	1
*Lória Aladár	1	35 Forgács Gyula	1
*Miskolczy Gyula	1	Frater Gyula	2
10 *Pulitzer Imre	1	Gaál Pál	2
Schicht Ádám	1	Halasi Antal	1
*Steiner Henrik	1	Halmos Sándor	1
*Szűcs Sándor	1	40 Ivánkovich József	2
*Tarján Pál	1	Kroó Ferenc	2
15 Weigand János	1	Lobstein Imre	1
*Zeisler Imre	1	Máthé Gyula	1
VII. osztály.		Polgár István	2
Belle Géza	1	45 Ranschburg Ernő	1
*Endrényi József	2	Schaller Tihamér	2
*Kern Lajos	2	Sélley László	1
20 *Kovács Kálmán	1	Szarka István	1
*Schwepler János	2	Szélhegyi Károly	2
VI. osztály.		50 Weiner Albert	1
Bäck Miklós	1	Weiner Márk	1
*Halas István	2	Winkler Húgó	2
*Kreiker Aladár	2	Zakár Zoltán	2
25 Tarján Antal	1	IV. B) osztály.	
Tukats Sándor	2	Eisenbarth Nándor	3
V. A) osztály.		55 Kreiker Jenő	1
Kern Dezső	2	Tömörkény László	1
*Kovács György	1	III. A) osztály.	
		Mandel Zoltán	2
		Összesen: 57.	

A *-gal jelöltek haladók.

A tanfolyamban, mely egész évre kötelező, kezdők és haladók vettek részt heti 2—2 órában. Tandíjúl havonként két koronát fizettek, mely alól a szegényebb sorsú tanulók fölmentést nyertek. Végzett tananyag: *a)* kezdők: az olvasás szabályai, az avoir és être segédigék, az er, ir, oir és re végzetű igék ragozása, főnevek, melléknevek, névmások, számnevek megfelelő fordítás (franciából magyarra és viszont) és beszélgetés alapján. *b)* haladók: ismétlések után a rendhagyó, személytelen és visszaható igék. A szenvedő igeragozás. A participe passé és présent használata. A névmások és viszonzyszók. Az igeidők és igemódok használata. Az igeidők egyezése. Az infinitiv használata megfelelő fordítás és beszélgetés alapján. Tankönyv: Mébold és Ujvári: Francia nyelv- és olvasókönyv kezdők és haladók számára. Contes Choisis Des Fères Grimm traduits par Baudry.

U. Egészségtan.

Kötelező rendkívüli tárgy.

Az „Egészségtan“ heti 2 órai tanításán a VII. osztály összes tanulói részt vettek.

Tananyag: A közegészségtan feladata és célja. Fertőző betegségek, azok felismerése; fellépésük, elterjedésük legfőbb okai. Állatokról emberre átvihető fertőző betegségek. Védekezés a fertőző betegségekkel szemben. Fertőtlenítés. Egészséges város, falu, ház, lakás. Szellőztetés, fűtés, ürülék-anyagok eltávolítása. Ruházkodás.

Emberismerettan. Az egészség, betegség jelentősége. Táplálkozás; megromlott, meghamisított ártalmas tápszerek, italok. Az alkoholizmus és káros következményei, veszélyei. Vízszolgáltatás, vízvezeték. Foglalkozás, iparágak, iparbetegségek, gyáregészségügy. Testedzés, testünk ápolása. — Első segélynyújtás baleseteknél, rögtön támadt életveszélyeknél és megbetegedéseknél. Életmentés.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata :

az előmenetel rovatában : 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen ; a magaviselet rovatában : 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé szabályszerű, 4 = rossz.

Rövidítések jelentménye :

gör. kath. = görög katolikus vallású ; — gör. kel. sz. = görög keleti szerb ; — gör. kel. r. = görög keleti román ; — ág. ev. = ágostai evangélikus ; — ev. ref. = evangélikus református ; — izr. = izraelita ; — ism. = ismétlő ; — öszt. = ösztöndíjas. — Ahol név után a kötelezett tárgyaktól nyert sorozatban vallás jelezve nincs, ott római katolikus értendő. — A tornázás rovatában — = fölmentetett.

VII.

Az iskolai év bezárása.

1. *Évzáró.* Az ünnepélyes évzáró gyűlést május hó 30-án, pünkösd ünnepén tartottuk nagy közönség jelenlétében, amely alkalommal az igazgató beszámoló beszédet tartott.

A tanévet június 29-én ünnepélyes „Te Deum“-mal zártuk be, mely után a tanulóknak kiosztottuk az odaítélt jutalmakat, továbbá a bizonyítványokat és értesítőket.

2. *Adományok.* Első helyen kell említenünk Méltóságos Várady Árpád c. püspök, miniszteri tanácsos úr nagylelkű adományát, aki a tanév végén érettségi vizsgálatot tett két szegénysorsú, jó erkölcsi magaviseletű és szorgalmas ifjú jutalmazására 300 koronát ajándékozott.

A vall.-ésközokt. miniszter, mint minden évben, ezúttal is több értékes könyvet, folyóiratot és érmet adományozott az intézetnek. Debreczeni János egri kanonok 10,000 koronás alapítványt tett. Buziási Eisenstädter Róbert bőkezűségéből kapta az önképzőkör elnöke a nagy ezüst érmet, a kör másik tagja a díszes bronz érmet, ezenkívül egy-egy olajfesték kazettát adományozott teljes fölszereléssel 2 tanulóknak, kik a szabadkézi rajzolásban a legjobb eredményt érték el. A Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 120 koronát, a Szegedi Kereskedelmi és Iparbank 30, a Szegedi Takaré- és Hitel-Részvénytársaság 25 és a Szegedi Bank-nyesület Részvény-Társaság 20 koronát ajándékozott a segélyegylet és Önképzőkör tőkéjének gyarapítására.

Popper Nándor gyáros úr 20,¹ Eisenstädter Róbert úr 30 koronát adott Cserép Sándor igazgató halálozási évfordulója alkalmával az intézeti segélyegylet javára. Tóth Péter nagykereskedő úr 30 koronát küldött az Önképzőkör pályakérdései jutalmazására. A Gál Testvérek cége 3 szegény tanulóknak tornafelszerelést adott. Az 1897-ben érettségizett tanulók 140 koronát bocsátottak az igazgató rendelkezésére,

amely összegre pályakérdéseket tűztünk ki. Kókay Béla ny. törv. irod. igazgató úr Babarczy József ügyvéd halálakor koszorúmegváltás címén 20 koronát ajánlott fel egy alsó osztályú szegény tanuló jutalmazására. Február havi hangversenyünk alkalmával többen együttvéve 300 koronával járultak az önképzőkör és zeneiskola költségeinek fedezéséhez.

Biró Benő tb. városi főmérnök úr a „Magyar írók arany könyvtára“ I—X. kötetét, a Dugonics-Társaság Prónai, Dugonics életrajzából 8 példányt ajánlott fel szorgalmas és jómagaviseletű tanulók jutalmazására.

Érem- és régipénzgyűjteményünkhöz Brogyányi Kálmán nagybánya; minorita házfőnök és Kovács János magy. kir. posta- és távirda-főnök járultak több értékes példánnyal.

Intézetünk mindezen nemesszívű barátainak, kik könyvtárainkat, gyűjteményeinket növelni, tanítványainkat adományaikkal buzdítani, vagy segíteni szíveskedtek, hálás köszönetet mondunk.

3. *Jutalmak és segélyek. Ösztöndíjas tanulók. a) Ösztöndíjasok:*
1. Ábrahám András VIII. oszt. tanuló a Milleniumi ösztöndíj-alapítványból évi 200 koronával.

2. Campián József V. A. oszt. tanuló az Osztr.-magy. Államvasút-Társ. jubileumi ösztöndíjalapítványból évi 500 koronával.

3. Dulovics Elemér III. B. oszt. tanuló a jövedéki birság alaphól 120 koronával.

4. Fluck Endre VII. oszt. tanuló az Alapy-féle alapítványból évi 300 koronával.

5. Forgács Gyula IV. A. oszt. tanuló a jövedéki birság alaphól évi 200 koronával.

6. Gunda Gyula VII. oszt. tanuló a Zombory András és neje Fehér Anna-féle alapítványból évi 240 koronával.

7. Jovanov János I. B. oszt. tanuló az Osztoity-féle alapítványból 500 koronával.

8. Kasza Sándor IV. B. oszt. tanuló a Csany Mihály féle alapítványból évi 374 koronával.

9. Konrád Ede II. A. oszt. tanuló a jövedéki birság alaphól évi 200 koronával.

10. Křesadlo József V. A. oszt. tanuló az Osztrák-magyar Államvasút-Társaság bányafelügyelősége jubileumi ösztöndíjából 500 koronával.

11. Latzkovits Béla III. A. oszt. tanuló a Sály Mihály-féle alapítványból 374 korona.

12. Mészáros Ferenc IV. B. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

13. Miklós Károly V. B. oszt. tanuló a Bésán-féle alapítványból évi 200 koronával.

14. Miskolczi Gyula VIII. oszt. tanuló a Rózsa Ferenc-féle alapítványból évi 200 koronával.

15. Rafner Béla V. A. oszt. tanuló a Kárász Anna-féle alapítványból évi 800 koronával.

16. Szőke Gyula IV. B. oszt. tanuló a Makra-féle alapítványból évi 152 koronával.

17. Takács Zoltán VII. oszt. tanuló a Németh Ignác-féle alapítványból évi 120 koronával.

Az évi ösztöndíj összesen 5180 korona.

b) *Jutalmazottak.* I. A vallásban tanúsított jeles előmenetelért :

Hammer Fidél VIII. oszt. tanuló az Ebner-féle alapítványból 50 koronával.

II. A magyar nyelvben és irodalomban tett jeles előmenetelért :

Ábrahám András VIII. oszt. tanuló a Kisfaludy-Társaságtól alapított Kisfaludy jutalomból 42 korona értékű magyar szépirodalmi művekkel.

III. A magyar nyelv elsajátításában tett jeles előmenetelért :

Heinrich Péter VII. oszt. tanuló a „Magyar Gábor 30 éves tanári működésének emlékére régi tanítványai által tett alapítványból“ 40 koronával.

IV. A magyar történelemben tanúsított jeles előmenetelért :

Weigand János VIII. oszt. tanuló a „Szinger Kornél és Bakos Pali alapítvány“-ból 40 koronával.

V. Jó magaviselet és előmenetelért :

1. Hille Alfréd VIII. oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 koronával

2. Fürtös Béla VII. oszt. tanuló a Sobay-féle alapítványból 50 koronával.

3. Bezdány Mihály VI. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 100 koronával.

4. Bózsó István V. A. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 100 koronával

5. Ferencsevics György V. A. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

6. Halasi Antal IV. A. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

7. Halasi Ferenc III. A. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

8. Szőke Mihály II. B. oszt. tanuló Debreczeni János egri apátkanonok alapítványából 50 koronával.

9 Pávó Ferenc VIII. oszt. tanuló Várady Árpád dr. c. püspök, miniszteri tanácsos úr adományából 150 koronával.

10. Veszélka József VIII. oszt. tanuló Várady Árpád dr. c. püspök, miniszteri tanácsos úr adományából 150 koronával.

11. Strubert Géza VII. oszt. tanuló a „Régi szegedi főgimnáziumi tanulók alapítványá”-ból 88 koronával.

12. Az 1870-ben érettek jutalomdíjának ez évi kamatából Huszár-csek Nándor V. A. oszt. tanuló 60 koronával.

13. Pálfi István I. A. oszt. tanuló a Cserveny-féle alapítványból 2 koronával. (Kiegészítve 10 koronára egy névtelen adományából.)

14. Szegfi László III. A. oszt. tanuló Dobszay Antal pécsi olvasókanonok alapítványából 80 koronával.

15. Dobóczki Antal I. A. oszt. tanuló Dobszay Antal pécsi olvasókanonok alapítványából 80 koronával.

16. Muth Endre III. A. oszt. tanuló a Cajus Gábor és neje Abelesz Regina alapítványából 81 koronával.

17. Zámbo György V. A. oszt. tanuló a Pap József-féle családi alapítványból 200 koronával.

18. Kovács János-alapítvány 12 korona kamatából ruhasegélyben részesült egy II. B. oszt. szegény tanuló.

19. Wandrák József IV. A. oszt. tanuló Kókay Béla ny. törv. irod. igazg. adományából 20 koronával.

20. Az Eisenstädter—Cserép-alapítvány jelen évi kamatait, 40—40 koronát, a jövő tanévi iskolakönyvek, író- és rajzeszközök beszerzésére Perényi Izsó VII. és Thanhoffer Emil V. A. oszt. tanulók kapják.

21. A ministrálásban kifejtett buzgóságáért könyvjutalomban részesült: Ördög Zoltán V. A., Vastag Ferenc IV. B. és Márki Szilveszter III. A. oszt. tanuló.

22. A zene- és énekkar régi, buzgó tagjai: Aczél Iván, Ábrahám András, Belle Ferenc, Hille Alfréd, Pity István, Siegler János, Tarján Pál VIII., Belle Géza VII., Balassa József VI. és Teleki Kornél III. B. oszt. tanulók 10—10 korona jutalmat kaptak.

23. A rajzolásban tett jeles előmenetelükért buziási Eisenstädter Róbert úr ajándékából egy-egy festő-kasettát kaptak: Schiller János VIII. és Ujj György VI. oszt. tanulók. Egy-egy arany jutalomban Fürttös Béla VII. és Magyarai Nándor VI., könyvjutalomban Belle Géza VII. oszt. tanuló részesült.

24. Jó magaviseletükért és jeles előmenetelükért könyvjutalomban részesültek: Mályusz Elemér I. A., Hirsch Béla I. B., Dobóczki József I. C., Gaál Antal II. A., Vermes Imre II. B., Répás Béla III. A., Fellegi Andor III. B., Halasi Antal IV. A., Szóke Gyula IV. B., Kátay Lajos V. A., Neff Máttyás V. B., Vajda Andor VI., Spergely Tibor VII. és Hille Alfréd VIII. oszt. tanulók.

VIII. Statisztikai adatok az elmúlt iskolai évről.

1. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán											2. Az osztályvizsgálatot tett tanulók megoszlása vallás szerint												
Nyilvános tanulók																							
Osztály	Az iskolai év folyamán						Az osztályvizsgálatról elmaradt	Június, illetve május hónapban osztályvizsgálatot tett	Összesen osztályvizsgálatot tett	Magántanulók				Az osztályvizsgálatot tett tanulók összes száma									
	önként kimaradt	tanács folyán átvett	kizárólag	betegség		baleset				öngyilkosság	Felvételtett		Osztályvizsgálatot tett		latin	görög	örmény	református	ágostai h. ev.	görög keleti	unitárius	izraelita	
				következőben	meghalt						fiú	leány	fiú										leány
I. A.	60	6	—	—	1	—	—	53	53	2	—	2	—	55	38	—	—	3	4	3	—	7	
I. B.	58	10	—	—	1	—	—	47	47	2	—	2	—	49	31	—	—	—	2	4	—	12	
I. C.	58	14	—	—	—	—	1	43	43	3	—	3	—	46	33	—	—	2	1	3	—	7	
II. A.	63	—	—	—	—	—	—	63	63	1	—	1	—	64	45	—	—	4	1	1	—	13	
II. B.	64	—	—	—	—	—	—	64	64	—	—	—	—	64	51	—	—	—	1	1	—	11	
III. A.	60	6	—	—	—	—	1	53	53	1	1	1	—	54	38	1	—	3	2	—	—	10	
III. B.	54	—	—	—	—	—	—	54	54	—	—	—	—	54	33	—	—	2	1	—	—	18	
IV. A.	62	—	—	—	—	—	—	62	62	2	—	2	—	64	40	1	—	3	1	—	—	19	
IV. B.	60	5	—	—	—	—	—	55	55	—	—	—	—	55	44	—	—	1	1	1	—	8	
V. A.	52	2	—	—	—	—	—	50	50	2	1	1	1	52	37	1	—	3	3	1	—	7	
V. B.	27	—	—	—	—	—	—	27	27	—	—	—	—	27	22	—	—	—	1	—	—	4	
VI.	62	—	—	—	—	—	—	62	62	—	1	—	1	63	40	—	—	1	2	—	—	20	
VII.	55	1	—	—	—	—	2	52	52	4	1	3	1	56	38	—	—	6	2	—	—	10	
VIII.	47	1	—	—	—	—	2	44	44	4	—	3	—	47	27	—	—	2	1	1	—	16	
Összesen	782	45	—	—	2	—	6	729	729	21	4	18	3	750	517	3	—	30	23	15	—	162	

750

7. Az osztályvizsgálatot tett tanulók illetőségének kimutatása megyék szerint															
Illetőségi hely	O s z t á l y													Összesen	
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V. A.	V. B.	VI.	VII.		VIII.
Szeged	33	26	22	43	39	31	26	43	35	36	12	41	29	27	443
Abauj-Tornamegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3
Aradmegye	—	2	—	—	—	3	1	1	1	—	1	—	—	—	9
Árvamegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
Baranyamegye	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Barsmegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Bács-Bodrogmegye	2	2	3	2	1	4	5	2	1	1	1	3	6	3	36
Békésmegye	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	1	1	—	5
Biharmegye	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Borsodmegye	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Csanádmegye	2	3	—	4	1	2	2	2	5	3	1	1	5	4	35
Csongrádmegye	6	1	—	1	3	3	4	1	1	—	1	1	1	1	24
Fehérmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	3
Gömör és Kis-Hontmegye	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Győrmegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hunyadmegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Jász-Nagykun-Szolnokmegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Krassó-Szörénymegye	3	2	1	1	—	—	3	1	—	5	—	—	3	—	19
Mosonmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nógrádmegye	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3
Nyitra megye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye	1	—	6	2	1	1	3	5	3	3	3	1	1	1	31
Somogy megye	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	6
Sopronmegye	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2
Szabolcsmegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Szatmármegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Székesmegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Temesmegye	1	4	3	3	4	2	1	1	2	—	1	1	1	3	27
Tolnamegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Torontálmegye	4	7	5	5	11	5	8	5	4	3	5	8	2	5	77
Trencsénmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2
Veszprémmegye	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Zalamegye	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Zolyommegye	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Bukovina	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Horvát- és Szlavonország	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	4
Románia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szerbia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	55	49	46	64	64	54	54	61	55	52	27	63	56	47	750

8. A nyilvános és magántanulók előmenetele a tanulásban									
Osztály	összes száma	k ö z ü l							
		m i n d e n		e g y		k é t t ö b b			
		r e n d e s t a n t á r g y b ó l							
		j e l e s		e l é g t e l e n					
		l e g a l á b b							
		j ó		e l é g s é g e s					
		o s z t á l y z a t o t k a p o t t							
I. A.	55	7	12	23	4	4	5		
I. B.	49	6	8	28	1	—	6		
I. C.	46	3	7	27	3	—	6		
II. A.	64	8	8	36	7	3	2		
II. B.	64	4	18	32	2	1	7		
III. A.	54	9	10	28	2	3	2		
III. B.	54	5	11	31	3	4	—		
IV. A.	64	2	14	39	6	2	1		
IV. B.	55	3	15	30	6	1	—		
V. A.	52	8	10	29	2	2	1		
V. B.	27	2	5	17	2	—	1		
VI.	63	3	18	37	4	—	1		
VII.	56	6	11	30	6	1	2		
VIII.	47	8	9	28	2	—	—		
Ösz- zesen	750	74	156	415	49	22	34		

9. Az 1908—1909 tanévi érettségi vizsgálatok eredménye		
44	a) Hányan jelentkeztek érettségi vizsgálatra?	
36	b) Hány készítette el minden dolgozatát legalább elégséges eredménnyel?	
—	Az írásbelin Hány utasított az írásbeli alapján ismétlő vizsgálatra?	
44	c) Hányan bocsáttattak összesen szóbelire?	
—	d) A szóbeli vizsgálat elől betegség miatt visszalépett	
10	e) A szóbelin	Hány lett jelesen
13		Hány jól
17		Hány egyszerűen
4	Hány utasított javító vizsgálatra?	
—	Hány utasított ismétlő vizsgálatra a szóbeli alapján?	
3	Pályára készült	theologiai
8		bülesész
10		jogi
5		orvosi
5		mérnöki
—		építész
—		gépész
1		vegyészi
3		gazdasági
—		ordészeti
—		bányászati
—		ipari
3		kereskedői
1		alsóbb hivatalnoki
5	katonai	
—	művészi	
—	meg nem határozott	

IX.

Az érettségít tett tanulók kimutatása.

A lefolyt iskolai évben érettségi vizsgálatra jelentkezett 49 tanuló, akik közül azonban 3 tanuló betegség miatt vizsgálatlan maradt, 2 tanuló az osztályvizsgálatok befejezése után javító-vizsgálatra utasított és így 44 volt a jelöltek száma. Az írásbelieket május hó 17., 18. és 19. napjain végezték. Az írásbeli dolgozatok tételei a következők voltak:

1. *A magyar nyelvből és irodalomból*: Irodalmi kritikánk kifejlődése. Irodalomtörténeti értekezés.

Eredmény: 24 jeles, 15 jó, 5 elégséges.

2. *A latin nyelvből és irodalomból*: M. T. Cicero, De Officiis II, 11—13. Az életfentartás eszközeiről. Fordítás latinból magyarra.

Eredmény: 23 jeles, 10 jó, 8 elégséges, 3 elégtelen.

3. *A mennyiségtanból*: a) Az algebrából: Egy hivatalnok 30 éves korától számítva évenként előlegesen 200 koronát helyez el egy bankban oly célból, hogy ezek után a betétek után esedékes évjáradékokkal (előleges) fődözze majdan a lakbérét. 60 éves korában nyugalomba vonul, él még 20 évig. Hány korona a lakbére, ha a számítás alapja 4%?

b) A geometriából: Valamely tó tükértől számítva 25·5 m. magas torony tetején helyezkedik el egy szemlélő. A tó fölött $\alpha = 56^\circ 12' 20''$ -nyi szög alatt lát egy felhőt elvonulni. Ugyanakkor a felhő tükörképe a tóban $\beta = 58^\circ 70' 25''$ -nyi szög alatt látszik. Milyen magasan van a felhő a tó fölött?

Eredmény: 17 jeles, 8 jó, 14 elégséges, 5 elégtelen.

A szóbeli vizsgálatokat június hó 1., 2., 3., 4. és 5. napján tartottuk meg dr. Várady Árpád c. püspök, min. tanácsos elnöklete alatt. A szóbelire bocsátott 44 tanuló közül jelesen érett 10, jól 13, egyszerűen 17, 4-et pedig a szeptember hóban tartandó javítóvizsgálatra utasított a vizsgáló-bizottság.

Érettségi vizsgálatot tett tanulók névsora :

A tanuló neve és vallása	Születésének helye és ideje	Érettségének foka	Választott tudomány-szaka
Aczél Iván, izr.	Szeged, Csongrádm. 1891. dec. 5.	érett	orvosi
Ábrahám András	Szeged, Csongrádm. 1891. okt. 4.	jól	tanári
Belle Ferenc, ev. ref.	Szeged, Csongrádm. 1891. jún. 21.	jól	jogi
Békési József, izr.	Titel, Bács-Bodrogm. 1891. márc. 9.	érett	technikai
5 Bihari József, izr.	Szeged, Csongrádm. 1891. júl. 9.	érett	tanári
Buck Gábor, izr.	Nagylak, Csanádm. 1892. márc. 5.	joleson	jogi
Deutsch Imre, izr.	Kámaháza, Zalam. 1891. aug. 31.	érett	kereskedelmi
Farkas István	Szeged, Csongrádm. 1889. jún. 1.	érett	jogi
Farkas Márton, izr.	Mezőbánd, Maros-Tordam. 1892. jan. 24.	érett	tanári
10 Fenyő Jakab, izr.	Szeged, Csongrádm. 1891. dec. 2.	joleson	orvosi
Fráter András	Szeged, Csongrádm. 1890. jún. 11.	joleson	jogi
Gera István	Szeged, Csongrádm. 1891. júl. 18.	érett	hivatalnoki
Glasz Mihály	Lovrin, Torontálm. 1890. apr. 15.	érett	jogi
Gömöri Endre, izr.	Szeged, Csongrádm. 1891. nov. 12.	joleson	chemiai
15 Hammer Fidél	Orczyfalva, Temesm. 1890. febr. 2.	joleson	theologiai
Hillo Alfréd, ev. ref.	Szeged, Csongrádm. 1891. aug. 14.	joleson	katonai
Höniges Oszkár	Ujszentanna, Aradm. 1891. febr. 5.	jól	jogi
Jakob Károly, ág. ev	Ujvorbász, Bács-Bodrogm. 1890. júl. 25.	joleson	tanári
Korber Nándor	Nagyszentmiklós, Torontálm. 1890. máj. 2.	joleson	kereskedelmi
20 Loria Aladár, izr.	Szerbesanád, Csanádm. 1891. máj. 5.	érett	tanári
Mamusich László	Szeged, Csongrádm. 1891. jan. 27.	érett	jogi
Miskolczi Gyula	Szeged, Csongrádm. 1892. okt. 14.	joleson	tanári
Pávó Ferenc	Szeged, Csongrádm. 1889. dec. 4.	jól	orvosi
Pity István	Sövényháza, Csongrádm. 1891. dec. 3.	érett	jogi
25 Politzer Imre, izr.	Magyarcsanád, Csanádm. 1891. máj. 11.	jól	technikai
Polónyi Gyula	Magyarpécska, Aradm. 1889. nov. 25.	érett	technikai
Schicht Ádám	Németbenesek, Temesm. 1888. dec. 22.	jól	theologiai
Schiller János	Zádorlak, Temesm. 1890. jan. 17.	jól	jogi
Schneider József	Párdány, Torontálm. 1889. febr. 23.	érett	theologiai
30 Schön László	Nagybecskerek, Torontálm. 1890. dec. 11.	érett	katonai
Siegler János	Kaposvár, Somogym. 1891. jan. 25.	jól	katonai
Spitzer Andor, izr.	Szeged, Csongrádm. 1891. nov. 18.	jól	orvosi
Steiner Henrik, izr.	Budapest. Pestm. 1891. apr. 5.	jól	tanári
Szűts Sándor	Debreczen, Hajdúm. 1892. febr. 6.	érett	gazdasági
35 Tarján Pál	Szeged, Csongrádm. 1892. máj. 31.	jól	tanári
Vajda Ernő, izr.	Szeged, Csongrádm. 1891. dec. 31.	jól	jogi
Veszélka József	Szeged, Csongrádm. 1891. febr. 16.	jól	technikai
Vuchotich György	Módos, Torontálm. 1891. okt. 12.	érett	katonai
Weigand János	Gádor, Bács-Bodrogm. 1889. okt. 21.	joleson	orvosi
40 Zeisler Imre	Szeged, Csongrádm. 1891. júl. 19.	érett	kereskedelmi

X.

Értesítés a jövő 1909—1910. iskolai év megnyitásáról.

A jövő tanévre a beíratások szeptember hó 1., 2., 3. és 4. napján történnek. A felvétel szabályai a következők:

1. A jelentkezés ideje.

A tanintézetnek eddig fennállott párhuzamos osztályait a szükséghez képest a jövő 1909—1910. tanévre is fenntartjuk, vagyis 3 első, 2 második, 2 harmadik, 2 negyedik és 2 ötödik osztály lesz; a három felső osztály azonban továbbra is párhuzamosak nélkül marad.

Az 1883. évi XXX. t.-c. értelmében ezen osztályok mindegyikébe 60 tanuló vehető föl s a helybeliek a fölvételnél előnyben részesülnek. Ebből kifolyólag:

1. Szeptember hó 1-én és 2-án csak helybeliek iratkozhatnak be.

2. Szeptember hó 3-án és 4-én vidékiek.

3. A jelentkezés sorrendje:

a) Helybeliek: 1-én d. e. az I. oszt., d. u. 3—5 óráig a II. és 5—6 óráig a VIII. oszt. — 2-án d. e. 8—10 óráig a III., 10—11 óráig az V. és 11—12 óráig a VI. osztály., d. u. 3—5 óráig a IV. és 5—6 óráig a VII. oszt.

b) Vidékiek: 3-án d. e. 8—10 óráig az I. oszt., 10—12 óráig a II. oszt., d. u. 3—4 óráig a III. oszt., 4—5 óráig a

IV. oszt. — 4-én d. e. 8—9 óráig az V., 9—10 óráig a VI., 10—11 óráig a VII. és 11—12 óráig a VIII. oszt.

Valamint a helybeliek a vidékiek fölött, úgy azon vidékiek, kik már előbb is e tanintézet növendékei voltak, az újonnan jelentkezők fölött a fölvételnél elsőbbséggel bírnak.

A magántanulóknak is már a tanév elején kell jelentkezniök.

2. A bemutatandó okmányok.

A gimnázium első osztályába csak oly tanuló vehető föl, ki a 9-ik évét betöltötte s 12 évesnél nem idősebb, mely körülmény hiteles születési bizonyítvánnyal igazolandó; a róm. katolikusok keresztlevelöket is kötelesek bemutatni.

Az ismeretek mértékére nézve megkívántatik, hogy a tanuló a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártassággal bírjon s erről hiteles iskolai bizonyítványt mutasson föl.

A beírásra *szülői*, vagy ezek megbízottja *kíséretében jelentkezik a tanuló* az igazgatóságnál s itt fölmutatja az előbbi tanévről szóló *iskolai bizonyítványát*, továbbá születési okmányát s szabályszerű *orvosi bizonyítványt* a sikeresen megtörtént *első himlőoltásról* s ha a tanuló 12 éves, az *újraoltásról*. *Míg a tanuló ezen okmányokat be nem mutatja, addig magát az intézetbe véglegesen fölvettnek nem tekintheti.*

Az V. osztályba belépő tanuló szülője, illetőleg gyámja köteles kijelenteni, vajjon fia, illetőleg gyámoltja az 1900. évi XXX. t.-c. értelmében a görög nyelvet, avagy az idézett t.-c. által meghatározott más tantárgyakat fogja-e tanulni.

3. A tandíjak.

Szeged szab. kir. város köztörvényhatósága 1904. évi 402. számú határozatával a fölvételi- és tandíjakat a következőkben állapította meg:

A beíratkozáskor a helybeli tanuló 4 K, a vidéki 8 K felvételi díjat fizet. *Ezen díj minden tanulóra nézve kötelező s az alól fölméntésnek helye nincs.*

Helybelinek tekintendő azon tanuló, akinek szülei vagy gyámja Szeged város adófizető polgára.

A felvételi díjon kívül minden rendes és magántanuló minden iskolai évben köteles tandíjat fizetni; és pedig: a helybeliek 40 kor., a vidékiek 60 koronát.

A tandíjat 4 részletben lehet fizetni: az első negyedrészt a beíratáskor le kell fizetni, a másodikat november 8-ig, a harmadikat február 8-ig, a negyediket április 8-ig kell fizetni, *de egyszerre, vagy félévi részletben is lefizethető.* A nyugtatónyokat a tandíjkezelő állítja ki. Ezek gondosan megőrzendők és kétes esetekben előmutatandók.

Szegénysorsú, de jó magaviseletű és előmenetelű növendékek tandíjmentességért folyamodhatnak. *A folyamodványok Szeged szab. kir. város tanácsához intézendők s a gimnáziumi igazgatóságnál nyújtandók be legkésőbb szeptember hó 19-ig.* Azontúl csak a tanév második felére kérelmezhető a tandíjmentesség, időközben beállott változások alapján, február 1-ig.

A folyamodványhoz *szegénységi bizonyítvány* melléklendő, melynek egy évnél nem szabad régibbnek lennie, továbbá jó előmenetelről szóló *iskolai bizonyítvány.*

Az I. osztályba belépő tanulók *csak az I. félévi* gimnáziumi *Értesítő* alapján tarthatnak igényt tandíjmentességre, eziránt való kérvényüket azonban ők is a beíratás alkalmával tartoznak benyújtani.

4. Segélyezés.

Szegénysorsú, legalább elégséges előmenetelű és jó magaviseletű tanulók írásbeli kérelemre az intézet kebelében fennálló ifjúsági segélyző-egyesület könyvtárából könyvsegélyt kaphatnak. Kérvényeiket aug. 26-ától szept. 1-éig kell beküldeni „a Segélyzőegyesület Felügyelőségének“ Szeged. Városi főgimnázium.

5. Javító és pótló vizsgálatok.

Hogy mind a helybeli, mind a vidéki illetőségű tanulók a kitűzött időben jelentkezhessenek a fölvételre, a fölvételi,

javító és pótló vizsgálatok idejéül a helybeliek részére augusztus hó 30., a vidékiek részére augusztus hó 31-ik napja délelőtt 8—12-ig tűzetik ki. A magánvizsgálatokat aug. hó 30-án délelőtt 8 órakor kezdjük.

Javító és pótló vizsgálatokra bocsáttatnak:

a) *Oly egy tantárgyból* bukott tanulók, kiket erre a tanári testület zárértekezleti ítélete följogosít, mely körülmény az iskolai bizonyítványban már jelezve van.

b) *A két tantárgyból* bukottak közül azok, kik erre a szegedi tankerület főigazgatóságától külön engedélyt nyertek. Ezen engedély iránti kérvények 1 koronás bélyeggel ellátva s iskolai bizonyítvánnyal fölszerelve a *tankerületi főigazgatósághoz intézendők s július hó 10-éig* a gimnáziumi igazgatósághoz küldendők.

c) *Pótló vizsgálatra* igényt tarthatnak azon tanulók, akik a tanév végén tartott osztályvizsgálatokon *orvosi bizonyítvánnyal már akkor igazolt betegség miatt* nem jelenhettek meg, *ha egyébként a tanév folyamán rendszeren járhattak az előadásokra.* Sem a javító, sem a pótló vizsgálatért díj nem fizetendő.

Szeptember hó 5-én d. e. 8 órakor kezdjük meg a tanévet a Szentlélek ünnepélyes segítségül hívásával.

Figyelmeztetjük a szülőket és tanulókat, *hogy ódon könyvek vásárlásától óvakodjanak, vagy legalább is nagy körültekintéssel járjanak el; a használandó tankönyvek jegyzékében jelzett kiadásokra figyelemmel legyenek; elrongyolódott, nem eléggé tiszta könyvek károsak a tanulók előmenetelére és egészségére.* **Figyelmeztetjük** továbbá a tanulókat arra is, *hogy az iskolai fegyelmi szabályok a nagy szünet tartama alatt is kötelezők s így azokhoz szigorúan alkalmazkodni tartoznak. Azon tanuló, aki ez ellen vét, a következő tanévben fölvételre nem számíthat.*

A vidéki szülők gyermekeik részére fölfogadandó szállás iránt az igazgatóságnál tudakozódhatnak. A szegedi konviktusok fölvételi és ellátási föltételeit jelen Értesítőnk XII. fejezetében ismertetjük.

Szegeden, 1909. június 29-én.

Szinger Kornél,

főgimn. igazgató.

XI. A jövő tanévben használandó tankönyvek jegyzéke.

ELSŐ OSZTÁLY.		K. f.		K. f.
Egri kis katekizmus, kötve . . .	—	.32	Ormándy, Természetrajz, II. o.	2.40
Acsay-Bartha-Madarász, Magy. nyelvten, I. rész, I. o. sz.	—	.70	Suták, Számtan, 6. kiadás . . .	2.60
Acsay-Bartha-Madarász, Magy. olv., I. r., I. o. számára	2.	—	Huszka, Rajzoló geometria. II. rész.	1.—
Fodor-Székely, Liber Sexti . . .	2.	40	Hauselmanns, Vorlagen, I—II.	2.16
Kőrösi, Földrajz, I. r., 7. kiad	1.	40	Zaskovszky, Énekkönyv . . .	2.40
Kogutovicz, Középisk. földr. atlasz, I. r. 8. kiad.	2.	—	Rajztábla, 1/4 íves teljes felszerelés	2.80
Ormándy, Természetrajz, I. o. 2. kiadás	2.	40	Rajzeszköz	3.—
Suták, Számtan, 6. kiad.	2.	60	Veszprémi, Magyar helyesírás	—70
Huszka, Rajz. Geom., I. r., 2. kiadás	2.	—		
Zsaskovszky, Énekkönyv	2.	40	HARMADIK OSZTÁLY.	
Rajztábla, 1/4 íves, telj. felszerelés	2.	80	Pokorny, Újszövets. biblia . . .	1.20
Rajzeszköz	3.	—	Szinnyei, Rendsz. magyar nyelvten., 10. kiad.	1.20
Rajztömb	—	.90	Szinnyei, Magyar olv., III. r. 7. kiadás	2.—
Veszprémi, Magyar helyesírás	—	.70	Endrei-Szele, Német nyelvten. I. r., 6. képes kiad.	2.—
			Pirchala, Latin nyelvten, 10. kiadás	1.80
			Pirchala, Latin olvasókönyv, I. és II. köt., 4. kiad.	5.40
MÁSODIK OSZTÁLY.			Jászai, Magyarország tört. III. o.	2.—
Pokorny, Ószövetségi biblia . . .	1.	20	Kőrösi, Földrajz, II. r. 5. kiad.	2.60
Acsay-Bartha-Madarász, Magy. nyelvten., a II. o. számára	—	.70	Kozma-Kőrösi, Földr. atlasz, 17. kiadás	2.—
Acsay-Bartha-Madarász, Magy. olv., a II. oszt. számára	2.	20	Vörös, Fizikai földrajz	1.—
Pirchala, Latin nyelvten 10. kiadás	1.	80	Suták, Számt., 5. kiad.	2.60
Pirchala, Latin olv. és gyakorló, 7. kiad.	2.	—	Huszka, Rajzoló geometria, III. rész	1.20
Kőrösi, Földrajz, II. r. 5. kiad.	2.	60	Zsaskovszky, Énekkönyv . . .	2.40
Kozma-Kőrösi, Földr. atlasz, 17. kiadás	2.	—	Rajztábla, 1/2 íves, teljes felszerelés	4.—
			Rajzeszköz	3.—
			Veszprémi, Magyar helyesírás	70.—

NEGYEDIK OSZTÁLY.

Gerely, Róm. kath. szertartás- tan, nagy kiad.	K. f. 1.80
Bartha-Prónai Stilisztika . . .	3.20
Arany-Lehr, Toldi 12. kiad. . .	1.60
Endrei-Szele, Német nyelv. I. r., 6. kiadás	2.—
Pirchala, Latin nyelvtan, 10. kiadás	1.80
Pirchala, Latin olvasókönyv. I. és II. köt., 4. kiadás	5.40
Jászai, Magyarország. tört. IV. o.	2.—
Ormándy, Növénytan	3.50
Suták, Algebra, 3. kiad.	2.40
Gerevich, Constr. planimetria 2. kiadás	2.60
Zsaskovszky, Énekkönyv	2.40
Rajztábla, 1/2 íves telj. felszer.	4.—
Rajzeszköz	3.—
Veszprémi, Magyar helyesírás	—70

ÖTÖDIK OSZTÁLY.

Titz, Hittan, 3. kiadás	—80
Bartha-Prónai, Retorika az V. oszt. számára	3.20
Szemák, Német nyelv-, olvasó- és gyakorló II. r. 2. kiad.	1.60
Zsámboki, Ciceronis Orat. de imp. Gn. Pomp., 2 kiad.	—80
Geréb, Ciceronis Oratio pro Archia	—60
Cserép, szemelv. Ovid. művei- ből	1.60
Cserép, Római régiségek, 5. k.	3.20
Maywald, Görög nyelvtan. 5. k.	2.80
Maywald, Görög gyakorló és olv. I. r. 3. kiadás	1.80
Szölgyémy, Világtört., I. rész 2. kiadás	2.40
Kogutovicz, Tört. atlasz, I. füz.	2.—
Ormándy, Allattan	4.25
Suták, Algebra 3. kiadás	2.40
Lóky, Geometria I. r.	3.20
Zsaskovszky, Énekkönyv	2.40
Veszprémi, Magyar helyesírás	—70
Prónai, Magyar szavalókönyv	2.60

*Azok részére, kik görög nyelvtant
nem tanulnak.*

Badies, Magy. irod. olv. I. r.	K. f.
3. kiadás	2.20
Schill, Görög régiségek, 3. kiadás	2.80
Csengeri, Homeros Iliása, 2. kiadás	2.80
Gyomlay, Homeros Odisseiája 2. kiadás	2.40
Geréb, Szemelv. Herodotosból 2. kiadás	1.50

HATODIK OSZTÁLY.

Titz, Erkölestan	1.60
Négyesy, Poetika	3.20
Shakespeare, Coriolánus(Névy) 4. kiadás	1.20
Szemák, Német olv., III. r. 5. kiadás	3.40
Bartal-Malmosi, Livius XXI— XXII. könyv. 5. k.	2.—
Cserép, Vergilii Aen. szemelv. 2. kiadás	2.—
Cserép, Római régiségek, 5. k.	3.20
Maywald, Görög nyelvtan, 5. k.	2.80
Maywald, Görög olvasó II. r. 4. kiadás	2.50
Szölgyémy, Világtört. II. r. 3. kiadás	2.60
Kogutovicz, Tört. atlasz, II. f.	2.—
Ormándy, Asványtan kémiával	3.60
Suták, Algebra, II. r. 2. kiad.	2.—
Lóky, Geometria, I. r.	3.20
Lutter, Szorszámi és szögmért. számok, 13. kiadás	2.40
Zsaskovszky, Énekkönyv	2.40
Veszprémi, Magyar helyesírás	—70
Prónai, Magyar szavalókönyv	2.60

*Azok részére, kik görög nyelvtant
nem tanulnak.*

Badies, Magy. irod. olvasó II. r. 3. kiadás	1.80
Schill, Görög régiségek, 3. kiadás	2.80
Sophokles, Antigone (Csiky) . . .	1.—

XII. Melléklet.

A szegedi konviktusok, fölvételi és ellátási föltételeik.

Szeged konviktusai a következők:

1. A *Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület nevelőintézete* a városi főgimnázium közvetlen szomszédságában épült s 200 növendékre van berendezve a modern pedagógiai és egészségügyi követelményeknek megfelelően. A felügyeletet az igazgató mellett 4 középiskolai tanárjelölt gyakorolja. Felvételért július 15-ig kell folyamodni. A kérvényhez melléklendő: 1. az utolsó iskolai bizonyítvány, 2. születési bizonyítvány, 3. egészségi bizonyítvány. 4. oltási illetve újraoltási bizonyítvány. Az évi ellátási díj 400 korona, a felvételi díj 40 korona. Az intézet igazgatója: *Hauser Rezső Sándor* áll. felső ker. iskolai tanár, aki készséggel adja meg a szükséges felvilágosításokat. Cím: D. M. K. E. nevelőintézete, Szeged. (A konviktus sajtó közlése.)

2. A *Délvidéki gazdák konviktusa* a Kálvária-utcában. Igazgató: *Striegl József* áll. főgimn. rendes tanár. A fölvételt a Délvidéki földművelők gazdasági egyesületének elnöksége eszközli Temesvárott. A fölvételt kérő folyamodványok oda címzendők. A fölvételi díj 32 korona, ebben foglaltatik az orvosi díj, bútorhasználat, stb. A fölvételért való pályázat határideje július 15. Teljes ellátás egész évre 320 korona.

3. A *Gyertyámos községi, illetve magyar nyeloterjesztő egyesületi* 3 konviktus: a) a Kálvária-utcai igazgatója *dr. Varga Gábor*, csanádegyházmegyei áldozópap, főreáliskolai róm. kath.

hitoktató, b) a Szentháromság-utcai igazgatója *Römer Péter* csanádegyházmegyei áldozópap, áll. főgimn. hittanár, c) a Kossuth-utcai igazgatója *dr. Lippay György* áll. főgimn. tanár. A fölvételt az intézetek gondnoksága eszközli írásbeli kérelemre Gyertyámoson. Ellátási díj egész évre 340 kor., beíratási, orvosi, bútor használati díj 34 korona.

4. A *Magy. kir. államvasutak internátusa* a MÁV. alkalmazottjai gyermekeinek nevelésére.

5. *Szegedi Deák Otthon* a Tisza Lajos-körúton az államvasutak üzletvezetőségével szemben Igazgatója *Bohn Károly*. A teljes ellátás évi 400 korona. A kellőleg felszerelt kérvények Bohn Károly igazgatóhoz nyújtandók be július 31-ig.

6. A *szegedi zsidó hitközség felügyelete alatt álló Tanulók Otthona* (Dugonics-utca 12. sz.) Igazgatója *dr. Ditrói Nándor* felső keresk. isk. tanár. Ellátási díj egész évre 500 korona, felvételi, orvosi és bútorhasználati díj egész évre 40 korona. A kellőleg felszerelt kérvények a konviktus igazgatóságához (Dugonics-utca 12. sz.) nyújtandók be.

TARTALOMMUTATÓ.

	Oldal
I. Utiképek és tanulmányok. Írta: Dr. Botl Ferenc.	3
II. Adatok a főgimnázium történetéhez az 1908—1909. tanévben :	
A) Az intézet állapota.	99
B) Az intézet működése. Az ifjúsági könyvtár. Ifjúsági egyesületek.	
a) Önképzőkör. b) Gyorsírókör. c) Ifj. segítőegyesület.	103
C) Általános ügyek. 1. Látogatások. 2. Iskolai ünnepélyek. 3. Kirándulások.	124
III. Könyv- és szertárak.	127
IV. Az intézet személyzete.	134
V. Tananyag. 1. Tantárgyak osztályok szerint. 2. Latin klaszikus olvasmányok.	
3. Kötelező magyar irodalmi olvasmányok. 4. Írásbeli dolgozatok a magyar nyelvből és irodalomból.	138
VI. A tanulók érdemsorozata	149
VII. Az iskolai év bezárása. Adományok. Jutalmak és segélyek.	184
VIII. Statisztikai adatok az elmúlt iskolai évről.	189
IX. Az érettségit tett tanulók kimutatása.	194
X. Értesítés a jövő iskolai évre.	196
XI. A jövő évben használandó tankönyvek jegyzéke.	200
XII. Melléklet. (A szegedi konviktusok, fölvételi és ellátási föltételeik.)	203

